

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ В СФЕРІ ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТОЧНИХ НАУК

І 17 БЕРЕЗНЯ 2023 РІК

М. ДНІПРО, УКРАЇНА

**OPEN
ACCESS**

DOI 10.36074/mcnd-17.03.2023
ISBN 978-617-8126-24-7

МАТЕРІАЛИ
II МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ В СФЕРІ ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТОЧНИХ НАУК

| 17 БЕРЕЗНЯ 2023 РІК
м. Дніпро, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2023

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 53 від 17.01.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

I-66 **Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук:** матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Дніпро, 17 березня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. — 272 с.

ISBN 978-617-8126-24-7

DOI 10.36074/mcnd-17.03.2023

Викладено матеріали учасників II Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук», яка відбулася 17 березня 2023 року у місті Дніпро.

УДК 001 (08)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОНОМІКА БУДІВЕЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДОВОЄНИЙ ПЕРІОД ЧАСУ. АНАЛІЗ РИЗИКІВ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ

Філіппов О.В., Кириллов І.В., Шумак Л.В.11

ЕФЕКТИВНІСТЬ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ПЕРІОД ВІЙНИ ЯК ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОЇ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Кулик О.М.17

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПТАХІВНИЦТВІ ЯЄЧНОГО НАПРЯМУ

Пашко С.О.20

РИЗИКИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Могильний О.М., Калінчик М.В., Грищенко О.Ю.23

РОЗВИТОК РИНКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ У ПЕРІОД ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Графська О.І., Гарасимчук Н.А., Винницький І.М.30

СУБ'ЄКТИ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Данилович О.Т., Ємельянов О.Ю.32

СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Коркуна І.І., Боднар Р.О.35

СЕКЦІЯ ІІ.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВЛАСНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Лукашенко Т.В.38

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Липка А.О.41

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КІЛЬКІСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ СТІЙКОГО РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Гаврась Д.Р., Ємельянов О.Ю.44

ПРОГРАМНЕ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Гюлтекін О.О., Голян В.А.	47

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИБІР МЕТОДІВ КАЛЬКУЛЮВАННЯ ІТ – ПОСЛУГ	
Ярошенко А.В.	50

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	
Таргоній І.М.	53

ІНСТРУМЕНТИ ХЕДЖУВАННЯ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ	
Поліщук Н.В., Труш О.І.	55

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	
Лобова Г.О.	58

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
Новіков В.В.	60

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТУВАННЯ ПРОЄКТІВ У СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ	
Кравченко С.С., Урванцева С.В.	63

ЧИ ЧЕКАТИ «БАНКОПАД» У 2023 РОЦІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВІЙНИ	
Стрічка Я.В.	66

СЕКЦІЯ ІV.

МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ КІБЕРБЕЗПЕКИ, СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	
Ляшук А.О., Кошова С.П.	69

ЕТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОТИЧНІСТЬ ЛІДЕРСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ УПРАВЛІНЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ КОМЕРЦІЙНОЇ СФЕРИ (МАРКЕТОЛОГІВ)	
Голобородько Т.В.	73

ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	
Пенська І.О., Водка М.І.	77

КОМУНІКАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ Наумик А.С., Червякова К.Д.	79
МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ Губар К.Р.	81
ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ Кондратюк Ю.О.	84
ПРО ІНДИКАТОРИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ Гринькевич О.С., Гринькевич В.М., Мичка П.С.	86
РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ Шевчук О.О., Гбур З.В.	90
СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ – ОРІЄНТИР ДЛЯ УЗГОДЖЕНОСТІ ДИВЕРГЕНЦІЇ-КОНВЕРГЕНЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ І ВОЄННИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ Юшин С.О.	94
СКЛАД ІНФОРМАЦІЇ, НЕОБХІДНОЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИМИ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ Ємельянов О.Ю.	97
СПРИЯТЛИВИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИ КЛІМАТ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНВЕСТУВАННЯ Висоцька А.Ю.	100
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ Бойко М.І.	102
СЕКЦІЯ V.	
ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО	
КОНСУЛ ЯК СУБ'ЄКТ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН Крижевська О.О.	106
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПРАВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ Осауленко А.О.	108
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІМАНЕНТНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВНОСТІ Баймуратов М.О., Кофман Б.Я.	110
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В ІНОЗЕМНИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ Деменко К.Е.	116

ПРЕДСТАВНИКИ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ЯК ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА Уласовська Р.А.	118
--	-----

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ Колесник В.А.	120
--	-----

СЕКЦІЯ VI. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ Часник Д.В.	122
--	-----

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА СВІДОМІСТЬ І ПСИХІКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ Романовська М.С.	125
--	-----

СЕКЦІЯ VII. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ВТРАТ ЛІСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ Райчук Л.А., Швиденко І.К., Чоботько Г.М.	128
--	-----

НОВІ М'ЯСНІ ПОРОДИ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ НА УКРАЇНІ Гончарова І., Супрун В.	130
--	-----

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ВИСОКОПРОДУКТИВНИХ МОЛОЧНИХ СТАД ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ ЧОРНО-РЯБОЇ ПОРОДИ Ткачук О.С.	133
--	-----

СЕКЦІЯ VIII. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

БІОХІМІЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ VIVIPARUS VIVIPARUS (MOLLUSCA, GASTROPODA, VIVIPARIDAE) ДО ТОКСИЧНОГО ВПЛИВУ ТОТРИЛУ Науково-дослідна група: Коноваленко М.Ю., Вовк В.М., Алпатова О.М., Циганенко-Дзюбенко І.Ю.	137
--	-----

СЕКЦІЯ IX. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ГАЗОДИНАМІЧНА ТА ЕКОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ГАЗОВОДНЕВИХ СУМІШЕЙ ЯК АЛЬТЕРНАТИВИ ПРИРОДНОМУ ГАЗУ В ГАЗОВИХ МЕРЕЖАХ НИЗЬКОГО ТИСКУ Середюк М.Д., Великий С.В., Катерина Р.Т.	140
---	-----

РОЗРАХУНОК ВИТРАТИ ГАЗУ ЧЕРЕЗ НАСКРІЗНІ ОТВОРИ НА ДІЛЯНКАХ ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ МЕРЕЖ ІЗ УРАХУВАННЯМ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО РІВНЯННЯ СТАНУ AGA-8 Григорський С.Я.	146
---	------------

СЕКЦІЯ X. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

РОЗРОБКА ДЕТЕКТОРА НА ОСНОВІ CdZnTe-НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ДАТЧИКІВ Науково-дослідна група: Банзак О.В., Банзак Г.В., Лещенко О.І., Жеребцова Л.М.	150
--	------------

СЕКЦІЯ XI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

IVAN FRANKO'S ACTIVITY IN THE FORMATION OF THE SCIENTIFIC STYLE OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE Trush O.	155
--	------------

ЕМОТИВНІ НЕПРЕДИКАТНІ РЕПЛІКИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДІАЛОЗІ: КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНЕ НАПОВНЕННЯ Морозова І.Б., Пожарицька О.О.	161
--	------------

ІНТЕРНЕТ-ЛІНГВІСТИКА ЯК НОВИЙ РІЗНОВИД ЛІНГВІСТИКИ Ящишина А.К.	163
---	------------

ЛІНГВІСТИЧНІ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ Матузкова О.П., Безпалова К.В.	166
---	------------

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКИХ ФЕЙКОВИХ ТЕКСТІВ Голопич І.М.	169
--	------------

СЕКЦІЯ XII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ФЕНОМЕН БІОТЕХНОЛОГІЙ В ОБ'ЄКТИВІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНСЕРВАТИВНОЇ КРИТИКИ Кудрик Р.В.	171
--	------------

СЕКЦІЯ XIII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИКОРИСТАННЯ VR – ТЕХНОЛОГІЙ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЦЕНТРУ ТРЕНАЖЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МОЛЯКІВ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ Безбах О.М., Кравцова Л.В.	173
--	------------

ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТАБЛИЦЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ПЕРЕКАЗУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ Шостак О.О., Панасюк А.В.	176
ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З СІМ'ЄЮ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ТА РУХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ Кошель А.П., Кошель В.М., Каплун В.В.	178
ДО ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ Кошель А.П., Кошель В.М., Журавель Т.С.	183
ДУАЛЬНА ФОРМА НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ Бурак В.Г.	189
ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ В СФЕРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ЗАСОБАМИ VR-ТЕХНОЛОГІЙ Кравцова Л.В., Безбах О.М.	192
ЛІНГВОПРОФЕСІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТА УНІВЕРСИТЕТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ Рідель Т.М.	195
РОЛЬ ПАЛЬЧИКОЇ ГІМНАСТИКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ДИСЛАЛІЄЮ Шостак О.О., Філімонюк О.О.	198
СКРИНКАСТИ АБО АПГРЕЙД НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ Левківська А.Л.	200
СПЕЦИФІКА СЕНСОРНОЇ АФАЗІЇ ЯК ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ Шостак О.О., Миронець Б.В.	203
ФАСИЛИТАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Науково-дослідна група: Олексін Ю.П., Кочубей А.В., Сокаль В.А., Шевчук Т.Є., Якубовська С.С.	205
ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ Коробка О.В.	210
СЕКЦІЯ XIV. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ	
МІЖСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ У СИСТЕМІ «КЕРІВНИК – ПІДЛЕГЛИЙ» ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ Матіяш В.Р.	213

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ «Я» У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ Заруба Н.С., Компанович М.С.	216
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТРЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ Костюк М.І., Мазур Н.В.	218
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ Лиса Т.В.	220

СЕКЦІЯ XV.**МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я**

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ УЧНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Гладкіх А.М.	222
КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ТЯЖКОСТІ ТОРАКАЛЬНОЇ ТРАВМИ Курсов С.В.	224
КЛІНІКО-ЛАБОРАТОРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВРОДЖЕНОЇ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ У ДІТЕЙ Красовська А.О., Польща Е.О.	227
МЕХАНІЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ І АСТМОЮ Заярна А.О., Садовенко О.Л.	230
ПЕРСПЕКТИВНІ МІКРООРГАНІЗМИ ДЛЯ ОДЕРЖАННЯ АНТИБІОТИКІВ ТА ІНШИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ ПРЕПАРАТІВ Науково-дослідна група: Войцеховський В.Г., Авдєєва Л.В., Балко О.Б., Балко О.І.	232
ПРОГНОЗИ ВИЖИВАННЯ ПІСЛЯ ЗУПИНКИ СЕРЦЯ ЧИ ДИХАННЯ У ВІДДІЛЕННЯХ РЕАНІМАЦІЇ В ВІЙСЬКОВИХ ГОСПІТАЛЯХ УКРАЇНИ Яценко В.О., Явтушенко А.Є.	237
ПСИХОГІГІЄНИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ РОЗЛАДІВ УКРАЇНЦІВ У ВОЄННИЙ ЧАС Сарапулова С.М.	239
УДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВІДПОВІДНО ДО ВИКЛИКІВ ТА УМОВ СЬОГОДЕННЯ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО ПОТРЕБ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ Патинко Є.А., Мирошниченко М.С., Кузнецова М.О.	242

СЕКЦІЯ XVI.**ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ**

АРХІЄРЕЙСЬКИЙ БУДИНОК КОЛИШНЬОГО ТРОЇЦЬКОГО МОНАСТІРЯ У ЧЕРНІГОВІ Миколайко Т.А.	244
---	-----

СЕРЕДНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ МІСТА ЧЕРНІГОВА, ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ
ГІМНАЗІЙНОЇ ОСВІТИ У 1920-Х РОКАХ

Гучок Ю.А.249

СЕКЦІЯ XVII.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Савка І.В., Заяць О.Я.253

СЕКЦІЯ XVIII.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ВІЗУАЛЬНИЙ ДИЗАЙН У СУЧАСНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

Чубова А.М.255

ІЛЮСТРАЦІЇ ЯК ФОРМА ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ: ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ
ІЛЮСТРАЦІЙ НА ЕМОЦІЙНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

Коваленко М.О.257

КНИЖКОВА ІЛЮСТРАЦІЯ Х Х І СТОЛІТТЯ: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО СУЧАСНОСТІ

Матвійчук Л.О.260

КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО 3D-МОДЕЛЮВАННЯ: ВПЛИВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Волобуєва А.О.262

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КОЛЬОРУ В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Гордієнко М.С.265

ТЕХНІКА ЛИТВА З КОЛЬОРОВИХ МЕТАЛІВ У ДАВНЬОМУ КИЄВІ

Клименко Г.О.267

СЕКЦІЯ XIX.

ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

СТРУКТУРА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ НА ВОДНІ ОБ'ЄКТИ МАЛИНСЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Науково-дослідна група:

Кисіль Е.Р., Костюченко Л.М., Вовк В.М., Циганенко-Дзюбенко І.Ю.269

**СЕКЦІЯ І.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ,
МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

**ЕКОНОМІКА БУДІВЕЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ДОВОЄНИЙ ПЕРІОД ЧАСУ.
АНАЛІЗ РИЗИКІВ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ**

Філіппов Олександр Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-4601-1966

аспірант кафедри організація і управління будівництвом
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Кириллов Ігор В'ячеславович

ORCID ID: 0000-0001-5700-9557

аспірант кафедри економіка будівництва
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Шумак Людмила Валеріївна

ORCID ID: 0000-0002-5738-5744

аспірантка кафедри економіка будівництва
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Важливість постійного розвитку інновацій для будівельної галузі довоєнної України визначалася необхідністю своєчасного впровадження інновацій будівельними компаніями, оскільки це дозволяє уникнути використання дорогих "старих" методів виробництва, прийомів та способів. Поряд із технологічними інноваціями, важливими вважаються інновації у використанні людського капіталу, основного ресурсу сучасних будівельних підприємств. Поліпшення інноваційних характеристик фахівців, які здобули професійну освіту в галузі будівництва, особливо важливе сьогодні. Підприємства цього інноваційно-орієнтованого сектора дуже вимогливі до розвитку власних людських ресурсів. Наприклад, ліквідація нерентабельних застарілих частин будівельної галузі може призвести до звільнень, що ставить перед керівництвом проблему організації майбутньої зайнятості. Інноваційні компанії, незалежно від галузі, динамічні та завжди прагнуть реалізації нових ідей. Інновації людських ресурсів є необхідною умовою для інновацій у будівельній галузі України. На будівельному ринку праці в довоєнний період існує дисбаланс: надлишок менеджерів та нестача кваліфікованих робітників. Інноваційна діяльність стимулює будівельні підприємства до подолання кризових ситуацій та покращення якості роботи та кінцевого продукту. Цілі в галузі інновацій встановлюються індивідуально для кожного будівельного підприємства, залежно від цілей та можливостей компанії. Наявність необхідних ресурсів впливає обсяг виконуваних завдань і порядок виконання [1, 2].

У 2000 - 2020 роках ризику, пов'язані з виробничо-господарською та фінансовою діяльністю будівельних компаній, зумовлені об'єктивними та постійно впливаючими

факторами зовнішнього та внутрішнього середовища. Тому для розгляду, оцінки та зниження ризиків, що виникають у процесі діяльності компанії, необхідно розробити механізми управління ризиками, тісно пов'язані із загальною системою управління. Основною метою управління ризиками на будівельних підприємствах є забезпечення сталого функціонування підприємства за умов невизначеності. Ризик — це ймовірність того, що будь-яка подія відбудеться та негативно вплине на досягнення цілей. Ризик передбачає невизначеність та можливість отримання результатів, відмінних від очікуваних результатів [3].

Компоненти ризику: — невизначений результат (можливість втрати чи виграшу); — ймовірність втрати (вимірна).

Аналіз ризиків проводиться у два етапи: 1) на якісному рівні виявляються та класифікуються ризики проекту; 2) на другому етапі проводиться кількісний аналіз ризиків проекту з допомогою різних методів.

Існують різні категорії ризику (наприклад, тип об'єкта, причина шкоди, величина ризику, характер витрат, пов'язаних із ризиком тощо). Управління ризиками — це визначення, оцінка та розміщення пріоритетів ризиків, з координацією та економічним використанням ресурсів, з метою мінімізації/моніторингу/контролю ймовірності та впливу неприємних подій або максимальної реалізації можливостей (Рис. 1).

Основні методи управління ризиками:

- уникнення (усунення, відмова, вилучення) — метод, який полягає у розробці таких заходів, що повністю виключають конкретний вид;
- зниження (оптимізація-скорочення) — дії, вжиті для зменшення ймовірності, негативних наслідків або того й іншого разом, пов'язаних із ризиком;
- розподіл (передача-аутсорсинг чи страхування) — метод, у якому ризик ймовірного збитку ділиться між учасниками в такий спосіб, що можливі втрати кожного щодо невеликі;
- збереження (прийняття та бюджетування) — об'єднання методів ігнорування ризику, проведення запобіжних заходів та формування фонду ризику на випадок настання ризикової події [4].

Порядок управління ризиками

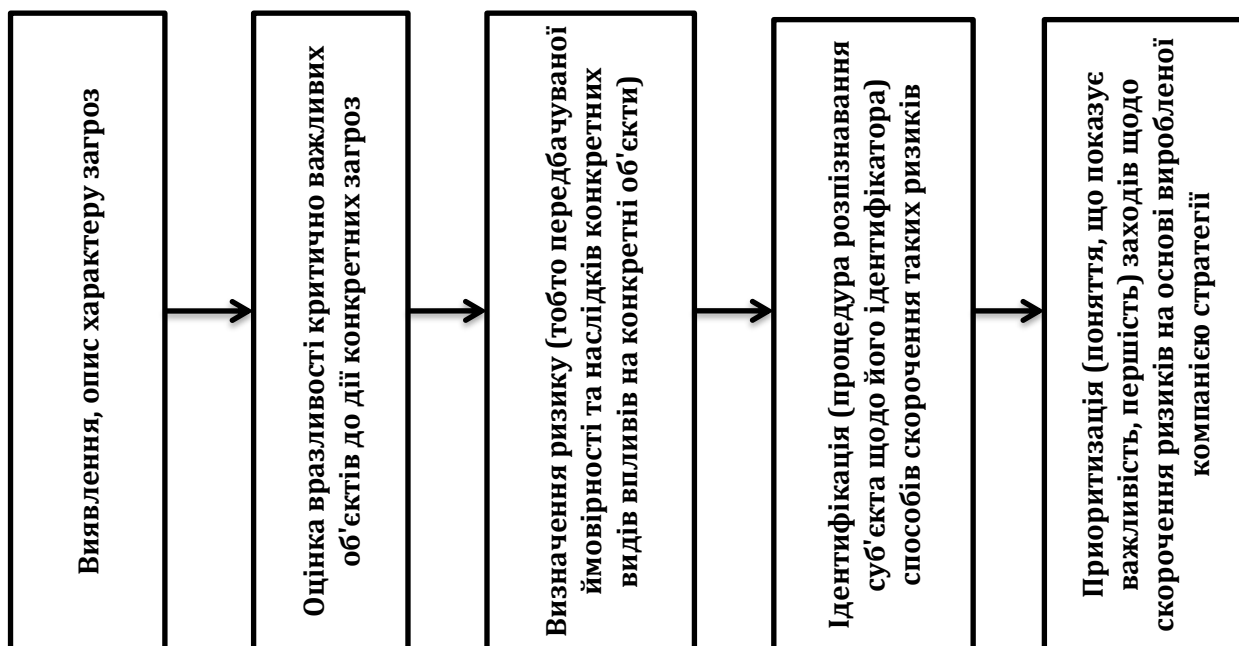

Рис. 1 Порядок управління ризиками (Авторська розробка)

Згідно з аналізом будівельної галузі України за період 2000-2020 років, поточна економічна ситуація в країні негативно вплинула на роботу вітчизняних компаній. Колишню виробничо-технічну інфраструктуру було зруйновано, сталася втрата людських ресурсів, яку важко відновити. Кількість будівельних робітників значно скоротилася, що є стримуючим чинником інноваційного розвитку галузі. Стає очевиднішим – основною умовою подолання кризи є підвищення ефективності використання людських ресурсів (важливий стратегічний ресурс будівельних компаній). Інноваційні шляхи розвитку будівельної галузі впливають на процес підвищення ефективності використання людських ресурсів на будівельних підприємствах. Тому потрібно розвивати цінні людські ресурси [5, 6].

За прогнозами демографів, до 2050 року населення Землі перевищить 9,6 мільярда людей, а темпи зростання урбанізації становитимуть 75%. У період часу в 2000-2020 роки, в умовах навколишнього середовища, що швидко змінюється, екологічні ресурси набувають все більшого значення. Дизайнери успішно розробляють інноваційні технології, які докорінно змінюють спосіб будівництва міст. З 2015 року до найпросунутіших рішень у сфері будівельних інноваційних технологій належать (Таблиця 1).

Таблиця 1

Рішення у сфері будівельних інноваційних технологій з 2015 року

№ п/п	Назва	Дизайнерські інноваційні технології
1	Вертикальне місто	У Нью-Йорку голландські поселенці першими запатентували план багатоповерхового хмарочоса. Вертикальні міста можуть вирішити проблему нестачі простору. Ця ідея активно розвивається у Китаї та Об'єднаних Арабських Еміратах. Є кілька пропозицій про вертикальні міста, які можна було б побудувати в Сахарі. Вони планують "висотні міста" з величезними будинками, які забезпечують людей житлом, роботою та магазинами. Приклад: італійська фірма Luca Curci Architects планує збудувати в ОАЕ 189-поверхову будівлю. У ньому будуть магазини, офіси, і воно зможе вмістити 25 000 осіб. Ці мега-будівлі будуть самодостатніми та екологічно чистими. Оскільки це є великі будівлі, сонячні батареї можуть бути встановлені на всій поверхні стін. Можна використовувати геотермальну енергію та збирати дощову воду.
2	Рой будівельних роботів	Розробники проекту TERMES в Гарвардському університеті "скопіювали" ідеї у термітів (найкраща зі світу природи), які можуть будувати великі споруди без централізованого управління. Терміти можуть будувати великі споруди, просто переносючи ґрунт на перший будівельний майданчик, а коли він зайнятий, переносять його на наступний. Проект TERMES використовує ту ж ідею роїння, але за допомогою невеликих роботів (прості та недорогі дрони), які будують споруди відповідно до початкового проекту, викладаючи блоки в першому місці, доки конструкція не буде завершена. Рой взагалі не вимагає втручання людини після постановки первісного завдання. Роеві структури підходять для будівництва в важкодоступних або небезпечних місцях (приклад: атомні електростанції, глибоко під водою, під землею, глибоко в горах та космосі). Вони можуть захистити здоров'я та безпеку людей від нещасних випадків.

Продовження табл. 1

№ п/п	Назва	Дизайнерські інноваційні технології
3	Smart concrete (Розумний бетон)	Компанія Lafargue Tarmac, враховуючи актуальну проблему, підтоплення в багатьох містах, винайшла проникний матеріал для мощення під назвою Tormix Permeable concrete. Він може пропускати до 4000 літрів води за хвилину і практично не залишає калюж. Замість піску до бетону додають гранітні уламки. Вода проходить через ці гранітні фрагменти, поглинається ґрунтом і стікає у каналізацію чи збирається у резервуарі. Крім зниження ймовірності повеней, Tormix зберігає дороги сухими та безпечними. Воду можна зливати в резервуари і використовувати лише за необхідності. Проблема проникного бетону – можна використовувати тільки в місцях, де не дуже холодно. У холодну погоду бетон розширюється та руйнується. Він дорожчий за звичайний бетон, але в довгостроковій перспективі він може заощадити гроші міст за рахунок зменшення повеней.
4	Road Printer (Дорожній принтер)	Головна перевага Road Printer RPS – швидкість: він може вкладати до 500 кв. м на день, має електричний привід, ергономічний та безшумний. Бригада з кількох мулярів завантажує цеглу на лінію, штовхачі сортують цеглу у візерунчасті канавки, і укладання відбувається під дією сили тяжіння. Вальці завершують укладання. Дорожні принтери фільтрують воду, розширюються при замерзанні та укладають довговічну цеглу, гравій та плитку.
5	Smart brick (Розумна цегла)	Данський конструктор Lego робить важливу заяву виробникам будівельних матеріалів. Американська компанія Kite Brick виробляє будівельну цеглу з ручками зверху (збираються разом, як конструктор). Розумна цегла утримується на місці за допомогою арматури і буває всіх форм і розмірів, склеюється без цементу за допомогою міцного двостороннього клею. Зсередини будівлі на цеглу можна встановити змінні панелі, що знімаються (можна знімати при необхідності). Є кубики для будівництва підлог та стель. У центрі блоку порожнеча, яку за потреби можна заповнити ізоляцією, трубами та електропроводкою. Цегла забезпечує покращений тепловий контроль, гнучкість виробництва та зниження виробничих витрат на 50%.
6	Алмазні нановолокна (нанонітки)	Алмаз – вуглець з тетраедричною молекулярною структурою – найнеруйнівніший матеріал (його твердість за Моосом 10). Може використовуватися в будівництві (приклад: ультра тонкі алмазні нановолокна, які в 20000 разів тонші за людське волосся). Ультратонкі алмазні нитки були отримані фізиками з Університету Пенсільванії, – застосовували цикли тиску, що чергуються, до ізольованих молекул бензолу в рідкому стані. Потім створювалися кільця з атомів вуглецю, які вишикувалися в ланцюжки. Алмазні нановолокна не тільки тонкі та міцні, але й напрочуд легкі. Це можна використовувати для створення космічних ліфтів.

Продовження табл. 1

№ п/п	Назва	Дизайнерські інноваційні технології
7	Найкращі швидкісні різноспрямовані ліфти (Бестросові)	Німецька компанія ThyssenKrupp, враховуючи нестачу ліфтових кабін, у період часу 2015-2016 року, планує запустити підйомник, й провести випробування нової системи ліфтів (у будівлі дослідного кампусу), що використовує магнітну левітацію (маглів) замість тросів, що дозволить транспортному засобу, так і горизонтально. Скоротить час очікування (на одній шахті можна буде використати кілька транспортних засобів). Поїзди на маглеві споживають менше енергії та краще для навколишнього середовища.
8	Аерогелева ізоляція	Аерогель – сухий, ультра легкий матеріал, виготовлений шляхом повного видалення води з ланцюжка вуглецевих нанотрубок за збереження структури самої структури трубки. До 90% матеріал, а становить газ, уперше синтезований у 1930-х роках. Аерогель використовувався в основному в космічній промисловості для ізоляції та інших застосувань. Американська компанія Aspen Aerogel створила продукт під назвою Space loft Blanket, з яким значно легше працювати завдяки його вазі та тонкощі. Незважаючи на свою легкість, ці ковдри в два-чотири рази більш теплоізоляційні, ніж звичайна ізоляція зі скловолна чи пінопласту. Space loft пропускає водяну пару і є вогнестійкою.
9	"Батарейна фарба"	Ефективне поглинання електромагнітної енергії є основою для широкого спектру практичних застосувань. Зокрема, поглинання енергії видимих електромагнітних хвиль важливе перетворення енергії сонячного випромінювання в електричну енергію. Дослідницька група з Університету Альберти виготовила сонячні елементи на основі наночастинок цинку і фосфору. Сонячні елементи (батареї) настільки малі та гнучкі, що їх можна наносити на поверхні. Якби всі домовласники пофарбували свої дахи такою сонячною фарбою, вони змогли б виробляти більш ніж достатньо енергії для своїх будинків та знизити залежність від викопного палива. Сонячна фарба дешевша у виробництві, ніж традиційні сонячні панелі. Вчені працюють над питанням сонячних батарей, що використовуються у цій фарбі, але у 2015-2016 роках сонячні панелі не дуже ефективні.
10	Бамбукова архітектура (будівельний бамбук)	Бамбук – один із найпоширеніших будівельних матеріалів у Південно-Східній Азії із міцною, легкою та стійкою деревиною. Посаджені бамбукові ліси ростуть протягом трьох років – на відміну від дерев у північних країнах, де деревам часто потрібно 80-100 років, щоб досягти своєї первісної форми. Пекінська архітектурна студія Penda в 2015 році планує використовувати бамбук у проекті з будівництва міста на 200000 осіб до 2023 року.

(Авторська розробка)

Значного прогресу економіка України досягла з 1991 року. До війни основними проблемами малого та великого бізнесу були судова система, корупція та доступ до

зовнішніх ринків для товарів та капіталу. Сьогодні вони стикаються з більш фундаментальними проблемами – інфраструктура, що руйнується, відсутність доступу та попиту до фінансування та страхування. Відновлення економіки та створення нових можливостей для бізнесу потребує вирішення як старих, так і нових проблем й може та має бути використане для інвестицій у стійкі підприємства та інфраструктуру. Збільшення експорту, поглиблення ланцюжка створення вартості в агробізнесі, налагодження виробництва екологічно чистої сталі та сприяння створенню ІТ-стартапів створять можливості для економічного розвитку України у післявоєнний період [7, 8].

Усі держави стикаються із проблемою збереження єдності та захисту своїх громадян. Ці завдання неможливо знайти вирішені без інновацій. У кожному секторі (будівельна галузь, сільське господарство, фінанси, економіка) є пріоритетні напрямки, пошук яких позитивно вплине на розвиток національної системи в цілому. Основи інновацій повинні належним чином регулюватися добре розробленими нормами та стимулюватися програмами фінансування. Організація інновацій на різних рівнях суспільного життя та в усіх галузях має бути пріоритетною політикою держави. Для заохочення та управління інноваціями необхідно враховувати характеристики інновацій для успішного виходу на ринок та подальшого застосування. Всі ці заходи можуть бути об'єднані для зниження ризиків інноваційної діяльності [9, 10].

Список використаних джерел:

1. Беленкова О. Ю., Розділ у колективній монографії, Економічне управління інноваціями, Київ, Глава 1.1.4, С. 112-116, 2020.
2. Сорокіна Л. В., Стеценко С. П., Гойко О. Ф., Беленкова О. Ю. та інші. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою будівельного підприємства: монографія, Київ, КНУБА, 2017.
3. McKinsey on Risk. Issue 1, 2016. URL: <http://www.mckinsey.com/business-functions/risk/our-insights/mckinsey-on-risk>. 2021.
4. Помазуновська Т. І., Цифра Т. Ю., Погіршення фінансової стабільності підприємств, збудованих у період 2012-2017, Ways to Improve Construction Efficiency, С. 174-182, 2019.
5. Беленкова О. Ю. Місце будівельних підприємств у парадигмі сталого розвитку, Журнал Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, 48 (2), 2021.
6. Кіщенко Т. М., Гусарова Л. В., Переваги концепції управління інвестиційними проектами, що реалізуються девелоперськими компаніями на будівельному ринку, Журнал Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових, 2017.
7. Olha Belenkova, Factor analysis of profitability (loses) construction enterprises in 1999–2019 Economics, Finance And Management Review. 2020. No 1. P. 4-16. DOI: [org/10.36690/2674-5208-2020-1-4](https://doi.org/10.36690/2674-5208-2020-1-4).
8. Філіппова Н. В., Специфіка інноваційного розвитку підприємств будівельної галузі України, БІЗНЕСІНФОРМ, 5, 2015.
9. Сорокіна Л.В., Гойко О.Ф., Дослідження загроз інвестиційній безпеці будівельних підприємств, Будівельне виробництво, 61/2, С. 11-20, 2016.
10. Brealey R. Myers S. Allen F. Principles of Corporate Finance. - 10th ed. - New York: McGraw-Hill, 968 p., 2010.

ЕФЕКТИВНІСТЬ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ПЕРІОД ВІЙНИ ЯК ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОЇ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Кулик Оксана Михайлівна

викладачка кафедри туризму

*Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
Україна*

У даний час ринкова економіка України, як і вся Україна, переживає непрості часи. Зумовлено це все повномасштабною війною, яка триває в Україні вже більше, ніж рік. Сфера індустрії гостинності ще не оговталася від всесвітньої пандемії Covid-19, як з'явився новий виклик – війна.

Фінансові послуги – це послуги фінансового посередника або послуги з кредитування. Прикладом організацій, що надають фінансові послуги, є банки, страхові, інвестиційні, лізингові, брокерські компанії та багато інших організацій.

Швидкість та якість надання фінансових послуг споживачеві на даний час відіграють важливу роль у функціонуванні підприємств різних форм власності та різних сфер. Фінансові послуги складають великий і зростаючий сектор фактично в усіх розвинених економіках і таких, що розвиваються. Темпи зростання розвитку цього сектора особливо високі в тих економіках, які зазнають стрімкої модернізації. Торгівля фінансовими послугами також зростає швидкими темпами внаслідок комбінації нових і зростаючих ринків у країнах, що розвиваються, та країнах із перехідною економікою, в результаті лібералізації фінансів і торгівлі, використання нових фінансових інструментів і стрімких технологічних змін. Проте, сектор фінансових послуг значно важливіший, ніж його прямий вплив на економіку.

Зазначимо, що вчасне надання фінансової допомоги підприємству може бути ключовим моментом у збереженні його учасником ринку надання послуг та реалізації товарів.

Фінансові послуги є основою сучасної економіки. Будь-яка господарська діяльність підприємств усіх сфер діяльності так чи інакше залежить від послуг, які забезпечуються фінансовим сектором. Об'єктивною передумовою функціонування ринку фінансових послуг є необхідність посередництва у взаємовідносинах між економічними агентами з приводу перерозподілу фінансових ресурсів. Кошти можуть бути у наявності в одних суб'єктів господарювання, а інвестиційні потреби виникають в інших. Ринок фінансових послуг виконує роль посередника руху коштів від їхніх власників до користувачів.

Загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг встановлює Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001. Метою Закону є створення правових засад для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, правове забезпечення діяльності і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні та єдиної державної політики у фінансовому секторі країни [1].

З метою забезпечення повного доступу до інформації про стан фінансових послуг, якими може скористатися потребуючий суб'єкт, НБУ 31 березня презентував сайт «Фінансова оборона України», на якому розповідається про особливості надання

фінансових послуг банками та небанківськими фінансовими установами під час війни. На сайті зібрані основні питання, які сьогодні виникають у споживачів фінансових послуг, також подані вичерпні відповіді на них від регулятора. Сайт складається зі шести основних розділів: «Гривня», «Іноземна валюта», «Картки», «Кредити», «Депозити», «Страховання» та додаткового сьомого, у якому зібрані питання щодо надання решти фінансових послуг. На сайті можна дізнатися, зокрема, про ліміти на операції з іноземною та національною валютою під час дії воєнного стану в Україні, про купівлю та продаж іноземної валюти, вивезення цінностей за кордон [2].

Аналізуючи фінансовий стан споживачів фінансових послуг у період війни як фізичних, так юридичних осіб, зазначимо, що порівняно з аналогічним дослідженням за період грудня 2021 року і з дослідженням за серпень 2022 року, спостерігаємо, що фінансовий стан більшості українців погіршився. Влітку 2022 року частка людей, які оцінили свій фінансовий статус як «низький», зросла практично на 50% порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Натомість, частка людей зі статусом «вище від середнього» відчутно скоротилась. Найбільш поширеними фактами спаду фінансової стабільності суб'єкти господарювання вважають:

- відмову від життєвих планів – 68%;
- обмеження споживання та вимушену економію на операційних витратах для юридичних осіб та звиклих побутових для фізичних – 53%;
- погіршення умов якості життя через умову постійного стресу, страх та загрозу втрати набутого – 49%;
- втрату роботи та постійного доходу – 43%;
- вимушену зміну місця проживання та релокацію бізнесу – 29%.

У період війни найбільшої популяризації набули наступні фінансові послуги, які використовують як юридичні, так і фізичні особи, а саме:

- онлайн-банкінг – 62%;
- сплата карткою – 78%;
- сервіси підписки – 10% [3].

Зазначимо, що сфера індустрії гостинності є одним з найбільш привабливих секторів економіки для інвестицій і не потребує великих капіталовкладень. Тому під час війни ефективним її збереженням є саме надання фінансових послуг у вигляді кредитів як цільових, так і для поповнення обігових коштів. На даний час підтримка сфери індустрії гостинності є пріоритетною, оскільки ця сфера є однією з головних галузей, які формують дохідну складову бюджету держави за рахунок сплачених податків у вигляді податку з доходу, туристичного збору та інших. Держава своєю чергою для фінансової підтримки сфери індустрії гостинності зробила свій вагомий вклад у період війни, а саме – зменшення податкового навантаження на суб'єкти господарювання, що дозволило підприємствам індустрії гостинності зменшити свої витрати, пов'язані з операційною діяльністю. Запроваджено нову єдину ставку податку 2% замість 5% – її можуть встановити існуючі та нові ФОП 3-ї групи. Головна умова переходу – річний дохід не більше, ніж 10 млрд гривень. Також ФОПи звільняються від сплати ЄСВ за себе та за штатних працівників, призваних на військову службу за мобілізацією. А ФОПи 1-2 групи також звільняються від сплати єдиного податку. Штрафні санкції за несплату податків, неповну або несвоєчасну сплату, неподання звітності відсутні. Також відсутні документальні перевірки щодо сплати ЄСВ. Така державна підтримка є ваговою та одним з компонентів фінансової підтримки підприємств індустрії гостинності.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок, що ефективна взаємодія фінансових установ як банківського, так і небанківського секторів, а також ефективна підтримка з боку держави в частині зменшення податкового навантаження допоможуть підприємствам індустрії гостинності відновитися на ринку товарів і послуг, а працюючим дадуть можливість ефективно підтримувати свою ліквідність.

Список використаних джерел:

1. <https://buklib.net/books/28166/>
2. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank>
3. <https://ua.news/ua/money/fynansovye-uslugy-y-produkty-v-ukrayne->

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПТАХІВНИЦТВІ ЯЄЧНОГО НАПРЯМУ

Пашко Світлана Олексіївна

старший науковий співробітник

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Україна

Птахівництво – найбільш скоростигла галузь з найкоротшим відтворувальним циклом, яка досить ефективно реагує на розвиток інтенсифікації виробництва, і має можливість здійснювати розширене відтворення за рахунок впровадження прогресивних технологій, застосування інновацій і випуск конкурентоспроможної продукції [1].

Сучасний стан аграрної галузі України, прагнучи дотримуватися основних принципів агроінноваційного розвитку, має враховувати особливості й можливості вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Індустріалізація у птахівництві фактично неможлива без інновацій і науково-технічного прогресу в цій галузі. На даний час у птахівництві триває процес, який спрямований на підвищення ефективності галузі з метою забезпечення якісною продукцією внутрішнього ринку і створення передумов для виходу на зовнішні ринки. Основною умовою цього процесу є інновації [2].

Інноваційна діяльність тісно пов'язана з функціонуванням економіки держави, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

Яєчний український ринок розвивається навіть в період економічно-політичної нестабільності та війни в країні. В довоєнний період кількість яєць, що вироблялися в Україні, збільшувалася. З початком повномасштабного російського вторгнення на територію України більшість птахофабрик з виробництва курячих яєць, які знаходилися у центральних регіонах України, опинилися в зоні проведення воєнних дій. Потужності з виробництва яєць були втрачені у Донецькій, Харківській, Херсонській та Київській областях. Це негативно вплинуло на пропозицію яєць на ринку. У 2022 р. порівняно з 2021 р. виробництво яєць зменшилося на 18 %.

Найпотужнішими виробниками та основними експортерами українських яєць стабільно залишаються компанії: «Авангард», який входить до агрохолдингу «Укрлендфармінг» і представлений брендом «Квочка»; «Ясенсвіт», який є частиною групи компаній Ovostar Union та реалізує продукцію під однойменною маркою та «Інтер-Запоріжжя». За даними Союзу птахівників України, лідери з виробництва яйця, разом виробляють понад 70 % цього продукту В мирний час частка продукції на ринку лише ГК «Авангард» складала 56,1 % [3].

У 2022 р. виробництво яєць становило 11,6 млрд. штук. Аналіз умов виробництва показав, що 99,5 % яєць здебільшого виробляються методом постійного утримання курей у батареїних клітках.

Нині у світі понад 1800 компаній різного розміру підтримали політику з гуманізації яєчного виробництва. Наразі в Україні 8 міжнародних брендів підписали відмови від використання кліткового методу утримання птиці.

В Україні яйця вільного виходу виробляються компаніями Ovostar Union під ТМ «Ясенсвіт «Вільний вихід», продукція «Лебідь – К» під ТМ «Світ Біо», бренд «ЯЙО» для ТМ «Лавка традицій».

Саме тому, у відповідального бізнесу є завдання ініціювати перехід українських виробників яєць на безкліткове утримання курей, відмовляючись від кліткового як найбільш жорстокого та навіть забороненого у країнах Європи, методу виробництва.

Крім того, власники великих ферм поступово відмовляються від стандартних годівниць з ручним завантаженням корму. Зараз більш рентабельно використовувати напівавтоматичні системи, що подають їжу через труби в спеціальні лотки. Це не тільки економить час і робочий ресурс, але і покращує здоров'я пташенят, в першу чергу завдяки тому, що вони не можуть залізти в годівницю і занести туди бруд.

Найбільш передові системи годування поставляються до нас з Франції. Лідером в цій області є компанія Le Roy. Основними технічними характеристиками таких систем годування є: зручна висота годівниці (до труби) – 24 см; кругла форма лотка, з діаметром 32 см і глибиною 4,2 см; між годівницями досить простору (75 см); матеріал – високоміцний пластик; в одному лотку можуть одночасно харчуватися до 20 пташенят.

Також, більше уваги приділяється системі автоматичної поставки води, яка значно економить час і ресурси, при цьому птахи отримують рівно стільки рідини, скільки їм потрібно для нормального розвитку.

Здоров'я птиці залежить не тільки від обсягу пиття, але і від його якості. Новітні ніпельні поїлки є яскравим прикладом автоматизації робочого процесу. Ніпельні системи не схильні до зовнішніх негативних факторів, які забруднюють воду. Тобто, якщо в них буде подаватися чиста рідина, то такою вона і дійде до птиці. Крім цього, фермер може додавати в неї вітаміни, амінокислоти, ліки та інші необхідні добавки.

Одним з провідних виробників в сфері виробництва даного устаткування є німецька компанія Lubing. Їх ніпельні поїлки мають ряд переваг: абсолютна ізоляція і гігієна води в системі; для виготовлення клапанів використовується якісна нержавіюча сталь; система досить адаптивна і підходить для напування птахів на всіх етапах росту; універсальність обладнання, для установки якого не потрібно дуже велике приміщення.

Якщо підприємство повністю облаштоване, і птиці отримують якісну воду і корм, то можна очікувати хорошого приросту поголів'я, і, як наслідок – збільшення кількості продукції, як м'яса, так і яєць.

Від створення сприятливого мікроклімату в курнику залежать не тільки обсяг і якість продукції, але і здоров'я птиці. Кліматичні системи дозволяють проводити тонке налаштування температурного режиму. Для того щоб курка стабільно несла яйця, цей параметр повинен знаходитися на рівні 8-9 градусів. Якщо в приміщенні буде спекотніше, то кількість продукції зменшиться, як і її маса, а шкаралупа яєць стане тонше. Птахи почнуть частіше дихати, більше пити і менше їсти, що природно негативно позначиться на їхньому здоров'ї.

Ще одним важливим фактором є рівень вологості. Найсприятливішим показником вважається 60-70 %. Забезпечується він шляхом правильного налаштування вентилявання. Крім зайвої вологи, з приміщення також видаляються шкідливі гази та інші негативні елементи.

Третій, не менш вагомий пункт – освітлення. До природного світла потрібно додати ще й електричне джерело. Зазвичай з цією метою використовують люмінесцентні лампи на 40-60 ват. Якщо освітлення буде недостатнім, то птахи почнуть голодувати і поглинати малу кількість рідини.

Кліматична система значною мірою спрощує організацію і контроль за мікрокліматом в курнику. Завдяки датчикам можна відстежувати вплив тих чи інших параметрів на стан птахів і їх продуктивність.

Отже, під час вирощування птиці, необхідно враховувати такі чинники як біологічні особливості племінної роботи, технології інкубації, вирощування молодняка, утримання та годівля птиці, лікування, забій та переробка кінцевого продукту. Тобто технологічний процес, як зазначалося вище – багатоступінчастий, вимагає значних інноваційних вкладень, а також використання новітніх технологій для утримання конкурентоздатності на внутрішньому та світовому ринках [4].

Після перемоги України над російським окупантом, після завершення війни, основними факторами розвитку яєчної галузі птахівництва, окрім інвестицій, буде технічне переоснащення й розширення виробничих потужностей птахівничих підприємств, якісне поліпшення племінних ресурсів, сучасний менеджмент і державна підтримка.

Інноваційні напрями підвищення ефективності галузі птахівництва дають змогу зміцнити фінансовий стан підприємств і розширити їх можливості щодо подальшого розвитку інноваційної діяльності, вирішити соціальні проблеми сільських територій, сприяти збереженню й оздоровленню навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств: монографія / За ред. Р.Ф. Бруханського, М.К. Пархомця, П.Р. Пуцентейла. Тернопіль: Крок, 2015. 300с.
2. Лаврук О.В. Відродження тваринництва та його роль у розвитку аграрних підприємств. Агросвіт. 2018. № 17. С. 36-41.
3. Аналіз поточної кон'юнктури ринку яєць і продуктів їх переробки в Україні / О.М. Шпичак, С.О. Пашко, Ю.Є.Риженко; за ред. О.М. Шпичака. К.: ННЦ «ІАЕ», 2021. 52 с.
4. Щетініна І.О., Д'яченко В.І. Сучасний стан виробництва м'яса птиці в Україні та перспективи розвитку. [Електронний ресурс]. – режим доступу :http://avianua.com/index.php/economic_market_poultry

РИЗИКИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олексій Миколайович Могильний

ORCID ID: 0000-0002-9802-1701

д-р. екон. наук, професор

Україна

Микола Володимирович Калінчик

ORCID ID: 0000-0002-6240-4479

д-р. екон. наук, професор

Україна

Олена Юріївна Грищенко

ORCID ID: 0000-0003-2271-3629

завідувачка сектором інформаційного забезпечення досліджень

ННЦ «Інститут аграрної економіки», Україна

Актуальність. Надання Україні в червні 2022 р. статусу кандидата на вступ до ЄС може стати поштовхом для реалізації потенціалу не лише аграрного сектору, а й харчової промисловості. У першу чергу це рішення має спонукати всі гілки державної влади перейти від імітації до втілення фундаментальних реформ. Крім інтеграційних завдань, перед аграрним сектором, як і в цілому перед національною економікою та суспільством, стоять безпрецедентні виклики, пов'язані з повномасштабною війною росії проти України. Маємо величезні втрати людських життів серед цивільного населення і військових, знищено більше третини аграрних активів, частково зруйновано інфраструктурні й логістичні об'єкти, завдано величезної шкоди водним і лісовим ресурсам та полезахисним посадкам, порушено цілісність природних ландшафтів тощо. Системні шоки в сфері продовольчої безпеки України і світу та екстраординарні заходи з (де)регуляції аграрного виробництва й перерозподілу харчових запасів в умовах правового режиму воєнного стану розкрито в колективній праці українських і польських вчених [8].

Мета статті. Обґрунтувати нові перспективи й ризики євроінтеграції в контексті стресостійкості аграрного сектору України та визначити концептуальні напрями зміцнення його спроможностей в умовах воєнного стану.

Асиметрія торгівлі України з ЄС. У 2015–2021 рр. обсяги торгівлі сільськогосподарською і продовольчою продукцією України з ЄС більш ніж подвоїлися і зросли з 5546 до 11928 млн дол. США, в т. ч. експорт – в 1,9 рази, імпорт – в 2,5 рази. У рекордному за врожаєм зернових і олійних культур 2021 р., Україна експортувала в країни-члени ЄС 27,7% агропродовольчої продукції до підсумку товарів згідно з 1–24 УКТЗЕД, що в обсягах від загального імпорту ЄС дорівнювало 1,43%. Імпорт Україною цієї продукції із ЄС становив 48,6%, а в експорті ЄС – це лише 0,64% [9]. Отже, за період дії всеосяжної і поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС (ЗВТ) відбулася асиметрія товарообігу і пов'язана з нею нерівнозначність ризиків щодо стресостійкості аграрного сектору і продовольчої системи України. У разі настання форс мажорних обставин регіонального чи глобального масштабів наша країна може опинитися сам на сам зі своїми проблемами. Блокування морських портів росією у 2022 р. оголило ще одну проблему: вартість однієї т українського експорту становила 413 дол. США, а імпорту з ЄС – 1840 або в 4,4 рази більше [9]. Загалом, у 2015–2021 рр.

частка експорту України агропродовольчою продукцією до загального підсумку щодо вивозу цієї групи товарів не зазнала суттєвих змін. В середньому на ЄС в експорті припадало 30,1% при коливанні в коридорі 5,3 в. п. або від 27,7% (2021 р.) до 33% (2019 р.). Стосовно імпорту, то середньорічний показник становив 27,8% із розмахом варіації 7,8 в. п., а саме – від 22,1% (2015 р.) до 29,9% (2020 р.), що свідчить про нестабільність поставок продукції в Україну [4].

Окремо слід виділити 2022 р., коли діяли «коридори солідарності», створені за участі всіх країн-членів ЄС, в т. ч. для транзиту української продукції до морських портів. Згідно Регламенту Європейського парламенту та Ради ЄС №2022/870 від 30 травня 2022 р. «Про тимчасову лібералізацію торгівлі між Україною та ЄС» було прийнято рішення з 4 червня 2022 р. на один рік скасувати імпорتنі мита, призупинити дію всіх квот на сільськогосподарську продукцію й застосування системи вхідних цін для фруктів і овочів. Це суттєво збільшило експорт з України. Незважаючи на загальне зниження експортної виручки аграрним сектором на 16% порівняно з 2021 р., обсяги торгівлі з країнами ЄС зросли майже в 1,4 рази і досягли історичного максимуму на суму 16470 млн дол. США. Позитивне сальдо збільшилося в 2,5 рази і становило 9718 млн дол. США проти 3800 млн дол. США у 2021 році [2].

Порівняння структури торгівлі України з ЄС та рештою країн світу за вказаний період, показало суттєві відмінності щодо імпорту за двома групами товарів: «Продуктів рослинного походження – мінус 8,9 в. п. (переважно овочі, їстівні плоди та горіхи, продукти борошномельно-круп'яної промисловості, насіння і плоди олійних культур); «Готові харчові продукти» – плюс 11,9 в. п. (майже за всіма товарами) (табл.1).

Таблиця 1

Структура товарообігу агропродовольством України з країнами ЄС і рештою світу за 2015–2021 рр., відсотки

Назва товарів згідно з УКТЗЕД	Країни ЄС		Решта країн світу		Країни ЄС до решти країн світу, в. п.	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Усього	100	100	100	100	х	х
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	4,9	17,8	5,9	17,6	-1,0	-0,2
II. Продукція рослинного походження	55,2	21,6	54,4	40,0	+0,8	-8,9
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	24,4	2,7	24,3	7,5	+0,1	-2,3
IV. Готові харчові продукти	15,5	57,9	15,4	34,8	+0,1	+11,9

Розраховано за: статистичними збірниками «Співробітництво між Україною та ЄС» [4]; «Сільське господарство України» [5].

З'ясувалося, що на географію українського експорту впливають не лише режими торгівлі з іншими країнами, а також домінуюча модель аграрного бізнесу. Щодо імпорту, то він також похідний від бізнес-планів компаній, визначається кон'юнктурою внутрішнього ринку, корелює з рівнем конкурентоспроможності харчової індустрії, залежить від пріоритетів державної (де)регуляційної політики, розмірів і умов підтримки національних компаній, діяльність яких спрямована на імпортозаміщення.

Відмінність основних параметрів аграрних секторів України та ЄС. Системні ризики щодо стресостійкості аграрного сектору у підготовчий період до вступу в ЄС пов'язані з його вагомістю для макроекономічної стабільності країни, порівняно з

Союзом (табл. 2). За підсумками 2020 р., частка сільського, лісового і рибного господарства у валовій доданій вартості (ВДВ) становила 10,8%, що в 6,5 рази більше ніж в ЄС, а зайнятість у цих галузях майже вчетверо вища – 17,1% проти 4,35%.

Таблиця 2

Основні показники аграрних секторів України та ЄС Польщі, 2020 рік

	Україна	ЄС	Польща	Україна, індекси до	
				ЄС	Польщі
Частка сільського, лісового та рибного господарства у валові доданій вартості, %	10,8	1,65	2,5	6,54	4,32
Зайнятість у сільському, лісовому та рибному господарстві, %	17,1	4,35	9,5	3,93	1,8
Структура валової продукції сільського господарства: рослинництво	76,1	51,9	50,3	1,47	1,51
тваринництво	23,9	48,1	49,7	0,50	0,48
Валова додана вартість у розрахунку: на 1 га сільгоспугідь, дол. США	349	1540	1032	0,23	0,34
на одного зайнятого, тис. дол. США	5,2	29,1	11,62	0,18	0,45
Розораність, %: території	56,8	24,7	35,7	2,30	1,59
сільгоспугідь	79,7	60,2	75,5	1,32	1,05
Частка в експорті товарами групи УКТ ЗЕД 1-24 до всього експорту, %	44,7	10,2	13,1	4,38	3,41
Частка в імпорті товарами групи УКТ ЗЕД 1-24 до всього імпорту %	10,2	9,5	8,8	1,07	1,16

Сформовано за: статистичними збірниками «Сільське господарство України» [5]; «Співробітництво між Україною та ЄС» [4]; «Валова продукція сільського господарства» [6]; базу даних Faostat [9].

Низька результативність використання людських, земельних і економічних ресурсів частково пов'язана із структурними перекосами національного сільського господарства. Вартісне співвідношення рослинництва і тваринництва становило 76,1 до 23,9%, в той час як в ЄС 52/48% і Польщі – майже 50/50%. Загострює екологічну кризу надмірна розораність території держави та сільськогосподарських угідь, яка вже перетнула критичну межу і досягла 56,8 і 79,7% проти 24,7 і 60,2% в ЄС відповідно. Аграрний сектор має велику частку в експорті товарних груп 1–24 УКТЗЕД до загального підсумку в економіці, яка становила 44,7% або в 4,4 рази більше ніж в ЄС і в 3,4 рази порівняно з Польщею.

Звідси випливає, що за всіма наведеними показниками, аграрний сектор України, з одного боку, є надміру ресурсовитратним і неефективним із руйнівними внутрішньогалузевими дисбалансами та домінуючою сировинною структурою експорту, а з другого боку, від нього залежить стабільність макроекономічних параметрів країни. Архаїчність сільського господарства влаштовує традиційних торговельних партнерів у країнах-членах ЄС, але не відповідає нашим національним інтересам, порушує принцип раціонального поділу праці й справедливую еквівалентність відносин щодо створення доданої вартості. Збереження сировинної структури експорту України у підготовчий період до членства в ЄС і можливе закріплення його в підсумковій угоді, остаточно зруйнує харчову промисловість, послабить стресостійкість продовольчої системи і перетворить нашу державу на критично залежну від імпорту з інших країн. Заполітизовані рішення, як це було при приєднанні до СОТ (2008 р.) і запровадження ЗВТ з ЄС (2016 р.), стануть додатковим бар'єром на шляху збалансованого сільського розвитку, не сприятимуть нарощуванню фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, погіршать соціально-економічний стан сільських домогосподарств та позначаться на добробуті населення країни в цілому.

Про історично сформовані стереотипи й подальші перспективи України винятково «як житниці Європи і світу» в контексті поглиблення євроінтеграції, відверто говорить Альфонс Бальманн – директор та керівник проектів розвитку підприємств і структур в аграрній галузі Інституту аграрного розвитку імені Лейбница. На його думку, Україна важливий виробник зернових, олійних і білкових культур. Це й надалі дасть змогу українцям успішно вести бізнес з підприємцями країн ЄС і, зокрема, Німеччини. Оскільки практично необмеженою є потреба в кормах для відгодівлі свиней і птиці [3].

Про «успішність» такого бізнесу показує виробництво ВДВ аграрного сектору Україна в розрахунку на 1 га сільгоспугідь. Хоча й відбувся висхідний тренд щодо ЄС – із 14,1% (1995 р.) до 22,7% (2020 р.), проте залишаємося абсолютним аутсайдером, оскільки мали найнижчий рівень ВДВ в розрахунку на 1 га сільгоспугідь серед усіх країн Центральної і Східної Європи та Балтії із сумою 349 дол. США, відстаючи від Болгарії, яка замикає рейтинг, на 39%. Тобто для нашого аграрного сектору це був період «росту без розвитку» (рис. 1).

Аналіз динаміки ВДВ в розрахунку на 1 зайнятого порівняно з країнами-членами ЄС (рис. 2), також показав значне відставання. Україна за чверть століття демонструвала кволу динаміку продуктивності праці, підвищивши її з 1,3 до 5,2 тис. дол. США. Це найнижчий показник серед усіх країн, що нами досліджено, і всього 17,9% до середнього показника в ЄС, який становить 29,1 тис. дол. США.

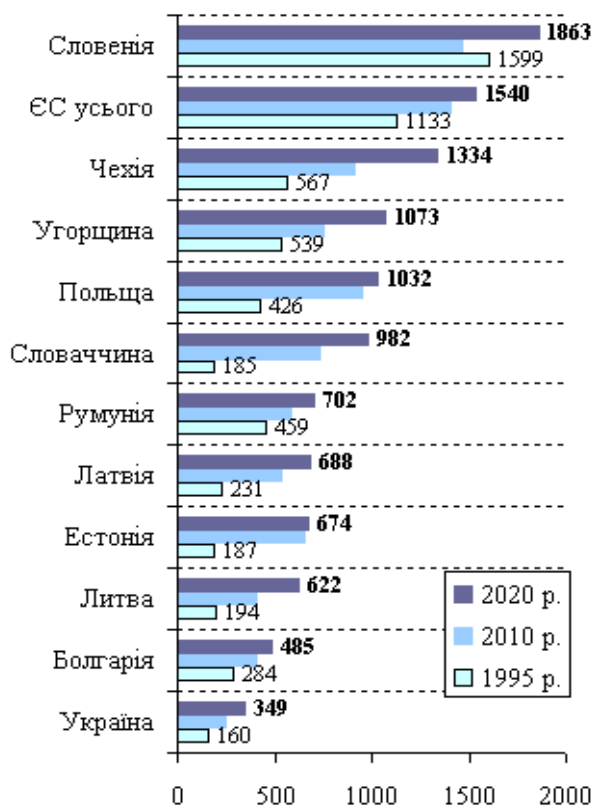

Рис. 1. Рейтинг за виробництвом валової доданої вартості аграрного сектору країн-членів ЄС у розрахунку на 1 га сільгоспугідь, дол. США

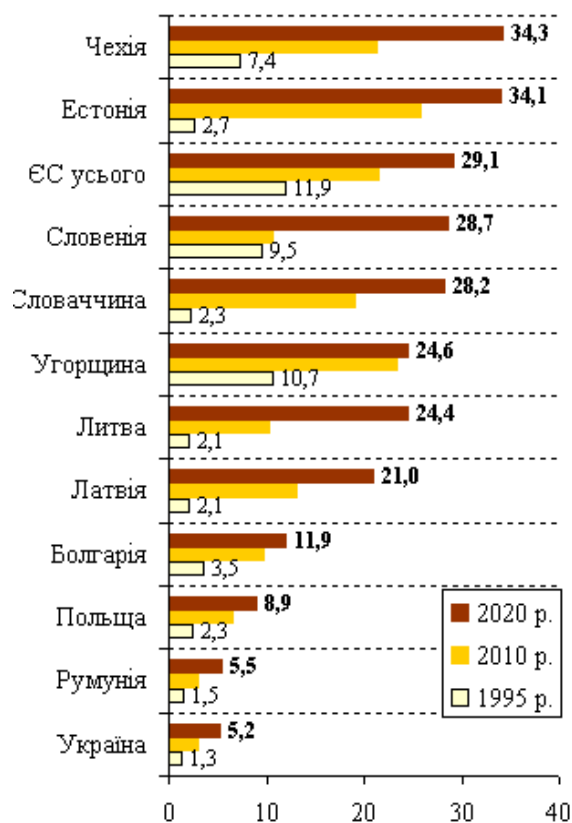

Рис. 2. Рейтинг за виробництвом валової доданої вартості аграрного сектору країн-членів ЄС у розрахунку на 1 зайнятого, тис. дол. США

Сформовано за даними Faostat [9].

Заради справедливості маємо зазначити, що суттєво занижують цей показник особливості методики державної статистики, яка відносить до зайнятих в сільському господарстві все самозайняте сільське населення працездатного віку в особистих селянських господарствах. Через це зайнятість у галузі до підсумку в економіці країни становила 17,1% проти 4,35% в ЄС і 9,6% в Польщі (див. табл. 2). Очевидно, що під час інституалізації неформальної зайнятості в сільському господарстві згідно з європейським законодавством, це буде важливою соціально значущою й відповідальною темою під час перемовин з ЄС. Їх результати визначатимуть подальший розвиток мікро й малих форм агробізнесу і збалансований сільський розвиток загалом.

Основні напрями адаптації аграрного сектору України до внутрішнього ринку ЄС. Враховуючи асиметрію взаємної торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством з ЄС, Україна у форс мажорних обставинах може стикатися з комплексом проблем, подібних до пандемії Covid-19. Це був серйозний тест на стресостійкість агропродовольчої системи. Єврокомісія при загрозі економічним, продовольчим, соціальним та іншим безпековим інтересам ЄС дотримується регуляторних практик «відкритої стратегічної автономії», коли рух капіталів, товарів, послуг і робочої сили може призупинити в односторонньому порядку. Навіть в нормальних умовах за даними Євростату, у 2021 р. на внутрішній ринок агропродовольства припадало 70,1% товарообігу між 27 країнами-членами ЄС. Тобто це доволі самодостатня система із внутрішніми інструментами стримування і противаги щодо третіх країн.

Стратегічним дороговказом для аграрної політики України має стати Регламент (ЄС) 2021/2115 Європейського парламенту та Ради від 2 грудня 2021 р. на 2023–2027 рр. [7]. Ним встановлено правила щодо підтримки планів, які розробляються державами-членами в рамках спільної аграрної політики (САП), і фінансуватимуться Європейським сільськогосподарським гарантійним фондом (EAGF) та Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських районів (EAFRD). Завдяки механізму співфінансування загальний бюджет для розвитку фермерів і сільських громад на 5 років становитиме 307 млрд євро.

Значний вплив на умови адаптації учасників аграрного ринку до нової реальності матимуть підсумки саміту Україна – ЄС, який відбувся 3 лютого 2023 р. в Києві. Серед іншого, прийняті рішення: а) про початок переговорів щодо вступу у поточному році; б) про оновлення Плану пріоритетних дій з питань посилення імплементації ЗВТ на 2023–2024 рр.; в) про розгляд ЄС запиту України на продовження ще на один рік особливого режиму торгівлі для українських товарів, тобто після червня 2023 року. Також Кабінетом міністрів України укладено угоду з Єврокомісією про участь у програмі «Єдиний ринок» строком на 7 років із бюджетом 4,2 млрд євро для сприяння розвитку бізнесу, окремих секторів та їхньої конкурентоспроможності [1].

У перехідний період до набуття повноправного членства в ЄС, Україна має враховувати основні вимоги САП з метою посилення конкурентних і порівняльних переваг вітчизняних товаровиробників, сприяти перетворенню ризиків щодо стресостійкості аграрного сектору у позитивні чинники, подолавши історично сформований стереотип сировинного донора західних партнерів. Конкретні заходи мають сприяти налагодженню раціонального поділу праці між країнами, скоротити логістичні маршрути і подовжити ланцюжки створення доданої вартості, сприяти збалансованому сільському розвитку та досягненню європейських стандартів рівня і якості життя та гідної праці українських селян.

Ще натурфілософи розуміли фундаментальну роль поділу праці в економіці. Спрощено описати цей феномен сучасними термінами можна так: чим глибший її рівень, тим більше створюється робочих місць і доданої вартості, тим багатша країна. В умовах глобалізації мультиплікаційний зв'язок масштабується завдяки виробничій кооперації, доступу до ресурсів, ринків збуту агропродовольчих товарів тощо. Отже, ключовими напрямками внутрішньої дорожньої карти до повноправного членства в ЄС і зміцнення стресостійкості аграрного сектору України мають стати:

- а) деагрохолдингізація сільського господарства;
- б) демонополізація ринкової інфраструктури та агротрейдингу;
- в) детінізація аграрного бізнесу;
- г) деофширлізація товарно-фінансових потоків;
- д) перенесення на 5 років після скасування воєнного стану купівлі/продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення для юридичних осіб;
- е) заохочення інвесторів у технічне переоснащення харчової індустрії та глибоку переробку аграрної сировини;
- є) активізація роботи дорадчих служб для сприяння адаптації малих і середніх підприємств до європейських правил технічного регулювання та консультативної підтримки щодо інструментів САП ЄС;
- ж) примноження діяльності, спрямованої на розвиток виробництва й експорт нішевих і органічних продуктів та продуктів із захищеним географічним зазначенням;
- з) встановлення нульової ставки ПДВ на експорт сировинних товарів частка експорту у виробництві яких перевищує 60% і основна маса прибутку отримується завдяки його відшкодуванню, а імпорту продовольства з достатнім рівнем самозабезпечення потреб внутрішнього ринку оподатковувати за підвищеною ставкою ПДВ.

Висновки. Рентно-сировинна модель аграрного бізнесу в Україні повністю вичерпала себе, оскільки має ознаки «росту без розвитку», що прямо чи опосередковано призвело до злиднів сільські домогосподарства, спричинило сімейне безробіття й масову трудову еміграцію молоді, прискорило вимирання сіл, послужило тригером інших процесів занепаду сільського розвитку й економіки загалом.

Суб'єкти господарювання, за сприяння держави мають перейти від первинного сектору до вторинного, розвиваючи харчову індустрію на сучасних технологіях. Статус кандидата в члени ЄС надає Україні історичний шанс для залучення інвестицій на повоєнну реконструкцію сільського господарства, розвиток переробної промисловості та зближення (де)регуляційних практик в аграрних відносинах. Водночас проєвропейські секторальні трансформації збільшують ризики щодо стресостійкості аграрного сектору і продовольчої системи, викликані неготовністю малих і середніх форм підприємництва до радикальних змін, особливо при задіянні механізму прискореного набуття членства в Союзі.

Українські компанії мають бути готовими до активного протекціонізму Єврокомісії фермерам «країн-старожилів». Для забезпечення від негативних сценаріїв необхідно нарощувати експорт продовольства для кінцевих споживачів, поглиблювати диверсифікацію виробництва якісних харчів, активно завойовуючи ринки на інших континентах.

Список використаних джерел:

1. Від звільнення Криму до шляху в ЄС. Пояснюємо суть рішення саміту Україна – ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2023/02/3/7155480/> (дата звернення 03.02.2023).

2. Показники зовнішньої торгівлі України. Держмитслужба України. URL : <https://customs.gov.ua> (дата звернення 10.02.2023).
3. Писанська Н. Потенціал аграрного сектору України величезний і далеко не вичерпаний. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/26831986.html> (дата звернення 02.02.2023).
4. Статистичний збірник «Співробітництво між Україною та ЄС». URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2021_u.html (дата звернення 17.02.2023).
5. Статистичний збірник «Сільське господарство України». URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2021_u.html (дата звернення 17.02.2023).
6. Статистичний збірник «Валова продукція сільського господарства». URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2021_u.html (дата звернення 17.02.2023).
7. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj> (дата звернення 09.02.2023).
8. Features of Agrarian Sector Deregulation in the Context of Martial Law: Shocks in Food Security. Mohylnyi O., Patyka N., Kucher A., Krupin V., Siedlecka A., Wysokiński M. *Sustainability, Special Issue Economics Perspectives on Sustainable Food Security*. 2022. Vol. 14(20). 12979. URL: https://www.mdpi.com/journal/sustainability/special_issues/Sustainable_Food_Security (дата звернення 02.02.2023)
9. Faostat. URL : <https://www.fao.org/faostat/en/#data>https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/09/sg_21_pdf.zip (дата звернення 17.02.2023).

РОЗВИТОК РИНКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ У ПЕРІОД ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Графська Орислава Іванівна

д-р. екон. наук, доцентка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Гарасимчук Назар Андрійович

аспірант
Львівський університет бізнесу та права, Україна

Винницький Іван Михайлович

магістрант 5-го курсу факультету туризму
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

На сьогоднішній день повномасштабна війна в Україні триває вже рік. Як наслідок – кожна сфера ринкової економіки зазнала значних збитків. Беручи до уваги туристичну галузь, а саме ринок готельно-ресторанного бізнесу, зазначимо, що складний час для цієї сфери почався ще 2020 року з початком всесвітньої пандемії та триває досі. Незважаючи на кризу, ринок готельно-ресторанних послуг працює, шукає альтернативні та нові підходи до провадження бізнесу, а також якісні методи надання послуг.

Розвиток ринку готельно-ресторанних послуг у воєнний час є складним і актуальним завданням. Готельно-ресторанна індустрія чутлива до економічних і політичних змін, і вплив війни може бути особливо руйнівним. Однак, незважаючи на виклики, галузь все ще може зростати та розвиватися під час війни. Для дослідження розвитку ринку готельних і ресторанных послуг під час війни потрібно зосередитись на факторах, які сприяють зростанню, і викликах, які необхідно подолати [1].

На ринку готельно-ресторанних послуг під час війни можна спостерігати зростання, оскільки галузь має важливе значення для задоволення потреб солдатів і біженців. Галузь може відчувати зростання попиту на послуги, оскільки є потреба в послугах розміщення, харчування та споживання напоїв. Крім того, готельна та ресторанна індустрія може отримати вигоду від державних контрактів і підтримки під час війни, оскільки вони відіграють життєво важливу роль в економіці та національній обороні.

Багато готелів і ресторанів зуміли адаптуватися до змін на ринку. Вони почали пропонувати послуги за більш доступними цінами з метою залучення клієнтів, які були змушені зменшити витрати [2].

Також готелі почали пропонувати додаткові послуги, зокрема, такі, як доставка їжі та послуги з оформлення замовлень, щоби зекономити клієнтам час і заощадити себе на персоналі.

Іншим фактором, який може сприяти зростанню, є стійкість готельної та ресторанный індустрії. Ця галузь відома своєю здатністю адаптуватися та реагувати на зміни ринкових умов, і воєнні періоди не є винятком. Багато підприємств у цій галузі можуть зосередитись на обслуговуванні солдатів або пропозиціях спеціалізованих послуг, наприклад, послугах з організації харчування військової частини або надання житла урядовцям [1].

Незважаючи на потенціал для зростання, індустрія готелів і ресторанів також зіштовхується з кількома проблемами під час війни. Однією з головних проблем є вплив війни на туризм. Туризм є важливим джерелом прибутку для галузі, і спад у туризмі може мати значний вплив на бізнес-операції. Більше того, війна може призвести до збоїв у ланцюзі постачань, що ускладнить підприємствам закупівлю необхідних товарів і послуг.

Іншою проблемою є вплив війни на робочу силу. Готельна та ресторанна індустрія значною мірою залежить від кваліфікованої робочої сили, і війна може призвести до нестачі робочої сили, оскільки велику кількість людей можуть призвати на військову службу або вони можуть переїхати із зони конфлікту. Крім того, питання безпеки також можуть впливати на відтік і зменшення пропозиції робочої сили, ускладнюючи роботу в певних галузях [3].

Протягом останнього часу багато готелів та ресторанів почали пропонувати онлайн-послуги, такі, як бронювання кімнат чи столиків. Це дозволило клієнтам замовляти послуги навіть у період війни, отримуючи при цьому всі зручності і повне обслуговування [2].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що розвиток ринку готельно-ресторанних послуг у воєнний час є складним і непростим завданням. Незважаючи на наявність потенціалу для зростання, галузь також зіштовхується з численними проблемами, включаючи спад туризму, перебої в ланцюзі постачань і дефіцит робочої сили. Війна призвела до значних змін на ринку готельно-ресторанних послуг. Все ж багато підприємств змогли адаптуватися до нових реалій і продовжують розвиватися. Це свідчить про те, що завдяки стійкості, адаптації та державній підтримці галузь усе ще може зростати та розвиватися під час війни, а також залучати нові інвестиції для розбудови.

Список використаних джерел:

1. Ронг Дж. і Лю Л. (2010). Вплив кризових подій та макроекономічної активності на діяльність готельного господарства. Міжнародний журнал готельного менеджменту, 29(4), 622-630.
2. Gursoy, D., Chi, S.G.Q., & Lu, L. (2013). Передумови та результати емпатії працівників індустрії гостинності. Міжнародний журнал готельного менеджменту, 33, 406-415.
3. Вуд Р. К. та Бразертон Б. (2008). Вплив тероризму на готельну індустрію: емпіричне дослідження готелів у Сполучених Штатах. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 32(1), 87-99.

СУБ'ЄКТИ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Данилович Олена Тарасівна

аспірантка кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-яке підприємство характеризується різними видами його економічного потенціалу [1]. Зокрема, слід виділити маркетинговий [2], збутовий [3–5], виробничий [6, 7] та інші складники сукупного економічного потенціалу суб'єктів господарювання. Також важливим його видом є потенціал ресурсозбереження [8–10], реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку підприємств [11–14] та у технологічних змінах, що відбуваються [15–19]. Зокрема, суттєве значення для забезпечення конкурентоспроможності підприємств має впровадження на них енергозберігаючих проєктів [20]. Проте, на шляху до такого впровадження постають різноманітні бар'єри, зокрема економічні [21–27].

Подоланню перешкод, що постають на шляху до реалізації енергозберігаючих та інших інноваційних проєктів підприємств, сприятиме залучення з цією метою суб'єктів інноваційної інфраструктури. Цих суб'єктів існує досить багато; їх можна поділити за низкою ознак, зокрема:

1) за результатами діяльності (суб'єкти, які: надають послуги (виконують роботи); надають ресурси; здійснюють обидва види діяльності);

2) за стадіями інноваційного процесу (суб'єкти, які провадять діяльність на стадії: зародження ідей стосовно певного нововведення; досліджень та розробок; пусконаладжувальних робіт; виробництва продукції; завершення інноваційного процесу);

3) за відношенням до конкретного учасника інноваційного процесу (суб'єкти, які мають безпосереднє відношення до конкретного учасника інноваційного процесу; суб'єкти, які мають опосередковане відношення до конкретного учасника інноваційного процесу);

4) за характером діяльності (суб'єкти, які здійснюють: виробничу діяльність; науково-технічну діяльність; торгівельну діяльність; маркетингову діяльність; консалтингову діяльність; інші види діяльності);

5) за місцем в інноваційній системі держави (інститути розробки і реалізації державної політики у сфері інноваційного розвитку економіки, інститути створення та розповсюдження знань і технологій, інститути інфраструктурного обслуговування інноваційних проєктів, інтегровані бізнес-структури інноваційного процесу, ринкові інститути комерціалізації інноваційних продуктів та послуг).

При цьому формування інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу на підприємстві потребує виконання такої послідовності дій: 1) збір інформації про потенційних суб'єктів інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу; 2) визначення переліку параметрів діяльності кожного з потенційних суб'єктів інфраструктурного забезпечення (до цих параметрів,

насамперед, належать такі: види результатів діяльності, обсяги діяльності за її видами, якісні параметри результатів діяльності, терміни надання результатів діяльності, рівень ризику та інші параметри); 3) оптимізація кожного з параметрів діяльності кожного з потенційних суб'єктів інфраструктурного забезпечення; 4) оцінювання очікуваного економічного ефекту, який одержить підприємство від взаємодії з кожним з потенційних суб'єктів інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу; 5) оцінювання економічної доцільності укладання договорів про співпрацю з кожним з потенційних суб'єктів інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу; 6) відбір тих суб'єктів інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу, укладання договорів про співпрацю з якими є доцільним; 7) укладання договорів про співпрацю з відібраними суб'єктами інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу; 8) оцінювання впливу взаємодії підприємства з відібраними суб'єктами інфраструктурного забезпечення на результати діяльності цього підприємства.

Реалізація описаної послідовності дій надасть можливість підвищити ефективність перебігу інноваційних процесів на підприємствах.

Список використаних джерел:

1. Лесик, Л. І. (2013). Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23), 271–278.
2. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, (649), 214–219.
3. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (24.8), 225–233.
4. Висоцький, А. Л. (2014). Види, чинники та об'єкти управління збутовим потенціалом машинобудівного підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (24.7), 315–323.
5. Ємельянов О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Діагностування достатності обсягів збутової діяльності промислових підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (26.6), 102–108.
6. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 128–135.
7. Emelyanov, A., Kurylo, O. & Vysotskij, A. (2013). Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. *Ekontechmod. An international quarterly journal*, (4), 11–17.
8. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. *Бізнес Інформ*, (11), 141–143.
9. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
10. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
11. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
12. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
13. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
14. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.

15. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
16. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
17. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
18. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
19. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
20. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
21. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
22. Chiaroni, D., Chiesa, V., Franzò, S. et al. (2017). Overcoming internal barriers to industrial energy efficiency through energy audit: a case study of a large manufacturing company in the home appliances industry. *Clean Technologies and Environmental Policy*, (19), 1031–1046.
23. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
24. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
25. Lesynskyi, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Symak, A. & Petrushka, T. (2020). Development of a toolkit for assessing and overcoming barriers to the implementation of energy saving projects. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (5(3)), 24–38.
26. Кінаш, І. А. (2015). Бар'єри на шляху впровадження енергоефективності та енергозбереження підприємств. *Сталий розвиток економіки*, (3), 185–189.
27. Севастьянов, Р. В. & Калініна, Я. Ю. (2014). Енергоефективність промислових підприємств України та бар'єри з її впровадження. *Економічний вісник ЗДІА*, (7), 144–154.

СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Коркуна Іван Іванович

Заслужений економіст України,

канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та менеджменту

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Боднар Роман Олегович

аспірант кафедри готельно-ресторанного бізнесу

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

У сучасних умовах сьогодення для ефективного провадження бізнесу необхідним є постійне впровадження інноваційних процесів. Адже інновація є запорукою успіху завтрашнього дня. Сьогодні український бізнес живе і працює в кризових умовах. Криза в Україні розпочалася з початком всесвітньої пандемії Covid-19 і поглибилася з початком повномасштабної війни, яка в Україні триває вже понад рік. Саме пандемія Covid-19 вважається переломним етапом у всіх сферах бізнесу, адже вона змусила практично весь український і світовий бізнес вчитися працювати віддалено. Ефективно почали розвиватися online-продажі не тільки промислових товарів, але й продуктових; більша частина сучасного населення почала користуватися послугами сервісу доставки як у поштові відділення, так і послугами адресної доставки. На даний час згідно зі статистичними даними близько 71% ритейлерів поділяють думку, що цифрова трансформація – це вже невіддільна частина технології роздрібної торгівлі як товарів, так і послуг. Сфера індустрії гостинності і готельно-ресторанний бізнес не є винятком у цій ситуації, оскільки сфера індустрії гостинності, до якої входить готельно-ресторанний бізнес, також зазнала масштабних втрат та збитків через вищезгадані кризові умови. Зазначимо, що, незважаючи на кризові умови, нестабільну політичну ситуацію та повномасштабну війну, Україна прагне інтегруватися в ЄС та успішно втілює реформи, виконує всі необхідні для цього завдання; в усіх галузях економіки відбувається трансформація, пов'язана з впровадженням нових технологій у всі бізнес-процеси, як цього вимагають європейські стандарти. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу є актуальним для національної економіки, оскільки дана галузь є багатою на туристично-рекреаційний потенціал, який є невід'ємною частиною, що сприяє покращенню соціально-економічної ситуації в державі. Отож, саме інноваційні підходи до становлення і розвитку готельно-ресторанного бізнесу є сьогодні в пріоритеті. Серед сучасних інноваційних підходів та трендів у готельно-ресторанному бізнесі найпопулярнішими є:

- технологія розпізнавання;
- splash brilliance;
- роботи;
- віртуальні компаньйони;
- internet of things.

Зазначимо, що на сьогоднішній день сучасний гість або турист, який відвідує готельно-ресторанний комплекс, максимум зацікавлений у вільному доступі до всіх інформаційних сайтів готелів та ресторанів, звідки він може отримати повну інформацію про вибраний ним об'єкт, тому питання діджиталізації є актуальним і потребує постійного вивчення.

Діджиталізація – це спосіб розвитку підприємницької діяльності, коли зміни націлені на більш простий, економічний і надійний варіант роботи. Він стосується як обслуговування клієнтів, так і внутрішніх процесів. Але цифровізація не передбачає переорієнтацію на абсолютно нову модель провадження бізнесу [1]. Діджиталізація має як переваги, так і недоліки при впровадженні її в бізнес-процеси. Представляємо їх на рис. 1.

Також зазначимо, що діджиталізація – це повне проникнення цифрових та інноваційних технологій у бізнес-процеси, господарства, комунікації. Перехід економіки до ери цифрових можливостей призведе до необхідності діджиталізації управлінських процесів, запровадження цифрових продуктів з метою задоволення попиту на ринку товарів і послуг, незважаючи на сферу діяльності. Оптимальний термін впровадження діджиталізації на підприємстві не перевищує 5-7 років, цей період враховує високу динамічність, зміну споживчих можливостей, технічні інновації, які необхідно запровадити та протестувати [2].

Рис. 1. Переваги та недоліки діджиталізації

У світі сучасних ІТ-технологій однією з вагомих причин діджиталізації стала популяризація соціальних мереж та Інтернет-ресурсів у споживачів. Через це більшість підприємців успішно опанували цифрові та інноваційні технології, а деякі відкрили компанії на Інтернет-платформах. Такі нововведення призвели до збільшення малого бізнесу та успішного його просування на ринку товарів і послуг. Найактивнішою сферою, яка найшвидше опанувала процес діджиталізації, є логістика. Відповідно, інноваційний процес впровадження діджиталізації в цій сфері вже встиг набрати популярності і почав заробляти.

У сфері готельно-ресторанного бізнесу питання впровадження діджиталізації є надзвичайно важливим та перспективним, адже Україна є країною, яка активно проводить зовнішньоекономічну діяльність, поглиблює транс прикордонну співпрацю, розвиває туристично-рекреаційної сфери та інші напрямки, які є

домінуючими у розбудові національної економіки. Саме розвиток готельно-ресторанного бізнесу є актуальним, тому що не до кінця використаним є потенціал, який безпосередньо впливає на стан економіки нашої держави. Це пояснюється тим, що саме готельно-ресторанний бізнес належить до сфери послуг, якими користуються споживачі щоденно. Отож, нові підходи і технології в розвитку інноваційного підходу в частині запровадження діджиталізації дозволять максимально спростити роботу обслуговуючого персоналу, зменшити алоковані витрати та забезпечити роботою саме професіоналів, від яких залежить ефективність роботи підприємств готельно-ресторанного бізнесу та відновлення сфери індустрії гостинності в післявоєнний час.

Список використаних джерел:

1. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
2. <http://confmanagement.kpi.ua>.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВЛАСНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Лукашенко Тетяна Валентинівна

ст. викладач

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Основні засоби підприємства є фундаментом його виробничого потенціалу, головним активом і одночасно страховим капіталом. Проте, щоб основні засоби в повній мірі виконали свою функцію, вони повинні систематично відновлюватися, більше того замінюватись або поповнюватись не просто аналогічними новими засобами, а засобами, які є інноваційними, тобто такими, що втілюють сучасні технічні та технологічні рішення.

На сьогодні більшість вітчизняних підприємств відстають від аналогічних зарубіжних за інноваційним рівнем технічної бази. Переважаюча частина основних засобів, задіяних у виробництві, експлуатується тривалий період через відсутність достатніх грошових сум для їх заміни. Відповідно, такі засоби є фізично та морально застарілими, не відповідають сучасним стандартам, вимагають постійних значних витрат на їх утримання та ремонт, тим самим збільшуючи собівартість виготовленої продукції.

Подолання технологічної відсталості вітчизняних підприємств, їх технічне переоснащення за останнім словом науки та техніки вимагає пошуку управлінських механізмів, які б сприяли акумулюванню відповідних фінансових ресурсів для задоволення потреб їх інноваційного відновлення. Умови війни суттєво скоротили можливості залучення інвестицій, а тому низка нині діючих підприємств можуть розраховувати лише на власні джерела фінансування заміни та оновлення основних засобів.

Власні джерела інвестиційних ресурсів головним чином формуються за рахунок чистого прибутку та сум нарахованої амортизації. За даними 2019р. частка власних коштів підприємств та організацій в структурі капіталовкладень досягнула 65,4 відсотка [1], що підтверджує їх значиму роль у відтворювальних процесах. Можна припустити, що і в пізніші роки (2020-2022) питома частка власних джерел у структурі інвестицій мало змінилася.

Співвідношення між сумами нерозподіленого прибутку та амортизаційних відрахувань, які скеровуються на відновлення основних засобів, формується під впливом цілого комплексу факторів, основними з яких є рівень фондомісткості виробництва, методи, які застосовуються для розрахунку сум амортизації, спосіб відтворення основних засобів (звужене, просте, розширене), розмір та спосіб розподілу отриманого підприємством прибутку, тощо.

Фінансовою основою простого відтворення основних засобів, як правило, виступають амортизаційні відрахування, які включаються в собівартість продукції,

робіт та послуг. Їх сума визначається відповідно до встановлених норм та балансової вартості основних засобів, що не в повній мірі гарантує покриття всіх витрат на їх відновлення. Це обумовлюється низкою обставин, пов'язаних зі зміною вартості грошей у часі. Справа в тім, що нарахування амортизації здійснюється відповідно до визначеної в минулому вартості основних засобів, а тому нагромаджена сума є меншою, ніж вимагається для заміщення зносу в теперішній момент. Проблему вирішує переоцінка основних засобів та встановлення їх справедливої вартості, проте для цього вимагаються додаткові витрати на послуги оцінювачів, адміністрування, тощо, що не завжди є економічно доцільним. І навіть в такому випадку нарахованих амортизаційних сум може не вистачити для заміни старого обладнання, оскільки нові технічні засоби, як правило, є більш досконалішими, продуктивнішими і дорожчими.

Певним вирішенням питання є застосування методів прискореної амортизації, якими є методи зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивний. Прискорена амортизація роз'єднує терміни фізичного зношування машин та обладнання від калькульованого процесу перенесення їх вартості на вартість виготовленої продукції, а тому накопичення основних сум на відновлення основних засобів відбувається в коротший період в порівнянні з терміном їх зношення [2]. Виходячи з цього, використання методів прискореної амортизації є просто необхідним, коли обладнання має схильність до морального старіння. Дані методи доцільно застосувати і на початку підприємницької діяльності, оскільки зростання собівартості за рахунок збільшених амортизаційних сум зменшує податкові зобов'язання підприємства і відповідно нарощує його чисті грошові потоки та власні джерела фінансування. Поступаючи на розрахунковий рахунок, суми амортизації можуть використовуватися на задоволення операційних та інвестиційних потреб бізнесу, тим самим зменшуючи залучення дорогих позикових коштів.

Позитивно оцінюючи роль прискореної амортизації в процесах відтворення, не можна не врахувати низку обставин. Перша, це те, що включення в собівартість збільшених сум амортизаційних відрахувань зменшує цінову конкурентоспроможність продукції і при рівних з конкурентами цінах не завжди забезпечує рівень очікуваної рентабельності. По друге, збільшення амортизаційних сум в початкові періоди служби основних засобів буде супроводжуватися їх зменшенням в завершальний період експлуатації, а саме тоді, коли зношене обладнання вимагатиме значних витрат на ремонт. Так само в цей період через зменшений розмір амортизації зменшиться собівартість продукції, а за умови що обсяги її реалізації зростатимуть, суми приросту прибуткового податку можуть виявитися більшими, ніж отримана економія по його сплаті в початковий період.

Включення амортизаційних сум в сукупний грошовий потік часто веде до їх розпорощення на різні господарські потреби, що провокує відсутність достатніх коштів на час заміни зношених засобів новими. Несвоєчасна заміна обладнання негативно відбивається на конкурентоспроможності виробництва та перспективах розвитку. Запобігти нецільовому використанню амортизаційних витрат може механізм їх резервування. Його запровадження дозволить сконцентрувати амортизаційні відрахування та використовувати їх виключно за цільовим призначенням, що стимулюватиме відтворювальні процеси. Враховуючи, що суми амортизації входять у собівартість продукції і тим самим зменшують податкові зобов'язання підприємства, до зарезервованих сум можуть бути включені суми податку на прибуток, які не були сплачені завдяки витратам на амортизацію.

Іншим джерелом фінансування відновлення основних засобів підприємства є його нерозподілений прибуток. Величина даного джерела залежить від фінансового стану підприємства. За рахунок прибутку переважно забезпечується приріст основних виробничих засобів, здійснюється їх удосконалення та покращення.

В сьгоднішніх умовах можливості прибутку, як джерела відтворення, є обмеженими. Як наслідок війни з росією місткість більшості внутрішніх ринків зменшилася, відповідно, зменшивши можливості реалізації продукції та нарощення прибутку. В таких умовах пріоритетом політики розподілу прибутку найчастіше є його скерування на задоволення поточних потреб, а не на інвестиції. З позиції перспективного розвитку доцільно запровадити такі інструменти розподілу прибутку, які б дозволили систематично скеровувати його частину на задоволення інвестиційних потреб. Одним із таких інструментів є встановлення та дотримання нормативу відрахувань від чистого прибутку на інвестиційно-інноваційний розвиток підприємства.

Висновки. Таким чином, в нинішніх складних військово-політичних умовах внутрішні джерела фінансування відновлення основних засобів залишаються базовими в інвестиційному забезпеченні розвитку діючих підприємств. В зв'язку з цим, амортизаційна політика та політика розподілу прибутку підприємства повинна підпорядковуватися завданням інноваційного відновлення основних засобів. З орієнтацією на ці завдання доцільно обирати методи нарахування амортизації, забезпечувати цільове використання нарахованих сум, будувати структуру розподілу чистого прибутку.

Список використаних джерел:

1. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010-2019 роки (2020). Вилучено з http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/invest/2020/cap_invest_fin_2010-2019.pdf
2. Харченко Н.В. (2016) Амортизація основних засобів підприємства як фактор раціоналізації оподаткування. *Ефективна економіка*, (6). Вилучено з <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5017>

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Липка Арсен Олегович

аспірант кафедри підприємництва і торгівлі
Західноукраїнський національний університет, Україна

Багатогранність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, зростання темпів його трансформації зумовлюють потребу розвитку корпоративної відповідальності, що є неодмінною умовою розбудови нашої держави. Дослідження сформованості вказаної відповідальності – актуальна проблема сьогодення, оскільки вона спрямовує кожного не лише до постійного саморозвитку, особистісного самовдосконалення, допомоги іншим, а й націлена на організацію ефективного виконання в майбутньому відповідних професійних обов'язків, завдань і функцій, що забезпечить стабільність психічного світу як громадян, так і психодуховно врегулює соціальне довкілля.

Відомо, що здатність до корпоративної відповідальності та уміння виконувати її умови – це один з основних критеріїв ухвалення рішення при просуванні людини кар'єрними щаблями. Це завжди основа лідерства і зростання майстерності керівництва, важливий чинник особистісного самоствердження. Адже коли примножується і розширюється сфера корпоративної відповідальності людини – розвивається й збагачується її особистісний світ, сфера соціальних впливів, вагомість у суспільстві, а відтак зростають її можливості, персональні ресурси й компетентності. Чим меншою мірою особа бере відповідальність на себе, чим вужче коло її зобов'язань, тим слабша її значущість, спроможності, реальна сила діянь і вчинків, тим більш локалізовано вона конструює повсякдення, тим менше здатна змінювати життя на краще [3, с. 139].

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) у найзагальнішому, “приземленому” тлумаченні – це раціональний відгук організації на суперечливі очікування заінтересованих сторін (стейкхолдерів), спрямований на стійкий розвиток компанії. Це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення націлено. За своєю суттю КСВ – це імплементований у корпоративне управління певний тип соціальних зобов'язань (здебільшого, добровільних) перед працівниками, партнерами, інститутами громадянського суспільства і суспільством у цілому [2].

У суспільній свідомості під впливом наукової аргументації укріплюється думка, що соціальна відповідальність і в гуманістичному, і в соціально-економічному розумінні – не добродійність чи розкіш, від якої можна відмовитись, а надійний захист від соціальних ризиків, одна з передумов для набуття конкурентних переваг.

Вектор суспільної думки відносно достеменної ролі КСВ часто змінює напрям і нерідко – в небажаний бік. Навіть найпотужніші компанії, що витрачають величезні фінансові кошти на соціальні цілі, не змогли (у більшості випадків) переконати соціум у щирості своїх задумів. Матеріали численних досліджень – як вітчизняних, так і зарубіжних – засвідчують, що чимало представників соціуму вважають, що КСВ у нинішньому її форматі – це піар; спосіб уникнути регулювання з боку державних і міжнародних органів, а також інститутів соціального партнерства; елемент лукавої маркетингової політики [1; 2].

Чимало суб'єктів громадянського суспільства (навіть тих, які вірять у потенціальні можливості КСВ) наголошують на тому, що за домінуючих реалій сьогодення КСВ – це намагання завуалювати справжні цілі та водночас спроба надати корпораціям “людського обличчя”, уникнути звинувачень у неетичній поведінці; підступний спосіб посилення влади корпорацій; одна з технологій світового домінування, за якої глобальний бізнес залишається все тим самим бізнесом – економоцентричним, асоціальним. Відомий зарубіжний вчений Гж.В. Колодко стверджує, що модною димовою завісою у світі бізнесу є концепція соціальної відповідальності підприємства.

Об'єктивні причини актуалізації КСВ і вітчизняні реалії сьогодні такі, що не сприяють утвердженню на практиці якнайсприятливіших умов для масштабної, суспільно значущої, соціально відповідальної діяльності бізнес-організацій. До об'єктивних причин необхідності посилення соціальної відповідальності всіх суб'єктів економічної діяльності та інститутів суспільства зараховуємо:

- втрату стійкості економічного розвитку, що вимагає формування нових опор і задіяння нових факторів економічної динаміки;
- поглиблення асиметрії економічного і соціального розвитку, яка дедалі більше загрожує економічній і соціальній безпеці;
- загострення проблеми конкурентоспроможності, що зумовлює необхідність пошуку нових способів і засобів набуття конкурентних переваг;
- посилення конкуренції за ресурси стійкого розвитку, насамперед, за найбільш цінні та продуктивні – людські;
- послаблення соціокультурних і моральних настанов соціальної діяльності багатьох суб'єктів підприємництва;
- поширення ліберальних концепцій соціально-трудової сфери та масові прояви десоціалізації відносин у сфері праці;
- превалювання концепції “людини економічної” над концепціями “людини соціальної” та “людини соціально відповідальної”; неадекватне розуміння діалектики економічного і соціального розвитку багатьма представниками як бізнесу, так і владних структур;
- ерозію “культури солідарності” та масові прояви формування так званого “суспільства індивідів”;
- загострення екологічних проблем, які межують з катаклізмами регіонального і національного масштабів.

Усе перелічене, на думку А.М. Колот, переконує в тому, що на сучасному етапі існує нагальна потреба в істотних змінах у практиці соціально відповідальної діяльності членів суспільства та його інститутів. Серед останніх вагоме місце займають бізнес-організації.

Принципово важливим є те, що соціальна відповідальність бізнес-організацій здатна перемагати у “конкуренції за лояльність”. Йдеться про те, що на полі конкуренції дедалі більше розгортається боротьба за чистоту відносин з інститутами громадянського суспільства, за споживачів, за лояльне ставлення до бізнес-організацій з боку стейкхолдерів.

Кращі практики ведення бізнесу переконують у тому, що бізнес повинен не ігнорувати, а враховувати стрімко зростаючі вимоги з боку суб'єктів та інститутів соціально-економічного середовища до етичних, екологічних і соціальних аспектів його діяльності. Слід враховувати, що при цьому ускладнюються та розширюються вимоги до всіх компонентів діяльності бізнес-організацій, і в тому числі такі, як неприпустимість використання дитячої праці, утвердження соціально відповідальної

поведінки. Усе це вимагає соціально відповідальних дій з боку бізнес-структур, що, у свою чергу, працює на прирощення соціальних ресурсів.

Отже, корпоративна відповідальність – це надійне підґрунтя досягнення мети, передумова побудови продуктивних взаємостосунків й укладання між персональних домовленостей. Водночас відповідальність за себе і за свою професійну долю – найбільш значущий показник соціальної зрілості особи, повноти усвідомлення нею трудового шляху, здатність давати слово і тримати його, виконуючи прийняті на себе зобов'язання.

Список використаних джерел:

1. Колот А.М., Грішнова О.А. та ін. (2012). *Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку*: монографія. Київ: КНЕУ.
2. Колот А.М. (2014) Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія проблеми засвоєння. *Економічна думка*, (3 (628)), 70-82.
3. Липка А.О. (2019) Психологічні поради та рекомендації щодо активізації професійної відповідальності. *Психологія і суспільство*, (2), 139-146.
4. Новікова О.Ф., Дейч М.Є., Панькова О.В. та ін. (2013). *Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки)*: монографія. Донецьк: Інст. економіки пром. НАН України.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КІЛЬКІСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ СТІЙКОГО РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Гаврась Дмитро Русланович

аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-яке підприємство повинно прагнути збільшити свій економічний потенціал [1–3]. Важливими чинниками його формування є існуюче у підприємств ресурсне забезпечення [4], зокрема людські ресурси [5, 6], основні фонди [7], грошові засоби [8, 9], інформація [10] тощо, а також рівень ефективності використання цих ресурсів [11]. Зростання цього рівня може розглядатися як одна з головних ознак економічного розвитку підприємств.

Існує значна кількість видів економічного розвитку підприємств та країни загалом [12], серед яких важливе місце посідає інноваційно-інвестиційний, зокрема техніко-технологічний, розвиток [13]. Своєю чергою, важливим результатом цього розвитку є зниження обсягів споживання ресурсів, передусім, внаслідок впровадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологій [14–21] та реалізації інших заходів з ресурсозбереження [22–25].

Якщо на певному підприємстві відбувається процес тривалого економічного зростання із одночасним скороченням споживання певного виду ресурсів (або сукупності певних ресурсів), то тоді можна стверджувати про наявність стійкого ресурсозберігаючого розвитку. Цей розвиток характеризується такими головними властивостями, як:

1) рівень розвитку. Його оцінювання повинно зводитися до вибору мінімального значення з двох, а саме: середнього темпу приросту результуючого показника зростання та середнього темпу зниження споживання певного ресурсу впродовж досліджуваного періоду;

2) рівномірність. Оцінювання цієї властивості повинно полягати у визначенні максимального значення з двох, раніше вказаних, з подальшим діленням рівня розвитку на це максимальне значення;

3) потенціал економічного зростання підприємства, який характеризує максимально можливе за існуючого темпу росту ефективності використання ресурсу відносне збільшення величини результуючого показника цього зростання за умови, що споживання певного виду ресурсів не підвищиться порівняно із його величиною у базовому періоду. Оцінювання цієї властивості повинно полягати у визначенні невідомого значення x з такого рівняння:

$$P_1 \cdot (1 + x) / e_n = P_{c1}, \quad (1)$$

де:

P_1 – величина економічного результату у першому році звітного періоду;

e_n – ефективність використання ресурсу в останньому році звітного періоду;

P_{c1} – обсяги споживання ресурсу у першому році звітного періоду;

4) потенціал зниження споживання підприємством обсягів певного ресурсу. Оцінювання цього потенціалу повинно полягати у визначенні невідомого значення x з такого рівняння:

$$P_{c1} \cdot (1 - x) / e_n = P_1; \quad (2)$$

5) фактичний рівень використання потенціалу економічного зростання. Оцінювання цієї властивості повинно полягати у визначенні величини відношення фактичного середнього темпу приросту результуючого показника економічного зростання впродовж досліджуваного проміжку часу до рівня потенціалу економічного зростання підприємства;

6) фактичний рівень використання потенціалу скорочення споживання підприємством певного ресурсу. Оцінювання цієї властивості повинно полягати у визначенні величини відношення фактичного середнього темпу зниження споживання певного економічного ресурсу впродовж досліджуваного проміжку часу до рівня потенціалу зниження споживання підприємством цього ресурсу;

7) збалансованість, що характеризується наближеністю фактичного рівня використання потенціалу економічного зростання до фактичного рівня використання потенціалу скорочення споживання певного виду ресурсів. Оцінювання цієї властивості повинно відбуватися у два етапи, а саме: 1) визначення мінімального значення серед значень двох показників, а саме: фактичного рівня використання потенціалу економічного зростання підприємства та фактичного рівня використання потенціалу скорочення споживання підприємством певного виду ресурсів; 2) ділення отриманого значення на 0,5.

Кількісне оцінювання перелічених вище властивостей стійкого ресурсозберігаючого економічного розвитку дасть змогу навести його докладну характеристику та виявити резерви щодо інтенсифікації у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Ємельянов, О. Ю. (2019). *Потенціал економічного розвитку підприємств: інструментарій та моделі оцінювання: [монографія]*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка».
2. Гришко, В. А. (2010). Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Схід. Аналітично-інформаційний журнал*, (7(107)), 18–21.
3. Лесик, Л. І. (2013). Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23), 271–278.
4. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 128–135.
5. Склярчук, Т. В. & Соболюк, І. В. (2017). Сучасний механізм оцінювання ефективності персоналу промислового підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (2(27)), 72–75.
6. Верховлядова, Н. І. & Русинко, М. І. (2013). Характеристика і структура трудового потенціалу підприємства. *Інноваційна економіка*, (4), 37–40.
7. Шарманська, В. М. & Вітюк, В. В. (2018). Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами та ефективності їх використання. *Молодий вчений*, (1(53)), 550–552.
8. Васюренко, О., Ляшенко, В. & Подчесова, В. (2014). Ефективність кредитування фізичних та юридичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних границь. *Вісник НБУ*, (1), 5–11.
9. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D. & Lesyk, L. (2020). Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution. *Sustainability*, (12(15)), 6184.

10. Ємельянов, О. Ю., Крет, І. З. & Сегедій, О. М. (2003). Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційного потенціалу галузей економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (484), 66-71.
11. Ємельянов, О. Ю. & Курило, О. Б. (2009). Ефективність використання виробничих ресурсів підприємства та їх вплив на експлуатаційні витрати. *Схід. Аналітично-інформаційний журнал*, (8), 63-67.
12. Погорелов, Ю. С. (2006). Розвиток підприємства: поняття та види. *Культура народів Причорномор'я*, (88), 75-81.
13. Герасимчук, В. Г., Довгань, Л. Є. & Давиденко, В. Р. (2006). Інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості України: проблеми і перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*, (12), 14-17.
14. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3-9.
15. Ортіна, Г. В. (2016). Модернізація та інноваційність як напрями антикризового розвитку підприємств реального сектора економіки. *Економіка та держава*, (2), 29-32.
16. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, (754), 18-25.
17. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1-5.
18. Caliscan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649-654.
19. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13-32.
20. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177-194.
21. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
22. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44-49.
23. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7-10.
24. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79-84.
25. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72-75.

ПРОГРАМНЕ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гюлтекін Оксана Олександрівна

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Голян В.А.

доктор економічних наук, професор,

провідний науковий співробітник відокремленого підрозділу

Національного університету біоресурсів і природокористування України

«Боярська лісова дослідна станція», Україна

В умовах воєнного стану, коли зростає необхідність у створенні додаткових умов для реабілітації та оздоровлення постраждалих від дій агресора громадян, вагомим значенням набуває розбудова інфраструктури рекреаційного лісокористування, щоб максимально мірою використати корисності лісів для розвитку сектора туристично-рекреаційної діяльності. Розбудова інфраструктури рекреаційного лісокористування також забезпечить зростання рівня комплексності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу та підвищить капіталізацію лісогосподарювання в цілому. Тому вагомою детермінантою активізації процесів комерціалізації природно-рекреаційного потенціалу лісів виступає обґрунтування та реалізація цілей розвитку рекреаційного лісокористування з врахуванням вимог воєнного часу та післявоєнної відбудови національного господарства.

Наявні інформаційно-цифрові, еколого-ресурсні та інституціональні передумови розвитку рекреаційного лісокористування, які визначені Державною стратегією управління лісами України до 2035 року [2], також мають бути враховані при визначенні цілей рекреаційного освоєння лісових біогеоценозів. Враховуючи ускладнений характер рекреаційного лісокористування, цілі його активізації мають охоплювати основні, допоміжні та забезпечувальні цілі, щоб усунути ймовірність деградації лісових біогеоценозів та досягти економічних та соціальних пріоритетів.

У контексті формування сучасної системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування до основних цілей розвитку лісової рекреаційної інфраструктури необхідно віднести створення та облаштування екологічних стежок, формування туристичних шляхів, обладнання місць відпочинку, організацію рекреаційних стоянок. При цьому синхронно з досягненням перерахованих цілей мають бути досягнуті цілі, що пов'язані з унормуванням туристичного потоку з урахуванням максимально допустимого розрахованого рекреаційного навантаження, щоб звести до мінімуму ймовірність виснаження окремих складових лісового біорізноманіття і звуження тим самим ареалу здійснення рекреаційного лісокористування.

Також однією з основних цілей активізації рекреаційного лісокористування виступає створення можливостей доступу до рекреації у лісах для різноманітних груп населення, в першу чергу громадян, які постраждали внаслідок російської агресії. Досягнення даної цілі потребує також розроблення Державної програми підтримки реабілітації постраждалих внаслідок воєнних дій громадян.

У спектрі допоміжних цілей розвитку рекреаційного лісокористування слід виділити комплексну популяризацію лісів України для потреб рекреації. Комплексна популяризація має охоплювати інформацію про площі лісових земель, які є придатними для рекреаційної експлуатації; про рекреаційну цінність сировинної та несировинної складових лісоресурсного потенціалу; про доступність лісоресурсних благ для використання у рекреаційній індустрії; про вплив лісової рекреації на стійкість лісових біогеоценозів та стан навколишнього природного середовища.

Важливою допоміжною ціллю виступає також налагодження моніторингу туристичних потоків через зведення даних філій Державного підприємства «Ліси України» про кількість відвідувачів лісових масивів, де здійснюється рекреаційна діяльність. Така система моніторингу потрібна для того, щоб упередити прояви виснажливого рекреаційного лісокористування на найбільш привабливих у рекреаційному відношенні ділянках лісового фонду, щоб паралельно з рекреаційною експлуатацією забезпечувати розширене відтворення лісового біорізноманіття.

В умовах воєнного стану критично необхідною є реалізація поряд із основними та допоміжними цілями розвитку об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури певного набору забезпечувальних цілей. Першочергового значення в спектрі досягнення названих цілей є забезпечення співпраці філій Державного підприємства «Ліси України» з суб'єктами туристичного бізнесу, котрі спеціалізуються на туристично-оздоровчій діяльності і виконують комплекс комунікаційних, маркетингових та інших заходів задля максимізації залучення рекреантів у відповідності з уподобаннями останніх.

Співпраця постійних лісокористувачів із суб'єктами туристичного бізнесу може здійснюватися як на статутній, так і на нестатутній основі. Створення на базі постійних лісокористувачів та суб'єктів туристичного бізнесу рекреаційних кластерів дасть змогу створити умови для перехресної взаємодії в частині еквівалентного розподілу клієнтської бази. Інноваційним ядром таких кластерів мають виступати постійні лісокористувачі, в користуванні котрих перебувають об'єкти лісової рекреаційної інфраструктури.

Організаційна форма кластеру також дасть можливість досягти досягнення наступної забезпечувальної цілі – налагодження взаємодії з органами місцевого самоврядування. Найбільші перспективи введення додаткових об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури пов'язуються з передачею місцевим самоврядуванням постійним лісокористувачам самозаліснених сільськогосподарських угідь, де існують сприятливі природно-ресурсні передумови для налагодження туристично-рекреаційної діяльності.

Резерви збільшення масштабів рекреаційного охоплення лісових біогеоценозів залежать від площі самозаліснених сільськогосподарських земель, котрі будуть переведені у категорію лісових земель у відповідності із схваленим у червні 2022 року законодавчим актом [1]. Водночас розширення клієнтської бази рекреантів створить додатковий попит на продукцію постійних лісокористувачів, зокрема на продукти побічного лісокористування та консервні вироби.

Виходячи з приведеного вище, необхідно стверджувати, що програмне цілепокладання розвитку рекреаційного лісокористування має передбачати досягнення трьох груп цілей (основних, допоміжних та забезпечувальних), щоб поряд із розбудовою об'єктів рекреаційної інфраструктури розширювати ареал здійснення рекреаційної діяльності на основі користування лісовими біогеоценозами та формувати бази даних про переваги зеленого та сільського туризму, мисливства та рибальства над іншими видами туристично-рекреаційної діяльності.

Створення умов для синхронного досягнення трьох груп перерахованих цілей дозволить сформувати диверсифікований набір рекреаційно-туристичних продуктів, що кардинальним чином змінить туристичний ландшафт багатолісних регіонів, в першу чергу Карпатського та Поліського. Водночас формування всього спектра рекреаційно-туристичних продуктів на основі використання складових лісових біогеоценозів має детермінуватися необхідністю дотримання вимог воєнного стану та вимог зміцнення екологічної стійкості лісових біогеоценозів, щоб забезпечити максимізацію еколого-економічного та соціального ефекту від залучення корисних властивостей лісів у відтворювальний процес.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів» №2321-IX від 20.06.2022 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2321-20#Text>.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року» від 29 грудня 2021 р. №1777-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>.

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИБІР МЕТОДІВ КАЛЬКУЛЮВАННЯ ІТ – ПОСЛУГ

Ярошенко Анна Вікторівна

ORCID ID: 0009-0009-1689-185X

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
Херсонський національний технічний університет, Україна

Науковий керівник: Єремян Олена Михайлівна

ORCID ID: 0000-0002-8170-7598

канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Херсонський національний технічний університет, Україна

Одним з найважливіших економічних показників оцінки є собівартість, яка являє собою фактичні витрати прикладеної праці та привнесену частину вартості засобів виробництва, виражених у грошовій формі. Склад витрат, що враховуються в собівартості, залежить від обраного методу її розрахунків.

Оскільки ІТ-послуги вважаються результатом творчої, інтелектуальної праці, достовірне обчислення їх собівартості є досить складним процесом, адже в даний час методичні рекомендації щодо калькулювання собівартості продукції сфери інформаційних технологій практично відсутні.

Сучасний ринок ІТ-послуг характеризується високою динамічністю великими обсягами та структурною різноманітністю. Тому їх класифікація не тільки дає змогу орієнтуватися в різноманітті суб'єктів цієї сфери, а й дає необхідні знання для раціональної організації бухгалтерського обліку і визначення методу калькуляції (табл. 1).

Таблиця 1

Запропонована класифікація ІТ-підприємств з огляду на вимоги до організації бухгалтерського обліку [1, с. 119]

Класифікаційна ознака	Вид	Характеристика
Замовник	Продуктове	Займається розробленням та продажем власних продуктів.
	Сервісне	Орієнтоване на аутсорсинг, яке займається розробленням програмного забезпечення для зовнішнього замовника.
	Сервісно-продуктове	Займається розробленням власних продуктів та отримує замовлення від зовнішніх контрагентів
Система оподаткування	Ті, які перебувають на загальній системі оподаткування.	Сплачують визначений перелік податків, зборів та обов'язкових платежів відповідно до Податкового кодексу України.

Продовження табл. 1

Класифікаційна ознака	Вид	Характеристика
	Ті, які перебувають на спрощеній системі оподаткування.	Перебувають на II або III групі єдиного податку.
Види проектів, що виконуються	Ті, які займаються наданням послуг з програмування	Спеціалізуються на наданні послуг з питань інформатизації, керування комп'ютерним устаткуванням.
	Ті, які займаються розробленням продуктів	Спеціалізуються на розробленні, модифікації, тестуванні програмного забезпечення.

Вітчизняна практика бухгалтерського обліку пропонує застосування таких методів: позамовний, попроцесний (попередільний) та нормативний, міжнародна практика визначає методи стандарт-костингу, АВС-калькулювання, директ-костинг, нормативному розподілу тощо [2]. Обрання відповідного методу залежить від того, що саме планується робити і в який спосіб, та повинно відповідати потребам підприємства та чітко фіксуватися в його обліковій політиці.

Для більшості ІТ-підприємств найбільш доцільним методом вважають позамовний. Облік витрат ведеться на рахунках 23, 91, 92, 93, а для аналітичного обліку прямі і непрямі витрати обліковують окремо. Непрямі витрати щомісяця треба розподіляти між замовленнями. Постійні загальновиробничі витрати розподіляються виходячи з бази розподілу, яку обирає підприємство самостійно (якщо основну частку собівартості послуг становить заробітна плата програмістів, то за базу розподілу зручно обирати людино-години або людино-дні тощо), при нормальній потужності (яку теж потрібно визначити).

Данило А.І. і Йолтуховська О.Ю. для калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) ІТ-сфери шляхом поєднання таргет-костингу і кайзен-костингу, які вирішують практично одну і ту ж задачу, але на різних стадіях життєвого циклу продукту та різними методами, запропонували власну методику гоал-костинг (від англ. goal — мета). Оскільки в даній галузі вся продукція (роботи, послуги) створюється на підставі конкретного замовлення та має індивідуальний характер, до розробленої методики калькулювання автори додали елементи позамовного методу (табл. 2).

Таблиця 2

Методи калькулювання ІТ-послуг

Позамовний метод	Таргет-костинг	Кайзен-костинг
1	2	3
Прямі основні витрати обліковують у розрізі встановлених статей за окремими замовленнями. Кожному замовленню присвоюють окремий номер (це може бути номер договору із замовником), який зазначають в усіх документах (записах) про витрати на це замовлення. Фактична собівартість окремих замовлень визначається після здавання результатів робіт замовнику»	Метод управління собівартістю продукції, сутність якого полягає в зниженні собівартості продукції на всьому її виробничому циклі за рахунок застосування виробничих, інженерних, наукових досліджень та розробок.	Метод поступового зниження витрат на етапі виробництва продукції, в результаті якої досягається необхідний рівень собівартості та забезпечується прибутковість виробництва.

Продовження табл. 2

Гоал-костинг	
Метод калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг), в основі якого лежить калькулювання цільової собівартості шляхом постановки кайзен-завдань; їх вирішення зусиллями працівників компанії сприятиме поступового зниження витрат і досягнення такого рівня собівартості, при якому забезпечується необхідна норма прибутку організації	
Покрокова методика гоал-костингу	
1. Маркетинговий аналіз продукції (робіт, послуг).	7. Упорядкування калькуляції. Визначення відхилень нормативної собівартості від цільової.
2. Розробка концепції продукції (робіт, послуг).	8. Аналіз усіх статей кошторисних витрат щодо «доведення» їх до цільової собівартості. Постановка та вирішення кайзен-завдань.
3. Визначення можливої ціни реалізації на підставі даних, отриманих у кроці 1 та 2.	9. Розрахунок фактичної собівартості продукції (робіт, послуг).
4. Встановлення цільового прибутку.	10. Відображення у бухгалтерському обліку фактичної та цільової виручки, фактичної та цільової собівартості та їх відхилень.
5. Визначення цільової собівартості продукції (робіт, послуг) відбувається шляхом віднімання від цільової ціни цільового прибутку.	11. Складання звіту щодо відхилень.
6. Визначення нормативної (розрахункової) собівартості продукції (робіт, послуг).	

Дані сформовано з [2,3]

Отже, проаналізувавши всю інформацію, можна зробити висновок, що кожен метод калькулювання в ІТ-сфері має свої переваги та недоліки і його вибір може залежати від виду проектів, що виконуються, замовника чи системи оподаткування. Але, на мою думку, для калькулювання ІТ-продукції (робіт, послуг) доцільно буде застосовувати запропоновану систему гоал-костингу. Адже поєднання таргет-костингу та кайзен-костингу при здійсненні калькулювання дозволить подати найбільш точні та достовірні дані про собівартість продукції (робіт, послуг) сфери інформаційних технологій, скоротити витрати та оцінити долю персоналу в них, визначити ті ділянки діяльності, якими необхідно працювати з метою скорочення витрат. А метод позамовного калькулювання дозволить виділити із загальної сукупності витрат на виробництво такі, які можна прямо віднести на об'єкти калькуляції. Таким чином, буде забезпечена прибутковість виробництва, та буде можливим управління витратами, які здійсненні з поточної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Лаговська О.А. & Лоскоріх Г.Л. (2019) Класифікація ІТ-підприємств: обліковий аспект. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Проблеми системного підходу в економіці*, 115-119. Вилучено із http://www.psaе-jrnl.nau.in.ua/journal/1_69_2_2019_ukr/18.pdf
2. Данило А.І. & Йолтуховська О.Ю. (2021) Методика калькулювання собівартості на основі систем таргет-костингу та кайзен-костингу. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності і оподаткування в умовах євроінтеграції: збірник наукових статей випускників з фаху «Облік і оподаткування»*, (11), 35-42.
3. Вигівська І.М., Камінська О.В. & Умінська А.О. (2018) Особливості обліку витрат в ІТ-компаніях. Вилучено із <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/195.pdf>

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Таргоній Ірина Миколаївна

Здобувач вищої освіти факультету фінансів та цифрових технологій
Державний податковий університет, Україна

Сучасний світ та економіка нерозривно пов'язані із запровадженням інноваційних технологій у всі сфери економіки. Податкова система – це сукупість загальнодержавних та місцевих податків та зборів що справляються в установленому Податковим кодексом порядку. [1] В процесі розвитку податкової системи України інноваційні технології відіграють важливу роль, і дають змогу підвищити ефективність та розвиток економіки країни в цілому. Уряд України активно підтримує розвиток інноваційних технологій у податковій системі, і в цьому інноваційному напрямку ведуться різні програми та проекти. Наприклад, в Україні функціонує ІТ-кластер "UA:IT", який включає в себе понад 100 ІТ-компаній, які працюють у різних напрямках, включаючи розробку програмного забезпечення податкової системи.

Інноваційні технології в податковій системі України можуть включити в себе використання електронних сервісів та програмного забезпечення для спрощення та автоматизації процесів збору податків, контролю за платниками податків та розрахунків.

Одним із окремих напрямків розвитку інноваційних технологій у податковій системі України є впровадження електронної звітності та електронного документообігу. Крім того, з 2018 року в Україні запроваджено нову систему електронного подання звітності та розрахунків платників податків, що дозволяє їм швидко та зручно подавати звіти через Інтернет. Завдяки цій системі платники податків можуть значно зменшити витрати на виконання адміністративних процедур та підвищити ефективність роботи. В Україні ведеться робота над створенням систем електронного моніторингу за обігом товарів, що підлягають оподаткуванню. Ця система дозволяє автоматично відслідковувати обіг товарів та контролювати правильність нарахування платників податків. Впровадження такої системи допоможе зменшити можливість недекларування доходів та збільшити дохідність бюджету.

В Україні застосовують електронні сервіси, для полегшення роботи працівників податкової, як один із видів інноваційних технологій, нижче в таблиці 1.1 описані сервіси та їхні завдання.

Таблиця 1.1

Електронні сервіси Податкової служби України

Термін	Як працює
«Електронний кабінет платника»	За допомогою даного сайту можна підготувати, заповнити та подати звітність в електронному вигляді
«Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс»	Електронний сервіс, що побудований на схемі «питання – відповідь» у темах податкового та митного законодавства
«Дізнайся більше про свого бізнес-партнера»	За допомогою даного сервісу, людина яка влаштовує бізнес з партнером, може оцінити ризики діяльності давнього партнера, тобто надати інформацію щодо того, чи не є він банкрутом або ж чи є платником ПДВ (податку на додану вартість)

Продовження табл. 1.1

Термін	Як працює
«Дані реєстру платника ПДВ»	Сервіс, на якому можна знайти будь-які дані з реєстру платників ПДВ
«Реєстр платників єдиного податку»	Сервіс, за допомогою якого ви можете переконатись у дійсності свідоцтва платника єдиного податку
«Єдине вікно»	Дозволяє платникам податків одночасно зареєструвати своє підприємство та отримати всі необхідні дозволи та ліцензії для здійснення підприємницької діяльності. Цей сервіс також дозволяє платникам податків подавати звіти та розрахунки через Інтернет.
«Пульс»	Гаряча лінія, за допомогою якої будь-хто може повідомити про бездіяльну поведінку працівників як податкової так і митної служб України. (До бездіяльності відносять: корупцію, проблеми з митним оформленням товарів та проблеми з податковою декларацією, тощо)
«Електронна звітність»	Онлайн-сервіс, за допомогою якого можна сформувати та надіслати електронні документи, в тому числі податкову звітність до органів ДПС України
«InfoTAX» ДПС України	Чат-бот, що надає можливості через месенджери для зареєстрованих користувачів отримати актуальну інформацію про себе: стан розрахунків за бюджетом, реєстраційні дані. Також має функцію нагадування про подання декларації та згодом сплати податків

Джерело: створено автором за допомогою інтернет-джерел

На мою думку, ще одним із напрямів застосування інноваційних технологій є блокчейн. В Україні запроваджено систему електронних податкових накладних на базі блокчейн технологій, що забезпечує надійний захист та мінімізує можливість шахрайства з боку платників податків. Інноваційні технології також застосовуються в Україні для боротьби з корупцією в податковій сфері. Наприклад, в Україні впроваджено електронну систему е-декларування, яка дозволяє публічно оприлюднювати декларації про доходи та майно посадовців та інших осіб з підвищеним ризиком корупції. Це зменшує ризик неправомірних дій у цій сфері та ускладнює підвищення довіри до державних органів. Також в Україні введено систему електронного аукціону для продажу майна, що належить державі та органам місцевого самоврядування. Це дозволяє забезпечити прозорість та конкуренцію в процесі продажу майна, що сприяє збільшенню надходжень до бюджету.

Отже, впровадження інноваційних технологій у податкову систему України є кроком для забезпечення ефективної та прозорої роботи цієї системи. Використання електронної звітності, аналіз великих обсягів даних, блокчейн технологій та інших інноваційних рішень дозволяє підвищити ефективність та якість роботи податкової системи, зменшити адміністративні витрати та забезпечити більш точну та прозору оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Електронне джерело: Податковий кодекс України UPL: <https://tax.gov.ua/nk/>
2. Донченко Т.В., Олійник А.В. Етапи становлення податкової системи України в контексті розвитку цифрової економіки, Університет державної фіскальної служби України, 2019 рік
3. Гавриленко Н. В, Грищенко О. В, Система податкового стимулювання інноваційної діяльності: стан і перспективи, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2021 рік

ІНСТРУМЕНТИ ХЕДЖУВАННЯ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ

Поліщук Наталія Володимирівна

д-р.екон.наук, професор, кафедра фінансів і банківської справи
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Труш Олена Ігорівна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Постановка проблеми. Під час ведення бізнесу або інвестування відбувається взаємодія з різними фінансовими інструментами, які можуть бути пов'язані з ризиком зміни процентних ставок. Це може призвести до нестабільності вартості активів та пасивів, що може призвести до невизначеності щодо прибутковості та фінансової стійкості. Щоб зменшити вплив ризику процентних ставок на бізнес, інвестори можуть скористатися інструментами хеджування процентного ризику. Ризик зміни процентних ставок може мати великий вплив на бізнес та інвестиції. Одним з рішень для зменшення впливу ризику процентних ставок є використання інструментів хеджування процентного ризику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження інструментів хеджування процентного ризику проводили багато науковців у різних областях фінансів та економіки. Деякі з найбільш відомих дослідників у цій області: Пітер Тафлер проводив дослідження про ефективність форвардних контрактів та опціонів як інструментів хеджування процентного ризику [1]. Роберт Ходжсон проводив дослідження про ефективність інтересних ставок форвардів та опціонів як інструментів хеджування процентного ризику [2]. Андреас Янссон проводив дослідження про використання опціонів ефективність в порівнянні з іншими інструментами [3]. Денніс Руменап проводив дослідження про ефективність інтересних ставок форвардів та опціонів у контексті валютного ризику [4]. Це лише деякі з багатьох науковців, які проводять дослідження у цій області. Дослідження інструментів хеджування процентного ризику є активною галуззю досліджень, що залежить від багатьох факторів, таких як тип бізнесу, ринкові умови та бажаний рівень ризиків.

Мета роботи. Метою даного дослідження є розгляд інструментів хеджування процентного ризику та їх ефективності в зменшенні впливу ризику процентних ставок на бізнес та інвестиції.

Викладення основного матеріалу. Інструменти хеджування процентного ризику – це фінансові продукти, які допомагають зменшити ризик збитку, пов'язаного зі зміною рівня процентних ставок на ринку. Найпоширеніші інструменти хеджування процентного ризику включають форвардні контракти, опціони, процентні свопи та ф'ючерси на процентні ставки.

– Форвардні контракти – це контракти, в яких дві сторони домовляються про купівлю або продаж активу (в даному випадку, процентних ставок) на певну дату в майбутньому за фіксованою ціною. Цей інструмент дозволяє захиститися від зміни процентних ставок, оскільки вартість форвардного контракту залишається стабільною до дати виконання контракту.

– Опціони – це контракт, що надає його власнику право, але не зобов'язання купити або продати актив за фіксованою ціною до певної дати в майбутньому.

Володіння опціоном дає можливість захиститися від негативного впливу зміни процентних ставок на фінансові результати. Якщо процентні ставки зростають, власник опціону може використати його, щоб купити актив за більш низьку ціну, ніж поточна ринкова ціна.

– Процентні свопи – це договір між двома сторонами, що включає обмін потоками процентних платежів протягом певного часу. Угода може бути на обмін потоку фіксованої процентної ставки на потік змінної процентної ставки, або навпаки. Цей інструмент дозволяє зменшити ризик зміни процентних ставок. Наприклад, одна сторона може згодитися платити фіксовану процентну ставку, а інша – змінну процентну ставку. Це дає можливість власникам боргових зобов'язань захистити себе від зростання процентних ставок.

– Ф'ючерси на процентні ставки є контрактом на купівлю або продаж фінансового інструменту за певну ціну та на певну дату в майбутньому. Цей інструмент може бути використаний для захисту від ризику зміни процентних ставок, оскільки вартість ф'ючерсів на процентні ставки відображає поточні ринкові умови. Якщо процентні ставки зростають, ціна облігацій знижується, а отже, покупець контракту може отримати прибуток, якщо продавець згоден продати облігації за ціною в контракті.

– Процентні опціонні свопи поєднують в собі елементи опціонів і свопів. Це означає, що одна сторона має можливість обмінюватися потоками процентів з іншою стороною, а також купувати опціон на покупку чи продаж активу за фіксованою ціною в майбутньому.

– Капіталозберігаючі інструменти – це такі інструменти, як нульові купонні облігації або депозитні сертифікати, можуть бути використані для захисту від процентного ризику. Ці інструменти забезпечують фіксовану дохідність без ризику від змін процентних ставок.

Для того, щоб правильно використовувати інструменти хеджування процентного ризику, необхідно розуміти, які ризики інвестор прагне зменшити і які інструменти підходять для конкретної ситуації. Наприклад, якщо інвестор має портфель облігацій з довготерміновими діючими ставками, то він може застосувати процентні ф'ючерси для хеджування процентного ризику. З іншого боку, якщо інвестор має короткотермінові зобов'язання зі змінними процентними ставками, то йому можуть підійти процентні опціонні свопи.

Крім того, важливо враховувати вартість хеджування. Хеджування може бути дорогим, оскільки інвестор повинен платити за укладання договору, а також за утримання позиції в часі. Також важливо знати, що інструменти хеджування не є гарантією прибутку або захисту від усіх ризиків. Хеджування не є єдиним способом управління ризиками. Інвестор може розглянути інші стратегії, такі як диверсифікація портфеля або використання інших фінансових інструментів. У будь-якому випадку, перед застосуванням будь-якого інструменту хеджування, інвестор повинен вивчити його особливості та ризики, а також звернутися до фінансового консультанта.

Інструменти хеджування процентного ризику можуть мати як позитивні, так і негативні сторони.

Позитивні сторони хеджування процентного ризику:

– Зменшення ризику: хеджування процентного ризику дозволяє зменшити ризик збитків, які можуть виникнути в результаті зміни процентної ставки.

– Захист від несподіваних подій: хеджування дозволяє захистити свої фінансові інтереси від несподіваних подій, таких як зростання процентної ставки.

– Поліпшення планування: хеджування дозволяє зробити планування більш точним, оскільки ви можете зменшити вплив невизначеності на ваші фінансові результати.

Негативні сторони хеджування процентного ризику:

– Витрати: хеджування може призвести до витрат на придбання інструментів, необхідних для захисту від ризику.

– Обмеження: хеджування може призвести до обмеження в можливості заробітку, оскільки ви можете бути забезпечені від певної кількості ризику.

– Необхідність знань: для ефективного хеджування потрібні певні знання про ринок та інструменти хеджування.

Висновки. Враховуючи різні інструменти хеджування процентного ризику, важливо вибрати той, який найкраще відповідає потребам та обставинам інвестора. Для цього необхідно провести детальний аналіз портфеля та ризиків, що з ним пов'язані. Також слід звернути увагу на вартість хеджування та можливі ризики, пов'язані з кожним інструментом. Загалом, інструменти хеджування процентного ризику є корисними для тих, хто володіє кредитами або борговими зобов'язаннями, а також для інвесторів, які мають портфелі облігацій. Їх використання дозволяє зменшити ризик збитку в разі негативних змін на ринку процентних ставок. Тому вони є важливим інструментом для будь-якої компанії, що працює зі змінними процентними ставками. Однак, важливо мати на увазі, що використання цих інструментів може бути складним і вимагати додаткових знань та досвіду у фінансових операціях.

Список використаних джерел:

1. Peter Tuffler. (2017) Options, futures, and other derivatives. *Pearson Education*, (56), 50–59.
2. Robert Hodgson. (2020). Investments. *McGraw-Hill Education*, (15), 15–18.
3. Andreas Jansson. (2021). Fixed income securities and derivatives handbook: analysis and valuation. *Bloomberg Press*, (1), 254–256.
4. Dennis Rumena. (2019) Fixed income securities: tools for today's markets. *John Wiley & Sons*, (4), 8–17.
5. Jorion P. (2021) Value at risk: The new benchmark for managing financial risk. *McGraw-Hill Education*, (4), 48–54.
6. Madura J. (2021) Financial markets and institutions. *Cengage Learning*, (12), 18–21.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Лобова Ганна Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Геєнко Михайло Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-3249-1030

канд.екон.наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет, Україна

Процес управління інвестиційною діяльністю передбачає поступове виконання декількох етапів. Зокрема мова йде про формування інвестиційної стратегії сільськогосподарського підприємства. В якій має бути відповідно до загальної стратегії розвитку підприємства визначено мету інвестиційної діяльності, вирішені питання забезпеченості інвестиційними ресурсами, а також визначено прийнятні для конкретного підприємства напрями їх ефективного використання. Отже, на етапі формування інвестиційної стратегії, сільськогосподарське підприємство проводить оцінку наявних інвестиційних ресурсів, оцінює можливість залучення додаткових та визначає прийнятні інструменти інвестування.

В процесі управління інвестиційною діяльністю доцільно визначати напрями інвестування реальні та потенційні, аналізувати доступні для кожного напрямку інвестиційні ресурси та обирати канали для їх додаткового залучення у разі необхідності. Один з етапів передбачає обґрунтований вибір організаційного, технологічного та управлінського забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарського підприємства для досягнення поставленої мети.

За результатами проведеної роботи проводиться оцінка вартості ланцюга інвестиційного процесу, оцінюється його прогностичний результат та робиться висновок щодо прийнятності. Якщо результат не влаштовує на цьому етапі, то його доцільно скорегувати переглянувши висновки попередніх етапів.

Також в деяких випадках ефективним може бути інтегральне об'єднання сільськогосподарських підприємств, що пов'язані між собою економічними відносинами на окремих ринках або територіях з метою оптимізації використання та розподілу інвестиційних ресурсів.

Наприклад, створення регіонального агропромислового кластеру може полегшити доступ його учасників до інвестиційних ресурсів, прискорити впровадження інновацій та сучасних технологій на виробництві, а також поглибити спеціалізацію, зменшити витрати, підвищити якість виробленої продукції та привести її у відповідність до міжнародних стандартів якості, щ в подальшому дозволить отримувати вищі доходи від її реалізації, а також розширити збутову мережу та оптимізувати логістичні процеси.

Проведене дослідження дозволило зробити низку висновків стосовно інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств та виявити проблемні моменти, що стримують її розвиток. Зокрема мова йде про:

- складності у залученні додаткових інвестиційних ресурсів через кредитні механізми через їх високу вартість, як наслідок превалювання власних коштів в структурі джерел інвестиційної діяльності;
- нерозвинутість у галузі механізмів хеджування інвестиційних ризиків при високому рівні ризикованості ведення підприємницької діяльності;
- високі ризики втрати частини вартості вкладених грошей у часі через тривалий оборот капіталу;
- низьку ефективність інвестиційного агроменеджменту;
- складнощі у доступу до фінансової, управлінської інформації підприємств для потенційного інвестора, недотримання принципів прозорості та відкритості;
- низький рівень розвитку ринку інвестиційних ресурсів в секторі сільського господарства та посередницьких фінансових послуг, які б забезпечували співпрацю інвесторів та сільськогосподарських підприємств.

Проте вирішення зазначених питань можливе лише за умови припинення воєнних дій. Тож головною передумовою розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств є мир та територіальна безпека України, що в подальшому дозволить впровадити адекватний механізм державної підтримки та захисту інвесторів, забезпечити сприятливі умови для ведення інвестиційної діяльності та залучення іноземних та внутрішніх інвесторів. Зокрема, ефективною має бути переорієнтація інвестиційної підтримки на потреби малих сільськогосподарських підприємств, фермерів та економічну діяльність населення.

На нашу думку створенню сприятливого інвестиційного клімату сприятимуть наступні дії з боку держави:

- відновлення програм часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, з додатковим розширенням опцій програми на міні-техніку, а також включити до переліку обладнання для фермерських господарств;
- кредитна підтримка сільськогосподарськими підприємствами інвестиційних проектів має бути не менше 50-70% кредитної ставки банку;
- надання державної підтримки та розробки типових інноваційно-інвестиційних міні-проектів з насадження плодово-ягідних дерев та подальшою їх переробкою, в тому числі глибокого заморожування, та зберігання;
- відійти від підтримки великого агробізнесу за рахунок бюджетних коштів, натомість здійснювати її за рахунок організаційних та інших заходів;
- здійснювати інвестиційно-орієнтовану сільськогосподарську політику, підтримувати розвиток сільської місцевості, розвивати інноваційну та інвестиційну інфраструктуру, здійснювати підтримку інвестиційної діяльності малого бізнесу.

Реалізація цих заходів дозволить підвищити ефективність інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Новіков Владислав Володимирович

ORCID ID: 0000-0001-6265-2715

здобувач вищої освіти факультету фінансів та обліку
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Ромашко Ольга Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-3466-3489

канд. екон. наук., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Поняття податкового консультанта в цілому, розуміється як надання послуг клієнтам у вигляді консультування щодо поточної податкової системи та, при необхідності, бухгалтерської та податкової документації, складання необхідних декларацій тощо.

Послуги податкового консультування мають ті ж характеристики, що й інші послуги, а саме: нематеріальність; неможливість збору та зберігання; невіддільність від джерела; зміна якості у часі. Однак неможливість зберігання податкових консультаційних послуг виражена у багатогранній формі.

Особливість послуги податкового консультування полягає у тому, що її неможливо купити наперед, і зберігати як товар з метою перепродажу через те, що інформація застаріває під впливом законодавчих змін, технічного та суспільного прогресу. Враховуючи характеристику послуг податкового консультування можна виділити її специфічні атрибути, які зображено на рисунку 1.

Рис. 1. **Ключові атрибути податкового консультування**
[авторська розробка]

Принципи податкового права поширюються на діяльність усіх податкових органів. Водночас слід зазначити, що конкретна податкова діяльність регулюється певними правовими принципами. Подібні положення також передбачені в положеннях Податкового кодексу України, якими врегульовуються конкретні аспекти податкових відносин. Це дозволяє нам конкретизувати систему принципів

податкового права, що регулюють порядок надання податкових консультацій, а також, чітко окреслити систему податкового консультування та конкретизувати коло учасників податкових відносин, які проводять відповідну податкову практику.

Принцип рівності платників податків означає, що суб'єкт владних повноважень ставиться до всіх платників податків однаково без обмежень. Фундаментальною основою принципу рівності платників податків є рівність у розумінні загального принципу права. Водночас, вносяться певні корективи до вимог відповідних принципів загального права в галузевому податковому законодавстві.

Тому, реагуючи на звернення платників податків, контролюючі органи мають враховувати вимогу презумпції законності рішень платників податків. Це означає, що у разі виникнення неоднозначностей у розумінні нормативно-правових актів позиція контролюючого органу має бути викладена в податковій консультації в найбільш оптимальній та лояльній до платника податків формі. Саме такий вид податкової консультації відповідатиме вимогам базового податкового законодавства [1].

На сьогоднішній день нормативно-правову базу податкового консультування в Україні становить Податковий кодекс України, а сам процес податкового консультування регулюється Главою 3 [2].

У подальшому розвитку інститутів податкового консультування України залишається багато невирішених питань, зокрема обмеженість фінансових ресурсів юридичних та фізичних осіб. Як наслідок, послугами податкових консультантів користуються в основному великі компанії, а представники середнього та малого бізнесу часто не мають вільних коштів на оплату податкових консультацій.

Якщо у платника податків виникають якісь непогодження із рішенням податкових експертів, він має право оскаржити рішення органів влади у суді. Це право узгоджується з принципом забезпечення судового захисту щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади у відповідності до Конституції України. Вихідною основою податкового законодавства є те, що платники податків можуть оскаржити будь-яку податкову консультацію в суді [3].

Отже, якщо платник податків не погоджується з результатами податкових консультацій, він має право оскаржити такі консультації та отримати підтвердження правової позиції в судовому порядку, у вигляді судового рішення, яке в подальшому буде визначальною правовою оцінкою конкретної ситуації. Цей принцип є механізмом захисту від неправомірної поведінки суб'єктів владних повноважень.

Щоб проаналізувати існуючі методи податкового консультування, нам необхідно представити та критично оцінити моделі податкового консультування, які використовуються на практиці. Нижче наведено найпоширеніші моделі податкового консультування на сьогодні (рис. 2) [4].

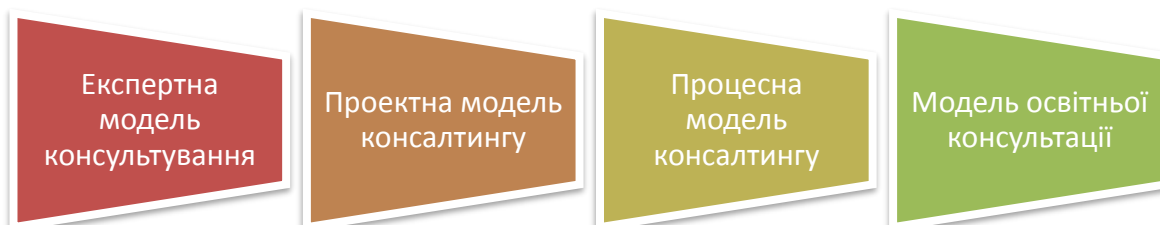

Рис. 2. **Моделі податкового консультування**
Розроблено автором на основі [4]

Експертна модель консультування. У цій моделі завдання клієнта полягає в тому, щоб надати всю необхідну інформацію консультанту, а роль останнього полягає

в інформуванні та поясненні сутності норм, правил та процедур, пов'язаних із податковим законодавством. Перевага експертної моделі полягає в тому, що вона є економічно ефективною і не займає багато часу для клієнтів та консультантів. Недоліком є те, що консультант обмежений факультативними фактами, наданими клієнтом.

Проектна модель консалтингу. У цій моделі податкові консультанти лише створюють і розробляють рішення. Допомога клієнту передбачає аналіз і опис його проблеми, передачу йому теоретичних і практичних знань. Роль консультанта полягає в зборі інформації, її обробці та розробці відповідних рішень для реалізації конкретних ситуацій клієнта. Ця модель дуже проста в реалізації, не вимагає серйозних навичок для реалізації запропонованих рішень. На відміну від експертної моделі, результатом проектною моделі є розробка плану дій з урахуванням об'єктивності ситуації для досягнення конкретних цілей.

Проектна модель податкового консультування передбачає безпосередню участь клієнта в розробці плану дій з досягнення конкретних цілей. Перевага цієї моделі в тому, що клієнт чітко розуміє послідовність дій та висловлює власну думку та пропозиції, щодо досягнення бажаних результатів.

Модель освітньої консультації забезпечує розробку теоретичного матеріалу відповідно до практичних потреб. Результатом цієї моделі є проведення тренінгів, семінарів, лекцій, тиражування літератури на професійну тематику.

Як висновок, можна стверджувати, що податкові консультації допомагають підвищити рівень податкової культури учасників податкових правовідносин. Така просвітницька діяльність з боку практиків та вчених у перспективі сприятиме збільшенню податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, а також посилить фінансову складову національної безпеки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Брояков С. (2020). Система принципів податкового консультування. *Knowledge, Education, Law, Management*, 14 – 18. Вилучено з: https://web.archive.org/web/20210315084145id_/http://kelmczasopisma.com/viewpdf/1505
2. Податковий кодекс України (Закон України). № 2755-VI. (2022). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Конституція України (Закон України). 254к/96-ВР. (2022). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Біліченко А.П. (2022). Податкове консультування як напрям підвищення рівня податкової культури в Україні. *Вісник національного університету цивільного захисту України серія "Державне управління"*, 56 – 65. Вилучено з: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15404/1/Bilichenko.pdf>

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИВАННЯ ПРОЄКТІВ У СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Кравченко Сергій Сергійович

магістр фінансів, банківської справи та страхування

Урванцева Світлана Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-0632-0190

канд. екон. наук, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, Україна

Відновлювані джерела енергії відіграють вирішальну роль у переході на чисту енергію. Вони відповідатимуть за понад одну третину скорочень викидів CO₂ у період 2020-2030 років згідно зі сценарієм чистих нульових викидів до 2050 року [1; 2]. Використання альтернативних джерел енергії в транспортній та енергетичній галузях є одним із головних факторів утримання підвищення середньої глобальної температури нижче 1,5°C [2]. Просування технологій відновлюваної енергетики дозволить зменшити інвестиції у нові енергетичні проєкти, що працюють на викопному паливі, і витіснити генерацію з існуючих вугільних, газових і нафтових станцій.

Відповідно до річного звіту світового співтовариства REN21 [3, с. 175] міжнародні інвестиції у відновлювальні джерела енергії (ВДЕ) та паливо досягли приблизно 366 млрд. доларів США у 2021 році, що є рекордним показником, незважаючи на вплив пандемії COVID-19. Збільшення відбулося на 6,8% порівняно із 2020 роком головним чином завдяки глобальному зростанню сонячних фотоелектричних установок. Лідируючими галузями ВДЕ, які отримали найбільшу частку інвестицій, є сонячна та вітрова енергія (рис. 1). Обсяги залучених коштів у зазначені проєкти сягають 205,3 млрд. дол. США та 146,9 млрд. дол. США відповідно, що у процентному співвідношенні від загального обсягу інвестицій у 2021 році становить 56% і 40%.

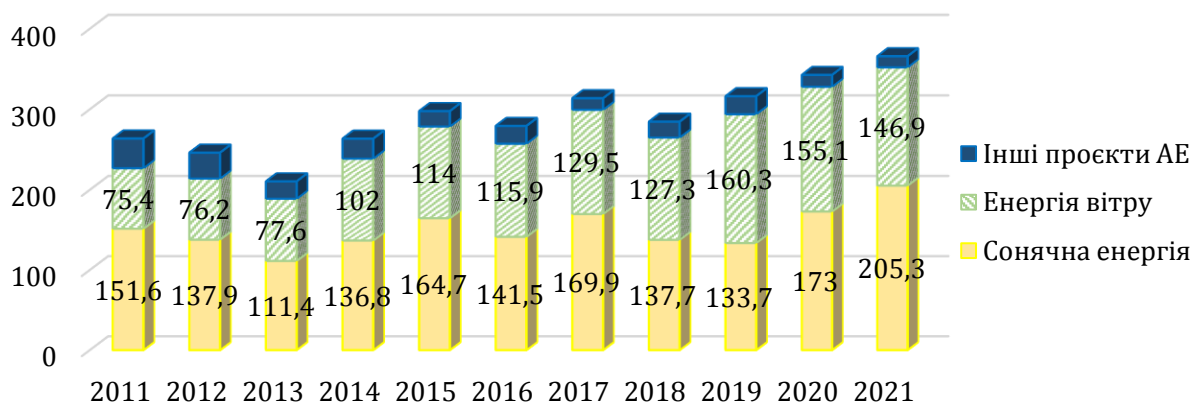

Рис. 1. Глобальні інвестиції у ВДЕ, млрд. дол. США [3]

Інвестиції у ВДЕ відрізнялися залежно від регіону: у 2021 році, зростання відбулося в Китаї, Індії, Африці та Близькому сході, але знижувалися в Північній і Південній Америці (головним чином через зменшення в Сполучених Штатах), а також

в Європі та Азії (за винятком Китаю та Індії). Китай упродовж усього проаналізованого періоду залишається лідером інвестицій у відновлювані джерела енергії. Частка інвестицій Піднебесної імперії у ВДЕ з 2015 року в середньому складає майже 37%, за ним йдуть Європа – 22%, Азія та Океанія – 16% і Сполучені Штати – 13%. На всі інші регіони світу припадає близько 4% або менше від загальної кількості.

Загальні інвестиції Китаю у відновлювані джерела енергії у 2021 році зросли на 32% до 137 мільярдів доларів США. Це було здебільшого пов'язано зі збільшенням інвестицій у сонячну енергію, які зросли на 115% до 79 мільярдів доларів США, що є рекордним показником з 2017 року. Інвестиції в усі інші технології відновлюваних джерел енергії в Китаї впали, включаючи вітроенергетику (зниження на 9% до 58 млрд дол. США) [3, с. 176].

Інвестиції в проекти у ВДЕ у Європі та Росії впали на 5% до 79,7 мільярдів доларів США у 2021 році [4]. Проте спостерігалось зростання майже на 8% до 34,1 млрд доларів США вкладення коштів у сонячну енергетику, й скорочення інвестиції в усі інші технології відновлюваної енергетики в Європі, включаючи енергію вітру [3, с. 176].

В Азії та Океанії (за винятком Китаю та Індії) інвестиції у ВДЕ впали на 11% до 56,8 млрд доларів США [4]. Всупереч тенденціям у більшості інших регіонів, інвестиції в сонячну фотоелектричну енергію скоротилися на 17%, тоді як в інші технології відновлюваної енергетики спостерігалось помірне зростання інвестицій. Зменшення масштабів інвестування у сонячну енергію пояснюється спадом частки цього виду ВДЕ у В'єтнамі та Японії.

В Індії загальний обсяг нових інвестицій у ВДЕ зріс на 70% до 11,3 мільярда доларів США. У 2021 році в країні зросли інвестиції в усі технології відновлюваної енергетики, причому помітно зросли обсяги сонячної енергії (на 68% до 7,5 мільярда доларів США) та вітрової енергії (на 92% до 3,4 мільярда доларів США). Інвестиції в сонячну фотоелектричну та вітрову енергетику в Індії отримали значну підтримку завдяки проведенню аукціонів, які призвели до порівняно дешевих угод про купівлю електроенергії з відновлюваних джерел для комунальних підприємств.

У Сполучених Штатах, які залучили найбільше інвестицій у ВДЕ серед розвинутих економік, інвестиції впали майже на 17% до 46,7 мільярда доларів США у 2021 році. На відміну від тенденцій у Китаї та Європі, у США інвестиції в сонячну енергію впали на 29% до 26,1 мільярда доларів США, а інвестиції у вітрову енергетику залишилися незмінними за 2021 рік, тоді як фінансування інших технологій відновлюваної енергії зросли.

Загальний обсяг інвестицій Бразилії у ВДЕ зріс на 27% до 11,6 мільярдів доларів США у 2021 році, вперше перевищивши максимум 2008 року, коли в країні був великий попит на біопаливо. Інвестиції в сонячну та вітрову енергетику зросли на 27% і 31% відповідно, тоді як інвестиції в усі інші технології скоротилися [4]. Інвестиції в сонячну фотоелектричну енергію були частково підтримані низькими відсотковими ставками внаслідок пандемії COVID-19, а також стрімким зростанням цін на електроенергію, посиленням найгіршою посухою в країні майже за століття.

За даними BloombergNEF [4] інвестиції у відновлювану енергетику решти країн американських континентів у 2021 році склали 9,7 мільярда доларів США, що на 7% більше, ніж у попередньому році, але все ще значно нижче максимумів у 2012, 2017 та 2019 роках. Ринок альтернативної енергетики Чилі залишив за собою сильні позиції у 2021 році з 3,4 мільярдами доларів США інвестицій. Колумбія, де ринок відновлюваних джерел енергії ще зароджується, демонструє зростання інвестицій, які досягли нового максимуму в 2021 році в 750 мільйонів доларів США, більшу частину яких припадає на вітрову енергію.

Інвестиції у відновлювані джерела енергії на Близькому Сході та в Африці зросли на 19% до 12,8 млрд доларів США. Незважаючи на те, що інвестиції у вітрову енергетику суттєво впали, інвестиції в сонячну енергетику зросли на 41% до історичного максимуму в 10,9 мільярда доларів США. Інвестиції в інші технології відновлюваної енергетики також помітно зросли.

Країни, що розвиваються, і економіки, що розвиваються, стикаються з унікальними проблемами щодо фінансування проєктів з відновлюваної енергетики порівняно з розвиненими країнами світу. Інвестиції в ці країни ускладнені політичною нестабільністю, макроекономічною невизначеністю, пов'язаною з інфляцією та курсами валют, інституційними недоліками та відсутністю прозорості.

Варто зазначити також провідну роль урядів, як стейкхолдерів процесу інвестування у проєкти альтернативної енергетики. Найбільші обсяги державного інвестування в проєкти відновлювальної енергетики прослідковується в регіонах Африки, Азії, Європи та Південної Америки. В усіх інших регіонах державне фінансування не перевищує в середньому 1 млрд. дол. США за проаналізований період. Серед причин лідируючих позицій Африки та Азії у державному фінансуванні ВДЕ можна визначити сприятливі географічні та кліматичні умови для розбудови сонячних та вітряних станцій, низький рівень інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів, активність Китаю щодо нарощування потужностей ВДЕ (для регіону Азії).

Підсумовуючи, виокремимо наступні основні тенденції інвестування у відновлювані джерела енергії: а) значне прискорення темпів росту міжнародних інвестицій у ВДЕ у 2021 році порівняно із 2020 роком - збільшення на 6,8%; б) лідируючими галузями ВДЕ, які отримали найбільшу частку інвестицій, є сонячна та вітрова енергія – 56% і 40% від загального обсягу інвестицій у 2021 році; в) регіональна специфіка інвестицій у ВДЕ. Так у 2021 році інвестиції зростали в Китаї, Індії, Африці та Близькому сході, але знижувалися в Північній і Південній Америці та Європі. Лідером інвестицій залишається Китай, його частка у загальному обсязі складає 37%, Європа – 22%, Азія та Океанія – 16% і Сполучені Штати – 13%; г) провідна роль урядів, як стейкхолдерів процесу інвестування у проєкти альтернативної енергетики. Найбільші обсяги державного інвестування в проєкти відновлювальної енергетики прослідковується в регіонах Африки, Азії, Європи та Південної Америки.

Проведений аналіз також засвідчив, що у 2021 році об'єкти відновлюваної енергетики продовжували залучати набагато більше інвестицій, ніж електростанції, що працюють на викопному паливі або атомні електростанції. Інвестиції у проєкти ВДЕ становлять 69% від загального обсягу інвестицій, спрямованих на нові потужності з виробництва електроенергії (включаючи викопне паливо та ядерну енергетику). Використання енергії сонця, вітру, гідроенергії, геотермальної енергії та енергії океану має розширюватися задля досягнення сценарію Net Zero, що буде потребувати збільшення обсягів фінансування проєктів у сфері альтернативної енергетики.

Список використаних джерел:

1. The Paris Agreement. URL: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>
2. Renewables. URL: <https://www.iea.org/reports/renewables>
3. Renewables 2022 Global Status Report. URL: <https://www.ren21.net/reports/global-status-report/>
4. BloombergNEF. Energy Transition Investment Trends. URL: <https://about.bnef.com/energy-transition-investment/>

ЧИ ЧЕКАТИ «БАНКОПАД» У 2023 РОЦІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стрічка Яна Володимирівна

здобувач вищої освіти економічного факультету
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Геєнко Михайло Миколайович

канд. екон. наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет, Україна

У 2022 році банківський сектор України попри ситуацію, що склалася з «країною-агресором» тримався на доволі високому рівні. Установи не втратили довіру клієнтів та змогли знайти нових клієнтів. Але не всім вдалося втримати свої відділення, так як за результатами аналізу НБУ в IV кварталі минулого року банки скоротили майже кожне п'яте відділення. Цьому сприяли активні бойові дії в деяких регіонах, а отже, попит на банківські послуги став на низькому рівні. В кінці року більшість банків змогли зберегти високу ефективність щодо операцій, тобто збільшилися процентні доходи, валютні операції, а комісійні доходи навпаки мають тенденцію до зниження завдяки постійним обстрілам енергетичної сфери України.

Незважаючи на це, банківська система продовжила доформовувати резерви під збитки, спричинені війною. Обсяг коштів населення зріс, зокрема завдяки збільшенню обсягів строкових вкладів населення, швидшими темпами в іноземній валюті.

Попри значні відрахування в резерви, банківському сектору вдалося отримати квартальний та річний прибуток. Банківська система досягла стійкості, змогла пристосуватися до роботи в умовах повномасштабної тривалої війни, є операційно надійною, ліквідною, прибутковою. Це вдалося завдяки проведенню правильних реформ у попередні роки, зусиллям самих банків, вчасним заходам і підтримці Національного банку України [1].

Проаналізуємо сумарні активи (табл.1) та пасиви на 01.02.2023 рік, щоб зрозуміти, що чекає далі банківський сектор. Почнемо спочатку з активів банківського сектору України.

Таблиця 1

**Сумарні активи українських комерційних банків на 1.02.2023
(млн. грн.)**

Показники	Всього	Приріст/збиток
Активи	2367835	0,6%
Активи в іноземній валюті	769622	5,2%
Загальні активи (не скориговані на резерви)	2735052	0,7%
Загальні активи (не скориговані) в іноземній валюті	858280	4,8%
готівкові кошти	85769	14,2%
банківські метали	144	-7,7%
Кошти в НБУ	135260	64,0%
Коррахунки, що відкриті в інших банках	327425	3,9%
Строкові вклади в інших банках та кредити іншим банкам	68747	34,8%

Продовження табл. 1

Показники	Всього	Приріст/збиток
Цінні папери	962064	-5,8%
Надані кредити	1028852	-0,7%
<i>кредити органам державної влади</i>	24244	-2,3%
<i>кредити суб'єктам господарювання</i>	794181	-0,9%
<i>кредити фізичним особам</i>	210408	0,2%
<i>кредити небанківським фінустановам</i>	19	-60,4%
Резерви за активними операціями банків	371653	1,0%

дані сформовано з [1]

Порівнюючи загальні активи з попереднім роком, можна сказати про їхнє збільшення на 0,6%. Цьому сприяло зростання коштів в НБУ і строкових вкладів в інших банках та кредити іншим банкам, а саме 64,0% та 34,8%, відповідно.

Далі згадаємо про сумарні пасиви, що наведені нижче (табл. 2) та розглянемо та проаналізуємо їхню зміну на початку 2023 року порівняно з попереднім.

Таблиця 2

**Сумарні пасиви українських комерційних банків на 1.02.2023
(млн. грн.)**

Показники	Всього	Приріст/збиток
Пасиви (усього)	2367835	0,6%
Капітал	232139	6,2%
<i>статутний капітал</i>	407021	0,0%
Зобов'язання банків	2135696	0,0%
Зобов'язання банків в іноземній валюті	828414	3,7%
<i>кошти суб'єктів господарювання</i>	913321	2,7%
<i>у т.ч. строкові кошти суб'єктів господарювання</i>	144347	3,7%
<i>кошти фізичних осіб</i>	929058	-0,5%
<i>у т.ч. строкові кошти фізичних осіб</i>	338317	3,6%
<i>кошти небанківських фінустанов</i>	52426	-1,4%
<i>у т.ч. строкові кошти небанківських фінустанов</i>	22249	0,2%

дані сформовано з [1]

Проаналізуємо також не менш важливі показники, такі як рентабельність активів та пасивів в цілому по банківській системі України (рис.1).

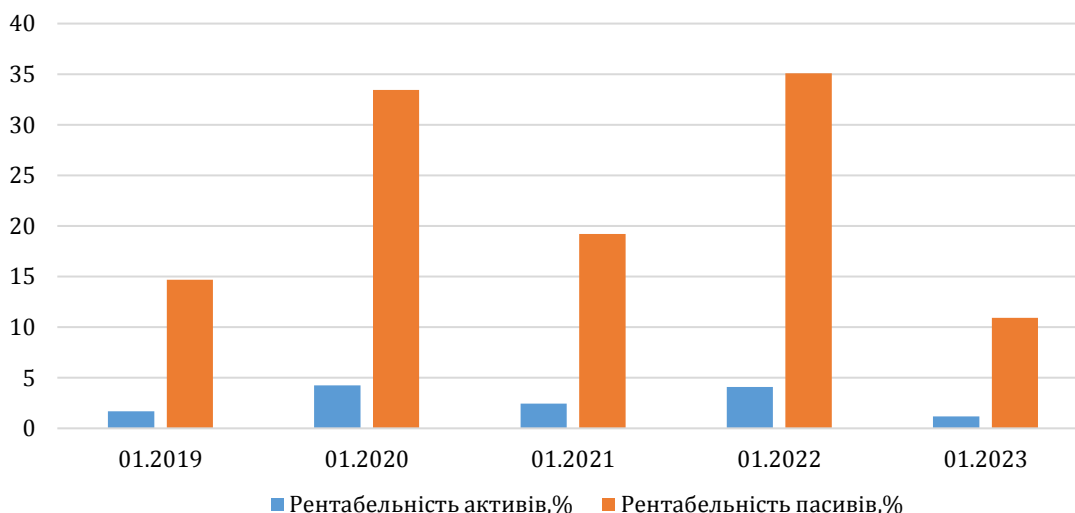

Рис. 1. Аналіз рентабельності активів та пасивів по банківській системі в цілому в період з 2019-2023 роки

Рентабельність активів станом на 01.01.2023 рік, в порівнянні з минулим роком зросла на 6,29 в.п. завдяки прибутку та розміру активів банків. Тоді як рентабельність капіталу підвищилась на 67,34 в.п.

Національний банк України в 2023 році розпочав та і надалі буде проводити оцінку стійкості банків, щоб з'ясувати наскільки коректно відображено якість кредитного портфеля, чи достатньо сформовані банківські резерви та зможе оцінити реальний розмір регулятивного капіталу. Завдяки цьому банки зможуть розробити власні стратегії роботи з непрацюючими активами та відновити власні капітали за допомогою майбутніх прибутків.

Банки збільшували ставки за депозитами як фізичних осіб, так і бізнесу, а також працювали над подовженням їхньої строковості. У середньому вартість 12-місячних депозитів фізичних осіб зросла на 1.2 в. п. до 12.7% річних. Середня вартість коштів бізнесу збільшилася до 10.5% річних. Підвищення норм обов'язкового резервування спонукатиме банки переглядати свою процентну політику впродовж 2023 року.

Вже на початку 2023 року почалася ліквідація АТ «Банк Форвард», яка триватиме до 2026 року. Ця банківська установа мала проблеми зі своїм фінансовим положенням та зниженням капіталу ще з листопада 2022 року, тому НБУ включило їх до списку проблемних. Банк не зміг подолати кризу та вже на початку цього року виявився неплатоспроможним. Також на закриття банку вплинув власник Форварда, так як він є росіянином та з самого початку війни був включений до санкційного списку РНБО.

Одразу після закриття АТ «Банк Форвард», стало відомо про ліквідацію ще однієї банківської установи – АТ «АЙБОКС БАНК». Банк закрили одразу та навіть не надали можливості знайти нових інвесторів, які могли б їх викупити та відновити свою подальшу роботу. Порівнюючи ці дві установи, остання навпаки була платоспроможною і почала приносити непоганий прибуток. А все тому, що АТ «АЙБОКС БАНК» порушили вимоги щодо фінансового моніторингу, а саме навмисне проведення платежів з неправильними кодами. Можливо й через це Нацбанк не дав банку шансу виправитися [2].

Висновки. За проаналізованими мною даними, можна зробити висновок, що банківський сектор економіки в 2023 році має всі шанси зберегти свою стабільність та принести ще більшу прибутковість, ніж в попередньому році.

Банкам потрібно якомога більше уваги звернути на управління ліквідністю, тобто дотримуватися процентної політики, яка в свою чергу, стимулюватиме строкові вклади населення.

На мою думку, чекати так званого «банкопаду» не потрібно, але все може змінитися. Адже, на це впливає низка факторів, але головним з них на даний час є ситуація на фронті.

Повномасштабна війна в Україні прямо пропорційно впливає на банківський сектор економіки. Тому якщо різких змін не відбудеться, тоді економіка України матиме стабільні показники.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/>

СЕКЦІЯ ІV. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ КІБЕРБЕЗПЕКИ, СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ляшук Артем Олександрович

аспірант кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, Україна

Кошова С.П.

канд. держ. упр., доцент,

доцент кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, Україна

Зростання кількості загроз кібербезпеці системи охорони здоров'я підтверджується результатами опитування фахівців з кібербезпеки, проведеного американською неурядовою організацією Healthcare Information and Management Systems Society (HIMSS) у 2022 році. Згідно з результатами опитування, більшість організацій вже стикалися з серйозними посяганнями на інформаційно-комунікаційні системи та реєстри, скоєні шляхом віддаленого доступу. Основними способами атак був фішинг, вимагання та використання засобів соціальної інженерії (зловживання довірою чи обман з метою отримання інформації). Наслідками атак стали збої у роботі інформаційних систем постраждалих організацій та порушення у наданні медичних послуг [1].

Серед найбільш серйозних кібератак, які зазнали організації охорони здоров'я по всьому світу в останні роки, необхідно відмітити атаки хакерів-вимагачів на госпіталь у Брно (Чехія), паризьку госпітальну систему, лікарні в Іспанії та Таїланді, клініки в різних штатах США. Атак зазнав департамент охорони здоров'я штату Іллінойс та навіть ВООЗ. Однак найбільш трагічним став хакерський напад на госпіталь у Дюссельдорфі, який спричинив смерть пацієнтки [2].

Кібератакам піддаються наукові центри та лабораторії. Згідно з даними IBM, сім провідних компаній в Канаді, Франції, Індії, Південній Кореї та США, які займаються створенням вакцин та проведенням клінічних випробувань, стали мішенями для цифрових атак [2].

Постійна загроза в сфері охорони здоров'я та інших сферах діяльності змушує співпрацювати між собою різні країни. Основоположними документами у боротьбі з кіберзлочинністю, прийнятими в результаті такої співпраці, є «Конвенція про злочинність у сфері комп'ютерної інформації» Ради Європи та «Резолюція боротьби зі злочинним використанням інформаційних технологій», прийнята країнами-учасницями ООН у 2001 році. Згідно з Резолюцією, основними заходами у боротьбі з кіберзлочинністю є: законодавче закріплення відповідальності за кіберзлочини; міждержавна взаємодія правоохоронних органів, їх відповідна підготовка в умовах інформаційного суспільства; обмін інформацією щодо проблем кіберзлочинів;

забезпечення достатнього рівня захисту інформаційних систем від незаконного втручання; своєчасний збір доказів під час розслідування скоєних кіберзлочинів.

Міжнародну протидію кіберзлочинності, в тому числі, у сфері охорони здоров'я, проводить НАТО. В 2013 року була розроблена єдина система з реагування на атаки в кіберпросторі. Постійно ведуться роботи з оцінки ефективності цієї системи та її вдосконалення. Зокрема, кожен рік проводяться навчання «Кіберкоаліція» та «Захисний шар». В 2013 році у Гаазі був створений Європейський центр, який займається збором та аналізом даних з кіберзлочинів, розробленням заходів щодо їх розслідування, обміном досвідом у боротьбі та попередженні кібератак з іншими країнами.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок про активну міжнародну протидію кіберзлочинності. Участь у розробці заходів щодо запобігання кіберзлочинам в сфері охорони здоров'я приймає й Україна. Досвід нашої держави в боротьбі з кібератаками російського агресора допомагає іншим країнам та міжнародним організаціям у побудові дієвих національних та міжнародних систем кіберзахисту. Згідно з даними CERT-UA, з 24 лютого 2022 року по 24 серпня 2022 року було зареєстровано 1123 кібератаки на державні інформаційні ресурси та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури [3]. Значна частина кібератак здійснювалася на сектор охорони здоров'я, зокрема, на інформаційно-комунікаційні системи та реєстри ЕСОЗ. Основною метою таких кібератак став несанкціонований збір інформації, розміщення шкідливого програмного коду та втручання у роботу ресурсів (рис. 1).

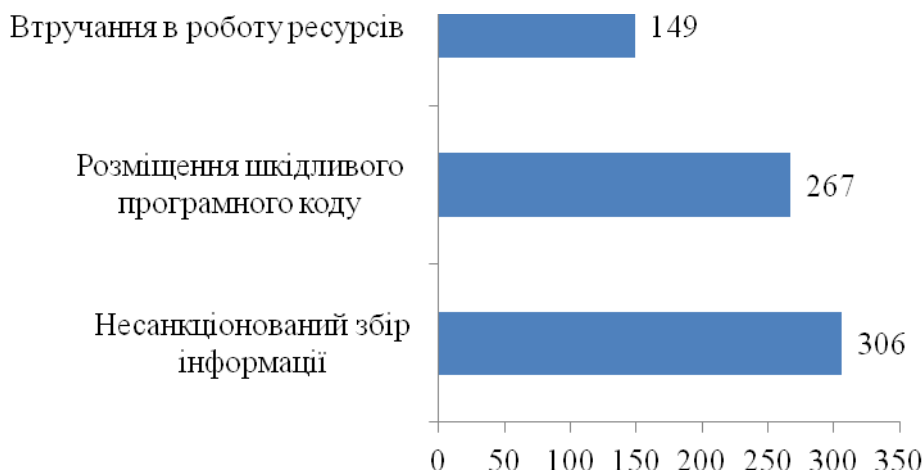

Рис. 1. Мета кібератак, кількість випадків [3]

Примітка: систематизовано автором

Не дивлячись на постійні кібератаки з боку російських хакерів, інформаційно-комунікаційні системи та реєстри сфери охорони здоров'я залишаються неушкодженими. Цього вдалося досягти завдяки надійному захисту ЕСОЗ.

Електронна система охорони здоров'я розроблена відповідно з вимогами діючого законодавства України до захисту інформації та кіберзахисту. Основними законами, які регулюють питання забезпечення захисту медичних даних, що формуються та циркулюють в цій системі, є Закон України «Основи законодавства

України про охорону здоров'я» та Закон України «Про захист персональних даних». На сьогоднішній день медичними інформаційними системами E-health користуються українські лікарні, аптеки та, безпосередньо, пацієнти, які з їх допомогою передають інформацію до центральної бази. За безпеку даних відповідає держава, якій і належить ця база. Саме в базі зберігаються реєстри з даними про пацієнтів, укладені декларації, медичні висновки, медичні записи тощо. За захист даних відповідає НСЗУ, яка є власником електронної системи. Також відповідальність несуть медпрацівники, які здійснюють їх обробку під час прийому пацієнтів, консультування, проведення процедур, діагностики, призначення лікування тощо.

Захист даних інформаційно-комунікаційних систем та реєстрів ЕСОЗ в Україні забезпечується шляхом таких заходів:

- втілення заходів безпеки та постійна робота над її посиленням НСЗУ та державним підприємством «Електронне здоров'я», яке є адміністратором eHealth;
- залучення експертів міжнародних аудиторських компаній до моніторингу безпеки медичних інформаційних систем;
- обов'язкове проходження сертифікації та отримання атестату відповідності всіх інформаційних систем, які обмінюються інформацією з центральною базою даних;
- реалізація принципів GDPR (регламенту по захисту даних, General Data Protection Regulation) і міжнародних стандартів захисту інформації. ЕСОЗ має таку структуру, яка дозволяє зберігати персональні дані людини окремо від її медичних даних. Завдяки цьому, у разі втручань, втрат або пошкоджень медичних інформаційно-комунікаційних систем чи реєстрів отримати медичні дані конкретної особи неможливо;
- забезпечення обмеженого доступу до даних електронної системи охорони здоров'я. Доступ повинні мати виключно ідентифіковані та автентифіковані користувачі. При вході в систему такі користувачі повинні авторизуватися в МІС та ЕСОЗ. Дані пацієнта доступні сімейному лікарю, з яким укладена декларація, та лікарю-спеціалісту за згодою пацієнта;
- співпраця з міжнародними партнерами в сфері кіберзахисту. Міжнародна спільнота використовує інформацію від українських фахівців на міжнародних заходах, присвячених питанням кібербезпеки. Прикладом такого заходу є міжнародна конференція з кібербезпеки NAT-2022 та міжнародна конференція FIRST. В липні-серпні 2022 року був підписаний «Меморандум про взаєморозуміння у сфері кіберзахисту» зі Словенією та Польщею. Також була налагоджена співпраця з Агентством із кібербезпеки та безпеки інфраструктури Департаменту нацбезпеки США. Варто відзначити підписання меморандуму про співпрацю Міністерства цифрової трансформації з провідною організацією з кібербезпеки США та Австралії «Інтернет 2.0» [4].
- тимчасове зберігання даних за кордоном. Напередодні повномасштабної війни українською владою було ухвалено рішення про тимчасове зберігання державних реєстрів за кордоном. Згідно з даними Ukrinform, в перші тижні війни було перенесено більше 60 критичних реєстрів та систем на ресурси компанії Амазон. Пропозицією цієї компанії скористалось Міністерство охорони здоров'я [5].

Таким чином, інформаційно-комунікаційні системи та реєстри сфери охорони здоров'я України надійно захищені від можливих втручань, втрат та пошкоджень. Однак у зв'язку з рядом невирішених проблем, медична галузь залишається основною мішенню для кіберзлочинців.

Список використаних джерел:

1. 2022 HIMSS Cybersecurity Survey Collecting Responses from Healthcare Professionals. HIMSS, 2022. URL: <https://www.himss.org/news/2022-himss-cybersecurity-survey-collecting-responses-healthcare-professionals>
2. Burt T. Cyberattacks targeting health care must stop. Microsoft, 2020. URL: <https://blogs.microsoft.com/on-care-cyberattacks-covid-19-paris-peace-forum/>
3. Савченко-Галушко Т. Як забезпечити захист кіберпростору України на тлі збройної агресії рф. Armyinform, 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/10/yak-zabezpechytu-zbrojnoyi-agresiyi-rf/>
4. Посилюємо кіберзахист: Мінцифри підписало Меморандум з міжнародною компанією «Інтернет 2.0». Урядовий портал, 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/posyliuiemo-kiberzakhyst-mintsyfyry-internet-20>
5. Українські сайти витримали найпотужніші кібератаки ворога – Зеленський. Укрінформ, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-techno-ukrainski-sajti-vitrimali-najpotuznisi-kiberataki-voroga-zelenskij.html>

ЕТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОТИЧНІСТЬ ЛІДЕРСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ УПРАВЛІНЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ КОМЕРЦІЙНОЇ СФЕРИ (МАРКЕТОЛОГІВ)

Голобородько Тетяна Василівна

ORCID ID: 0000-0002-9289-8932

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, Україна

Професійна етика – сукупність моральних норм, що характеризує поведінку людини у професійній сфері, а також галузь етики, предметом якої є визначення і обґрунтування таких нормативних систем. Професійна етика розвивається на основі узагальнення практичної діяльності представників різних професійних груп, що підсумовується у писаних і неписаних кодексах поведінки, а також у формі певних теоретичних висновків [5].

Професійна етика формується під впливом факторів самої професії, від її особливостей. Розглядаючи питання професійної етики публічних службовців варто відзначити, що проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби включає проходження тестування (на знання законодавства (для посад категорії «А» та «Б») та на абстрактне мислення (для посад категорії «А»), розв'язання ситуаційних завдань). Також для осіб, які претендують займати посади категорії «А» проводиться співбесіда для визначення відповідності професійної компетентності щодо доброчесності та дотримання правил етичної поведінки [8].

Відтак, усі публічні службовці мають дотримуватися правил етичної поведінки відповідно до визначених положень Наказу НАДС «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» від 05.08.2016 р. № 158 [7]. Ці Правила включають обов'язки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; положення щодо доброчесності; щодо використання службового становища, ресурсів та інформації.

Щодо оцінки діяльності державних службовців, то вона здійснюється з урахуванням показників щодо ефективності та якості, результативності їх діяльності, а саме: виконання посадових обов'язків державними службовцями, дотримання ними правил етичної поведінки та вимог законодавства щодо запобігання корупції, реалізації програм індивідуального професійного розвитку, виконання показників (визначаються у контрактах у разі їх підписання) [6].

Таким чином, особливість професійної етики публічних службовців визначається чинною нормативно-правовою базою.

Розглянемо питання професійної етики працівників комерційної сфери на прикладі маркетологів. Визначено типові проблеми етики в контексті комплексу маркетингу, який включає основні чотири інструменти – товар, ціну, місце (розподіл) та просування [4], які притаманні комерційній сфері (табл. 1).

Таблиця 1

**Типові етичні проблеми у розрізі програми маркетингу (4P)
клієнтоорієнтованої стратегії**

Інструмент	Опис
Товар	Несправна продукція, що шкодить споживачам; інформація на етикетках іноді може бути оманливою; проблема зі сміттям, яку упаковка викликає після її використання; не відкриття продукту; порушення умов гарантії тощо.
Ціна	Етично ціна повинна бути рівною або пропорційною користі, яку отримують споживачі. Інші етичні питання, пов'язані з ціноутворенням, включають нецінове підвищення цін; оманливе зниження ціни; рекламна ціна, яка може вводити в оману (лімітований випуск); «хижацьке» ціноутворення, яке має на меті монопольне становище; дискримінаційне ціноутворення; ціноутворення на продукти відповідно до кількості одиниць; акційні цінові пропозиції (зниження цін), які насправді такими не є; а також використання оманливих методів ціноутворення.
Розподіл	Етичні питання, пов'язані з розподілом, стосуються владних відносин в каналі, що може спричинити етичну проблему. Інші етичні проблеми призводять до таких предметів, як рішення про роздрібну торгівлю, прямий маркетинг, управління постачаннями та каналами. Етичні питання прямого маркетингу - це питання конфіденційності.
Просування	Етичні питання у більшому ступені пов'язані з рекламою та особистими продажами. Етичні проблеми в рекламі можна проаналізувати у двох основних аспектах: зміст рекламного повідомлення та замовник. Взаємозв'язок реклами та етики можна проаналізувати з точки зору переконливості реклами, роздутості та надавання обіцянок, яких неможливо дотриматися.

Норми етичної поведінки компанії визначені етичними засадами та правилами поведінки, прийнятими всередині організації. Існує пряма залежність між високим рівнем етичності маркетингової комунікаційної політики фірми, розумінням місії підприємства й стратегічних шляхів розвитку господарської діяльності. Наявність такої залежності часто є ключовим чинником ухвалення персоналом ефективних маркетингових рішень з погляду самого підприємства та суспільства загалом [3].

Вибір «бути чи не бути етичним» в маркетингу за тим, хто веде бізнес. Однак, варто відзначити той факт, що етичний, чесний, правдивий, відповідальний маркетинг приносить результат тим компаніям, які приходять працювати на ринок всерйоз і надовго. Обман, маніпуляція, дрібне шахрайство, на жаль, також можуть давати ефект у вигляді високих прибутків, але тільки в короткотерміновому часі. Тому для тих компаній, які приходять на ринок з метою довго на ньому працювати питання чесності та етичності не постає, воно є природнім та логічним. Натомість для компаній-одноденок питання доброчесності вимірюється кількістю грошей, які вони можуть отримати [4].

Таким чином, відповідальність за етичну поведінку в комерційній сфері покладається на керівників підприємств, організацій, установ (їх лідерів).

Необхідність володіння управлінською майстерністю пояснюється передусім структурованою складністю компетентності сучасного керівника-лідера, адже компетентність сучасного керівника-лідера складається з чотирьох компетентностей (рис. 1).

Прагнення до лідерства є ознакою соціально благополучної та духовно розвиненої людини. Це намагання посісти гідне місце в групі, в колективі, в суспільстві в цілому. Тому не прагнути до лідерства неприродньо [2].

Рис. 1. Компетентність сучасного керівника-лідера
дані сформовано з [2]

До особистості лідера пред'являються вимоги щодо його адміністративно-функціональних, комунікативно-управлінських та морально-етичних характеристик (табл. 2).

Таблиця 2

Основні вимоги до особистості лідера [9]

Групи характеристик лідерства	Якості особистості
Адміністративно-функціональні	ініціативність, генератор ідей, компетентність, здібність бачити перспективу у роботі, уміння брати на себе відповідальність за прийняті рішення, наявність організаторських здібностей, прагнення до успіху
Комунікативно-управлінські	комунікабельність, уміння працювати в команді, доброзичливість, гнучкість в спілкуванні з колегами, раціоналізм, послідовність дій, чіткість завдань та формулювання ідей
Морально-етичні	порядність, патріотичність, відповідальність, працьовитість, чесність, сумлінність, старанність, законслухняність, стриманість, коректність, толерантність до всіх працівників.

Етичні лідери встановлюють норми і служать зразком для наслідування в етичній поведінці, приймають етичні рішення в організації, реагують на неетичну поведінку, вказуючи на те, що є прийнятним, а що – ні. Етичне лідерство не представляє собою окремих видів лідерства, а творить певну його грань, акцентуючи увагу на моральних, етичних його складових, які для лідерства є такими, що утворюють сенс. Етичне лідерство в публічній службі – це комплексне явище, яке включає в себе володіння особою-лідером певними моральними якостями та етичними характеристиками, вираз їх в стосунках, діях і поведінці, а також в етичному менеджменті – при визначенні етичних рішень в організаціях публічної служби, виконанні функцій мотивування, організації дії послідовників, ініціюванні етично обґрунтованих групових взаємодій, реагуванні на неетичну поведінку публічних службовців. Одним із найважливіших виявів етичного лідерства є створення належної професійно-етичної організаційної культури, носіями якої виступатимуть етично чутливі публічні службовці [1, с. 39-40]. Ця точка зору є справедливою і для працівників комерційної сфери.

Висновки. Професійна етика в діяльності публічних управлінців та працівників комерційної сфери включає спільні особливості щодо загальноприйнятих норм етичної поведінки та різниця наявністю нормативно-правової бази щодо загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Проте, не зважаючи на особливості сфери, в якій зайняті працівники, особливе значення має лідерська складова. Керівник має своїм прикладом етичної поведінки та контролювати дотримання етичних принципів працівниками організації.

Список використаних джерел:

1. Василевська Т., Пятківський Р. Етичне лідерство в публічній службі: смисл і значущість феномену. *Public administration aspects*. 9 (2). 2021. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/865>.
2. Дяченко Н. П. Прогнозні оцінки впливу лідерства на державну службу України. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_27.
3. Кузик О.В. Етика в маркетингових комунікаціях. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 2(1). С. 189-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_2%281%29_36.
4. Кушнір Т. М. Методологічні конструкції аналізу маркетингової етики. *Проблеми системного підходу в економіці*. С. 141-147. URL: https://web.archive.org/web/20220802043751id_/http://www.psaе-jrnل.nau.in.ua/journal/2_88_2022_ukr/22.pdf.
5. Левицька О. Професійна етика. *Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук та ін.* Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 531. 742 с.
6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
7. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ НАДС від 05.08.2016 р. № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>.
8. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>.
9. Чечель А. Розвиток лідерських якостей державних службовців як шлях удосконалення компетентнісно-орієнтованої моделі управління персоналом на державній службі. *Університети і лідерство*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2016_2_10.

ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Пенська Ірина Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-2092-1272

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Водка Микита Ігорович

здобувач вищої освіти економічного факультету

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Прагнення бізнесу до збільшення прибутків, створення ефективної підприємницької структури спонукає його до пошуку та використання інноваційних підходів в організації своєї діяльності. Стає важливим побудова сучасних бізнес-моделей, які сприятимуть своєчасному прийняттю стратегічних рішень. Оптимальна модель управління розвитком бізнесу підвищує конкурентоспроможність в складному ринковому середовищі, коли загострюється боротьба за клієнта та зростають ризики банкрутства [2].

Пошуки визначення «бізнес-модель», розпочалися ще в 1994 році Пітером Друкером, який представив теорію бізнесу як набір припущень про те, що бізнес буде робити, а що — ні, хто такий клієнт та що він цінує. Він підкреслив, що компанії не встигають за мінливими ринковими умовами та змушені ідентифікувати клієнтів і конкурентів, свої цінності та поведінку.

Появі бізнес-моделей передувала розробка бізнес-планів. Впровадження нових технологій (Microsoft Excel) дозволило моделювати їх у цифровому вигляді й точніше. Стало можливим для бізнеса моделювати всі процеси та показники ще до того, як вони були фактично запущені.

Всі ці зміни дали можливість вченим винайти Business Model Canvas. У 2005 році Александр Остервальдер та Ів Піньйор створили перший в історії візуальний бізнес-інструмент. Відпала потреба складати довгий і дуже нереалістичний бізнес-план, намагаючись передбачити, який продукт чи послугу ви будете продавати через деякий час.

Business Model Canvas — це шаблон стратегічного управління та економічного стартапу для розробки нових або документування існуючих бізнес-моделей. Це візуальний інструмент з елементами, що описують ціннісну пропозицію компанії, інфраструктуру, клієнтів і фінанси. Він забезпечує впорядкований спосіб викладення ваших припущень щодо не лише ключових ресурсів і ключових видів діяльності вашого ланцюжка створення вартості, але й вашої ціннісної пропозиції, відносин із клієнтами, каналів, сегментів клієнтів, структури витрат і потоків доходу [1].

Він допомагає компаніям узгодити свою діяльність, ілюструючи потенційні компроміси, порівнюючи їх один з одним і маючи можливість побачити ширшу картину загальної бізнес-структури. По суті, гіпотетичну концепцію бізнес-моделі Пітера Друкера було перетворено на щось набагато більш відчутне, що тепер можна бачити візуально та використовувати як інструмент для розгляду всіх різних аспектів однієї бізнес-моделі.

Ця концепція може стати спільною мовою, яка дозволить легко описувати та маніпулювати бізнес-моделями для створення нових стратегічних альтернатив. Без

такої спільної мови важко систематично оскаржувати припущення про свій бізнес і успішно впроваджувати інновації.

Бізнес-модель описує інноваційні процеси та обґрунтування того, як бізнес створює, доставляє та отримує цінність на відміну від того, як створити новий продукт або послугу. Йдеться про фундаментальне переосмислення бізнесу навколо чітких, нових потреб клієнтів, а потім переналаштування ключових ресурсів, процесів і формули прибутку з цією новою ціннісною пропозицією.

Це нелегкий підхід до прийняття рішень, оскільки він виштовхує людей із зони комфорту. Але результати можуть бути вражаючими, забезпечуючи справжню конкурентну перевагу для бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Alexander Osterwalder, Yves Pigneur. Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers (Strategyzer) [Print Replica] Kindle Edition – 2010, 288 pag https://www.amazon.com/gp/product/B06X426D4F/ref=as_li_qf_asin_il_tl?ie=UTF8&asin=B06X426D4F&revisionId=&format=4&depth=1
2. Гудзь О. Є. Інноваційні моделі управління підприємств на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2018. № 1 (23). URL: https://dut.edu.ua/uploads/p_1010_2688234_5.pdf.
3. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження КМ України від 10 липня 2019 року № 526-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.03.2023).

КОМУНІКАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Наумик Антон Сергійович

здобувач вищої освіти ННІ ПІО

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Червякова Катерина Денисівна

здобувач вищої освіти ННІ ПІО

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Сидоренко Наталія Сергіївна

доктор юридичних наук, професор кафедри управління та адміністрування

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Комунікація та взаємодія суспільства з органами державної влади є невід'ємним аспектом будь-якої розвинутої та демократичної держави світу. З розвитком сучасного прогресуючого суспільства, змінами форм ведення господарської діяльності людини, принципів взаємодії сучасного суспільства та активними трансформаційними процесами, створення нових форм співпраці та взаєморозуміння між владою та громадянами є одним з найперспективніших шляхів вирішення проблем належної роботи органів державної влади. Актуальність зазначеної теми обумовлюється й розвитком інноваційних технологій, адже саме вони дозволяють швидко створювати, оброблювати та передавати інформацію.

Світовий досвід демонструє, що стабільний розвиток сучасної держави повинен спиратися лиш на демократичні засади управління, адже саме вони можуть забезпечувати дієві форми діалогу суспільства та держави. Цікавим аспектом даного питання є й те, що сучасний громадянин має на меті не лише пасивно сприймати інформацію, а й здійснювати певний вплив на прийняття державно-управлінських рішень.

На сучасному етапі розвитку суспільних методів господарювання та державноуправлінської діяльності, в Україні активно починає поставати питання щодо запровадження ефективних стратегій розвитку державотворчих процесів та пошуку інноваційних моделей управління державою [1, 88].

У цьому контексті доцільним буде покращувати взаємодію органів державної влади та суспільства з впровадженням та використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. До таких, традиційно, відносять наступні:

- 1) Засоби масової інформації;
- 2) Соціальні мережі;
- 3) Використання сучасних месенджерів;
- 4) Використання державних порталів та сервісів;
- 5) Проведення круглих столів, прес-конференцій, засідань тощо з можливістю використання функції під'єднання до них у реальному часі.

Окрім того, на нашу думку, органи державної влади мають й прагнути до популяризації власної діяльності, адже саме це є характерною ознакою громадянського суспільства. Не менш важливим аспектом даного питання є й важливість урахування, органами державної влади, думок громадян та/або громадських об'єднань, щодо висвітлених подій та явищ, задля коригування власної діяльності.

Актуальність взаємодії між органами публічного управління та громадськими об'єднаннями полягає в тому, що через таку взаємодію здійснюється внутрішнє управління елементами державно-громадської системи, визначається роль громадських організацій у цій системі та їх вплив на ефективність діяльності всієї державно-суспільної системи [2, 184]. Зазначена інформація підтверджується й тим, що однією з головних умов побудови «відкритої» та демократичної держави є право суспільства на доступ до інформації та інформаційна прозорість діяльності органів державної влади.

Цікавим є й те, що із точки зору міжнародної практики забезпечення прозорості дій уряду на всіх управлінських рівнях, використання ресурсів мережі Інтернет та ІКТ суттєво знизили витрати на збір, розповсюдження та забезпечення доступу до публічної інформації [3, 74].

Іншим аспектом даного питання виступає те, що конфлікти й розбіжності є невід'ємною рисою процесів діалогу й обговорень між владою та громадськістю, тому важливе стратегічне завдання держави – забезпечити демократизацію цього процесу [4].

Таким чином, на нашу думку, побудова ефективної комунікації можлива лише при наявності сприятливих чинників для зростання здорового комунікативного простору, побудова яких відбувається лише за наявності довіри з боку громадян до влади, що в свою чергу можливо завдяки належним діям з боку влади, що відповідають інтересам нашого сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Наумик А. С., Сидоренко Н. С. Деякі аспекти проектного управління в органах державної влади. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: МАТЕРІАЛИ V МІЖНАР. НАУК. КОНФ., м. Київ, 24 лют. 2023 р. С. 88–89.
2. Сидоренко Н. С. Взаємодія органів публічного управління та громадськості як чинник подолання проявів насильства в сім'ї. *Bulletin of the national university of civil protection of ukraine. series: public administration*. 2022. Issue 2(17)2022. URL: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-2-21> (дата звернення: 04.03.2023).
3. Shevchenko S., Sidorenko N. E-government and ICT as instruments of corruption prevention in the context of the global trend of public service transparency. *Public administration aspects*. 2020. Т. 8, № 5. С. 72–81. URL: <https://doi.org/10.15421/152095> (дата звернення: 04.03.2023).
4. Ladonko L., Novikova N., Mirko N. Main aspects of the communicative interaction of government authorities with public. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 2020. № 4. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.1> (дата звернення: 04.03.2023).

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Губар Катерина Русланівна

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Колодненко Наталія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Стратегічною метою державної політики в галузі освіти є підвищення доступності якісної освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку економіки та сучасних потреб суспільства, конкурентоспроможності України в глобальному світі. Система освіти повинна бути модернізована відповідно до потреб суспільства. Згідно з цією логікою, в процесі модернізації системи освіти необхідно переосмислити напрями державної політики у сфері вищої освіти, уточнити її цілі, завдання та механізми їх реалізації.

Роль вищої освіти в сучасних умовах важко переоцінити, адже, інвестуючи в освіту, сучасне суспільство забезпечує динамічність прогресивних змін в економіці й у інших сферах суспільного життя. Об'єктивною основою таких змін є інтелектуалізація праці, що органічно інтегрована в систему економіки, орієнтована на безперервність навчання і підвищення кваліфікації працівників. Отже, вища освіта стає важливим чинником соціальної стабільності та ефективного забезпечення зайнятості населення. Сприяючи економічному зростанню через вплив на продуктивність праці, університетська освіта забезпечує збільшення національного доходу, зменшення бідності, зростання рівня культури виробництва і споживання, поліпшення якості життя.

Провідними завданнями державної політики у всіх сферах суспільного життя стають: своєчасне виявлення проблем розвитку суспільства, аналіз причин їх виникнення та шляхів вирішення [2, с. 83].

Формування державної освітньої політики загалом і державної політики у сфері вищої освіти зокрема охоплює такі етапи:

1. Визначення принципів завдань. Серед завдань вищої школи особливої уваги потребують такі: – сформувати у студентів потребу в самоосвіті, у постійному підвищенні рівня кваліфікації, озброїти їх раціональними прийомами самостійної навчальної діяльності; – сприяти розвитку самостійного, критичного, творчого мислення, творчої активності майбутніх фахівців; – сприяти соціальній самореалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства; – виробити навички грамотного збирання та опрацювання інформації; – сприяти розвитку комунікативних здібностей та культури комунікації майбутніх фахівців.

2. Окреслення перспективних і найближчих цілей, які мають бути досягнуті у конкретний термін. В Україні цілі вищої освіти повинні ставитись з урахуванням процесів глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства. Освіта повинна бути спрямована на гармонізацію розвитку особистості, суспільства і держави. Виклики, що постали перед країною та її громадянами внаслідок значних соціально-економічних змін у країні, потребують від кожного громадянина й усього суспільства адаптації до нових політичних, правових і економічних умов.

3. Вироблення методів, засобів, форм діяльності. У філософському плані засіб виступає як єдність речових компонентів, сукупності об'єктивних факторів і видів діяльності, що ведуть до досягнення мети. Такими речовими компонентами в державній політиці у галузі освіти вважаємо нормативно-правові документи, державні програми і проекти, державні стандарти вищої освіти, різні положення і угоди в галузі вищої школи.

Реалізація державної політики у галузі вищої освіти забезпечується шляхом:

- збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення її якості;
- підвищення рівня освіченості громадян України, розширення їх можливостей для отримання вищої освіти;
- створення та забезпечення рівних умов доступності до вищої освіти;
- надання цільових, пільгових державних кредитів особам для здобуття вищої освіти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- забезпечення збалансованої структури та обсягів підготовки фахівців з вищою освітою, яка здійснюється у вищих навчальних закладах державної та комунальної форм власності, за рахунок відповідних бюджетів, фізичних та юридичних осіб, з урахуванням потреб осіб, а також інтересів держави та територіальних громад;
- надання особам, які навчаються у вищих навчальних закладах, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;
- належної підтримки підготовки фахівців з числа інвалідів на основі спеціальних освітніх технологій.

Щодо вищої освіти, то базовим документом у цій сфері праводносин є оновлений Закон України "Про вищу освіту", який передбачає, що державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Відповідно до нового закону державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах:

- 1) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- 2) інтеграції системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;
- 3) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;
- 4) державної підтримки діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема наданням пільг зі сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам". Важливо підкреслити принцип "загальної міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України в європейський простір вищої освіти" [11].

Список використаних джерел:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 // База даних "Законодавство України", ВР України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>. 2. Тертичка В. Механізм формування і здійснення державної політики / В. Тертичка // Вісн. держ. служби України. – 2000. – № 4. – С. 83–89.
2. Юлдашев О. Х. Проблеми вдосконалення державної регуляторної політики в Україні : монографія / О. Х. Юлдашев. – К. : МАУП, 2005. – 336 с.
3. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. В. Тертичка. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. – 750 с.

4. Дем'янчук О. П. “Державна політика” та “публічна політика”: варіант перехідного періоду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.ukma.kiev.ua/elib/NZ/NZV18_2000_polityk/05_demyanchuk_op.pdf. Заголовок з екрана.
5. Гогин Д. Ю. Государственная образовательная политика Российской Федерации на современном этапе : дис. ... канд. полит. наук / Д. Ю. Гогин. – М., 2005. – 159 с.
6. Корсак К. Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз / К. Корсак. – К. – Ніжин, 121 2004. – С. 112.
7. Губерська Н. Л. Державне регулювання вищої освіти в умовах демократизації публічних відносин в Україні / Н. Л. Губерська // Право і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 153–158. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_27.
8. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_015.
9. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
10. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 N 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
11. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України : від 17.04.2002 р., № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 860.

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Кондратюк Юлія Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету управління, підприємництва та права
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, Україна

Науковий керівник: Нікольчук Юлія Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-7466-2558

канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку та аудиту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, Україна

Конкурентоспроможність – це складне багаторівневе визначення, аналіз і оцінку якого потрібно найтісніше пов'язувати з конкретним рівнем. Ієрархічна структура конкурентоспроможності має чотири рівні (рис. 1).

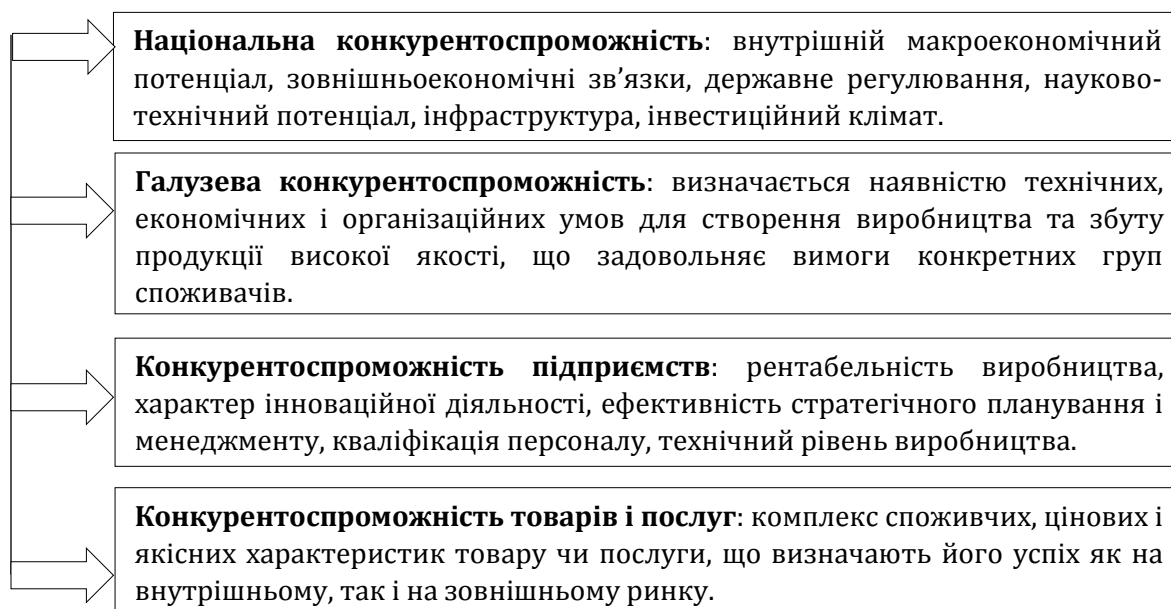

Рис. 1. Ієрархічна структура конкурентоспроможності [1]

Між усіма цими рівнями є тісна внутрішня і зовнішня взаємозалежність. Конкурентоспроможність країни та галузі у остаточному підсумку залежить від спроможності конкретного товаровиробника випускати конкурентоспроможний продукт.

Конкурентоспроможність підприємств готельного господарства складає великий комплекс соціально-економічних ознак, що визначають становище суб'єкта на ринку. З одного боку, це сума характеристик самого підприємства, яка може визначатися рівнем використання його виробничого, маркетингового і кадрового потенціалу. З іншого боку, це зовнішні організаційні та соціально-економічні умови, що дозволяють створювати саме такі послуги, які за ціновими і неціновими ознаками більшим чином привабливіші для споживачів, ніж у конкурентів.

Бути конкурентоспроможним в умовах ринку означає забезпечувати рівні з міжнародними стандартами споживчі, цінові та якісні характеристики послуги відповідно для зовнішнього або внутрішнього ринку [1].

Систематизуємо методи для оцінювання рівня конкурентоспроможності готелів (табл. 1).

Таблиця 1

Методи оцінки конкурентоспроможності підприємств готельної індустрії [2]

№ з/п	Найменування методу	Характеристика	Можливість застосування для готельних підприємств
1	SWOT-аналіз	Дозволяє проаналізувати слабкі й сильні сторони підприємства, потенційні небезпеки й загрози, виявити існуючі можливості для розвитку.	Можливо в повній мірі.
2	Профіль полярностей	В основі методу лежить визначення показників, за якими підприємство випереджає або відстає від конкурентів.	Показує напрямки, на які повинне звернути увагу керівництво готелю для виживання в конкурентній боротьбі.
3	Метод експертних оцінок	Заснований на узагальненні думок фахівців-експертів про ймовірність ризику.	Допомагає отримати інформацію, необхідну для вироблення управлінського рішення.
4	Метод «4P»	Дозволяє дати кількісну оцінку окремих факторів і всіх факторів у цілому. Заснований на порівняльному аналізі підприємств конкурентів за наступними факторами: продукт, ціна, просування на ринку, регіон і канали збуту.	Дозволяє гнучко реагувати на зміни й зміцнювати власні конкурентні позиції.
5	Оцінка на базі якості продукції	Даний метод складається в зіставленні ряду параметрів продукції, що відображають споживчі властивості.	Дає можливість одержати ряд «параметричних» індексів, що характеризують ступінь задоволення потреби в готельних послугах.

Конкурентоспроможність готельних підприємств можна оцінити комплексно за всіма критеріями і напрямками діяльності, а отже, можливе застосування кількох методів одночасно.

На основі вищевказаного можна відзначити, що конкурентоспроможність виступає найважливішою умовою забезпечення ефективного та прибуткового господарювання підприємств індустрії гостинності. Саме ця категорія визначає спроможність готельних підприємств функціонувати не лише в поточних фінансово-економічних та політичних умовах, а й у умовах фінансово-економічної кризи. Тому управління конкурентоспроможністю є дуже необхідним та передбачає сукупність дій щодо систематичного вдосконалення послуг, сталого пошуку нових видів реклами, сучасніших груп потенційних клієнтів, поліпшення якості наданих послуг та інше.

Список використаних джерел:

1. Донець А.А. Методичний підхід до діагностики конкурентоспроможності готельних підприємств. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2014. № 1 (16). С. 58-64.
2. Завідна Л.Д. Аналіз, проблеми та перспективи розвитку готельного господарства в Україні. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 91-95.

ПРО ІНДИКАТОРИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Гринькевич Ольга Степанівна

ORCID ID: 0000-0002-8646-8119

доктор екон. наук, професор, професор кафедри статистики
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Гринькевич Василь Миронович

ORCID ID: 0000-0002-6247-2850

канд. техн. наук, доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна

Мичка Петро Степанович

здобувач освітнього ступеня «магістр»

Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна

Однією з Цілей сталого розвитку (ЦСР) України є гідна праця та економічне зростання (Ціль 8). Досягнення зазначеної цілі передбачає реалізацію комплексу взаємопов'язаних завдань, серед яких – сприяння «забезпеченню надійних і безпечних умов праці для всіх працюючих, зокрема шляхом застосування інноваційних технологій у сфері охорони праці та промислової безпеки» [1-2]. Очевидно, що якісна база даних про реалізацію завдань, які пов'язані з безпекою праці, є однією з головних умов прийняття ефективних рішень в управлінні бізнесом відповідно до принципів соціальної відповідальності та ЦСР.

Метою дослідження є оцінити стан і динаміку досягнення ЦСР України у частині індикаторів, які відображають охорону праці на підприємствах різних видів діяльності і регіонів. Відповідно до поставленої мети визначені такі головні завдання: 1) визначити перелік індикаторів, які відображають досягнення ЦСР в Україні в частині охорони праці; 2) висвітлити організацію збору даних, які дають системне уявлення про стан охорони праці в Україні; 2) здійснити аналіз головних індикаторів, які відображають безпеку праці в Україні відповідно до ЦСР.

Згідно з Указом Президента України № 722/2019 та відповідним Розпорядженням Кабінету Міністрів № 686-р [2] в Україні затверджено перелік індикаторів, за допомогою яких з 2019 р. здійснюють моніторинг реалізації ЦСР. Державна служба статистики України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує збір первинних даних для моніторингу, координацію робіт з розробки метаданих, а також оприлюднення відповідних результатів на своєму офіційному сайті. У таблиці 1 наведено індикатори, які призначені для вимірювання прогресу у досягненні ЦСР в частині охорони праці, з інституційною інформацією про відповідні джерела даних та їхню доступність.

Таблиця 1

Інституційна інформація про індикатори охорони праці у моніторингу Цілей сталого розвитку України

Назва індикатора	Джерело даних	Доступність
Кількість потерпілих від нещасних випадків на виробництві, які призвели до втрати працездатності на 1 робочий день чи більше, % до рівня 2015 року	<ul style="list-style-type: none"> • Державне статистичне спостереження щодо травматизму на виробництві • Адміністративні дані й акти про розслідування нещасного випадку, 	<ul style="list-style-type: none"> • Сайт Державної служби статистики України • Сайт Фонду

Продовження табл. 1

Назва індикатора	Джерело даних	Доступність
Кількість потерпілих від нещасних випадків на виробництві, які призвели до втрати працездатності на 1 робочий день чи більше, % до рівня 2015 року	<ul style="list-style-type: none"> Державне статистичне спостереження щодо травматизму на виробництві Адміністративні дані й акти про розслідування нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, а також їхні наслідки Фонду соціального страхування, Адміністративні дані Державної служби України з питань праці (Держпраці) 	<ul style="list-style-type: none"> Сайт Державної служби статистики України Сайт Фонду соціального страхування Сайт Держпраці
Кількість загиблих від нещасних випадків на виробництві, % до рівня 2015 року		
Частка працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, у загальнообліковій кількості штатних працівників, %	Державне статистичне спостереження: "Умови праці на підприємствах". Інструментарій: форма № 1-ПВ (умови праці) (один раз на два роки) "Звіт про умови праці, пільги та компенсації за роботу зі шкідливими умовами праці у 20__ році".	Сайт Державної служби статистики Статистичний збірник «Умови праці працівників» (починаючи з 2017 року)

Джерело: складено авторами за [2-5].

Ще одним важливим індикатором, який відображає стан та динаміку забезпечення умов гідної праці є кількість хронічних професійних захворювань. На нашу думку, цей показник доцільно додати до розглянутого вище переліку індикаторів охорони праці у моніторингу ЦСР України щодо прогресу у забезпеченні гідної праці.

На рис. 1 зображено динаміку кількості потерпілих від нещасних випадків на виробництві в Україні з урахуванням цільових орієнтирів на 2020 р., 2025 і 2030 рр.

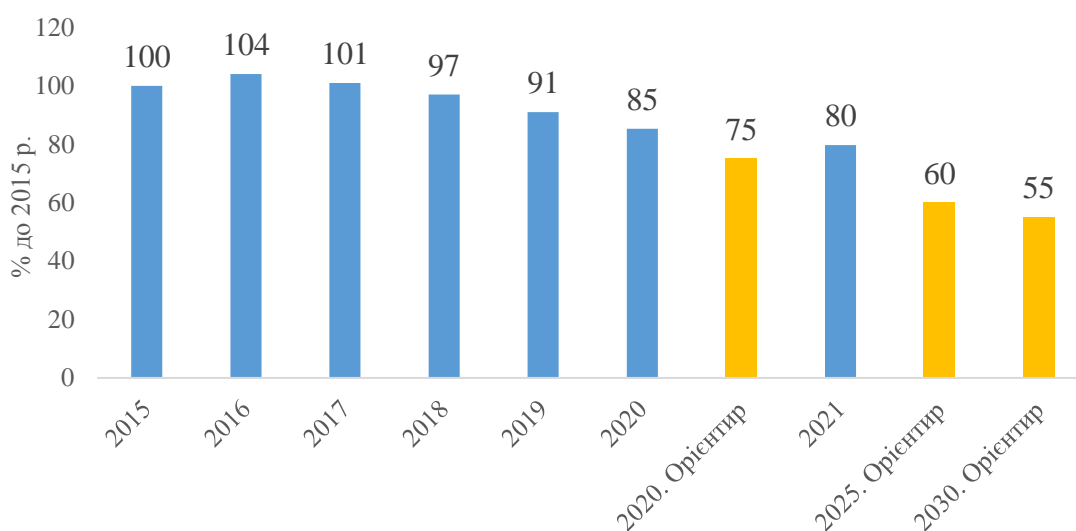

Рис. 1. Динаміка кількості потерпілих від нещасних випадків на виробництві в Україні, які призвели до втрати працездатності на 1 робочий день чи більше, % до рівня 2015 р.

Джерело: побудовано за [2-3]

З 2018 р. в Україні спостерігається зменшення кількості потерпілих від нещасних випадків на виробництві порівняно з 2015 р., прийнятим у Моніторингу ЦСР за базу порівняння. Проте у 2020 р. в Україні не було досягнуто зниження цього індикатора до цільового орієнтиру 75% від 2015 р. У восьми областях України цей індикатор у 2021 р. перевищував рівень 2015 р. від 6 % (Вінницька область) до 53% (Луганська область), водночас був меншим за орієнтир 2020 р. у десяти областях. Упродовж 2016-2021 рр. найгірші середні значення показника зафіксовані у Луганській та Кіровоградській областях, найкраще - у Київській області.

Значно гіршою в Україні є динаміка індикатора кількості загиблих від нещасних випадків на виробництві. За період 2016-2021 рр. його величина жодного разу не була нижчою за рівень 2015 р. і далека від цільового орієнтиру 70% від значення 2015 р. (рис. 2).

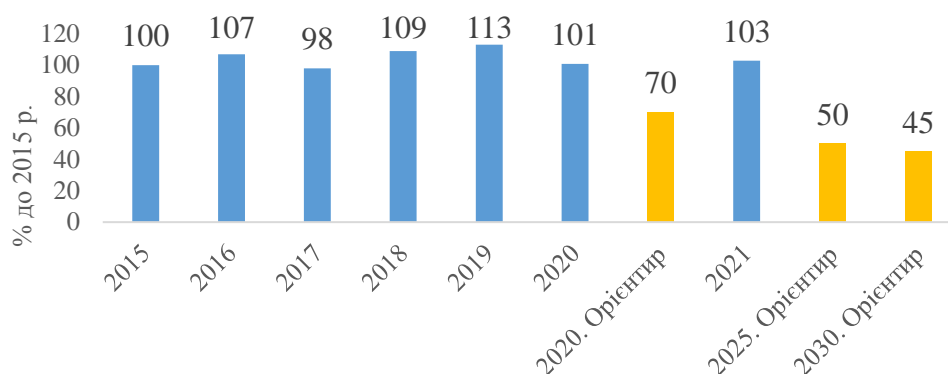

Рис. 2. Динаміка кількості загиблих від нещасних випадків на виробництві, % до рівня 2015 р.

Джерело: побудовано за [2-3]

Критичною негативною можна вважати ситуацію високого рівня нещасних випадків на виробництві у Рівненській, Миколаївській, Одеській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Сумській областях, де впродовж 2016-2021 р. кількість загиблих на виробництві на 50% і більше перевищувала рівень 2015 р.

Майже кожний третій працівник в Україні зайнятий на роботах зі шкідливими умовами праці. Зважаючи на те, що цей індикатор визначають в Україні один раз на два роки, а також умови подання звітності у період дії воєнного стану, можемо зазначити, що у 2019 р. його значення було достатньо далеким від орієнтиру 22% у 2020 р. (рис. 3).

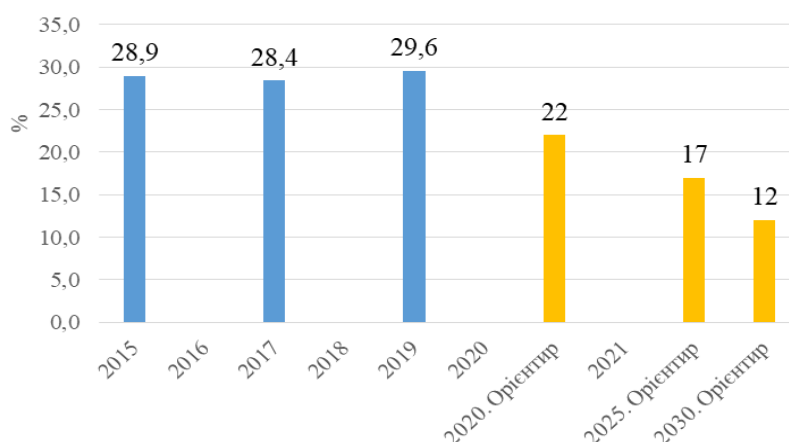

Рис. 3. Динаміка частки працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, у загальнообліковій кількості штатних працівників, %

Джерело: побудовано за [2-3]

Висновки. В Україні впродовж 2016-2021 рр. не спостерігаємо прогресу у досягненні ЦСР в частині забезпечення надійних та безпечних умов праці для працюючих. В умовах російської військової агресії перелік чинників такої ситуації об'єктивно розширюється. Водночас важливо пам'ятати, що людські ресурси були і залишаються основою національного багатства країни і головним чинником її повоєнного відновлення. Без забезпечення гідних умов праці, європейських соціальних стандартів у цій сфері буде складно, а ймовірно – неможливо зберегти це багатство і реалізувати плани відновлення економіки України.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України (2019). Питання збору даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку України. Розпорядження від 21 серпня 2019 р. № 686-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-zboru-danih-dlya-monitorin-686r>
2. Державна служба статистики України (2023). Інформаційне забезпечення моніторингу ЦСР. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Державна служба статистики України (2021). Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Державна служба України з питань праці (2023). Статистика. Травматизм. Причини. Офіційний сайт. URL: <https://dsp.gov.ua/category/diyalnist/travmatyzm-statystyka-pruchynu/>
5. Фонд соціального страхування (2023). Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань за 2022 рік. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/971983>.

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Шевчук Олександр Олегович

здобувач магістратури за спеціальністю

«Публічне управління та адміністрування» кафедри управління охороною
здоров'я та публічного адміністрування

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

Гбур Зоряна Володимирівна

д-р.наук.держ.упр., професор,

професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

Сутність державного управління в Україні зазнає суттєвих змін, зростає тенденція до використання понять "публічне управління" та "публічне адміністрування" замість терміна "державне управління", що було характерне для радянських часів [1]. Та попри змін в термінології поняття, суть державного чи публічного управління або адміністрування полягає в організації добробуту населення.

Сьогодні термін "державне управління" знаходиться на перетині юриспруденції, політології та теорії управління, але його сутність залишається незмінною, незважаючи на різноманітність підходів - це цілеспрямована організаційна діяльність органів державної влади [2]. Проте на думку авторів, при пошуку напрямів реформування державного управління доцільно розглядати і реформування системи державного регулювання у поєднанні із регіональним управлінням, що повною мірою відповідає за добробут населення [3].

Сучасний стан державного управління в Україні характеризується низкою викликів та реформами, що тривають. Протягом останнього десятиліття в Україні відбуваються значні зміни в системі державного управління, спрямовані на підвищення прозорості, підзвітності та ефективності.

Однією з найбільших проблем, що стоять перед державним управлінням в Україні, є корупція. Корупція пронизує державні установи, і це негативно впливає на довіру громадян до уряду. Український уряд вжив низку заходів для боротьби з корупцією, включаючи створення незалежного антикорупційного агентства, впровадження систем електронного урядування та запровадження нових правил закупівель. Попри це за останні роки можна спостерігати нестабільність показників ефективності судової системи та доброчесності уряду, які зібрані в рамках формування індексу економічної свободи. З 177 країн Україна в 2022 році посідає 31 місце за ефективністю судової системи та 34 місце за рівнем доброчесності уряду (рис.1.)

Ще однією проблемою, з якою стикається державне управління в Україні, є брак спроможності та кваліфікованих кадрів. Багатьом державним установам бракує спроможності ефективно впроваджувати реформи та політику, а також бракує кваліфікованих кадрів у різних галузях.

У рейтингу інноваційного бізнесу за показниками розвитку інституцій та людського капіталу Україна в 2022 році посідає відповідно 97 та 49 місце з 133 країн (рис.2.)

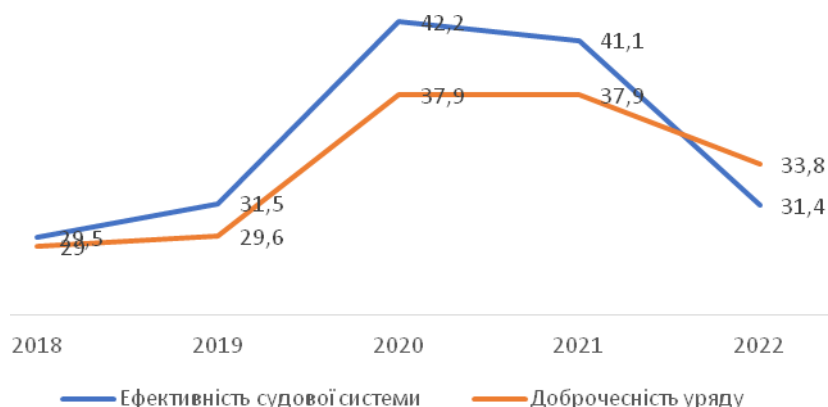

Рис. 1. Місце України в рейтингу ефективності судової системи та доброчесності уряду [4]

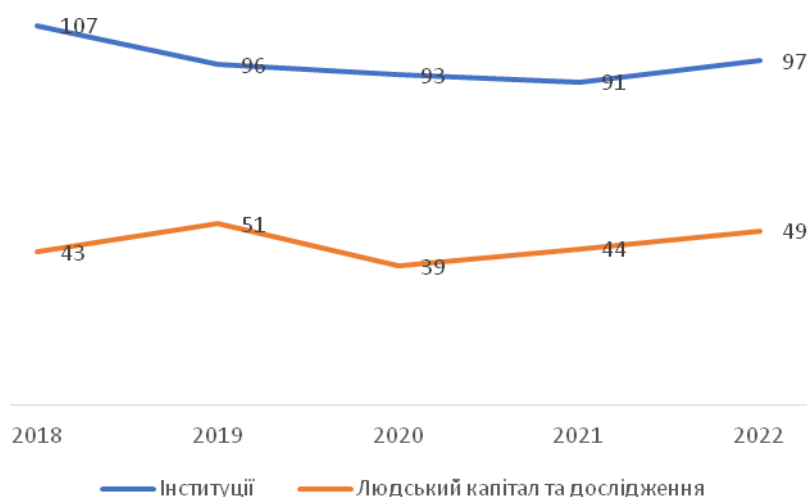

Рис. 2. Місце України в рейтингу ефективності інституцій та людського капіталу [5]

Якщо людського капіталу в країні достатньо, щоб організувати будь-які реформи, то ефективність роботи інституцій в галузі розвитку є вкрай слабкою.

Децентралізація та регіональний розвиток також стали значними викликами для державного управління в Україні. Централізація влади обмежила можливості місцевих органів влади приймати рішення та впроваджувати політику, що призвело до недостатнього реагування на місцеві потреби та відсутності підзвітності. Український уряд запровадив реформи, спрямовані на вирішення цієї проблеми, включаючи впровадження заходів з децентралізації та створення програм регіонального розвитку. У результаті місцевий розвиток, і зокрема розвиток бізнесу страждає через нестабільність регіонального управління.

На додаток до цих викликів, державне управління в Україні також стикається з низкою інших проблем, включаючи бюрократичну неефективність, обмеженість бюджетних ресурсів та неадекватну інфраструктуру. Український уряд працює над

вирішенням цих проблем за допомогою різних реформ та політичних ініціатив, але прогрес є повільним. При побудові стратегій розвитку та реформування державного управління під час війни доцільно зосередитися на ключових проблемах, вирішення яких допоможе покращити рівень державного управління. [8]

Таблиця 1

Проблеми державного управління в Україні під час війни

Проблема	Опис
Корупція та прозорість влади	Корупція та недостатня прозорість державних інституцій є основними проблемами в Україні. Це призвело до недовіри до державних інституцій, обмежило іноземні інвестиції та стримує економічне зростання та підтримку міжнародних організацій та країн
Некомпетентність чиновників, брак фахівців у різних галузях	Брак компетентності та кваліфікованих фахівців у різних сферах системи державного управління призводить до нездатності ефективно впроваджувати реформи та політику. Це також призводить до відсутності інновацій та модернізації в державних установах та реальних секторах економіки
Проблеми економічного розвитку держави	Недостатня робота із залучення інвестицій. Україні важко залучати іноземні інвестиції через корупцію, слабе верховенство права та нестабільний політичний клімат.
Проблеми з впровадженням регіонального розвитку	Децентралізація та регіональний розвиток були значними викликами для українського уряду. Територіальні громади отримали інструменти для розвитку, однак не можуть реалізувати дані програми через брак компетентних кадрів та розвиток корупції, що перешкоджає розвитку бізнесу
Проблеми соціального розвитку	Україна зіткнулася зі значними проблемами в соціальному розвитку, включаючи високий рівень бідності, нерівності та соціальної ізоляції. Брак ресурсів та ефективної соціальної політики призвів до низької якості життя багатьох українців
Проблеми бюрократії	Бюрократія в Україні є значною проблемою, яка проявляється у надмірній бюрократизації та недостатній ефективності державних процесів. Це призводить до затримок і неефективності державних послуг, які стають недоступні для громадян та бізнесу
Проблеми цифровізації	Відсутність координації та повноти процесів цифровізації обмежила ефективність державних програм та послуг. Це призвело до неефективності та недостатньої прозорості в роботі державних установ.
Обмеженість бюджетних ресурсів	Обмеженість бюджетних ресурсів обмежила можливості уряду фінансувати соціальні програми та інвестувати в інфраструктуру. Це призводить до нестачі ресурсів для важливих ініціатив розвитку.
Відсутність участі та залучення громадян до процесів прийняття рішень	Відсутність участі та залучення громадян до процесів прийняття рішень призводить до відсутності підзвітності, недовіри до державних інституцій та недостатнього реагування на потреби громадян. Це перешкоджає розвитку демократичного суспільства в Україні.

Примітка: систематизовано автором [6-7]

Таким чином, реформування системи державного управління має важливе значення для післявоєнної відбудови України. Це допоможе підвищити політичну стабільність, створити сприятливе бізнес-середовище для економічного зростання та сприятиме соціальному розвитку. Процес реформування не буде легким, він вимагає залучення спеціалістів зі стандартизації державного управління та розроблення

засобів автоматизації для діловодства, комунікацій із населенням, надання державних послуг. Робота таких спеціалістів повинна бути реалізована в вигляді створеного програмного забезпечення та баз даних, які повинні бути інтегрованими до платформи ДІЯ для того, щоб розширити перелік надання державних послуг та об'єднати роботу різних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Мішина Н.В. Гарантії місцевого самоврядування в Україні. ЮРИДИКА. 2020. № 2. С. 15–18.
2. Мішина Н.В. Сучасні процеси децентралізації виконавчої влади та реформування місцевого самоврядування в Україні. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. Т. 14. С. 228–233.
3. Мельник Р.С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. Право і суспільство. 2012. № 6. С. 95–98.
4. Index of Economic Freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>
5. World Intellectual Property Organization. (2022). Global Innovation Index 2022: 15th Edition. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-section1-en-gii-2022-at-a-glance-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>
6. Радиш Я.Ф. Державне управління в Україні: стан, проблеми та тенденції розвитку (за матеріалами експертної доповіді національного інституту стратегічних досліджень). Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. 2009. № 1. С. 11—12. URL: <http://www.cppk.cv.ua/i/1131228.pdf>
7. Войтович Р.В. Модернізація державного управління в умовах глобальної інтеграції. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 2. С. 14—23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_2_4

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ – ОРІЄНТИР ДЛЯ УЗГОДЖЕНОСТІ ДИВЕРГЕНЦІЇ-КОНВЕРГЕНЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ І ВОЄННИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ

Юшин Сергій Олександрович
доктор економічних наук, професор
Україна

У Конституції України категорія «безпека» згадується 56 разів. Паризька хартія для нової Європи (Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (Париж, 21.11.1990) на перше місце серед необхідних елементів спільної мети розвитку ринкової економіки ставить стійкість/сталість економічного зростання. Хартія Європейської безпеки (Стамбул, 19.11.1999 р.) визнає важливість стійких рамок для діалогу. Закон України «Про основи національної безпеки України» (№ 964, 2003 р.) визначив сутність національної безпеки як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Закон України «Про національну безпеку України» (№ 2469, 2018 р.) підтверджуючи орієнтацію держави на сталий розвиток (власне – національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення) ввів категорію «стійкість»: ст. 17 п. 1: Державна спеціальна служба транспорту є спеціалізованим військовим формуванням, що входить до системи Міністерства оборони України, призначеним для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період. Якщо ми розглянемо англійську версію категорії «sustainable», то зазначена версія може перекладатися як «сталий» і як «стійкий». Зрозуміло, процесу цивільному більш притаманна категорія «сталий», а воєнному – «стійкий». Воєнний теоретик К. Клаузевіц так пояснював сутність категорії «стійкість»: «опірність тривалості натиску», яка «потребує більшою мірою підтримки розуму, тому що вона черпає свою силу в плановірності, з якою пов'язана будь-яка тривала діяльність» [1, с. 39]. Така дивергенція категорії «sustainable» має під собою ґрунтовні підстави.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 в Україні був введений воєнний стан (затверджений Законом України № 2102/2022). Указ Президента України № 58/2023 продовжив строк дії воєнного стану в Україні.

Статут внутрішньої служби Збройних Сил України (Закон України № 548, 1999 р.) наголошує у ст. 237. Загартування військовослужбовців проводиться з метою підвищення стійкості їх організму до змін фізичних факторів довкілля, до умов, пов'язаних з особливостями військової служби і виконанням бойових завдань. Стройовий статут Збройних Сил України (Закон України № 549, 1999 р.) визначає алгоритм руху стройовим кроком і похідним кроком – за командою «Кроком – РУШ»: слід подати корпус трохи вперед, перенести вагу тіла більше на праву ногу, із збереженням стійкості. Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України (Закон України № 550, 1999 р.) вказує: 233. Чатовий зобов'язаний: пильно охороняти та стійко обороняти свій пост, нічим не відволікатися, не випускати з рук зброї й нікому не віддавати її, включаючи осіб, яким він підпорядкований. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389, 2015 р.) згадує ризики посягання на стійкість критичної інфраструктури. Закон України «Про основи національного спротиву» (№ 1702, 2021 р.) у ст. 1 п. 10 передбачає формування у громадян

патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України. Тут доречно нагадати, що Закон України “Про державну службу” (№ 889, 2015 р.), на відміну від актів силового блоку, взагалі не містить ніяких положень щодо “стійкості” державного службовця у процесі виконання ним своїх повноважень. Закон України “Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією” (№ 2804, 2022 р.) передбачає створення умов для стійкого, екологічно безпечного соціально-економічного розвитку держави та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам хімічної безпеки, а також перевірку належності хімічних речовин до стійких, біоаккумулятивних і токсичних для довкілля, тощо.

Аналіз реферативної бази даних “Україніка наукова” НБУВ ім. В.І. Вернадського свідчить про те, що застосування категорії “стійкість” у більшій мірі розкриває сутність процесів, пов’язаних із протидією конкретної системи впливу певних негативних чи руйнівних факторів. На це вказують праці авторів із царин філософії [2], служби безпеки [3], права [4], психології [5], медицини [6], біології [7], будівництва [8], економіки [9], тощо. Інакше кажучи, будь-яка система у своєму функціонуванні має долати усі негаразди і перепони на своєму шляху. Як стверджує Біблія: “праведний сім раз впаде та зведеться” [Прит. 24: 16]. З цього приводу С. Бір висловлювався щодо шляху до досягнення бажаної якості системи – її надстійкості [10, с.41]. Тобто, з точки зору Н.Н. Талеба, при генеруванні будь-якої системи слід передбачати рівень її антикрихкості [11].

Ще у 1997 р. І.І. Лукінов актуалізував формування механізмів підвищення економічної стійкості держави, що вимагатиме від її Президента і уряду бути мудрими, одночасно рішучими і обережними, стійкими і гнучкими, а також дотримуючись оптимальної дії доцентрованих і відцентрованих суспільних сил, що формують і відповідну рівновагу економічних факторів [12, с. 94, 102, 120].

Указом Президента № 479/2021 була затверджена “Концепція забезпечення національної системи стійкості”, спрямованої на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними. Відповідно, національна стійкість визначена як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, а також швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій. Водночас дана Концепція вказала й на відсутність єдиних принципів, процесів і механізмів забезпечення національної стійкості на державному, регіональному та місцевому рівнях, та на незавершеність вирішення питання законодавчого, інституційного, методологічного забезпечення функціонування національної системи стійкості та взаємодії суб’єктів її забезпечення. Безумовно, є позитивною орієнтованість Концепції на: розроблення і прийняття законодавчих та інших нормативно-правових актів, адаптованих до актуалізації повноцінної реалізації національної системи стійкості; взаємодію та обмін інформацією між суб’єктами оцінювання ризиків національної безпеки та стану їх спроможностей на відповідних рівнях (державному, регіональному і місцевому); створення механізму інституційного забезпечення національної системи стійкості; впровадження на національному рівні практики управління ризиками та процедур кризового менеджменту на основі міжнародних

стандартів; розроблення та впровадження заходів з підвищення рівня кіберстійкості комунікаційних та технологічних систем, що забезпечують функціонування органів державної влади, об'єктів критичної інфраструктури, найважливіших об'єктів цивільної і військової інфраструктури.

Стратегія забезпечення державної безпеки (Указ Президента України (№ 56, 2022 р.) ґрунтується на засадах: цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони, а також цивільного контролю і нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення державної безпеки; проведення заходів з попередження, виявлення, запобігання та припинення протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав, організацій, окремих груп і осіб на шкоду державній безпеці, спрямованої на встановлення контролю над стратегічно важливими об'єктами критичної інфраструктури та окремими підприємствами, здійснення негативного впливу на їх стійке та безпечне функціонування і розвиток, тощо.

Висновки.

* враховуючи ризики для України, обумовлені зовнішнім зазіханням на її державний суверенітет, воєнні аспекти безпекової стійкості з урахуванням ролі цивільної складової національної безпеки набувають особливої актуальності;

* категорія “sustainable” у різних контекстах перекладається як “сталий” і як “стійкий”: цивільна складова національної безпеки диверсифікована у контексті “сталий розвиток”, а воєнна складова – у контексті “стійке функціонування”;

* система національної стійкості повинна слугувати дієвим орієнтиром для узгодженості дивергенції-конвергенції цивільних і воєнних засад державного управління з метою безпечного функціонування і розвитку усіх сфер України.

Список використаних джерел:

1. Клаузевиц К. О войне. / Пер. с нем. СПб: Мидгард. 2007. 727 с.
2. Пашинська А.В. Стійкість самоідентичності в соціальному бутті людини [Текст] : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / ДВНЗ "Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ін-т імені Г. С. Сковороди". Переяслав, 2021. 19 с.
3. Психологічні особливості стійкості особистості до терористичної загрози [Текст] : практ. посіб. / [Н. Г. Іванова та ін.] ; Київ : НА СБУ, 2022. 159 с.
4. Державно-правові основи реалізації стратегії національної стійкості в умовах існування гібридних загроз для української держави і суспільства / [С. І. Пирожков та ін.] ; Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2021. 111 с.
5. Колоколов С.І. Когнітивно-стильові детермінанти психологічної стійкості представників суддівського корпусу [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2021. 22 с.
6. Введення в експертизу тимчасової та стійкої непрацездатності : навч. посіб. / Держ. закл. "Дніпропетр. мед. акад. М-ва охорони здоров'я України", Каф. медико-соц. експертизи і реабілітації ФПО. Дніпро : Ліра, 2020. 190 с.
7. Власенко В. А. та ін. Методичні рекомендації щодо виділення ліній пшениці з груповою стійкістю до хвороб, які є носіями пшенично-житніх транслокацій : метод. рек. / Сум. нац. аграр. ун-т. Суми : 2020. 153 с.
8. Троян В.В. та ін. Підвищення стійкості бетону до внутрішньої сульфатної корозії / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. Одеса : Гельветика, 2020. 119 с.
9. Кизим М. О. та ін. Адаптаційний потенціал забезпечення стійкого функціонування реального сектора економіки України в умовах глобальної нестабільності: монографія / Харків : Лібуркіна Л. М., 2021. 175 с.
10. Бир С. Мозг фірми / Пер. с англ. М.: Радио и связь, 1993. 416 с.
11. Талеб Н.Н. Антихрупкість. Как извлечь выгоду из хаоса / Пер. с англ. М.: ООО «Издательская Группа «Азбука-Аттикус», 2014. 768 с.
12. Лукінов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ ст.). / К.: ІЕ НАНУ, 1997. 455 с.

СКЛАД ІНФОРМАЦІЇ, НЕОБХІДНОЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИМИ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Конкурентні переваги підприємств значною мірою залежать від того, чи застосовують фірми інвестиційно-інноваційну модель розвитку [1–3], зокрема стосовно впровадження енергозберігаючих технологій [4, 5]. Таке впровадження повинно сприяти зниженню обсягів споживання невідновних енергоносіїв [6–8] та підвищенню рівня енергоефективності виробничих процесів [9–11], що і відбувається на тих підприємствах, які активно реалізують енергозберігаючі проекти [12–14]. Однак здійснення таких проектів часто гальмується дією низки чинників, зокрема наявним ризиком [15–17], потребою в значних інвестиціях тощо [18–20]. Як наслідок, реалізація на підприємствах заходів з енергозбереження стикається з різноманітними перешкодами [21–23]. Їх подолання потребує, серед іншого, вдосконалення інформаційного забезпечення процесу управління енергозберігаючими заходами [24, 25].

Зокрема, якщо розглядати процес управління енергозберігаючими технологічними змінами на підприємствах, то масив необхідної для цього інформації може бути поділений на такі блоки:

1) первинна інформація, яка повинна містити: дані про підприємство та застосовувані на ньому технологічні процеси (дані про: поточні витрати виробничих ресурсів технологічного характеру; вартість основних засобів, які потребуватимуть заміни у разі провадження технологічних змін; норми амортизації цих засобів; виробничі, збутові та фінансові можливості підприємства тощо); дані про енергозберігаючі технологічні процеси, які можуть бути впроваджені на підприємстві, за кожним з можливих варіантів цих процесів (дані про: витрати виробничих ресурсів технологічного характеру за енергозберігаючими технологічними процесами, які можуть бути впроваджені; сподівані економічні результати застосування на підприємстві енергозберігаючих технологічних процесів; потрібні питомі інвестиції у їх впровадження); дані про ринки виробничих та фінансових ресурсів (дані про: поточні та прогнозні ціни на кожен вид виробничих ресурсів технологічного характеру; поточні та прогнозні параметри фінансових ринків);

2) проміжна інформація, яка повинна містити: результати усереднення значень показників, що становлять масив первинної інформації (усереднені за можливими ситуаціями, у яких може опинитися підприємство, значення показників, що становлять масив первинної інформації; математичне сподівання показників, що становлять масив первинної інформації, тощо); інші дані проміжного характеру (дані про: ризик інвестування в енергозберігаючі технології; залежність між питомими витратами на виробництво продукції та оптимальними обсягами збуту цієї продукції тощо);

3) вторинна інформація, яка повинна містити: дані про показники, що визначають величину фінансово-економічних результатів від заміни існуючих на підприємстві технологічних процесів на енергозберігаючі (дані про: питомі фінансові

результати від заміни існуючих на підприємстві технологічних процесів на енергозберігаючі; фізичні обсяги виробництва продукції з використанням енергозберігаючих технологій тощо); інші дані, які належать до вторинної інформації (зокрема, дані про: обсяги потрібних інвестицій у реалізацію проєктів впровадження енергозберігаючих технологічних процесів; норму прибутковості інвестицій тощо);

4) кінцева інформація, яка повинна містити: дані про оптимальну програму заходів з провадження на підприємстві енергозберігаючих технологічних змін (дані про: сукупність тих технологічних процесів, перебіг яких відбувається на підприємстві на даний час і які доцільно замінити на енергозберігаючі технології; найкращі варіанти кожного з енергозберігаючих технологічних процесів, які передбачається впровадити); дані про зміну значень фінансово-економічних показників діяльності підприємства внаслідок провадження на ньому енергозберігаючих технологічних змін (дані про: очікуване зростання виручки від реалізації продукції після провадження енергозберігаючих технологій; очікуване зростання прибутку від реалізації продукції після такого провадження; зміну значень інших фінансово-економічних показників).

Наявність у менеджерів підприємств належних обсягів зазначених видів інформації є запорукою успішного управління енергозберігаючими технологічними змінами.

Список використаних джерел:

1. Герасимчук, В. Г., Довгань, Л. Є. & Давиденко, В. Р. (2006). Інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості України: проблеми і перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*, (12), 14–17.
2. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3–9.
3. Ємельянов, О. Ю. (2020). Інноваційний розвиток підприємств: сутність, послідовність оцінювання та перешкоди на його шляху. *Ефективна економіка*, (11). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8329>.
4. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
5. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
6. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
7. Бойчук, Н. Я. & Острянюк, М. М. (2017). Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*, (19), 25–34.
8. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
9. Михаліцька, Н. Я. (2013). Реалізація політики енерго- та ресурсозбереження в контексті зміцнення національної безпеки. *Науковий вісник ЛДУВС. Серія економічна*, (2), 108–117.
10. Yemelyanov, O. Yu., Petrushka, T. O., Symak, A. V., Lesyk, L. I. & Musiiivska, O. B. (2022). Modelling the Impact of Energy-Saving Technological Changes on the Market Capitalization of Companies. *Systems, Decision and Control in Energy III, Studies in Systems, Decision and Control*, (399), 89–104.
11. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. *Energies*, (14 (18)), 5999.

12. Джеджула, В. В. (2011). Оцінка економічної ефективності інвестицій в енергозберігаючі проекти. *Економічний простір*, (54), 124–130.
13. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
14. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Evaluation of adaptability of Ukrainian economy to changes in prices for energy carriers and to energy market risks. *Energies*, (11 (12)), 3529.
15. Кігель, В. Р. (2008). Оцінювання економічної ефективності ризикових проектів реального інвестування. *Держава та регіони*, (3), 118–124.
16. Копішинська, О. П., Уткін, Ю. В. & Карташова, О. Г. (2017). Застосування методу Монте-Карло для підтримки прийняття рішень щодо розподілу інвестицій. *Актуальні проблеми економіки*, (5(191)), 199–207.
17. Detemple, J. & Kitapbayev, Y. (2018). Optimal Investment under Cost Uncertainty. *Risks*, (6 (1)), 5.
18. Козик, В. В., Ємельянов, О. Ю., Загорецька, О. Я., Гудзь, О. І. & Мельник, В. М. (2017). *Економіка підприємства: [навч. посібник]*. Львів: Простір – М.
19. Бокулева, М. О. (2009). Ціноутворення на продукцію машинобудівних підприємств з урахуванням вимог споживачів. *Держава та регіони*, (2), 13–19.
20. Набок, І. І. (2008). Механізм ціноутворення на інноваційну продукцію машинобудівного виробництва з урахуванням її життєвого циклу. *Держава та регіони*, (2), 160–163.
21. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
22. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
23. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
24. Yemelyanov, O., Petrushka, I., Zahoretska, O., Petrushka, K. & Havryliak, A. (2023). Information support for managing energy-saving technological changes at enterprises. *Procedia Computer Science*, (217), 258–267.
25. Петрушка, І. М., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2013). Інформаційне забезпечення прийняття рішень про впровадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологій. *Актуальні проблеми економіки*, (11(149)), 198–205.

СПРИЯТЛИВИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИ КЛІМАТ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНВЕСТУВАННЯ

Висоцька Анастасія Юріївна

здобувач вищої освіти факультету управління та економіки
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Іжевський Павло Григорович

д-р.екон.наук, доцент
професор кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Україна

У широкому розумінні, інвестиційна діяльність (інвестування) передбачає сукупність практичних дій інвесторів та учасників щодо реалізації різноманітних інвестицій. Водночас, це поняття досить багатоаспектне та складається з відповідних елементів, які тісно взаємодіють між собою. Тому одним з важливих елементів, що безпосередньо сприяє збільшенню рівня інвестиційної діяльності, виступає інвестиційний клімат на ринку чи в конкретному підприємстві.

У свою чергу, інвестиційний клімат – це сукупність соціальних, економічних, організаційних, правових, політичних, соціокультурних передумов, що зумовлює привабливість і доцільність інвестування в ту чи іншу галузь промисловості країни [1]. Ця складова інвестування безумовно відіграє важливу роль у процесі обрання інвесторами відповідного об'єкта для вкладення своїх коштів.

Інвестиційний клімат формується з багатьох різноманітних чинників, до найбільш важливих належать: об'єктивні та суб'єктивні. Загалом, об'єктивні чинники, ті які є незмінними або змінюються протягом тривалого проміжку часу, передбачаючи певну зміну кліматичних умов чи демографічно ситуації, що безпосередньо вимагає адаптування в сфері інвестування [2, с.30]. Водночас, суб'єктивними вважаються фактори впливу, які є змінними і підприємства безпосередньо можуть на них впливати власною діяльністю, до прикладу ВВП, стан ринку та рівень інфляції в країні.

Тому з метою вдосконалення інвестиційного клімату держави слід звернути уваги на такі напрями як удосконалення законодавчої бази та наближення правових регулювань до міжнародних стандартів; забезпечення повної прозорості інвестиційної діяльності, включаючи регламентацію основних положень та методів залучення інвестицій.

Адже будь-які інвестори розраховують в більшості випадків на довгострокову перспективу власних інвестицій, тому насамперед аналізують економіку, політичну ситуацію в країні та її стабільність на ринку з метою обрання найбільш прибуткових об'єктів вкладення [3]. Водночас, погляд інвестора також припадає на рівень життя населення та ступінь зростання заробітної плати, формуючи власну думку щодо соціальної забезпеченості громадян держави.

Крім цього, аналізуючи сучасні умови, безумовно необхідним є дослідження політичної ситуації в країні, до прикладу, наразі в Україні введено військовий стан, що певним чином негативно впливає на рівень залучення інвестиції інших держав. Адже надзвичайно актуальним питанням для інвестора є стабільність країни та рівень розвитку її інфраструктуру, що не може забезпечити Україна у зв'язку з військовими діями на її території [4, с.40].

Тому основними перспективними напрямками розвитку інвестиційного клімату держави виступає врегулювання законодавчої бази діяльності щодо вимог європейського законодавства; розширення інструментів для інвестування, доступних для інвесторів; впровадження пільгового оподаткування інвесторів, що безпосередньо вкладають кошти в інвестиційну діяльність держави, розраховуючи на довгострокову перспективу; спрощення процедури оформлення інвестиційної діяльності в цілому [5].

Як висновок, слід зазначити, що інвестиційна діяльність передбачає сукупність взаємопов'язаних елементів, які насамперед формують привабливість інвестиційної діяльності в державі. Водночас, з метою підвищення рівня залучення інвестицій необхідно підтримувати розвиток усіх напрямків функціонування країни, включаючи економічні показники, стабільність на ринку, інфраструктуру та політичну ситуацію. Отже, забезпеченість інвестиційного клімату будь-якої країни повинна розглядатися комплексно, за для підвищення рівня інвестиційного вкладення суб'єктів інвестування.

Список використаних джерел:

1. Рагуліна Н.В. Інвестиційні гранти, як інструмент стимулювання розвитку малого бізнесу в Україні. / Н.В. Рагуліна // Вісник ДДМА. 2015. № 3 (36). С. 238-243.
2. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.91 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. № 47. Ст. 646.
3. Павленко І. І. Міжнародна торгівля та інвестиції: навч. посіб. / І. І. Павленко, О. В. Варяниченко, Н. А. Навроцькі. К.: Центр уч. л-ри, 2012. 256 с.
4. Шкура І. С. Становлення та розвиток інститутів спільного інвестування в Україні / І. С. Шкура // Академічний огляд. 2009. № 2. С. 60–66.
5. Інвестиційний клімат в Україні та напрями його покращення. Мошляк І.О. Київ. Вчені записки Університету «КРОК» No2(54), 2019.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ

Бойко Максим Ігорович

здобувач вищої освіти факультету оперативно-рятувальних сил
*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна*

Науковий керівник: Черномаз Іван Костянтинович

ORCID ID: 0000-0001-9742-0201

канд. техн. наук,

заступник начальника кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт
*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна*

Реформування кадрового забезпечення України є одним з пріоритетних напрямів Стратегії державної кадрової політики України. Серед головних причин, що зумовили необхідність розроблення Стратегії, можна виділити такі:

- стримування розвитку та функціонування системи кадрового забезпечення в державі;

- відсутність ефективної системи моніторингу потреб суспільства і держави у фахівцях із відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки, недосконалість механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців;

- недостатнє застосування наукових підходів, результатів наукових досліджень під час формування та реалізації державної кадрової політики. У зв'язку з цим назріла нагальна потреба зміни управлінської парадигми у сфері державної кадрової політики, вироблення моделі сталої, дійової кадрової системи, упровадження нових кадрових технологій.

Стратегія державної кадрової політики виражає волю народу, політичний курс роботи з кадрами на загальнодержавному рівні, визначає основи формування, розвитку та раціонального використання кадрів, усіх людських ресурсів держави.

У структурно-змістовому плані державна кадрова політика – це система офіційно визнаних цілей, завдань, пріоритетів і принципів діяльності держави з організації та регулювання кадрових процесів і відносин.

Державна кадрова політика реалізується через сукупність різноманітних соціальних функцій владних інститутів і визначає шляхи і засоби кадрового забезпечення реформ, професіоналізм їх здійснення; є важливим фактором збереження та зміцнення цілісності держави, соціально-політичної стабільності суспільства і виступає елементом регуляції життєдіяльності населення.

Об'єктом впливу кадрової політики держави є всі кадри суспільства, усі людські ресурси. Кадри поєднують професійно підготовлені групи людей, що здійснюють діяльність у різних сферах суспільства. Вони є складним утворенням, що зумовлює соціальну стратифікацію суспільства. Кадри класифікуються відповідно до професійної структури суспільства на кадри: державно-політичної сфери, матеріально-господарської сфери і соціально-культурної сфери. Відповідно до ієрархії управління розрізняють керівників, фахівців і виконавців.

До об'єктів кадрової політики належить також комплекс відповідних правових норм, принципів, форм, методів і засобів, спрямованих на забезпечення реалізації

мети, цілей і завдань, які визначаються кадровою політикою всіх рівнів. Кадрова політика орієнтована на підтримку та внесення змін у функціонування кадрової системи держави, регуляцію кадрових процесів, забезпечення взаємодії суб'єктів кадрової політики та кадрової роботи.

Ступінь участі кожного із суб'єктів у розробленні та реалізації державної кадрової політики має визначатися на певних нормативно-правових засадах та відповідати місцю в соціальній структурі. Стратегія сучасної державної кадрової політики України є стратегічним документом, спрямованим на визначення системи принципів, пріоритетів, змісту, основних напрямів, механізмів формування та реалізації державної кадрової політики. Метою державної кадрової політики, як зазначається в цьому документі, є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою.

Цілі державної кадрової політики:

- соціальна – досягнення високого рівня професійного, інтелектуально-творчого, морального потенціалів країни та задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації, гідного рівня оплати праці та умов її здійснення;
- економічна – забезпечення всіх галузей суспільного виробництва кваліфікованими кадрами, зростання економічної могутності країни, підвищення рівня добробуту населення і зменшення витрат, що забезпечують ці досягнення;
- інституційна – нормативно-правова забезпеченість, розвиненість інститутів кадрової сфери, удосконалення кадрової системи та кадрової роботи на демократичних принципах;
- організаційна – розбудова системи регулювання кадрової сфери та управління нею на засадах соціального діалогу та партнерства всіх зацікавлених суб'єктів державної кадрової політики.

Стратегія базується на:

- Конституції України, європейських принципах публічного права та управління, чіткого розмежування регулятивних і управлінських функцій держави;
- засадах сучасної демократії, що передбачає свободу вибору професійної діяльності особи, творчу конкуренцію, гармонію прав та обов'язків;
- тенденціях переходу світової цивілізації на інформаційний етап розвитку, який ґрунтується на інноваціях, творчості, знаннях, інформації;
- цінностях і філософії гуманізму, які орієнтують діяльність у цій сфері на сприяння всебічному розвитку та самореалізації людини, гуманізації системи професійної соціалізації й технологій кадрової роботи;
- принципах соціального діалогу та партнерства, рівноправного залучення всіх заінтересованих суб'єктів до процесів формування і реалізації кадрової політики;
- сучасних концепціях і технологіях управління розвитком людського й кадрового потенціалу.

Основні напрями державної кадрової політики:

- розроблення програм відновлення, розвитку та використання людських, трудових і кадрових ресурсів;
- розвиток та ресурсне забезпечення інститутів кадрової системи та соціального партнерства у сфері державної кадрової політики;
- нормативно-правове забезпечення державної кадрової політики;
- розроблення морально-етичних основ роботи з кадрами, удосконалення нормативного регулювання вимог професійної етики, підстав і процедур притягнення до відповідальності за її порушення;

- зміцнення системи захисту професійних інтересів та прав працівників, передусім через залучення профспілок, асоціацій роботодавців, трудових колективів до розробки та реалізації кадрової політики;
 - створення системи аудиту, моніторингу людських, трудових і кадрових ресурсів, проектного та аналітичного забезпечення кадрової системи;
 - оновлення державних стандартів щодо кваліфікаційних вимог у ключових видах економічної діяльності та професійної освіти;
 - приведення кадрової системи та кадрової роботи в Україні у відповідність із стандартами ЄС;
 - створення системи та технологій залучення інвестицій у розвиток трудових ресурсів, кадрової системи та кадрової роботи;
 - створення складових загальнонаціональної кадрової системи – регіональних кадрових підсистем, орієнтованих на пріоритети регіонального розвитку та кадрової політики регіону;
 - створення соціально-економічних, нормативно-правових, організаційних, механізмів подолання негативних міграційних процесів та їх наслідків, стимулювання зворотної міграції;
 - проведення активної кадрової політики стосовно жінок, інвалідів, пенсіонерів, іноземних робітників;
 - відновлення сектора трудових ресурсів, який об'єднує кваліфіковані робочі кадри для ключових секторів економіки, пов'язаних з науково-технічним прогресом;
 - оновлення підсистеми кадрів для сільського господарства з урахуванням потреб ринкової економіки, розвитку фермерства, посилення кооперації, модернізації агротехнологій, відтворення соціокультурної інфраструктури;
 - оптимізація кадрового забезпечення наукової сфери та підвищення ефективності використання наукового потенціалу;
 - адаптація кадрів соціокультурного сектора до вимог ринкової економіки, глобалізації культури та сучасних технологій соціокультурної комунікації [12, с. 165].
- Підвищення соціально-економічного статусу цих кадрів:
- реформування загальнонаціональної системи професійної підготовки кваліфікованих кадрів з метою задоволення потреб ключових секторів економіки, сільського господарства, науки та культури;
 - стимулювання висококваліфікованої праці для розвитку наукоємних та інноваційних видів діяльності, використання ресурсозберігаючих технологій;
 - адаптація національних кадрів до інформаційного суспільства, упровадження інформаційних технологій в усіх ланках кадрової системи;
 - створення системи залучення, професійної орієнтації, підготовки та адаптації молоді до роботи в ключових галузях економіки, сільського господарства, соціокультурної сфери;
 - стимулювання творчості у всіх видах виробничої, наукової, культурної і освітньої діяльності.
- Державна кадрова політика має реалізовуватися на засадах:
- системної діяльності, яка поєднує політико-правові, економічні, соціальні, організаційні, морально-психологічні, соціокультурні аспекти;
 - універсальності для всіх суб'єктів державної кадрової політики;
 - єдності цілей, принципів, форм і методів роботи з кадрами;
 - орієнтованості на забезпечення реалізації моделі української економіки найближчого і віддаленого майбутнього;
 - цілеспрямованої професіоналізації трудових ресурсів і кадрової системи;
 - соціального партнерства всіх суб'єктів державної кадрової політики;

- постійного удосконалення кадрової системи, розвитку її інститутів з метою ефективного використання всіх форм суспільної взаємодії;
- оптимального поєднання забезпечення стабільності кадрів та їх раціонального оновлення;
- використання кращого вітчизняного та світового досвіду кадрової роботи;
- сучасного технологічного та ресурсного забезпечення.

Висновки. Головними принципами кадрової політики є справедливість в соціумі, професіоналізм державних службовців, збалансованість між суспільними інтересами й інтересами суспільних груп, державна відповідальність щодо створення умов для реалізації інтересів та прав людини.

На формування державної політики в галузі освіти впливають зовнішні чинники, що дає змогу враховувати стан, тенденції та перспективи розвитку освіти, потреби суспільства та держави в освіті, розробляти реалістичну освітню політику, побудовану на вітчизняному досвіді освітньо-педагогічної діяльності з урахуванням досягнень міжнародного співробітництва в освітній сфері.

Список використаних джерел:

1. Амосов О. Формування людського капіталу в умовах інноваційної економіки: методологічний аспект / О. Амосов, А. Дегтяр // Публ. упр.: теорія та практика. – 2011. - № 3.
2. Андрійчук Т. Принцип прозорості комунікації органів державної влади з населенням: понятійно-концептуальне бачення / Т. Андрійчук // Вісник Книжкової палати. – 2009. – №4.
3. Астахова К.В. Розвиток інститутів освітньої сфери у трансформаційній економіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.: 08.00.01 / К.В. Астахова. – Х., 2007.
4. Бачило И.Л. Государство и право XXI в. Реальное и виртуальное / И.Л. Бачило. – М. : ЮРКОМПАНИ, 2012.
5. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009.
6. Бегей І. Основні теоретичні складові сучасних моделей державного управління / І. Бегей // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 2(25).
7. Буринов М. А. Электронное правительство как фактор совершенствования регионального управления в условиях информационного общества // Государственная власть и местное самоуправление. – 2013. – №3. – С.
8. Вороненко В. Кадри забезпечують успіх / В. Вороненко, І. Фещенко // Ваше здоров'я. – 2011. - № 49.
9. Воронько О.А. Кадрова політика – універсальний важіль державного будівництва // Вісник УАДУ. – 2004.
10. Воронько О.А. Керівні кадри: Державна політика та система управління // Навчальний посібник – К.: Видавництво УАДУ, 2000.
11. Геєць В. Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. Геєць // Общество и экономика. – 2006. - № 3.
12. Государственная кадровая политика и механизмы её реализации. Кадроведение: курс лекций. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Изд-во РАГС, 1998.
13. Гусев В. О. Державне-приватне партнерство як фактор забезпечення інноваційної модернізації національної економіки / В. О. Гусев, О. А. Радіонов // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 27 трав. 2011 р.: у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2011.
14. Гусев В. О. Державна інноваційна політика: методологія формування та впровадження : монографія. / В. О. Гусев. - Донецьк : Юго-Восток , 2011.
15. Грицяк Н.В. Проблеми ефективності підвищення кваліфікації керівних кадрів: Колективна монографія /Н. В. Грицяк, В.О. Гущенко, Н.Г. Протасова; Наук. ред. І. В. Розпутенко; Українська академія державного управління при Президентові України. Інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів – К.: 2003.

СЕКЦІЯ V. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

КОНСУЛ ЯК СУБ'ЄКТ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Крижевська Олена Олександрівна

канд.юрид.наук, доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Згідно з ч. 6 ст. 1 Закону «Про нотаріат» вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, - на дипломатичні представництва України. Нотаріальні дії, передбачені законодавством України, вчиняє консул. Термін «консул» охоплює такі посади: генеральний консул, консул, віце-консул або консульський агент, який є главою консульської установи (ст. ст. 2, 44 Консульського статуту України)[1]. Таким чином, одним з суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин, який вчиняє нотаріальні дії, є консул.

На думку М.С. Долинської, питання щодо того, хто в кожному конкретному дипломатичному представництві та консульській установі України закордоном вправі вчиняти нотаріальні дії повинно визначатися не виходячи зі ст. 2 Консульського статуту України, а повинно бути врегульовано розпорядженням консула. Також у розпорядженні варто вказати випадки заміщення відповідної консульської особи, яка уповноважена буде виконувати нотаріальні дії у разі відсутності основного працівника, на якого покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії [2, с. 43].

На наш погляд, з таким твердженням погодитися не можна. Право на вчинення нотаріальної дії консулами є нормативно встановленим правом відповідних осіб як представників держави за кордоном, і не повинно визначатися чи обмежуватися локальними актами. При іншому підході коло таких осіб буде значно обмеженим, що потягне негативні наслідки, насамперед для громадян України, які будуть обмежені в отриманні відповідних правових послуг, що їх надаватимуть консули.

Перелік нотаріальних дій, що їх вправі вчиняти консул, визначено ст. 38 Закону «Про нотаріат». У науці висловлено декілька наукових положень щодо недосконалості визначеної законодавством предметної компетенції консулів.

Так, наприклад, проаналізувавши ст. 38 Закону «Про нотаріат» В.Г. Чекіта робить висновок, що чинне законодавство України містить значний за обсягом і змістом перелік вчинюваних консулами нотаріальних дій, що, на її думку, потребує відповідного уточнення та доповнення компетенції консула. Зокрема, це стосується положення про забезпечення доказів [3, с. 159].

Недосконалість в компетенції консулів бачить й І.С. Панченко, зокрема, щодо вчинення нотаріальних проваджень з посвідчення договорів про відчуження нерухомого майна. На її погляд, існує обмеження призводить лише до порушення прав громадян України, які знаходяться за кордоном, оскільки створює для них штучні перешкоди у реалізації належних їм цивільних прав на розпорядження та

набуття нерухомого майна, яке знаходиться в Україні [4, с. 65]. Є.Є. Фурса вважає, що допоки з цього питання не внесені зміни до ст. 38 Закону, можна цю проблему вирішувати шляхом посвідчення консулом попереднього договору купівлі-продажу нерухомого майна, яке знаходиться на території України, а основний договір посвідчити вже у нотаріуса в Україні [5, с. 363-364].

На наш погляд, з зазначеними зауваженнями слід погодитися. Предметна компетенція консулів як осіб, які вправі вчиняти нотаріальні дії, слід розширити. На сьогодні це лише сприятиме належній охороні прав осіб, які перебувають за кордоном, та жодним чином не буде тягнути жодних негативних наслідків. Слід пам'ятати, що належний обсяг повноважень консула повинна викликатися об'єктивною необхідністю охорони та захисту прав громадян України. Вони повинні мати повноваження на вчинення усіх нотаріальних дій, які вправі вчиняти й нотаріуси, а обмеження цієї компетенції повинні обумовлюватися або технічною неможливістю її вчинення, або ж, можливо, укладеними договорами України з іншими країнами.

Список використаних джерел:

1. *Про Консульський статут України* (Указ Президента України) № 127/94 (1994). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>.
2. Долинська, М.С. (2019). Консульські установи як учасники українського нотаріального процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Випуск 22, 41-45.
3. Чекіта, В.Г. (2017). Правові засади вчинення нотаріальних дій консулом. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Вип. 1(2), 157-162.
4. Панченко, І.С. (2021). *Процедура нотаріального посвідчення договорів про відчуження нерухомого майна* (дис... док. філософ. у гал. юрид. наук.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, Україна.
5. Фурса, Є.Є. (2015). Компетенція посадових осіб консульських установ та дипломатичних представництв з вчинення нотаріальних дій // *Нотаріат України*. Книга 1. Організація нотаріату (з практикумом)(С. 361-369). Київ: Алерта.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПРАВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ

Осауленко Андрій Олександрович

ORCID ID: 0000-0003-3125-1892

доктор юридичних наук, доцент

доцент кафедри конституційного права та прав людини

Національна академія внутрішніх справ, Україна

Концепція реформування пенітенціарної системи України [1] визначає основні напрями її розвитку з урахуванням кращих міжнародних та європейських стандартів та передових практик Ради Європи і Європейського Союзу. Таким чином удосконалення вітчизняної пенітенціарної системи має відбуватись відповідно до стандартів захисту прав людини.

В науковій юридичній літературі відсутня загальна єдність щодо розуміння терміну «міжнародні стандарти». Дослідники під різним кутом зору розглядають відповідне поняття, виділяючи найбільш сутнісні на їх думку ознаки.

Наприклад, П. Рабінович при характеристиці міжнародних стандартів прав людини визначає їх як закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного або політичного характеру» [2, с. 24].

Розглядаючи мінімальні європейські стандарти у сфері прав людини, О. Скрипнюк визначає їх через права та свободи, які містяться у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3, с. 56].

Цікавою є думка О. Саленко, яка при розгляді загального розуміння стандарту звертає увагу на два аспекти:

1) розгляд стандартів як сформульованих принципів та правил, які регулюють певну діяльність;

2) розгляд стандартів як нормативних документів, що фіксують окремі принципи і правила.

Дослідниця доходить висновку, що правові стандарти це сукупність єдиних, типових принципів і правил поведінки суб'єктів права, відображених у джерелах права [4, с. 263].

Таким чином при розгляді міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених найбільш важливою їх ознакою можемо визначити формальну визначеність відповідних принципів та правил у правових актах, які можуть бути поділені на: універсальні акти загального характеру (Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) тощо); документи спеціалізованого характеру (Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (1955 р.); Декларація про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводжень та покарання (1975 р.); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що

принижують гідність, видів поводження та покарання (1984 р.); Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов'язаних з ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.); Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.) тощо); регіональні міжнародно-правові документи загального та спеціалізованого характеру (Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Конвенція про передачу засуджених осіб (1983 р.); Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987 р.); Європейські пенітенціарні правила. Рекомендація R(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи (2006 р.) тощо).

Висновки. Чинні міжнародні акти в тій чи іншій мірі містять міжнародні стандарти захисту прав і свобод людини і громадянина під час виконання кримінальних покарань як універсальні принципи та норми здійснення відповідного виду діяльності державних органів. Норми-принципи, які містяться у згаданих міжнародних актах, носять переважно обов'язковий характер для держав, що ратифікували зазначені міжнародні документи і сприяють захисту прав і свобод засуджених на усіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-p>. (дата звернення: 10.03.2023).
2. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29.
3. Скрипнюк О. В. Права і свободи людини та громадянина: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми їх конституційної модернізації в Україні. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 56–63.
4. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica*. 2014. № 3 (7). С. 263–269.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІМАНЕНТНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Баймуратов Михайло Олександрович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
*Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського, Україна*

Кофман Борис Якович
доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри права
Університет імені А. Нобеля, Україна

Феноменологія демократичної правової державності, яка виступає зразком, своєрідною альфою і омегою становлення і розвитку сучасної державності в умовах глобалізації і міждержавної інтеграції, – фактично є яскравим проявом правового життя, вивчення якого обумовлено не тільки станом та перспективами розвитку сучасного суспільства (статусний фактор. – авт.), а й об'єктивізацією і актуалізацією необхідності звернення до системного аналізу її соціально-філософського (онтологічний фактор. – авт.) та гносео-методологічного (пізнавально-функціональний фактор. – авт.) аспектів.

Отже, практична значущість дослідження правового життя у вигляді кваліфікованої феноменології державності, визначається тим, що право в сучасному світі все частіше виконує багатогранну функцію соціального регулятора, сфера впливу, дії, розвитку і вдосконалення якого не обмежується тільки і суцільно юридичною системою (нормативний фактор. – авт.), а включає всі характеристики людського буття (гуманістичний фактор. – авт.), його супроводження і забезпечення за допомогою демократичних механізмів реалізації публічної влади та системи охорони прав, свобод і обов'язків людини (функціонально-управлінський фактор. – авт.). Саме тому, розуміння причин розширення сфери впливу права на життя суспільства, розробка концептів, концепцій та категоріального апарату, що є відповідними новим соціально-правовим реаліям, формування теоретичних засад нормопроектувальної діяльності і нормотворчості, що є адекватними вимогам міжнародного, державного і соціального розвитку (технологічно-функціональний фактор. – авт.), є актуальними завданнями не тільки соціальної філософії, а й конституційно-правової науки.

Саме тому, конституційно-правові дослідження, що детермінуються необхідністю соціально-філософського осмислення нормативних і ненормативних атитюдів (поведінкових настанов), правових і неправових габітусів (практик), що перманентно і стійко відтворюються, трансформуючись у типізовані, стереотипні, стандартизовані форми життєдіяльності людини на локальному рівні соціуму, тобто в умовах місцевого самоврядування (далі – МСВ) та в межах територіальної людської спільноти – територіальної громади (далі – ТГ), протиріч між формальними правовими нормами і звичаєвим правом, розширення меж домагань правового суб'єкта, руйнування традиційних принципів хабітуалізації (звички) правових норм і цінностей – на користь формування адекватних часу і потребам людини правил

поведінки, що зумовлені ординарними та екстраординарними факторами функціонування державності, – відіграють велику роль у формуванні, прояві, визначенні та акцентуації основоположних характерологічно-структурних рис її феноменології, що існує саме у вигляді демократичної правової державності.

Звідси філософське і нормативне вивчення цих процесів, що базуються на принципах самоорганізації та самоідентифікації, а також самодіяльності і самовизначенні людини, її груп і асоціацій передбачає співвіднесення теоретичних моделей нормативного регулювання суспільства з соціокультурним контекстом, що змінився саме з появою феноменології демократичної правової державності.

У теоретичному розумінні, державність – це особлива ознака, стан розвитку певної соціальної спільноти (нації, групи народностей, народу) (суб'єктна ознака. – авт.), яка змогла створити низку конституюючих та ідентифікуючих інституцій – власну державу, національну правову систему або відновити ці інститути, втрачені з різних причин (інституційна ознака. – авт.). Крім того, державність – це властивість, якість, стан суспільства на конкретному історичному етапі його розвитку (історично-характеризуюча ознака. – авт.). Державність є сутністю, якістю держави (онтологічно-змістовна ознака. – авт.). Держава ж – вияв, форма державності (формально-атрибутивна ознака. – авт.).

Отже, по-перше, поняття державність у своєму змістовно-функціональному наповненні є ширшим та глибшим, ніж поняття держава. По-друге, коли ми говоримо, що якийсь народ має державність, це означає, що цей народ вже має або в недалекій історичній перспективі може мати свою державу. По-третє, державність визначає весь лад життя, політичний порядок існування держави, отже, формує її інституційно-функціональну спроможність. По-четверте, держава ж, своєю чергою, повинна адекватно відповідати державності того чи іншого народу. По-п'яте, феноменологія демократичної правової державності формується на основі державності, існування, функціонування, реалізація, розвиток і вдосконалення якої супроводжується і забезпечується демократичними механізмами реалізації публічної влади і принципом верховенства права в діяльності її органів.

Треба розуміти, що максимально повне розкриття поняття «державність» є можливим лише через визначення таких її характеристик, як «статусність» та «спроможність». Вперше на це звернув увагу ще наприкінці 1960-х американський дослідник Джон Пітер Неттл. Під спроможністю вчений пропонував розуміти «відповідність своїй природі держави-стану», яке характеризує внутрішній розвиток соціуму, причому на всіх рівнях його існування і функціонування (тобто, йдеться про питання рівня розвитку соціуму. – авт.). Натомість статусність характеризує «приналежність до спільноти держав-станів», тобто дозволяє визначити місце та роль цієї держави у світовій системі [1, р. 560-567] (тобто, йдеться про питання статусності, а саме, про відношення держави до міжнародної спільноти держав, та її місце у ролі суб'єкта міжнародного права. – авт.).

Отже, можна стверджувати, що визначення спроможності через «відповідність своїй природі держави-стану», яке характеризує внутрішній розвиток соціуму, його потенціал до існування і функціонування на всіх рівнях його можливого існування і функціонування (локос, топос, номос), говорить про первинну та основоположну роль і значення в процесах виникнення державності саме територіальної людської спільноти – територіальної громади, що є основою, строною загальнодержавного соціуму, його базою для існування, функціонування, розвитку і вдосконалення.

Отже, спроможність спирається на інституційний фактор державності під яким розуміється колективний людський субстрат-суб'єкт у вигляді територіальної

громади, що визнана суб'єктом конституційного права з відповідним статусом, характерологічною рисою якого є його виникнення і існування у спільній сукупності людей, функціонування в умовах місцевого самоврядування (далі – МСВ) та у філософському статі повсякденності.

Підтвердженням цього тезису є не тільки результати системного аналізу положень Конституції України (ст. 3, 5, 7, 92, Розд. XI) [2], а й доктринальна позиція філософа В. Л. Цимбурського, який стверджував, що будучи залежною від історичного розвитку нації, спроможність визначає державність, весь устрій суспільного життя, політичний порядок конкретного суспільства [3]. Тобто, йдеться насамперед про своєрідний мікрокосмос людського соціуму, що розкриває його сутність, функціонал, моторику, потенціал, результативність, і які репрезентує територіальна громада.

Цей дослідник також стверджує, що формально держава може виникнути й без державності. Сучасна політична карта світу є прекрасним доказом наявності безлічі «куп геополітичного щєбню» [3]. Тобто, йдеться про сукупність архаїчних держав Африки, Азії, Океанії тощо, що до цих пір спираються в своєму існуванні і функціонуванні на первісну общину, яка є історичним архетипом сучасної ТГ.

Те саме можна сказати й про місце і роль держави у світовій сітці держав – міжнародній спільноті, тобто про її статусність. Причому треба наголосити на тому, що не лише невизнання держави свідчить про її слабку роль у світовій політиці, але й її включеність/невключеність, наприклад, у систему міжнародних та наднаціональних організацій, наявність/відсутність у неї власної позиції з важливих питань глобального порядку денного. Саме тому міжнародна спільнота держав постійно розширює коло об'єктів міжнародно-правового регулювання, включаючи до нього відповідні питання, що є найважливішими, як для існування міжнародної спільноти, так й для посилення міжнародного співробітництва її держав-членів через створення фахових форм взаємодії (права людини, дитини, жінок, політичні і економічні, соціальні і екологічні права, виборчі права, демократичні інститути оновлення публічної влади, МСВ тощо).

Отже, можна стверджувати, що входячи до актуального міжнародного дискурсу, реалізація якого супроводжується не тільки створенням інституційних структур, а й активним розвитком міжнародного договірного права у відповідних сферах взаємодії (розробка міжнародних правових стандартів прав людини, МСВ тощо), саме МСВ відображає елементний бік державності, особливо в її демократичному (регулярне оновлення представницьких інституцій публічної влади; формування, апробація і використання на локальному рівні нових засобів врахування соціальних інтересів через застосування нових видів демократії – не тільки прямої і представницької, а і партисипаторної /демократія участі/, агрегативної /демократія компромісу/, агональної /демократія змагальності/, деліберативної /нарадча демократія/) та нормативному (верховенство права і правового закону в державі, пріоритет прав людини перед правами держави, самостійність ТГ у прийнятті рішень, що напряду впливають на її життєдіяльність, діяльність органів МСВ від імені та в інтересах ТГ тощо) вимірюваннях.

Отже, якщо феноменологія державності є результатом історичної, економічної, політичної та зовнішньополітичної діяльності конкретного соціуму зі створення відповідних політичних параметрів, що забезпечують територіальну, інституційну та функціональну єдність, тобто – зі створення власної суверенної держави-стану, національної політичної системи, яка має визнану світовою спільнотою статусність, то роль ТГ, що існує в межах повсякденності та умовах МСВ відіграє в наведених процесах основоположну суб'єктно-функціональну та проспективно-технологічну ролі [4].

Визначаючи феноменологію державності, український політичний діяч В. Винниченко зазначав, що «...державність як комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, які діють на території, населеній національним колективом, які зв'язують його в компакту цілість та забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому» [5, с. 13], підкреслюючи таким чином особливе значення ролі МСВ та ТГ в становленні державності саме на локальному рівні соціуму.

Системний аналіз ознак МСВ в контексті становлення державності дає можливість стверджувати, що локальна демократія, яка у вигляді самоорганізації ТГ, що історично і фактично є колективним набуттям людської цивілізації та колективним співіснуванням в межах єдиної територіальної людської спільноти, є іманентним елементом демократичної правової державності, бо створює відповідний «простір», – тобто сукупність суспільних відносин керуючого і фахового спрямування, що забезпечує наявність можливостей для людини реально здійснювати свої права, свободи і обов'язки у відповідній сфері соціального буття [6].

Отже, можна констатувати, що в межах ТГ на рівні МСВ створюються:

- *життєвий (екзистенційний) простір* – в якому людина здійснює свій життєвий цикл шляхом здійснення відповідних форм життєдіяльності;
- *нормативний (правовий) простір* – в якому людина виступає як суб'єкт правових відносин спеціального спрямування – муніципально-правових відносин та вступає у відповідні соціальні відносини відносно свого знаходження в межах ТГ;
- *правоохоронний простір* – в якому здійснюється правоохоронна діяльність органів МСВ через нормативне правове супроводження і забезпечення діяльності людини в межах ТГ;
- *поведінковий простір* – в якому людина формує і визначає свої поведінкові настанови (атитюди) в локальному соціумі, включаючи й правові настанови (правові атитюди), у відповідності до яких вона у перспективі здійснює свою діяльність;
- *діяльнісний простір* – який визначає загальну сферу практичної діяльності людини в локальному соціумі за рахунок формування і визначення відповідних соціальних практик (габітусів), включаючи й правові габітуси;
- *функціонально-професійний простір* – в якому здійснюється конструктивно-корисна діяльність людини в локальному соціумі згідно її професійної орієнтації;
- *ідеологічний (муніципально-ідеологічний) простір* – це сфера духовного життя людини, в якому формуються відповідні ідеї відносно її життя в локальному соціумі в умовах муніципального управління і дотримання муніципально-правових принципів та усвідомлюється її муніципальна соціальна практика;
- *економічний простір* – це сфера економічних відносин публічно-правової і приватно-правової спрямованості кожної людини-члена ТГ, в якому вона здійснює свою економічну діяльність та вирішує питання свого повсякденного існування завдяки вирішенню і забезпеченню своїх трудових, фінансових, матеріальних та інших потреб і інтересів;
- *політичний простір* – це сфера вирішення питань публічно-владного і муніципально-владного характеру, що створюється в умовах МСВ в межах ТГ і пов'язана з використанням виборчих, референдумних та інших процедур і механізмів загальної і муніципальної демократії для вирішення питань, пов'язаних з регулярним або позачерговим оновленням інституцій публічної влади, вирішенням питань загального значення, з'ясуванням індивідуальних, групових і колективних позицій і думок з питань, що представляють суспільний інтерес;
- *культурний простір* – це одна зі сфер соціального життя в якому домінують духовні і матеріальні цінності життя людини в локальному соціумі, що засновані на

історії, традиціях, мистецтві, самобутності народу, вони створюється всім людством, але конкретно проявляються і використовуються в межах ТГ та в умовах МСВ, скеровуючи ці цінності на виховання в людини рис і ознак особистості;

- *екологічний простір* – це довкілля, завдяки якому існує людина як біологічна істота та як соціально здатний суб'єкт, бо саме від його стану та його якості залежать фактичне та якісне існування самої людини, самої ТГ та всього локального і загального соціуму;

- *муніципально-свідомий простір* – це сфера емоцій, почуттів, афектів, пристрастей та самопочуттів людини, що дають їй можливість усвідомлення сутності свого існування в сфері муніципального життя, що протікає в умовах МСВ та в межах ТГ;

- *муніципально-психологічний простір* – це сфера існування форм психологічної діяльності людини, що виникають, формуються і реалізуються в процесі її муніципального життя, що протікає в умовах МСВ та в межах ТГ;

- *муніципально-комунікативний простір* – це сфера взаємовідносин людини з іншими членами ТГ, самою ТГ, ОМСВ різних рівнів, що здійснюється на повсякденній основі для вирішення питань повсякденного життя в умовах повсякденності саме в межах громади;

- *муніципально-інституційний простір* – це: а) сфера структуризації ТГ, що б) здійснюється в умовах МСВ на засадах індивідуальних, індивідуально-групових, групових, індивідуально-колективних і колективних інтересах людини, в) особистісного, вікового, статевого, політичного, економічного, соціального, культурного, національного, релігійного, екологічного, наукового, спортивного тощо спрямування та г) характеризується створенням її асоціацій, що г') фактично виступають як інститути громадянського суспільства та д) діють в позадержавній сфері суспільства у його правовільному, тобто вільному від державно-правового втручання, сегментів;

- *муніципально-управлінський простір* – простір діяльності органів місцевого самоврядування в межах території громади та інших органів публічної влади в межах їх компетенції з вирішення питань місцевого значення та делегованих повноважень виконавчої влади;

- *муніципально-проспективний простір* – простір перспективного розвитку і вдосконалення ТГ та МСВ в контексті розвитку новітніх досягнень локальної демократії та легалізації нових форм муніципальної життєдіяльності з акцентуацією на глобальний характер і стратегічну значущість МСВ;

- *муніципально-технологічний простір* – простір існування і функціонування форм і механізмів безпосередньої та представницької демократії, що використовуються ТГ в межах МСВ.

Характеризуючи наведені основні простори, що утворюються в межах ТГ на рівні МСВ, треба зазначити, що вони:

А) не існують окремо один від одного, а лише в системній єдності та в комплексній взаємодії;

Б) існують, «накладаючись» один на одного;

В) основою їх поєднання виступають принципи соціального синергізму;

Г) основоположну роль серед наведених просторів відіграють екологічний та життєвий (екзистенційний) простори;

Г') саме вони детермінують виникнення та існування всіх інших просторів існування людини в межах ТГ в умовах МСВ як бенефіціару останнього;

Д) визначальним і коригуючим в контексті створення територіальної людської спільноти виступає нормативний (правовий) простір МСВ.

Резюмуючи, можна дійти наступних висновків:

- МСВ відіграє одну з найважливіших ролей та володіє стратегічним значенням в процесі формування, існування та вдосконалення феноменології демократичної правової державності;

- основоположні елементи державності – статусність і спроможність, базуються, розвиваються і функціонують на основі територіальної людської спільноти, яка виступає основоположним творцем, провідником і виконавцем державо утворюючих процесів;

- в контексті формування, існування та вдосконалення феноменології демократичної правової державності МСВ створює системну низку відповідних «просторів», тобто сукупність суспільних відносин керуючого і фахового спрямування, що забезпечує наявність можливостей для людини реально здійснювати свої права, свободи і обов'язки у відповідній сфері соціального буття.

Список використаних джерел:

1. Nettl J.P. The State as a Conceptual Variable. World Politics. Princeton, 1968.Vol. 20. № 4. P. 559-592.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Ильин В.М., Цымбурский В.Л. Открытое общество: от метафоры к ее рационализации (Исходный миф и его самокритика). М.: Полис, 1997. 137 с.
4. Пономарева Е.Г. Государственность. URL: <http://polit-discourse.ru/articles/860>
5. Винниченко В. Українська державність. Відень: З друкарні Ігн. Штайнмана, 1920. 32 с.
6. Баймуратов М.О. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини. Соціальний калейдоскоп. 2022. № 3-4. URL: <https://socialcaidoscope.org.ua/index.php/journal/article/view/60/57>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В ІНОЗЕМНИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Деменко Карина Едуардівна

аспірантка 3-го року навчання

Навчально-науковий інститут права

Сумський державний університет, Україна

Науковий керівник: Старинський Микола Володимирович

ORCID ID: 0000-0003-2661-5639

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки

Навчально-науковий інститут права

Сумський державний університет, Україна

Досліджуючи валютну політику як засіб забезпечення фінансово-економічної безпеки України, науково обґрунтованим є вивчення досвіду іноземних країн в даних питаннях. Для дослідження правового регулювання валютної сфери було обрано окремі країни. Дані країни обирались за декількома критеріями. За критерієм стабільності економіки та рівня політичного впливу на економіку інших країн були проаналізовані нормативні акти Німеччини, США. За критеріями наближеності до України та схожості обраного європейського майбутнього аналізувались законодавчі акти Республіки Чехії та Республіки Польща. Для ілюстрації різниці в розвитку валютного законодавства із різними політичними системами в додаток до названих були проаналізовані законодавчі акти Республіки Казахстан та Азербайджанської Республіки.

Результати отримані в наслідок аналізу нормативних актів зазначених країн наводяться в тезах викладених нижче. Дані результати можна поділити на два види інформації: загальні тенденції характерні для всіх країн та особливості, притаманні окремим країнам.

Щодо першого положення то, на сьогоднішній день необхідно констатувати, що всі країни не залежно від рівня розвитку фінансово-економічного сектора, особливостей історичного розвитку, політичної системи та обраних напрямків розвитку держави загалом, формують економічно-правовий механізм регулювання валютної сфери, таким чином, щоб він (механізм) міг забезпечити захист фінансово-економічної безпеки держави, в цілому, і валютної сфери, зокрема. Такий економічно-правовий механізм в усіх країнах включає, в різних співвідношеннях, як економічні методи регулювання валютних відносин, так адміністративно-правові.

Особливостями окремих країн є те, що залежно від політичного режиму та рівня розвитку фінансово-економічної системи в більшій чи меншій мірі застосовуються економічні чи адміністративні методи регулювання валютних відносин. Так, в країнах із розвинутою економікою (США, Німеччина) перевага віддається економічним методам регулювання із паралельним застосуванням правоустановчих та дозвільних адміністративних (т.з. «м'яких») методів, розрахованих на самоорганізацію та ризикоорієнтований підхід до оцінки діяльності суб'єктів валютного ринку. В тій чи іншій мірі держави пострадянського простору намагаються вибудувувати моделі державного регулювання валютних відносин із введенням у своє валютне законодавство, з кожною хвилиною змін, більшу і більшу кількість

економічних методів впливу. В той же час, залежно від особливостей політичного устрою, залишається переважна доля адміністративних (т.з. «жорстких») методів державного впливу.

Таким чином, моделі в яких переважають економічні методи регулювання валютних відносин, пропонуємо називати економічно-адміністративними, а моделі регулювання, в яких превалюють адміністративні методи – адміністративно-економічними. Прикладом, перших є США та Німеччина, других – Казахстан та Азербайджан.

Виявлено, що як в країнах із молодю демократією (Чехія), так і в країнах пострадянського простору (Казахстан) в рамках адміністративних методів можуть застосовуватись адміністративні заходи примусу, які на наш погляд, можна назвати залишками історичного впливу авторитарних режимів. Прикладами таких є – спеціальний режим контролю, який передбачає доволі жорсткі обмеження, аж до силових заходів впливу.

Існуючий валютний режим в Україні хоча і почав набувати ліберальних рис, але все ж таки залишається за своєю сутністю адміністративно-управлінським, в якому переважають засоби валютного контролю, валютні обмеження та валютні заборони. Застосування досвіду правового регулювання валютних відносин іноземних країн в Україні дозволить здійснити поступовий перехід від валютного режиму адміністративного впливу до режиму вільного здійснення валютних операцій, які мають ґрунтуватися на ринковому принципі попиту та пропозиції. Це має кардинально змінити підходи до формування валютної політики в Україні, в основу якої покладено процес лібералізації валютних відносин.

Дані результати дослідження валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки є проміжними і вимагають подальшого вивчення проблем правового регулювання валютної сфери.

ПРЕДСТАВНИКИ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ЯК ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Уласовська Роза Андріївна

курсантка

*Національна академія Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького,
Україна*

Конституція України містить в собі статтю, в якій сказано, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичній свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [1].

На даний момент в Україні проживає доволі багато видів національних меншин, серед них: угорці, росіяни, румуни, болгары, молдавани, євреї, білоруси, греки, поляки, кримські татари та інші [2].

Представники ромської національної меншини проживають на всій території України, але найбільша кількість розташована на Закарпатті, в Донецькій та Одеській областях, а також в Автономній Республіці Крим.

Відповідного до чинного законодавства, усі особи, які проживають на території нашої держави користуються захистом з боку держави на рівних підставах. Тобто, з цього твердження випливає, що всі національні меншини є захищеними на рівні з громадянами України. Але тим не менш, роми є найбільш незахищеними та доволі уразливими, відносно всіх інших національних меншин, які проживають в Україні [3].

Роми не мають власної країни, або хоча б якогось офіційного представництва. В такому випадку, вони не можуть бути захищені нормами міжнародного права. Зі слів самих представників, вони доволі часто зазнають утисків з боку держави, або ж звичайних пересічних громадян. Все це відбувається, в основному, через етнічну приналежність та застарілі стереотипи. Здебільшого, по телевізору, радіо або ж в Інтернеті, будь-які новини, з участю представників ромської національності несуть негативний зміст. Сама назва меншини асоціюється в людей з якоюсь суспільною небезпекою, жебрацтвом, неохайним та недоглянутим зовнішнім виглядом, шахрайством та викраденням дітей.

Окрім того, у ромів існують і інші, більш глобальні проблеми. Основною, на нашу думку, є загроза без громадянства. Особи ромської національності не можуть отримати документи, які б засвідчили особу та підтвердили їх громадянство. В результаті виникають труднощі з реєстрацією актів цивільного стану, реєстрації місця проживання, власного майна, а також неможливість отримання соціальної допомоги по догляду за дитиною, проблеми в одержанні безоплатної медичної допомоги, освіти.

У травні 2019 року з ініціативи Управління Верховного комісара ООН у справах біженців на Закарпатті перебували експерти, які розглядають питання документування осіб без громадянства та тих, котрі перебувають під загрозою безгромадянства.

Перш за все, експерти відвідали Мукачівський район, а саме село Баркасово, яке є компактним місцем проживання ромської національної меншини. З'ясувавши певні фактори впливу на проблематику документування осіб, представники Державної міграційної служби України, Міністерства юстиції України, територіальних підрозділів міграційної служби, управління юстиції та представники самої ромської

громади, розпочали обговорення шляхів вирішення цих питань на третій міжвідомчій нараді.

За своєю кількістю, роми на Закарпатті займають п'яте місце серед всіх національних меншин, які там проживають. За неофіційними даними, на цій території проживає близько 50 тисяч ромів, що на сьогоднішній день складає третину всіх представників цієї національної меншини, яка перебуває на території України [4].

Саме через відсутність документів, які посвідчують особу, у цієї категорії осіб є велика загроза безгромадянства. Через те, що у них немає таких документів, з'являється ряд наступних проблем: неможливість повноцінно користуватись різними видами послуг (медична допомога, освіта, працевлаштування та інше), відсутністю захисту з боку держави, який передбачений для категорії малозабезпеченого населення.

Водночас, Державна міграційна служба України досить активно намагається вирішити проблему ромської національної меншини. За останніх декілька років Державна міграційна служба України зробила чимало для цієї категорії населення – паспорт громадянина України отримало близько 9 тисяч осіб. Тобто, Державна міграційна служба України робить все можливе, для допомоги ромам.

Проте, не зважаючи на такі показники, фактори, які дещо створюють проблеми для легкого документування осіб, і надалі існують. До них можна віднести наступні:

- відсутність свідоцтва про народження;
- помилки в актових записах, що були видані в країнах колишнього СРСР;
- запізниле звернення для отримання такого виду послуги;
- неграмотність мас ромської меншини.

В результаті цієї третьої міжвідомчої наради були розроблені та винесені для розгляду поради, а також певні зміни до чинного законодавства.

Отже, Україна зробила ряд кроків для того, аби трохи покращити систему отримання громадянства особам ромської національної меншини і полегшити сам процес. Варто звернути на цю проблему достатньо уваги, адже роми становлять немалу частину населення України.

Список використаних джерел:

1. Безгромадянство в Україні. Тематичний огляд УВКБ ООН / Жовтень 2019. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2019/10/2019-10-UNHCR-Ukraine-Statelessness-Update-FINAL-UKR1.pdf> (дата звернення 15.11.2021).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 16.11.2021).
3. Про національні меншини в Україні. Закон України від 16.07.1992 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text> (дата звернення 15.11.2021).
4. Національні меншини в Україні. URL: Національні меншини в Україні – Вікіпедія (wikipedia.org) (дата звернення 16.11.2021).

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Колесник Володимир Андрійович

Курсант навчально-наукового інституту права та факультету
підготовки фахівців для підрозділів національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Плахотний Артем Павлович

викладач кафедри
Тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Проблеми забезпечення прав людини на справедливий суд та доступ до правосуддя в Україні є актуальними та потребують вирішення шляхом реформування правової системи та підвищення рівня її незалежності.

Україна, як країна з розвинутою правовою системою, має зобов'язання забезпечувати всім своїм громадянам доступ до справедливого суду та правосуддя. Однак, на жаль, в останні роки проблеми забезпечення прав людини на справедливий суд та доступ до правосуддя в Україні стали досить серйозними.

Однією з найбільших проблем є високий рівень корупції в системі правосуддя, що призводить до того, що суди не завжди вирішують справи на основі закону, а часто віддають перевагу певним сторонам через хабарі та інші корупційні механізми. Крім того, суди не завжди є незалежними, а виконують бажання владних структур, що суперечить принципам правової держави.

Іншою серйозною проблемою є відсутність доступу до правосуддя для певних верств населення. Наприклад, бідні та соціально вразливі групи часто не можуть дозволити собі найняти адвоката або оплатити судові витрати, що призводить до того, що вони не можуть захистити свої права в суді.

Щоб вирішити ці проблеми, потрібна реформа правової системи та підвищення її незалежності. Необхідно забезпечити, щоб суди діяли на основі закону та були незалежними від влади. Також потрібно розглянути можливість підвищення доступу до правосуддя, зокрема шляхом встановлення механізмів безкоштовної правової допомоги для бідних та соціально вразливих груп населення. Тільки такі заходи можуть забезпечити права людини на справедливий суд та доступ до правосуддя в Україні.

Однією з проблем, яка затримує реформи правової системи в Україні, є недостатній рівень професійної підготовки працівників правоохоронних органів, суддів та адвокатів. Недостатня кваліфікація може призвести до неправильних рішень в судових процесах та порушення прав людини. Тому важливо забезпечити відповідний рівень професійної підготовки та підвищення кваліфікації всіх працівників правової системи.

Ще однією проблемою є тривалість судових процесів. Часто люди можуть чекати на вирішення своєї справи декілька років, що порушує їх права та призводить до того, що справа втрачає свою актуальність. Тому важливо розробити механізми, що дозволять прискорити судові процеси та забезпечити, щоб вони були вирішені в адекватний термін.

Окрім того, важливо забезпечити інформаційну прозорість та доступ до правосуддя. Громадяни повинні мати можливість отримати інформацію про судовий процес, адвокатуру та інші аспекти правосуддя. Важливо, щоб інформація про судові рішення була доступною та зрозумілою для громадськості.

Таким чином, проблеми забезпечення прав людини на справедливий суд та доступ до правосуддя в Україні мають серйозний вплив на правову систему та національну безпеку. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу та реформування правової системи з урахуванням міжнародних стандартів прав людини та принципів правової держави.

Забезпечення прав людини на справедливий суд та доступ до правосуддя в Україні є важливою складовою будь-якої демократичної та правової держави. Однак, Україна стикається зі значними проблемами у цій галузі, такими як недостатня професійна підготовка працівників правової системи, тривалість судових процесів та недостатня інформаційна прозорість.

Для вирішення цих проблем необхідно провести комплексні реформи правової системи, що відповідають міжнародним стандартам прав людини та принципам правової держави. Необхідно забезпечити відповідний рівень професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників правової системи, розробити механізми прискорення судових процесів та забезпечити інформаційну прозорість та доступ до правосуддя. Ці кроки допоможуть забезпечити дієве функціонування правової системи в Україні та зміцнити довіру громадян до неї.

Список використаних джерел:

1. Звіт "Права людини в Україні за результатами 2020 року", опублікований Громадською організацією "Правозахисний центр "ЛАВА".
2. Звіт "Правосуддя в Україні: виклики та можливості", опублікований Всеукраїнською мережею правозахисних організацій "Захист прав людини в Україні".
3. Закон України "Про судоустрій та статус суддів", прийнятий 02.06.2016 року.
4. Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правову охорону в умовах проведення антитерористичної операції", прийнятий 12.01.2016 року.
5. Закон України "Про прокуратуру", прийнятий 14.10.2014 року.
6. Закон України "Про доступ до публічної інформації", прийнятий 13.01.2011 року.
7. Ці джерела містять інформацію про стан прав людини в Україні, проблеми та виклики у галузі забезпечення справедливого суду та доступу до правосуддя, а також про законодавчі акти, які регулюють функціонування правової

СЕКЦІЯ VI. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Часник Дмитро Васильович

провідний науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна*

Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. № 40-IV визначає поняття інновацій як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1].

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, коли на перший план виходять питання обороноздатності нашої держави, зупинення та знищення ворожої техніки та живої сили ворога, захисту життя громадян, збереження цивільної інфраструктури, як ніколи важливі та цінні будь-які інноваційні рішення, спрямовані на вдосконалення усіх наявних ресурсів, що є у розпорядженні Сил оборони.

Більше року минуло з початку війни. Через величезну інтенсивність бойових дій старі радянські зразки озброєння та боєприпаси до них майже вичерпані. Основні надії покладаються на допомогу західних та інших лояльних до України країн. Однак, як видно з реалій сьогодення, закордонна військова техніка, снаряди, запасні частини потрапляють на поле бою у вкрай недостатніх об'ємах, обмеженою номенклатурою і з великим запізненням. Це призводить до важких і безповоротних втрат, насамперед людських, знищення найціннішого озброєння, обладнання критичної інфраструктури, руйнування цілих міст.

В умовах, коли противник має значну кількісну перевагу як в техніці, так і в людських ресурсах, постає питання пошуку методів нашого дієвого та ефективного протидію, нанесенню максимального ураження живій силі та засобам вогневого впливу.

Не варто сподіватися на раптове винайдення та створення якоїсь суперпотужної диво-зброї, яка почне вражати ворога на тисячі кілометрів від лінії фронту, знищуючі батальйони за кілька хвилин. Разом з тим, як вказує набутий вже сьогодні досвід бойових дій, кількість можна і треба перемагати якістю і більшою технологічністю озброєння. Маючи великий науково-технічний потенціал, насамперед дослідницький, конструкторський і виробничий, Україна шляхом інновацій цілком здатна в цей критичний час самостійно створити низку достатньо досконалих і відносно дешевих засобів ураження, що дозволить докорінно змінити ситуацію на

полі бою. Наочний приклад, хоча, нажаль, неприємний і трагічний для нас, являє собою фактичний військовий партнер РФ – Ісламська Республіка Іран. Знаходячись з 1979 року під санкційним тиском і обмеженнями доступу до високих технологій, ця країна успішно виробляє різноманітне легке та важке озброєння і вже впритул наблизилася до самостійного створення ядерної бомби.

На сьогоднішній день одним з найважливіших засобів ведення війни стали безпілотні летальні апарати (БПЛА). Порівняно недорогі «пташки» з пластмаси та металу стали відігравати величезну, а інколи і вирішальну роль у боях. Аеророзвідка в режимі реального часу, коригування вогню ствольної та реактивної артилерії, атаки супротивника дронами-камікадзе – ось лише неповний перелік методів їх застосування.

В Україні від початку війни з'явилося понад 70 новітніх розробок БПЛА різних класів. За інформацією "Укроборонпрому", наші підприємства зараз займаються розробкою "важкої машини", здатної летіти на відстань до 1200 км та нести вибуховий заряд масою 75 кг [2].

30 вересня 2022 року уряд України ухвалив постанову № 1097 "Про внесення змін до Порядку постачання озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів під час особливого періоду, введення надзвичайного стану, проведення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та у період проведення антитерористичної операції", завдяки чому вдалося значно спростити процедури допуску об'єктів військової техніки до експлуатації у Збройних силах. Це дало значний ефект у сфері БПЛА: якщо раніше армія приймала до експлуатації 1-2 зразки на рік, то вже за перший місяць після набуття чинності цієї постанови до експлуатації в ЗСУ було допущено 7 зразків БПЛА українського виробництва. Відтепер кожен розробник, який має готовий продукт, може подати заявку до Міноборони на допуск до експлуатації свого виробу. При цьому офіційний допуск до експлуатації означає, що Міністерство оборони може закупати вироби, а Збройні сили — ставити їх у штат. Раніше ця процедура займала 1,5-2 роки, а зараз вона дуже швидка. Головне – щоб виріб мав тактико-технічні характеристики, які необхідні для військових на передовій.

Ще одним прикладом інновацій сьогодення є розробки української компанії "AeroDrone", яка пройшла сертифікацію та уклала контракт з Міністерством оборони України на серійне виробництво двох моделей БПЛА високої вантажності D-80 Discovery (80 кг корисного навантаження) та E-300 Enterprise (300 кг) [3]. В залежності від завдань корисне навантаження можна зменшувати, збільшуючи дальність польоту майже до 3100 км.

Кабінет міністрів України 4 лютого 2023 року прийняв постанову № 139 "Деякі питання підвищення рівня цифровізації сил безпеки та сил оборони України у період воєнного стану", яким, зокрема, в Силах оборони буде впроваджено систему управління військами Delta [4], яку створив Центр інновацій та розвитку оборонних технологій Міністерства оборони України.

Delta являє собою так звану "платформу з ситуаційної обізнаності", тобто єдину автоматизовану онлайн-систему, яка показує реальну ситуацію на полі бою в конкретний момент часу. Вона дозволяє всім командирам, які мають до неї доступ, вести обмін інформацією в межах підрозділу, бригади, угруповання, бачити, що відбувається на фронті, флангах, у сусідів, переміщувати сили та засоби відповідно до оперативної обстановки. За відгуками українських військових Delta добре зарекомендувала себе в бойовій обстановці та отримала довіру від бійців та командирів. Перевагою системи є використання хмарних технологій і, як наслідок,

незалежність від фізичних серверів, які можуть бути пошкоджені або знищені противником. Найголовніше в системі - цифрова онлайн-мапа, що є основним робочим інструментом для військових та висвітлює поточну ситуацію на основі даних розвідки усіх типів – від людей до супутників.

Як бачимо, Україна спроможна шляхом інновацій досягти значних успіхів у сфері обороноздатності, зменшити втрати особового складу та озброєння, прискорити вигнання ворога зі своєї території і загальну перемогу в цій війні.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 36, ст.266.
2. Інтерв'ю менеджера проектів Укроборонпрому О.Болдирєва, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7PpMGnhKKcl>.
3. Інтерв'ю співвласника компанії AeroDrone Д.Шимківа, URL: <https://dev.ua/news/shymkiv-1678083371>.
4. Офіційний сайт Міністерства оборони України, URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2023/02/04/oleksiya-reznikova-uryad-prijnyav-rishennya-shhodo-zaprovadzhennya-sistemi-delta-v-silah-oboroni>.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА СВІДОМІСТЬ І ПСИХІКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Романовська Марія Сергіївна

магістрант

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут, Україна

Науковий керівник: Петрик Валентин Михайлович

канд. держ. упр., доцент, доцент кафедри кібербезпеки

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут, Україна

Перехід суспільства до інформаційного типу створив багато нових проблем. Однією з найважливіших є проблема інформаційного впливу, основною метою якого є людина, її психіка.

На даний час більшість розвинених країн здійснює потужний та цілеспрямований розвиток системи інформаційного впливу на свідомість і психіку цивільного населення та військових, що включає всі можливі форми та засоби інформаційно-психологічного та інформаційно-технологічного впливу, які будуються на основі таких наук як психологія та соціальна інженерія із застосуванням інформаційних технологій у сфері комунікацій.

Ми розділяємо думку, що інформаційний вплив – це організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта впливу та (чи) фізичний стан людини. Інформаційний вплив варто поділяти на інформаційно-технічний та інформаційно-психологічний [1, с. 10]. Слід зауважити, що інформаційний вплив має психологічний характер, впливає на поведінку людини через психіку та досягає ефекту, змінюючи компоненти свідомості, тобто «психологічні властивості, стани та моделі поведінки особистості» [2, с. 38].

Адже інформаційний вплив на психіку сучасної людини відіграє важливу роль у посиленні елементів невизначеності та нестабільності в інформаційно-психологічному середовищі суспільства. Під інформаційним впливом слід розуміти не тільки вплив засобів масової інформації (ЗМІ), а взагалі потік відомостей, знаків, образів, символів, ідей, які сприймає людина.

Зараз інформаційний вплив стає відносно самостійним видом зброї, адже з'являються принципово нові концепції ведення війни, бойових дій, що передбачають завоювання інформаційної та морально-психологічної переваги над противником, тому його можна вважати одним із ключових елементів військової сили.

Відповідно до Військового стандарту інформаційно-психологічний вплив (ІПВ) – цілеспрямоване інформаційне втручання у свідомість (підсвідомість) цільової аудиторії з метою корекції її поведінки та (або) світогляду, зміни морально-психологічного стану [3].

Також можна вважати, що ІПВ – це вплив на свідомість інформаційно-психологічними або іншими засобами, який викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку. Кінцевою його метою є досягнення певної реакції, поведінки (дії або бездіяльності) особистості, яка відповідає цілям психологічного впливу.

Як ІПВ необхідно розуміти не просто завдання шкоди інформаційно-технічній інфраструктурі військ, системі управління військами тощо, а й цілеспрямований вплив

на свідомість особистості для зміни на свою користь МПС особового складу. Форми та методи ІПВ залежать від політичної мети та масштабів воєнної компанії, воєнно-політичної ситуації у світі, суспільно-політичного становища у відповідній країні.

У цілому, ІПВ, який може бути як позитивним, так і негативним, здійснюється у формі кампаній, операцій, акцій, атак та окремих актів, що можуть реалізовуватися як самостійні заходи (дії) [3]. Такі заходи можуть проводитися як у мирний час, так і в особливий (воєнний час) період.

Найбільш вживані такі види ІПВ на військовослужбовців, зокрема психогенний, нейролінгвістичний, психоаналітичний (психокорекційний), психотропний і психотронний. При здійсненні цих впливів противник використовує: фальсифіковану і ентропійну (розміту) інформацію; інформацію, що деморалізує, дезорганізує, розбещує, дезінтегрує.

Варто зазначити, що існують такі джерела ІПВ на свідомість особового складу, зокрема: засоби масової інформації й спеціальні засоби інформаційно-пропагандистської спрямованості; глобальні комп'ютерні мережі та програмні засоби швидкого поширення в мережі пропагандистських інформаційних матеріалів; засоби, що нелегально модифікують інформаційне середовище, на підставі якого людина приймає рішення; засоби створення віртуальної реальності; засоби психосемантичного впливу; засоби генерування акустичних й електромагнітних полів.

Вплив інформаційного простору на особистість військовослужбовця може здійснюватися різними способами, серед яких слід виділити: дезінформацію, поширення чуток, залякування, емоційне придушення, ініціювання агресивних емоційних станів, демонстрацію, маніпуляцію.

Сутність дезінформації полягає в навмисному наданні суб'єктом свідомо помилкової інформації об'єктові з метою його дезорієнтації. З метою дезінформації особистості свідомо надаються помилкові дані. Основними інструментами стратегічного дезінформування є засоби масової інформації: газети та журнали, радіо, телебачення, інтернет. Листівки та портативні радіоприймачі найбільш ефективний засіб психологічного впливу на людей.

Наступним способом психологічного впливу є специфічний вид міжособистісної комунікації – поширення чуток, який здійснюється, як правило, в умовах відсутності достовірної інформації та діє ефективно у великих колективах, де є значна кількість об'єктів сприйняття інформації.

При здійсненні інформаційно-психологічного впливу, залякування й емоційне придушення часто застосовуються комплексно. Залякування спрямоване насамперед на ініціювання реакції страху, паніки серед людей з метою викликати певну поведінку індивіда. Емоційне придушення спрямоване на виклик астеничних станів тривоги, депресії, апатії й, у кінцевому підсумку, бездіяльності особистості, нездатності її адекватно сприймати дійсність.

Маніпуляція – спосіб психологічного впливу, що використовується для досягнення одностороннього виграшу за допомогою прихованого спонукання когонебудь до здійснення певних дій. Спроба маніпуляції лише тоді має шанси на успіх, коли факт впливу на певних недоліках людини не усвідомлюється об'єктом і кінцева мета йому не відома.

Таким чином, інформаційно-психологічний вплив містить у собі сукупність методів, видів і способів, уміле використання яких дозволяє ефективно впливати на поведінку особистості, особливо в незвичайних умовах.

Сьогодні з упевненістю можна говорити про інформаційно-психологічну експансію проти України, тому що існуюча в державі ситуація може призвести до зміни психіки та психологічного здоров'я української нації, зрушень у цінностях,

життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді. Як бачимо, на даний час Росією однозначно на населення та військовослужбовців здійснюється інтенсивний та агресивний ІПВ. Представники російської сторони не втрачають можливості вплинути на українських військовослужбовців, навіть тих, хто напяму не пов'язаний з керівною ланкою військового управління, шляхом обігрування певних ситуацій і фактів, посиленням негативного інформаційного впливу націленому на дезорієнтацію та деморалізацію військових, дезінтеграцію службових колективів і дезорганізацію їх діяльності.

Сьогодні дослідниками методології російської інформаційної війни виділено 10 видів інформаційних впливів:

1) інформаційні провокації та дезінформація за участю недержавних структур або ЗМІ (які фінансуються російськими органами влади або спецслужбами);

2) проведення та оприлюднення тенденційних досліджень у наукових, дослідних та академічних структурах Росії;

3) офіційні заяви від державних структур і перших осіб держави;

4) висвітлення спеціальних заходів і провокацій за участю силових (військових) структур Росії;

5) залучення до провокацій та їх висвітлення спеціально підготовлених груп населення;

6) заяви політиків або громадських діячів іноземних держав («лідерів думок» для конкретних фокус-груп);

7) інформаційні впливи на рівні міжнародних організацій і міжнародних конференцій;

8) використання специфічних комунікаційних каналів;

9) створення та просування різноманітних рейтингів;

10) активність «лідерів думок» в інформаційному просторі [4].

У кожній з цих груп ретельно підготовлена дезінформація – якщо не основа, то важлива складова інформаційної атаки.

Загалом, як у мирний час, так і у воєнний метою здійснення ІПВ з боку кожної із протидіючих сторін на особовий склад військ (сил) є погіршення МПС особового складу військ (сил) супротивної сторони (противника), що є необхідною умовою зниження їх психологічної готовності до діяльності або відмови її здійснювати.

Отже, своєчасне виявлення та моніторинг форм, методів і засобів інформаційного впливу противника, протидія його ворожим і підривному операціям, підтримання нормального інформаційного режиму діяльності військ, проведення цілеспрямованої інформаційно-виховної роботи з особовим складом поряд з іншими заходами дають змогу виконувати завдання завоювання інформаційної та морально-психологічної переваги над ворогом, що є важливим чинником перемоги у сучасних бойових діях.

Список використаних джерел:

1. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підручник / за заг. ред. Є.Д. Скулиша. Київ : Науково-видавничий відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
2. Ежевская Т.И. Психологическое воздействие информационной среды на современного человека. Психопедагогика в правоохранительных органах, 2009, 2(37), 38–41.
3. ВСТ 01.004.004 – 2014 (01). Інформаційна безпека держави у воєнній сфері. Терміни та визначення. [Чинний від 2014 – 02 – 27]. Вид. офіц. Київ : НУОУ, 2014. 24 с. (Військовий стандарт)
4. Копчак В. Україна стала полігоном інформаційної війни, яку розв'язав кремль у світовому інформпросторі. URL : <https://irrp.org.ua/ukrayina-stala-poligonom-informatsiynoyi-viyni-yaku-rozv-yazav-kreml-u-svitovomu-informprostorii-ekspert/>

СЕКЦІЯ VII. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ВТРАТ ЛІСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

Райчук Л.А.

канд.с.-г.наук, ст. дослідник,
завідувач відділу радіоекології та дистанційного зондування ландшафтів
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

Швиденко І.К.

канд.с.-г.наук, ст. дослідник,
завідувач лабораторії радіоекології аграрних і лісових екосистем
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

Чоботько Г.М.

д-р.біол.наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії
радіоекології аграрних і лісових екосистем
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

Україна до початку повномасштабної російської військової агресії займала сьому позицію у Європі за площею лісів та шостою – за запасами деревини. Загальна лісистість території нашої держави досить низька – 15,9%, при цьому половина лісів на території України – штучно створені, тому вони потребують посиленої уваги та догляду.

Серед об'єктивних причин негативних явищ у розвитку лісової галузі в Україні можна назвати кліматичні зміни, економічну нестабільність, недосконале галузеве законодавство, тощо, а з лютого 2022 р. – комплексний мультиплікуючий чинник, а саме повномасштабне злочинне вторгнення російської федерації в Україну.

Згідно з інформацією платформи Global Forest Watch [1], в Україні простежується стійка тенденція до зменшення лісових насаджень. Вирубка лісів для промислових, сільськогосподарських та транспортних потреб, а також забруднення повітря та ґрунту з техногенних джерел, сприяють масовому знищенню лісових масивів (рис. 1). Впродовж останнього десятиліття найбільша втрата лісових насаджень фіксується внаслідок антропогенного впливу, до 2022 р. площа пірогенно пошкоджених лісів становила 115 457 га.

Упродовж останніх тридцяти років саме регіони Українського Полісся, такі як Житомирська, Рівненська, Київська, Волинська та Чернігівська обл., були лідерами з втрати лісових площ. Зокрема, у перших чотирьох згаданих областях втрати лісового покриву становлять 52%. За цей період Житомирщина втратила 228 тис. га лісу (середній по країні показник 42,6 тис. га), незважаючи на те, що починаючи з 2016 р. темпи скорочення лісовкритих площ почали дещо сповільнюватись.

Це можна пояснити покращенням менеджменту та впровадженням нових технологій, що дало змогу зменшити кількість пожеж різного генезису та їх площі. Площі лісових пожеж було зменшено у 259 разів завдяки постійному дистанційному онлайн-моніторингу. Завдяки програмі «Зелена країна» коефіцієнт відновлення лісу був найвищим за останні довоєнні 5 років. Навіть за воєнних умов у регіонах, де

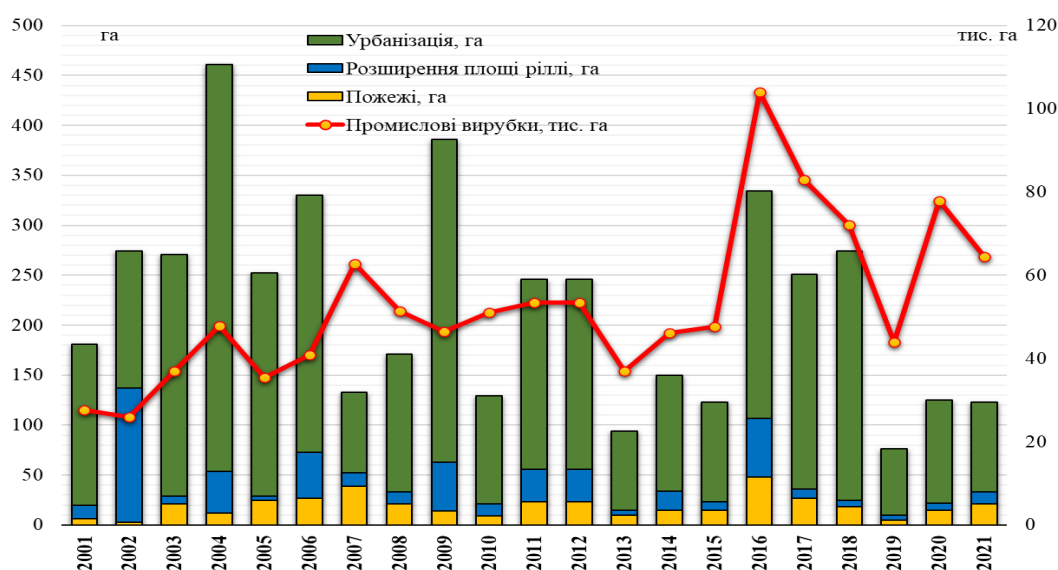

Рис. 1. Щорічна втрата лісовкритих площ України внаслідок дії домінуючих чинників, 2001–2021 рр.

бойові дії не відбувались, тобто була змога здійснювати лісогосподарську діяльність, навесні 2022 р. було висаджено понад 100 млн дерев. Однак цього недостатньо. Повномасштабна російська воєнна агресія завдала катастрофічних збитків лісівничій галузі України, як і решті галузей економіки, і призвела до різкого погіршення екологічної ситуації. Особливо це стосується радіоактивно забруднених територій Українського Полісся, які були під окупацією або ж зазнали серйозних обстрілів [2].

Під окупацією нині перебуває 42 державних підприємства лісової галузі, 600 тис га лісів із приблизно 10,5 млн. га загального фонду. За попередніми розрахунками, прямі збитки від воєнних дій становлять 13,2 млн. грн. Однак є ще так звані віддалені збитки, які досить складно оцінити, оскільки питання щодо розмінування територій та їх рекультивациі ще не були вирішені.

Очевидні втрати лісових площ внаслідок воєнних дій призводять до певного дефіциту у виробництві деревної продукції на світовому ринку, що особливо призводить до несанкціонованих рубок. Окрім того, недосконалість державної політики щодо використання екосистемних послуг лісів, недостатнє фінансування заходів, спрямованих на подолання наслідків зміни клімату (лісові пожежі, інвазії шкідників, усихання насаджень внаслідок зміни температурного режиму та режиму зволоження), застарілість матеріально-технічної бази лісогосподарських підприємств і стратегії управління лісовою галуззю є основними причинами незбалансованості експлуатації лісовкритих земель. Тому відновлення порушених екосистем та щонайменше довоєнних темпів розвитку всіх галузей виробництва регіону потребує інноваційних підходів та рішень. Зважаючи на те, що лісова галузь є однією з основних в Українському Поліссі, реабілітація лісових екосистем є одним із ключових елементів збалансованого розвитку агроландшафтів регіону.

Список використаних джерел:

1. Forest Monitoring Designed for Action. Global forest watch, available at: <https://www.globalforestwatch.org/>.
2. Швиденко І.К., Райчук Л.А. Наслідки впливу бойових дій на стан лісових екосистем. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічна безпека та збалансоване природокористування в агропромисловому виробництві». (Україна, Київ, 7–8 липня 2022 р.) – К.: ДІА, 2022. С. 381–384.

НОВІ М'ЯСНІ ПОРОДИ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ НА УКРАЇНІ

Гончарова Ірина

ORCID ID: 0000-0003-0190-7803

кандидат с.-г. наук,

доцент кафедри генетики розведення та селекційних технологій в тваринництві
Державний біотехнологічний університет, Україна

Супрун Владислав

студент 1 курсу біотехнологічного факультету, магістерський рівень

Державний біотехнологічний університет, Україна

Актуальність досліджень. Україна характеризується різноманітністю щодо зон і природно-кліматичних умов, які необхідно враховувати при районуванні, створенні нових порід та типів м'ясної худоби. Зарубіжний досвід (США, Канади, Франції та ін.) свідчить, що для кожної зони і навіть мікрозони необхідно мати не менше 2-3 добре поєднаних м'ясних порід між собою з іншими молочними і молочно-м'ясними породами для одержання помісів і гібридів з більш високим генетичним потенціалом продуктивності, які забезпечували ефект гетерозису [1].

Маючи це на увазі, у різних районах України створено нові породи. У районах Центральної інтенсивно-землеробської зони Лісостепу виведено симентальську м'ясну породу, яка характеризується високою м'ясною продуктивністю та легким отеленням і добрими технологічними якостями. На півдні країни шляхом гібридизації виведено південно м'ясну породу, яка пристосована до розведення в умовах сухого і жаркого клімату, стійка до кровопаразитарних захворювань, невибаглива до кормів, особливо об'ємистих і грубих [2]. Тому метою нашої роботи було проаналізувати господарсько-біологічні особливості, місце виведення української симентальської м'ясної породи та південної м'ясної породи. У відповідності до цього була поставлена задача дати характеристику створюваній українській симентальській м'ясній породі.

Методи досліджень. Вивчення і аналіз учбової, наукової літератури, рекомендацій, статистичних даних та INTERNET - видань про господарсько-біологічні властивості української симентальської породи південної м'ясної породи.

Результати досліджень. Українська симентальської м'ясна порода **Походження.** Породу створено при чистопородному розведенні з використанням м'ясо-молочних українських та м'ясних канадських, німецьких, австрійських та американських сименталів.

При виборі вихідних порід передбачається одержання тварин, які поєднували б у собі кращі якості і високу молочність, енергію росту і пристосованість до місцевих умов. Від вітчизняних сименталів молочно - м'ясного типу добре було б отримати материнські якості, велику масу туші і високий вихід м'язової тканини; від імпорتنих сименталів: легкість отелень, обмускуленість і невелике накопичення жиру, тривалість росту [1-3].

Цільовий стандарт породи: жива маса дорослих бугаїв 1100-1200 кг, корів – 500-600 кг, новонароджених телят 30-36 кг, бичків у 8 місяців – 300-350 кг, 12 – місяців – 450-500 кг, у 15 міс – 550-600 кг, у 18 місяців – 650-700 кг; швидкість росту бичків після відлучення – 1200-1500 г, маса туші у 18 місяців – 400-450 кг; вихід кісток – 16-17 %; затрати корму на 1 кг приросту – 6-6,5 к. од, плодючість – 95-100 %.

Порода створювалася у три етапи. На першому етапі вибирають господарства, проводять їх обстеження, організують осіменіння маток згідно зі схемою. На другому етапі закладають генеалогічну структуру породи. На третьому етапі тварини бажаного генотипу розводяться “у собі”, завершується формування генеалогічної структури, консолідація, збільшення чисельності худоби, яка відповідає цільовому стандарту, а також вимогам положення по апробації породи [3].

Характерні ознаки. Тварини мають високу швидкість росту і нежирне м'ясо, що відповідає рівню світових стандартів. У них добре розвинені м'язи, особливо задньої третини тулуба, низький вихід кісток у туші, хороші материнські якості, легкі отелення. Тварини добре пристосовані до використання грубих, соковитих та зелених кормів в умовах промислової технології.

В оптимальних умовах годівлі та утримання, бички від сименталів канадської та німецької селекції досягають живої маси у 17-місячному віці відповідно 602,2 і 597,5 кг, це більше порівняно з однолітками контрольної групи (симентал комбінованого напрямку продуктивності) на 140,2 і 115,2 кг (24,9, 23,9 %; $P < 0,01$). Їх середньодобовий приріст за період дослідження склав 1090 і 1080 г, а за період 8-17 місяців – 940 і 910 г, що вище у порівнянні з ровесниками I групи на 220 і 210 г (24-25 %).

За промірами у різні вікові періоди бички від бугаїв симентальської породи канадської і німецької селекції перевершують ровесників контрольної групи. У віці 17 місяців ці бички мали відносно високе значення індексів м'ясності, масивності, збитості, які були більші, ніж аналогічні показники у тварин контрольної групи.

Встановлено, що найбільш ваговиті туші мали бички канадської селекції, які перевищували аналогів контрольної групи на 64 кг (27 %, $P < 0,01$), німецької селекції – відповідно 59 кг (25 % $P < 0,01$). Забійний вихід у всіх тварин був досить високим, але найкращі показники виявлені у сименталів канадської та німецької селекції. Однак маса внутрішнього жиру-сирцю у бичків-помісів була дещо вищою.

Молочність корів достатньо висока, молодняк при відлученні у 7-8-місячному віці має живу масу 280-350 кг.

Симентали визначаються кращим продуцентом м'яса, високим виходом туші і якістю м'яса з невеликим жировим покривом. Ці ознаки породи дозволяють отримувати широкий асортимент м'яса: телятину, молоду та зрілу яловичину [1-3].

Південно м'ясна порода. Походження. Породу створено шляхом складного відтворного схрещування та гібридизації червоної степової худоби з бугаями герефордської, шаролезької, шортгорнської, санта-гертруда пород та кубинським зебу.

Отримані помісі та гібриди поєднують у собі кращі якості: пристосованість до місцевих умов півдня України червоної степової худоби; крупність та інтенсивність росту шароле; мілкоплідність і високі якості м'яса герефордів і шортгорнів; підвищені адаптаційні здатності, стійкість до захворювань і ефективне використання грубих кормів санта-гертруди і кубинського зебу.

Характерні ознаки. Тварини південної м'ясної породи характеризуються міцною конституцією, високою енергією росту (середньодобовий приріст 1000-1100 г) і м'ясною продуктивністю (коефіцієнт м'ясності 5,1), плодючістю, легкими отеленнями, підвищеною резистентністю і пристосованість до умов півдня України. Жива маса дорослих корів досягає 600 кг і більше, бугаїв-плідників – 900-1100 кг. Бички південної породи характеризуються високими показниками росту, живої маси та м'ясної продуктивності. Від них у досить молодому віці (15-18 місяців) отримують важкі, повном'ясні туші з високими якісними показниками м'яса. Вони дають важку шкіряну сировину, яка значно перевершує вимоги стандарту і може використовуватись для технічних цілей.

Ріст та розвиток телят на підсосі у вирішальній мірі залежить від молочності корів, яка у корів південної породи становить 240-270 кг.

Вони мають міцну конституцію, тулуб довгий, широкий, глибокий з гарно розвиненою мускулатурою, особливо задньої третини.

Ці тварини за резистентністю значно перевищують материнську – червону степову і не поступаються їй за адаптацією до підвищення температури навколишнього середовища завдяки теплостійкості і пластичності морфоструктури шкіряного і волосяного покриву.

Порода досить успішно розводиться у багатьох областях півдня України, що свідчить про високу акліматизаційну здатність. Плодючість маток нормальна, відносно легкі отелення [1, 3, 5].

Висновки. 1. Таким чином, основним напрямком подальшої роботи з українською симентальською м'ясною худобою є формування генеалогічної структури, створення заводських ліній та родин, консолідація типу та збільшення кількості поголів'я худоби, яка відповідає вимогам цільового стандарту.

2. Створений масив південно м'ясної породи є недостатньо консолідований за типом, мастю, рівнем продуктивності. Особливої уваги потребує формування генеалогічної структури породи – заводських типів, ліній і родин.

Список використаних джерел:

1. Доротюк Е.М. М'ясне скотарство – джерело високоякісної яловичини в Україні. – Х.: «Тираж-51», 2005. – 320 с.
2. Гончарова И., Хохлов А. (2022). СУЧАСНІ МЕТОДИ РОЗВЕДЕННЯ М'ЯСНОЇ ХУДОБИ. Грааль науки, (12-13), 250–253. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.039>
3. Гончарова І.І. Вибір породи - важлива умова розвитку м'ясного скотарства. Scientific Collection «InterConf», (97): with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions». Melbourne, Australia: CSIRO Publishing House. 2022. -С. 324-330.
4. Мельник, Ю. Ф. Відгодівельні властивості худоби планових порід України // Вісник СНАУ. Серія Тваринництво. – 2006. – Вип. 10 (11). – С. 4–8.
5. Огуй В. М'ясна продуктивність худоби різних породних поєднань / В. Огуй, Л. Рубльовська // Тваринництво України. – 1995. – № 4–5. – С. 18.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ВИСОКОПРОДУКТИВНИХ МОЛОЧНИХ СТАД ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ ЧОРНО-РЯБОЇ ПОРОДИ

Ткачук Олександр Сергійович

студент 1 курсу, РВО другий (магістерський), факультету біотехнологій
Державний біотехнологічний університет, Україна

Науковий керівник: Барановський Дмитро Іванович

ORCID ID: 0000-0002-2104-995X

кандидат с.-г. наук,

доцент кафедри генетики, розведення та селекційних технологій в тваринництві
Державний біотехнологічний університет, Україна

Вступ. Сьогоднішній стан галузі молочного скотарства не повністю задовільняє споживачів обсягом своєї продукції. Відновлення та створення нових молочних господарств, яке набуло певної інтенсифікації за останнє десятиліття знову потерпає гальмівних тенденцій у зв'язку з воєнними діями на території України. Проте набутий досвід розвитку в передвоєнні часи має бути реалізованим в подальшому. Технологічні системи утримання тварин та селекційні програми успішно спрямовувалися на подальший стрімкий розвиток молочного скотарства. Доцільно впроваджувалися зарубіжні наукові напрацювання, формувалися власні інновації.

В кожній області були побудовані, або реконструйовані молочно-товарні підприємства з урахуванням сучасних досягнень науки та передового світового досвіду. Рівень продуктивності корів в умовах таких ферм сягав 7-9 тисяч кг молока за лактацію. Розширення таких підприємств є нагальною задачею вітчизняного аграрного виробництва. Створення високопродуктивних молочних стад потребує довготривалої роботи. На перших етапах створюється генетичний потенціал, який множить шляхом відтворювальних процесів. Потім вирощується і виховується молодняк тварин.

На цьому етапі поєднується селекційні та технологічні вимоги. Забезпечення оптимального росту і розвитку молодняку створює прецедент для подальшої їх високої продуктивності.

Правильне вирощування теличок сприяє максимальній реалізації їх генетичної потенції високих надоїв.

Питання вирощування молодняку великої рогатої худоби присвячені роботи багатьох авторів;

Так С.П. Азізов [1] висвітлює організаційні питання підвищення ефективності тваринництва, С.Н. Александров [2] присвячує роботу вирощування молодняку великої рогатої худоби, В.Я. Амбросов [3] приділяє увагу крупним підприємствам, як базовим впровадженням інновацій.

Рекомендації щодо технологічних питань вирощування телят в молочний період висвітлені в роботах Н.А. Балабаєва [4], Г.А. Довнар [5], Т.А. Місостова [6; 7; 8].

Досліджений і напрацьований матеріал із зазначеної проблематики дає можливість конструювати сучасні ефективні технології виробництва молока. Проте поглиблене і повторне вивчення питань щодо створення високопродуктивних стад молочної худоби не втрачає актуальності.

Мета досліджень. Вивчити та оптимізувати технологічні і селекційні питання, формування продуктивних стад корів чорно-рябої породи в умовах сучасних сільськогосподарських підприємств.

Матеріал і методика досліджень. Дослідження та спостереження проводилися на поголів'ї великої рогатої худоби чорно-рябої породи ТОВ «Восток» Харківської області та молочно-товарної навчальної ферми Харківської державної зооветеринарної академії. Проведений аналіз облікової зоотехнічної документації та матеріалів власних досліджень динаміки росту та розвитку молодняку худоби, а також продуктивності корів за 305 діб I II та III лактації.

Результати досліджень. Показники росту і розвитку теличок наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка росту теличок в залежності від маси тіла при народженні

Вікові періоди	Параметри	Групи за масою тіла, кг		
		24-30	31-35	36-40
При народженні	Lim	24-30	31-35	36-40
	M±m	26,6± 0,18	35,7± 0,17	37,7± 0,19
3 міс	Lim	80-88	89-95	95-100
	M±m	84,9± 1,02	92,1± 0,98	98,2± 1,21
6 міс	Lim	140-148	149-155	156-168
	M±m	145,3± 1,21	153± 1,32	164,3± 1,29
12 міс	Lim	240-251	252-261	262-271
	M±m	247,9± 1,81	258,2± 1,91	267,4± 2,03
16 міс	Lim	310-323	324-335	336-345
	M±m	318,1± 2,04	327,7± 2,11	399,2± 2,07
18 міс	Lim	340-349	350-360	361-372
	M±m	346,6± 2,17	355,1± 2,22	367,7± 3,01

[авторська розробка]

Аналіз таблиці свідчить, що телички які при народженні мали більшу масу тіла впродовж усього періоду вирощування перевищували своїх ровесниць за показниками динаміки росту. Коливання маси тіла в межах кожної групи (Lim) адекватно відображали стартові показники. При однаковому рівні годівлі телички, які народжувалися з нижчою масою тіла не досягали за приростами більш крупних теличок при народженні. Так телички з середньою масою тіла при народженні 37,7± 0,19 кг у 18-місячному віці мали масу 367,7± 3,01кг, а телички з масою тіла при народженні 35,7± 0,17кг у такому ж віці досягли маси тіла на рівні 355,1± 2,22 кг, що на 3,5% нижче попередніх. Телички з масою тіла при народженні 26,6± 0,18 відповідно у 18-місячному віці важили 346± 2,17 кг, або нижче на 5,8% від тих, що народжувалися з масою тіла 37,7± 0,19кг.

Відповідно маса тіла телиць при першому заплідненні у віці 18 місяців була різною (табл.2)

Таблиця 2

Показники маси тіла тварин при першому заплідненні та після отелення, М±m

Показники	Групи за масою тіла		
	I	II	III
Маса тіла при першому заплідненні	347,1± 2,28	356,2± 2,53	368,1± 2,69
Маса тіла після отелення	411,3± 2,31	422,6± 2,75	435,1± 2,71

[авторська розробка]

Дослідження показали, що телички, які при народженні мали меншу масу тіла дещо уступали за показниками маси тіла при першому заплідненні та після отелення тваринам, які були більш крупними при народженні. Звідси випливає висновок, що потенційна здатність крупних новонароджених теличок до високої енергії росту і розвитку закладена на початку їх постнатального періоду. Між масою тіла тварин при народженні та подальшими показниками росту і розвитку існує прямолінійна обумовленість. Таким чином показники маси тіла виразно свідчать, що ця ознака є селекційною. Ведення добору за показниками маси тіла теличок при народженні має реальний смисл.

Залежність молочної продуктивності корів від показників їх росту і розвитку від народження до першого запліднення відображено в таблиці 3.

Таблиця 3

Взаємообумовленість показників росту і розвитку тварин та подальшої їх молочної продуктивності

Показники продуктивності	Групи		
	I	II	III
Надій за 305діб лактації, кг	3650± 30,8	3780± 40,1	3817± 33,9
Жирність молока, %	3,81± 0,03	3,82± 0,04	3,80± 0,03
Кількість молочного жиру, кг	139,1± 1,33	144,4± 1,44	145,0± 1,39

[авторська розробка]

В процесі досліджень встановлено, що тварини, які при народженні були більш крупними впродовж усього постнатального періоду, аж до першого запліднення, перевищували своїх ровесниць за динамікою показників росту, а по першій лактації давали на 4,6% вищі надой. По показнику молочного жиру їх перевага становила 4,2%.

Залежність показників продуктивності корів за подальшими лактаціями (II і III) від рівня продуктивності за першу лактацію показана на рис.1.

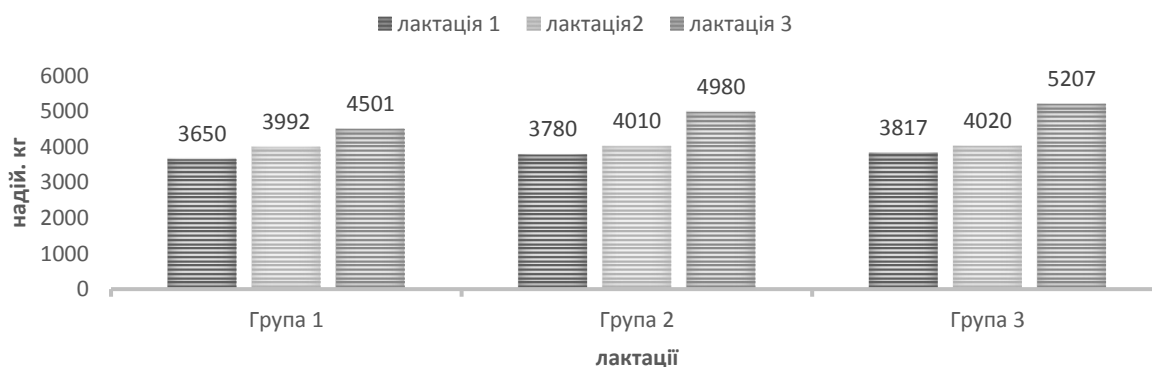

Рис. 1. Залежність рівнів надоїв в наступні лактації від рівня надою за першу продуктивну лактацію

Спостереження показали, що рівень надоїв за першу лактацію позитивно корелює з рівнем продуктивності наступних лактацій. Так тварини які перевищували ровесниць по першій лактації на 4,6%, по другій лактації це перевищення становило 0,7%, а по третій відповідно 15,7%.

Таким чином формувати високопродуктивне стадо варто починати з добору теличок при народженні. Для великої рогатої худоби чорно-рябої породи характерним є підвищення молочної продуктивності у тварин з більш високою масою тіла, як при першому заплідненні так і в процесі росту і розвитку до третьої лактації.

Висновки :

1. Між показниками маси тіла теличок при народженні та подальшим ростом і розвитком встановлена пряmlinійна позитивна обумовленість.

2. Тварини з більш високою масою тіла при першому заплідненні мали більш високі надої по першій, другій і третій лактації.

3. Компенсаторні заходи урівняти динаміку росту, розвитку і рівня молочної продуктивності за рахунок паратипових факторів не є достатньо ефективними. Генетичний фактор є більш результативним, що вказує на доцільність селекційної роботи при створенні високопродуктивних стад.

Список використаних джерел:

1. Азізов С.П. деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва /С.П.Азізов// ЕкономікаАПК.К.: 2011-№4.-С. 12-15.
2. Александров С.Н. Выращивание молодняка крупного рогатого скота /С.Н. Александров, Т.И. Косова.-М.: Издательство АСТ, Донецк: Сталтер, 2003.-119с.
3. Амбросов В.Я. Великотоварні підприємства як основа впровадження іновацій /В.Я.Амбросов // Економіка АПК.2007.-№6-С.14-19.
4. Балабаев Н.А. Некоторые технологические вопросы выращивания телят в молочный период на промышленных комплексах /Н.А. Балабаев , В.В. Мсаев//Бюл. науч. работ /ВИЖ.-1980.-№62.-С.14-19.
5. Довнар Г.А. Выращивание ремонтных телок для молочных комплексов/ Г.А. Довнар//Животноводство и ветеринария.-1978.-№4.С.88.
6. Мисостов Т.А. Выращивание телок/ Т.А.Мисостов.- К.: Урожай, 1977.-128с.
7. Мисостов Т.А. Значение выращивания ремонтных телок для формирования молочных ферм с разной технологией содержания коров/ Т.А. Мисостов. Э.В.Янатъев//Беспривязное содержание скота-перспективная технология в молочном животноводстве:материалы семинара Новомосковск, 1973.- С.53-55.
8. Мисостов Т.А. Интенсивное выращивание телок/ Т.А. Мисостов//Зоотехния.-1996.№2.- С.25-28.

СЕКЦІЯ VIII. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

БІОХІМІЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ *VIVIPARUS VIVIPARUS* (MOLLUSCA, GASTROPODA, VIVIPARIDAE) ДО ТОКСИЧНОГО ВПЛИВУ ТОТРИЛУ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Коноваленко Марія Юріївна
учениця 11 класу

Гранітненський ліцей Малинської міської ради, Україна

Вовк Вадим Миколайович

Голова

ГО "Sustainable development fund of Ukraine ", Україна

Алпатова Оксана Миколаївна

доцент, канд.біол.наук, доцент кафедри екології та природоохоронних технологій
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Циганенко-Дзюбенко Ілля Юрійович

асистент кафедри екології та природоохоронних технологій
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

До токсичних речовин одних із найпоширеніших забруднювачів водних об'єктів на Житомирщині, є пестициди, а саме такі як дельтаметрин та тотрил [1, 3].

Мета дослідження: дослідити особливості впливу тотрилу на молюсків за вмістом каротиноїдних пігментів.

Каротиноїдні пігменти є найчисленнішою і найпоширенішою в живій природі групою пігментів. Вони входять до складу клітин мікроорганізмів, водоростей, вищих рослин, а також клітин тварин і людини. Відомості про каротиноїди молюсків нечисленні. Найбільш повні відомості є у пластинчатоозяберних молюсків та, особливо, у *Mytilus* [4]. У тканинах і клітинах молюсків каротиноїди розподілені нерівномірно. Найбільш високі концентрації їх характерні для нервової тканини. Можливо, що каротиноїдна система депонування кисню є привілеєм тканин і клітин, найбільш важливих для життєзабезпечення організму [7, 8].

Для експериментів були обрані молюски виду Живородка річкова (*Viviparus viviparus*), підкласу Передньоозяброві, ряду *Architaenioglossa*, родини Живородкові (*Viviparidae*).

В якості токсиканту був обраний пестицид *тотрил* (*4-hydroxy-3,5-diiodobenzonitrile*). Випускається у вигляді водних розчинів натрієвих, калієвих і літєвих солей, у вигляді 22,5% - емульгуючого концентрату октилового ефіру. Тотрил використовується в якості післясходового контактного гербіциду.

Напівлетальні концентрація для лабораторних тварин становлять 110-280 мг/кг. Запобіжні заходи як з середньо токсичними пестицидами.

Вміст сумарних каротиноїдів при стандартних умовах водного середовища у молюсків *Viviparus viviparus* дорівнює $0,6942 \pm 0,0476$ мг/100 г. Вміст каротиноїдних пігментів визначали у гемолімфі, гепатопанкреасі, мантиї та нозі (рис. 1).

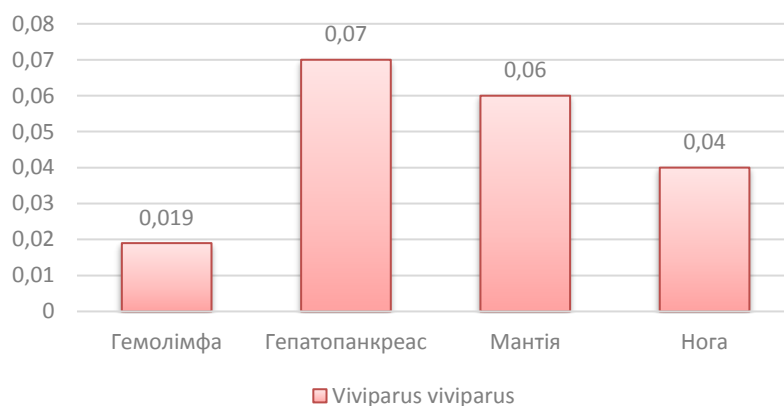

Рис. 1. Сумарний вміст каротиноїдів в органах молюсків за стандартних умов

Компенсаторна та адаптивна реакція організму гідробіонтів на дію токсикантів визначається швидкістю та механізмом надходження полутанта до клітин, тканин і органів, ступенем його накопичення в метаболічно-активних структурах, а також їх фізико-хімічними властивостями та фізіологічною роллю в організмі.

При дослідженні впливу тотрилу на вміст каротиноїдів в тканинах молюсків були отримані результати, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Вміст каротиноїдів в тканинах молюсків під впливом різних концентрацій пестициду тотрил

Характеристика	Концентраційні навантаження			
	Контроль	1/8 CL ₅₀	1/4 CL ₅₀	1/2 CL ₅₀
Вміст мг/100г	$0,6942 \pm 0,0476$	$0,9032 \pm 0,1555^*$	$2,7105 \pm 0,5614^*$	$3,5335 \pm 0,5522^*$

* $P < 0,05$

У всіх розчинах тотрилу було відзначено достовірне ($P < 0,05$) збільшення вмісту каротиноїдів по відношенню до контролю.

Результати впливу пестициду тотрил на вміст β -каротину та ксантофілів представлено на рис. 2-3.

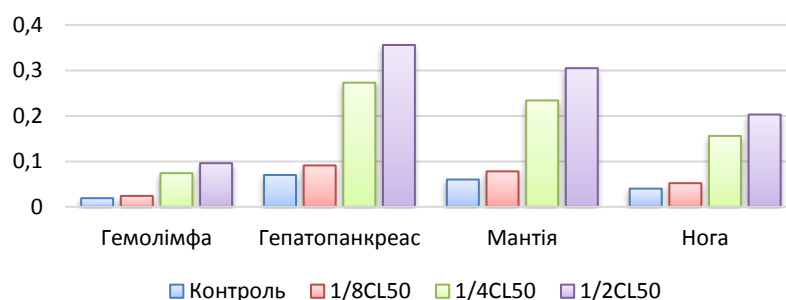

Рис. 2. Вміст β -каротину під впливом різних концентрацій тотрилу

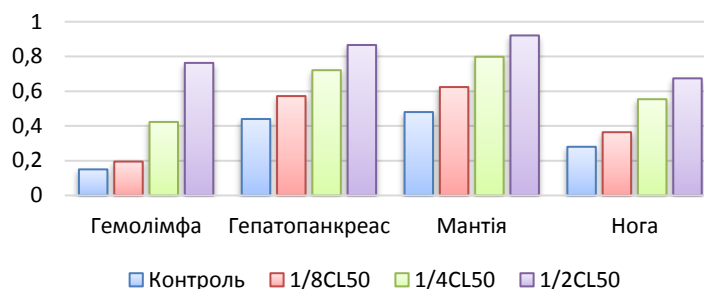

Рис. 3. Вміст ксантофілів під впливом різних концентрацій тотрилу

У молюсків збільшився вміст каротиноїдних пігментів у тканинах у всіх концентраціях тотрилу (1,5-5 разів).

Відмічене збільшення ксантофілів у мантії тварин (у 1,9 рази) за дії 1/2CL₅₀ концентрації пестициду, що є наслідком прояву у молюсків неспецифічної відповіді, суть якої полягає у підвищенні рівня загального обміну речовин у відповідь на дію стресового чинника, в тому числі і гіпоксії, викликані цими чинниками.

Список використаних джерел:

1. Євременко М.В., Ткачук М.І., Любач Н.В. (2006) *Перелік пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні: каталог*. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС.
2. Киричук Г. Є. (2011). *Фізіолого-біохімічні механізми адаптації прісноводних молюсків до змін біотичних та абіотичних чинників водного середовища: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук. Спец. "Гідробіологія"*. Київ.
3. Патица В.П., Макаренко Н.А., Моклячук Л.І. (2005). *Агроекологічна оцінка мінеральних добрив та пестицидів: монографія*. Київ: Основа.
4. Рябцева Ю. С. (2013). *Молюски Littorina littorea та Mytilus Європи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія»*. Київ.
5. Сімонова М.О. (2010). *Каротиноїди: будова, властивості та біологічна дія*. Біол. студії, т. 4, № 2, сс. 159-170.
6. Стадниченко А.П. (2011). *Вплив пестицидів на фільтраційну роботу прісноводних молюсків*. Наукові записки Тернопільського нац. пед. Ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Біологія, №2 (47), сс. 147-150.
7. Maoka T. (2009). *Recent progress in structural studies of carotenoids in animals and plants*. Arch. Biochem. Biophys, vol. 483, pp. 191-195.
8. Maoka T., Ochi J., Mori M., Sakagami Y. (2012). *Identification of carotenoids in the freshwater shellfish Unio douglasiae nipponensis, Anodonta lauta, Cipangopaludina chinensis laeta, and Semisulcospira libertine*. J Oleo Sci, vol. 61 (2), pp. 69-74.

СЕКЦІЯ ІХ. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ГАЗОДИНАМІЧНА ТА ЕКОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ГАЗОВОДНЕВИХ СУМІШЕЙ ЯК АЛЬТЕРНАТИВИ ПРИРОДНОМУ ГАЗУ В ГАЗОВИХ МЕРЕЖАХ НИЗЬКОГО ТИСКУ

Середюк Марія Дмитрівна

ORCID ID: 0000-0002-6874-6947

*д-р техн. наук, професор кафедри газонафтопроводів та газонафтосховищ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна*

Великий Сергій Володимирович

керівник проектів та програм сектору

АТ «Івано-Франківськгаз», Україна

Катерина Роман Тарасович

магістрант інституту нафтогазової інженерії

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Газоводневі суміші розглядають як реальну альтернативу природному газу для забезпечення енергоносіями споживачів населених пунктів у найближчій перспективі. В останні роки удосконалюють технології одержання водню, досліджують способи транспортування, зберігання як самого водню, так і його сумішей з природним газом, розробляють технології одержання газоводневих сумішей з різним вмістом водню. Очікують, що застосування, як енергоносія, газоводневих сумішей, а у подальшому водню, дасть можливість значно зменшити шкідливі викиди і сприятиме покращанню екологічного стану довкілля [1,2].

Основним способом транспортування газоводневих сумішей є трубопровідний транспорт. В Україні та за кордоном вивчається можливість практичного застосування для транспортування газоводневих сумішей наявних магістральних газопроводів та газових мереж населених пунктів. З врахуванням вимог забезпечення герметичності трубопровідних систем за транспортування енергоносія, що містить водень, більш реальним є застосування наявних розподільних газових мереж, надлишковий тиск в яких не перевищує 1,2 МПа.

Не дивлячись на значну кількість робіт, присвячених даній тематиці, деякі аспекти транспортування газоводневих сумішей газовими мережами на сьогодні не висвітлені.

Мета роботи – встановлення взаємозв'язку між газодинамічною та екологічною ефективністю транспортування газоводневих сумішей в умовах газових мереж низького тиску.

Як модельний газопровід вибрано сталевий трубопровід низького тиску діаметром 89х3 мм і довжиною 100 м. Витрати енергоносія при газодинамічних розрахунках вибрано так, щоб повністю перекрити весь можливий діапазон

завантаження газопроводу. Для досліджень взято склад природного газу, який у 2022 році застосовувався при газопостачанні споживачів Івано-Франківської області (табл. 1)

Таблиця 1

Склад природного газу для проведення досліджень

Назва компонента	Об'ємна частка, %
Метан	94,1545
Етан	3,1397
Пропан	0,8704
Ізобутан	0,1224
н-Бутан	0,1389
нео-Пентан	0,0004
ізопентан	0,0345
н-Пентан	0,0264
Генсан	0,0412
Кисень	0,0026
Азот	0,8460
Діоксид вуглецю	0,6230

Приймали, що на базі наведеного вище складу природного газу формувались газоводневі суміші з об'ємною часткою водню від 0 до 100 % з кроком 10 %.

Значення фізико-хімічних властивостей газоводневих сумішей, які необхідні для проведення газодинамічних розрахунків газових мереж (табл. 2), розраховані нами за методикою, що наведена у [3,4]

Таблиця 2

Результати розрахунку властивостей газоводневих сумішей за нормальних фізичних умов

Об'ємна частка водню, %	Густина, кг/м ³	Динамічна в'язкість, Па·с	Кінематична в'язкість, м ² /с	Нижча об'ємна теплота згорання, МДж/м ³	Відношення теплоти згорання суміші до теплоти згорання природного газу
0	0,769	1,038E-05	1,349E-05	37,128	1,000
10	0,701	1,018E-05	1,452E-05	34,485	0,929
20	0,633	9,984E-06	1,577E-05	31,846	0,858
30	0,565	9,786E-06	1,731E-05	29,209	0,787
40	0,497	9,589E-06	1,928E-05	26,573	0,716
50	0,429	9,391E-06	2,187E-05	23,940	0,645
60	0,362	9,193E-06	2,543E-05	21,307	0,574
70	0,294	8,995E-06	3,063E-05	18,675	0,503
80	0,226	8,797E-06	3,896E-05	16,043	0,432
90	0,158	8,598E-06	5,446E-05	13,411	0,361
100	0,090	8,400E-06	9,340E-05	10,777	0,290

Як випливає із табл. 2, при збільшенні об'ємної частки водню у газоводневій суміші помітно зменшується її густина, але при цьому зростає кінематична в'язкість. Ці два параметра впливають на газодинамічну енерговитратність газопроводу. Насичення газоводневої суміші воднем спричинює суттєве зменшення об'ємної теплоти згорання енергоносія.

Багатоваріантні газодинамічні розрахунки сталого газопроводу низького тиску виконано за методикою, що рекомендована чинним нормативним документом [5]. Витрату енергоносія та його властивості зводили до нормальних фізичних умов (тиску 101325 Па і температури 0 °C).

Газодинамічну енерговитратність газових мереж низького тиску оцінювали за величиною енергетичного параметра – гідравлічного нахилу [6,7]

$$I = \frac{\Delta p}{L}, \quad (1)$$

де Δp - втрати тиску від тертя; L - довжина трубопроводу.

Першим етапом досліджень було встановлення впливу концентрації водню у газоводневій суміші на газодинамічну енерговитратність за умови збереження витрат, що мали місце для природного газу. У результаті встановлено, що для зазначеного випадку буде мати місце зменшення газодинамічної енерговитратності газопроводу із збільшенням об'ємної концентрації водню. Для раціонального завантаження газопроводу, якому відповідає турбулентний режим руху енергоносія, відносне зменшення енергетичного параметра, порівняно з перекачуванням природного газу, практично не залежить від витрати, і визначається об'ємною концентрацією водню (рис. 1).

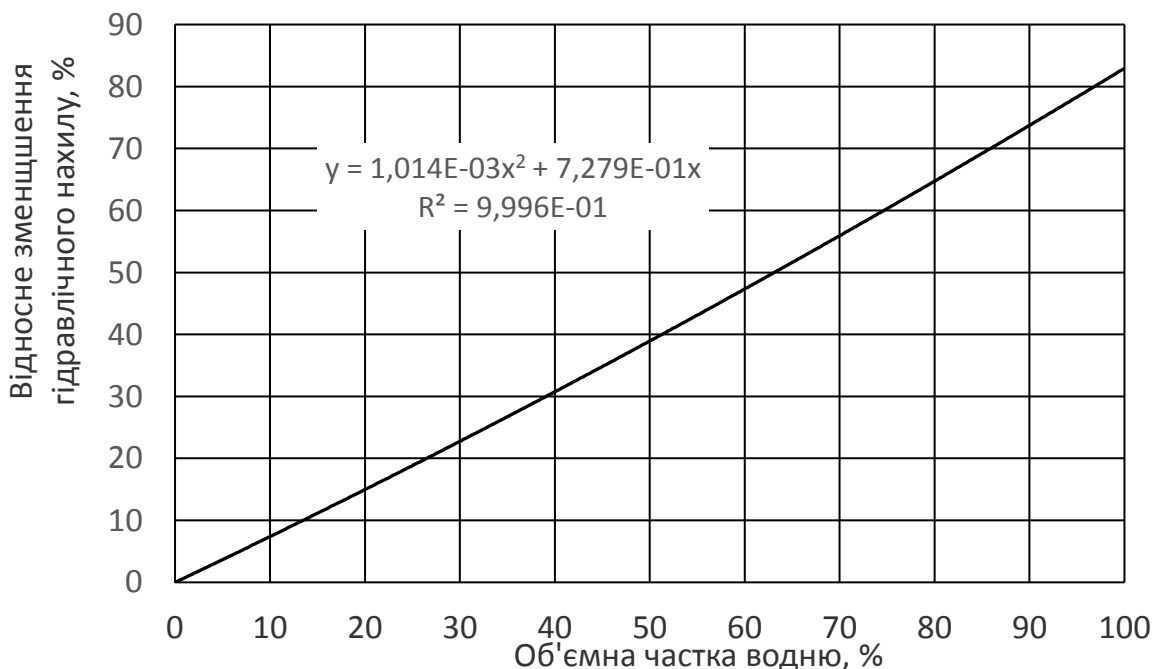

Рис. 1. Залежність відносного зменшення гідравлічного нахилу у газопроводі низького тиску від об'ємної частки водню у суміші

Якщо витрати газу в газопроводі залишити такими, які були при перекачуванні природного газу, то при застосуванні газоводневих сумішей, що характеризуються

меншим значенням теплоти згорання, споживачі не одержать необхідної кількості енергії. Для збереження енергії, яку забезпечував природний газ, прийдеться збільшити витрати в газорозподільних мережах відповідно до такого виразу [4]:

$$Q_{zвyв} = Q_z \frac{\tilde{H}_z}{\tilde{H}_{zвyв}}, \quad (2)$$

де Q_z – витрата природного газу в газопроводі; \tilde{H}_z - нижча об'ємна теплота згорання природного газу; $\tilde{H}_{zвyв}$ - нижча т об'ємна теплота згорання газоводневої суміші з об'ємною часткою водню ув.

На другому етапі досліджень нами виконані газодинамічні розрахунки сталевого газопроводу низького тиску за збільшених витрат енергоносіїв, що забезпечують збереження кількості енергії, яку раніше забезпечував природний газ. Результати обчислень засвідчили, що збільшення витрати енергоносіїв спричинює зростання величини гідравлічного нахилу у газопроводі. Для раціонального завантаження газопроводу відносно зростання енергетичного параметра, порівняно з перекачуванням природного газу, практично не залежить від витрати, а визначається об'ємною концентрацією водню (табл. 2).

Таблиця 2

Збільшення газодинамічної енерговитратності газопроводу низького тиску за збільшених витрат газоводневих сумішей для збереження енергії, яку забезпечував природний газ

Об'ємна частка водню у суміші, %	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
Збільшення гідравлічного нахилу, %	0	6	12	19	27	35	45	55	64	69	58

Таким чином, застосування газоводневих сумішей замість природного газу при незмінних енерговитратах споживачів вимагатиме збільшення витрат енергоносіїв в газопроводах та більших значень тиску на виході газорегуляторних пунктів. Однак дана технологія газопостачання дає змогу зменшити викиди шкідливих речовин в навколишнє середовище при згоранні газоводневих сумішей замість природного газу.

Знайдемо зв'язок між об'ємною часткою водню у газоводневій суміші та екологічним ефектом від її застосування.

Об'єм компонентів природного газу за нормальних фізичних умов, що транспортується газопроводом в одиницю часу, виражаємо через збільшену витрату газоводневої суміші та об'ємну частку водню

$$Q_{zвyв} = Q_{zвyв} (1 - yв), \quad (3)$$

Знаходимо, на скільки зменшується об'єм компонентів природного газу за одиницю часу у складі газоводневої суміші

$$\Delta Q_{zвyв} = Q_{zвyв} - Q_z. \quad (4)$$

Визначаємо відносне зменшення шкідливих речовин при згоранні замість природного газу газоводневої суміші

$$\delta_{екол} = \frac{\Delta Q_{zвyв}}{Q_z} 100\%. \quad (5)$$

Результати визначення екологічної ефективності застосування газоводневих сумішей як альтернативи природному газу зведені у табл. 3.

Таблиця 3

Зменшення об'ємів шкідливих викидів за застосування газоводневих сумішей з різною об'ємною часткою водню

Об'ємна частка водню у суміші, %	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
Зменшення викидів, %	0	3	7	11	16	22	30	40	54	72	100

На рис. 2 наведено графічну на аналітичну залежності відносного зменшення шкідливих викидів у довілля від об'ємної частки водню у газоводневій суміші. Вони дають змогу визначити екологічний ефект за будь-якого значення об'ємної частки водню.

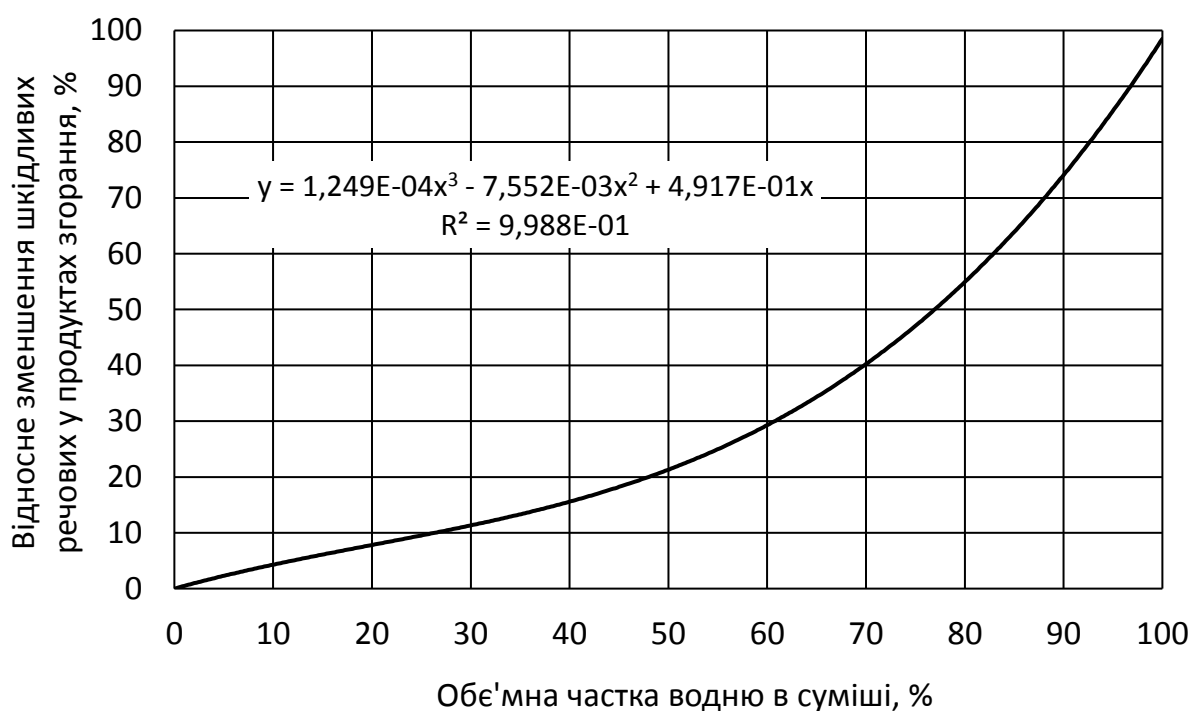

Рис. 2. Відносне зменшення обсягів шкідливих викидів у довілля як функція об'ємної частки водню у газоводневій суміші

Висновки

1. Газоводневі суміші характеризуються меншою, ніж природний газ, об'ємною теплою згорання. Залежність нижчої об'ємної теплоти згорання газоводневої суміші від об'ємної концентрації водню достовірно описується нелінійною функцією.

2. При збереженні у сталевому газопроводі низького тиску витрат, що мали місце для транспортування природного газу, його газодинамічна енерговитратність зменшується за нелінійним законом від 0 % до 84 % при збільшенні об'ємної частки водню у газоводневій суміші від 0 % до 100 %.

3. Для компенсації зменшення теплоти згорання газоводневої суміші, порівняно з природним газом, у газопроводі необхідно передбачати збільшення робочих витрат, які залежать від концентрації водню. Це спричинить зростання газодинамічної

енерговитратності газопроводу низького тиску від 0 % до 69 % при збільшенні об'ємної частки водню у газоводневій суміші від 0 % до 100 %.

4. Позитивним аспектом застосування газоводневих сумішей є зменшення обсягів викидів шкідливих речовин у довкілля. Відносно зменшення зазначених обсягів, порівняно з газопостачанням природним газом, достовірно описується поліномом третього степеня і змінюється від 0 % до 100 % при збільшенні об'ємної частки водню у газоводневій суміші від 0 % до 100 %.

Список використаних джерел:

1. Станіслав Казда, Леонід Уніговський. Наукове супроводження експериментів транспортування сумішей водню та природного газу розподільними газопроводами. *Нафтогазова галузь України*. Київ, 2020. № 5 (47). С. 9-14.
2. Кирило Костогриз. Перші випробування українських газових мереж на водні. *Нафтогазова галузь України*. Київ, 2020. № 5 (47). С. 24-28.
3. ДСТУ EN ISO 6976:2020 Природний газ. Обчислення теплоти згоряння, густини, відносної густини та числа Воббе на основі компонентного складу.
4. Середюк М.Д. Газодинамічні режими експлуатації газових мереж низького тиску при транспортуванні газо-водневих сумішей. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, 2021. № 1 (101). Т.1. С. 52-62.
5. ДБН В.2.5-20 : 2018 Газопостачання.
6. Ксенич А.І. Середюк М.Д. Порівняння енерговитратності транспортування газу в сталевих і поліетиленових газопроводах систем газопостачання населених пунктів. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*, 2009. № 3(21). С. 20-25.
7. Гончарук М. І., Середюк М. Д, Шелудченко В. І. Довідник з газопостачання населених пунктів України. Івано-Франківськ: *Сімик*, 2006. 1313 с.

РОЗРАХУНОК ВИТРАТИ ГАЗУ ЧЕРЕЗ НАСКРІЗНІ ОТВОРИ НА ДІЛЯНКАХ ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ МЕРЕЖ ІЗ УРАХУВАННЯМ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО РІВНЯННЯ СТАНУ AGA-8

Григорський Станіслав Ярославович

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри газонафтопроводів та газонафтосховищ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Розглянемо моделювання процесу витікання газу через отвори в трубопроводах газорозподільних мереж, які відповідно до нормативних документів [1, 2] працюють з надлишковим тиском до 1,2 МПа або за абсолютною величиною 1,3 МПа.

Для обчислення основних фізичних властивостей природного газу за робочих умов на основі компонентного складу використовуємо високоточне фундаментальне (калоричне) рівняння стану AGA-8 [3]. Для проведення всіх необхідних розрахунків використовуємо середовище PyCharm із підключенням GUI-бібліотеки Tkinter. Алгоритм розрахунку параметрів процесу витікання газу через наскрізний отвір в трубопроводі наведено у [4].

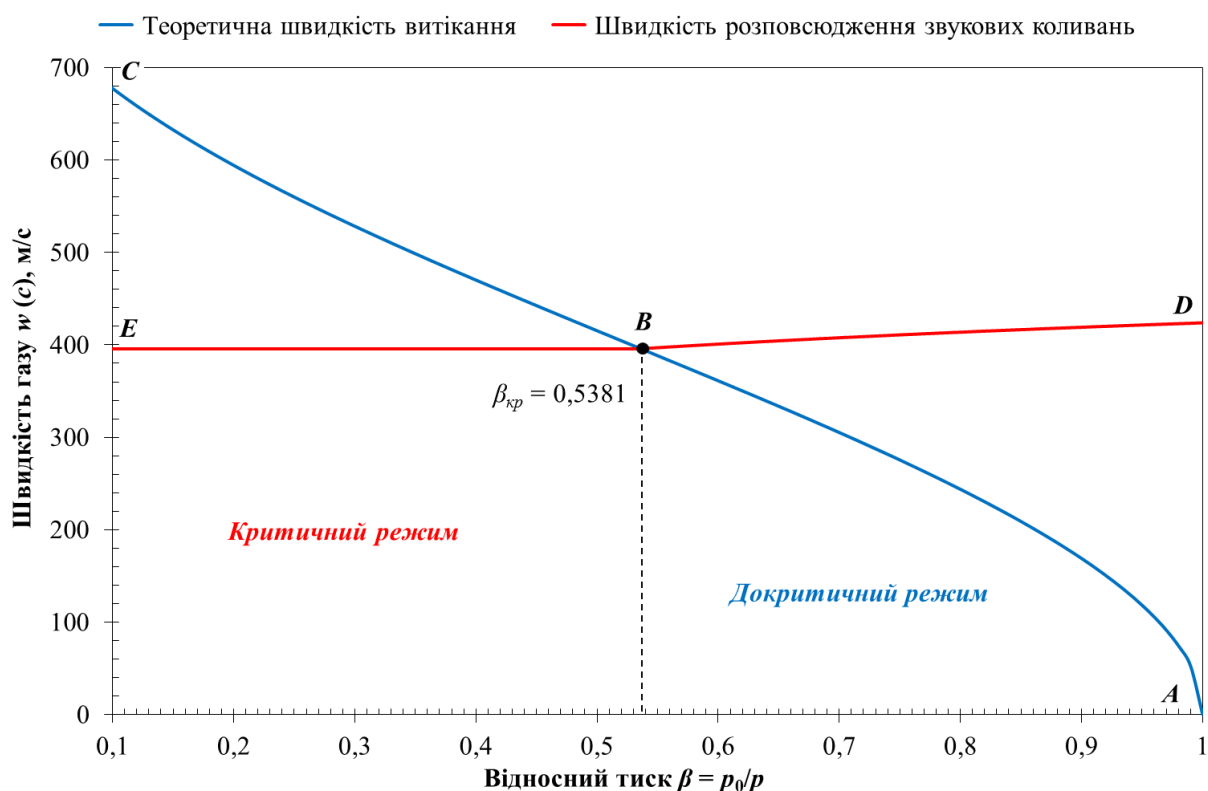

Рис. 1. Результати розрахунку швидкості витікання газу через наскрізний отвір та швидкості звуку із урахуванням рівняння стану AGA-8

На рисунку 1 наведено результати вказаних розрахунків для абсолютної температури газу 280 К та діапазону зміни абсолютного тиску газу від 0,1 до 1,3 МПа включно. Як видно з рисунка теоретичне значення швидкості руху газу через отвір

змінюється за лінією *ABC*, досягаючи близько 690 м/с для тиску газу в трубопроводі 1,3 МПа. На даному графіку також зображено лінію *DBE* зміни швидкості розповсюдження звукових коливань в потоці газу за термобаричних умов в перерізі отвору. При збільшенні тиску газу від атмосферного 0,1 МПа до критичного тиску $p_{кр} = 0,1/0,5381 \approx 0,186$ МПа швидкість звуку в газі зменшується від 424 м/с до критичного значення, яке становить $c_{кр} = 396$ м/с. При подальшому підвищенні тиску швидкість звуку залишається приблизно однаковою і рівною критичному значенню, що пояснюється досягненням звукової швидкості потоку газу в перерізі отвору.

Тому фактична лінія зміни швидкості руху газу через отвір буде відповідати лінії *ABE* (рис. 1) відповідно при зміні тиску від атмосферного 0,1 МПа до 1,3 МПа. Значення критичного відносного тиску, що в даному випадку становить $\beta_{кр} = 0,5381$ отримано внаслідок перетину ліній теоретичної швидкості руху газу через отвір *ABC* та лінії зміни швидкості звуку в газі *DBE* за термобаричних умов в перерізі отвору. Теоретичне значення критичного відносного тиску обчислюється за формулою [5] і для показника адиабати природного газу (теоретичне значення для метану $k = 1,31$) становить

$$\beta_{кр} = \left(\frac{2}{1,31 + 1} \right)^{\frac{1,31}{1,31 - 1}} = 0,5439,$$

і є більшим на 1,1 % від отриманого вище.

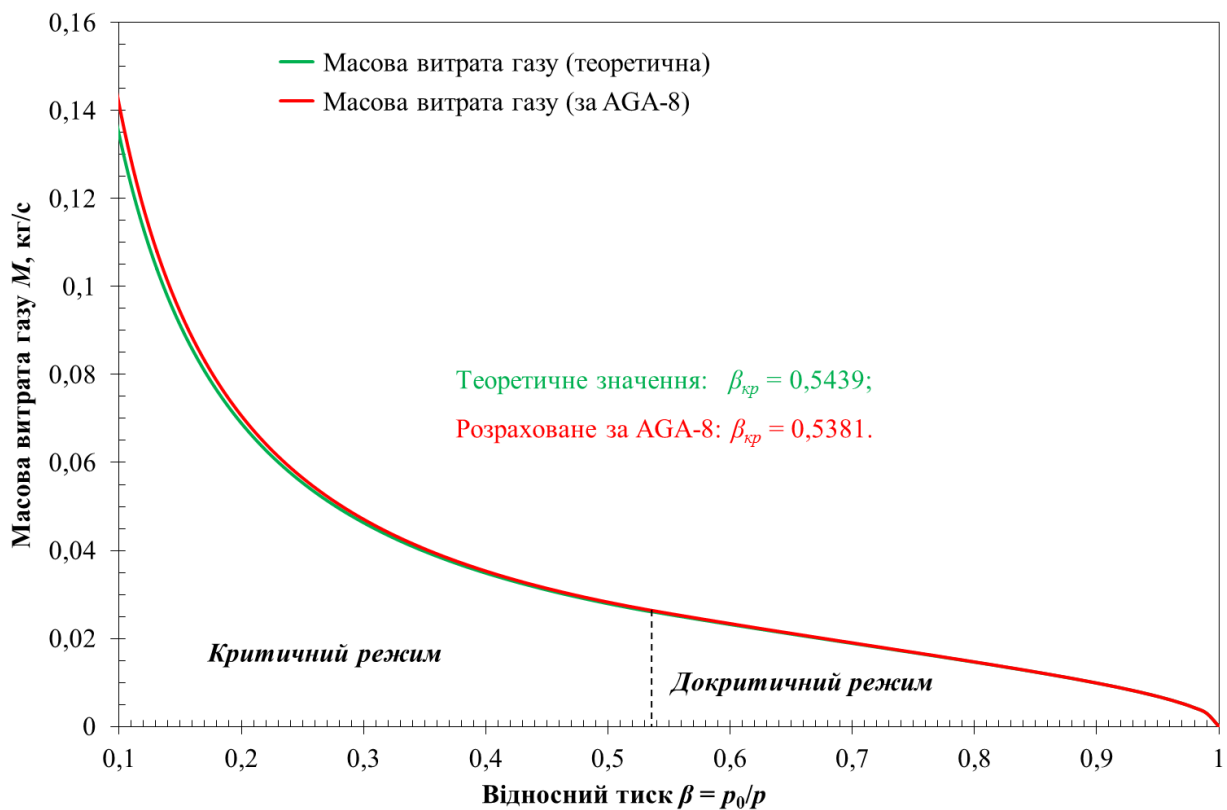

Рис. 2. Результати розрахунку масової витрати газу через отвір за класичною методикою та з використанням рівняння стану AGA-8

Далі виконуємо розрахунок масової витрати газу через отвір за теоретичними [5] і удосконаленими формулами [4] з урахуванням властивостей реального газу за рівнянням стану AGA-8. Температура газу в розрахунках прийнято 280 К. Графічна інтерпретація отриманих результатів наведена на рисунку 2. Як видно з рисунка Зобидві лінії практично співпадають для докритичного режиму витікання газу.

Відмінності між моделлю ідеального та реального природного газу спостерігаються при значеннях тиску більших за критичне значення. Для порівняння результатів за обидвома методиками введемо показник, який є відносним відхиленням та обчислюється за формулою

$$\delta M = \frac{M_{AGA-8} - M_{теор}}{M_{AGA-8}} \cdot 100 \%, \quad (1)$$

де $M_{теор}$ – масова витрата ідеального газу через отвір, обчислена за класичними термодинамічними залежностями [5];

M_{AGA-8} – масова реального природного газу через отвір, що розрахована із урахуванням калориметричних властивостей за рівнянням стану AGA-8 [5].

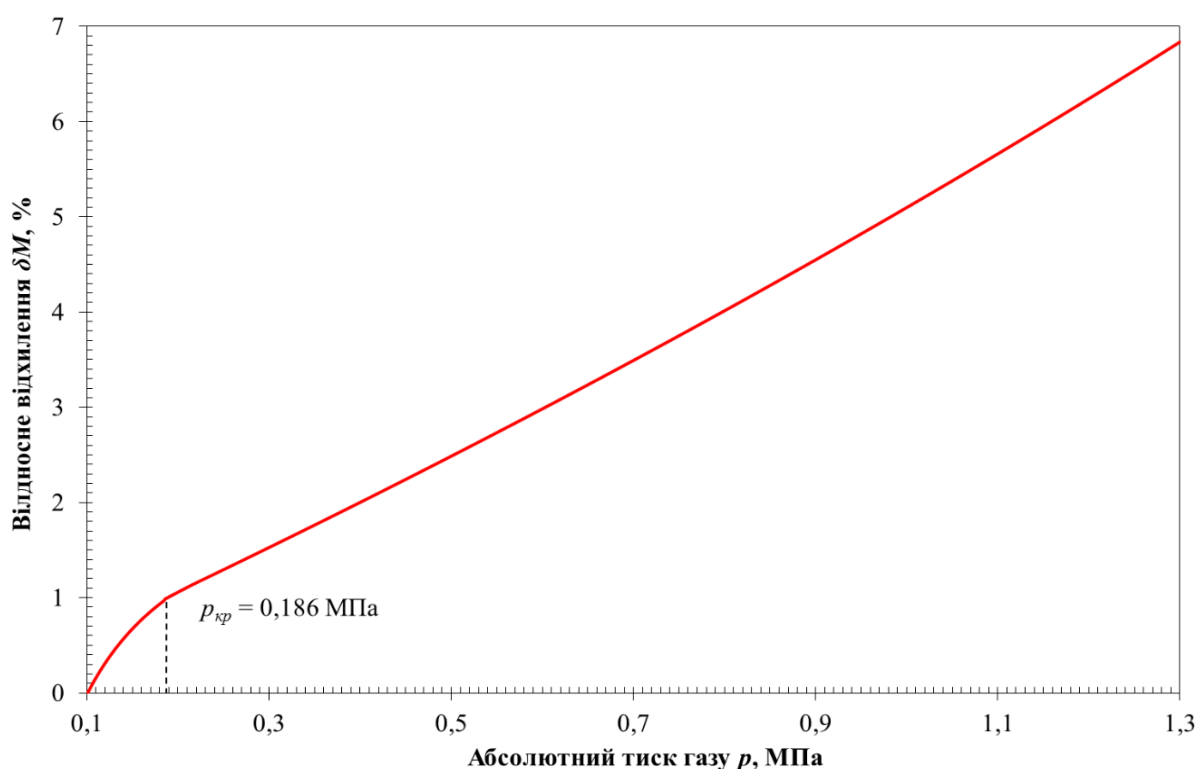

Рис. 3. Відносна різниця між масовою витратою реального та ідеального газу через отвір в трубопроводі залежно від абсолютного тиску газу

З рисунка 3 видно, що при розрахунках процесу витікання природного газу через отвір малого діаметру для докритичного режиму витікання можна використовувати модель ідеального газу. Відносна похибка при цьому не перевищуватиме 1 % у порівнянні із моделлю реального газу за рівнянням стану AGA-8. Даний висновок справедливий для умов експлуатації газових мереж низького та середнього тиску (точніше для тисків до 0,186 МПа).

За критичного режиму витікання, який реалізується за абсолютних тисків понад 0,186 МПа, зростає масова витрата газу через наявність стисливості природного газу та відмінностей між швидкістю звуку та показником ізоентропи для реального газу в порівнянні з ідеальною моделлю. Це стосується газових мереж середнього тиску, та розподільних газопроводів високого тиску I та II категорії. Відносне відхилення для

критичного режиму витікання газу лінійно зростає від 1 до 7 %. Тому при розрахунках масової витрати газу через отвори в газопроводах високого тиску необхідно враховувати відмінності між властивостями ідеального та реального газів.

Список використаних джерел

1. Газопостачання. Інженерне обладнання будівель і споруд. Зовнішні мережі і споруди: ДБН В.2.5-20-2018. – [Чинні від 2019-07-01]. – К.: Укрархбудінформ, 2019. – 115 с.
2. Газопроводи з поліетиленових труб. Інженерне обладнання будівель і споруд. Зовнішні мережі і споруди: ДБН В.2.5-41:2009. – [Чинні від 2010-08-01]. – К.: Мінрегіонбуд України, 2010. – 145 с.
3. ISO 20765-1. Natural gas. Calculation of thermodynamic properties: Part 1: Gas phase properties for transmission and distribution applications; ISO Copyright Office: Geneva, 2005.
4. Григорський С. Я. Особливості розрахунку витоків газу з газорозподільних мереж за рівнянням стану AGA-8 / С. Я. Григорський, Н. В. Мотрук // Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 3 березня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. – С. 91-93.
5. Гімер Р. Ф. Основи газової динаміки. Навчальний посібник. / Р. Ф. Гімер, П. Р. Гімер – Івано-Франківськ: Факел, 2000. – 228 с.

СЕКЦІЯ Х. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

РОЗРОБКА ДЕТЕКТОРА НА ОСНОВІ CdZnTe-НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ДАТЧИКІВ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Банзак Оксана Вікторівна

професор, д-р.техн.наук,

професор кафедри Електроніки, автомобільної техніки та логістики

Одеський державний університет телекомунікаційних технологій та зв'язку, Україна

Банзак Геннадій В'ячеславович

доцент, канд.техн.наук,

доцент кафедри Метрології, якості та стандартизації

Одеський державний університет телекомунікаційних технологій та зв'язку, Україна

Лещенко Олег Іванович

доцент, канд.техн.наук,

завідувач кафедри Електроніки, автомобільної техніки та логістики

Одеський державний університет телекомунікаційних технологій та зв'язку, Україна

Жеребцова Лілія Миколаївна

старший викладач кафедри Метрології, якості та стандартизації

Одеський державний університет телекомунікаційних технологій та зв'язку, Україна

Розробка сучасних блоків детектування, призначених для контролю стану захисних бар'єрів шляхом вимірювання потужності дози гамма-випромінювання у повітрі, у складі систем радіаційного контролю АЕС є важливим та актуальним завданням. Блоки детектування системи АКРБ-03, що знаходяться в даний час в експлуатації, виробили свій ресурс (АКРБ - апаратура контролю радіаційної безпеки) [1,2]. Сама система, розроблена понад 20 років тому, як виробила свій ресурс, а й морально застаріла [2]. Очевидно, що нові блоки детектування повинні мати більш високі метрологічні та експлуатаційні показники. Суттєве покращення метрологічних та експлуатаційних характеристик детекторів, як показано вище, може бути отримане тільки на основі застосування нових матеріалів, зокрема широкзонних напівпровідників, таких як CdZnTe [2].

Проведемо перерахунок заданого з умов експлуатації сигналу на вході попереднього підсилювача, відповідного шуму, еквівалентну потужність дози. Порівняємо отриманий результат із чутливістю детектора для типових розмірів датчика. У цьому скористаємося співвідношеннями дозиметричних величин, наведеними далі [1,2].

Поглинена доза – відношення середньої енергії (dW), переданої випромінюванням речовини в елементарному обсязі, до маси речовини в цьому обсязі (dm):

$$D = \frac{dW}{dm}, \text{ Гр.} \quad (1)$$

Потужність поглиненої дози – відношення збільшення дози за інтервал часу dt до цього інтервалу часу:

$$P = \dot{D} = \frac{dD}{dt}, \text{ Гр/с.} \quad (2)$$

Щільність потоку енергії іонізуючого випромінювання або інтенсивність випромінювання – відношення сумарної енергії (dE), перенесеної за одиницю часу (dt) випромінюванням, яке потрапило в об'єм елементарної сфери, до площі поперечного перерізу цієї сфери (dS):

$$I = \frac{dNdE}{dSdt} = \varphi dE, \text{ МэВ/(м}^2\cdot\text{с).} \quad (3)$$

де $\varphi = \frac{dN}{dS \cdot dt}$ – щільність потоку іонізуючих частинок; dN - число частинок випромінювання.

Зв'язок щільності потоку енергії (E_γ) моноенергетичних фотонів із щільністю потоку має вигляд:

$$I = \varphi E_\gamma = \frac{A}{4\pi r^2} E_\gamma, \text{ МэВ/(м}^2\cdot\text{с).} \quad (4)$$

Зв'язок потужності дози та щільності потоку енергії має вигляд:

$$D = I \mu_{em}, \text{ см}^2/\text{г}, \quad (5)$$

де μ_{em} – масовий коефіцієнт поглинання енергії фотонів у речовині.

Таким чином, з розрахунків та таблиці 1 видно, що включення датчика в режимі роботи імпульсної пропорційної іонізаційної камери дозволяє збільшити чутливість в $\sim(2,55\dots2,8) \cdot 10^5$ разів за інших рівних умов і характеристик кристалів.

Включення CdZnTe-детектора в режимі імпульсної роботи пропорційної іонізаційної камери дозволяє істотно підвищити його чутливість, розширити динамічний діапазон значень потужності, що реєструється дози від фонових значень до обумовлених аварійними режимами роботи реакторної установки. Застосування імпульсного режиму дозволяє практично реалізувати інші можливості і, насамперед, - компенсацію енергетичної залежності чутливості (ЕЗЧ), т.зв. "ходу з жорсткістю".

Коригування здійснюється шляхом зміни частоти імпульсів на виході блоку детектування залежно від енергії зареєстрованого випромінювання E_γ :

$$n_{out} = n_{inp} \cdot K(x), \quad (6)$$

де n_{out} – частота імпульсів на виході блоку детектування, n_{inp} – частота імпульсів на виході підсилювача детектора; $K(x)$ — коефіцієнт зміни частоти імпульсів на виході блоку детектування; x – номер каналу, який відповідає енергії E_γ .

Чисельне значення коефіцієнта зміни частоти імпульсів на виході блоку детектування визначається на підставі аналітичної залежності відношення чутливості детектора до реєстрованого гамма-випромінювання $S(E_\gamma, x)$ та чутливості до гамма-випромінювання з енергією, на якій проводилося його градування: орой проводилась его градуировка $S(E_{\gamma k}, x)$:

$$\varepsilon(E_\gamma) = \frac{\int_{x_{\min}}^{x_{\max}} S(E_\gamma, x) K(x) dx}{\int_{x_{\min}}^{x_{\max}} S(E_{\gamma k}, x) dx}, \quad (7)$$

де x_{\min} – номер каналу, що відповідає рівню шуму; $\varepsilon(E_\gamma)$ – задана відносна залежність чутливості детектора від енергії.

Для практичної реалізації корекції вихідного сигналу блоку детектування пропонується використовувати шматково-лінійну інтерполяцію заданої відносної аналітичної залежності від чутливості детектора від енергії:

$$\varepsilon(E_\gamma) = \left[\frac{S(E_{\gamma_1}, x_1) K(x_1)}{S(E_{\gamma_1}, x_1) K(x_1) + S(E_{\gamma_2}, x_2) K(x_2) + \dots + S(E_{\gamma_j}, x_j) K(x_j)} \right] \times \frac{1}{\int_{N_{\min}}^{N_{\max}} S(E_{\gamma k}, x) dx}. \quad (8)$$

Таким чином, завдання корекції енергетичної залежності чутливості полягає в отриманні значення $K(x)$ для певного діапазону енергетичного зареєстрованих фотонів E_{γ_j} .

На першому етапі при створенні алгоритму цифрової корекції енергетичної залежності чутливості використовувалися дані про коефіцієнт $K(x)$, наведені в таблиці 1 [1].

Таблиця 1

Δx , keV	40÷80	80÷170	170÷350	350÷450	450÷1100	1100÷1500
$K(x)$	0,015625	0,039	0,625	3,875	4,5	22

При цьому відносну залежність чутливості детектора від енергії наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

$E_\gamma, \text{ keV}$	59	122	166	279	392	662	835	1250
$\varepsilon(E_\gamma)$	1,03	1,00	1,05	0,99	1,04	1,02	0,93	1,00

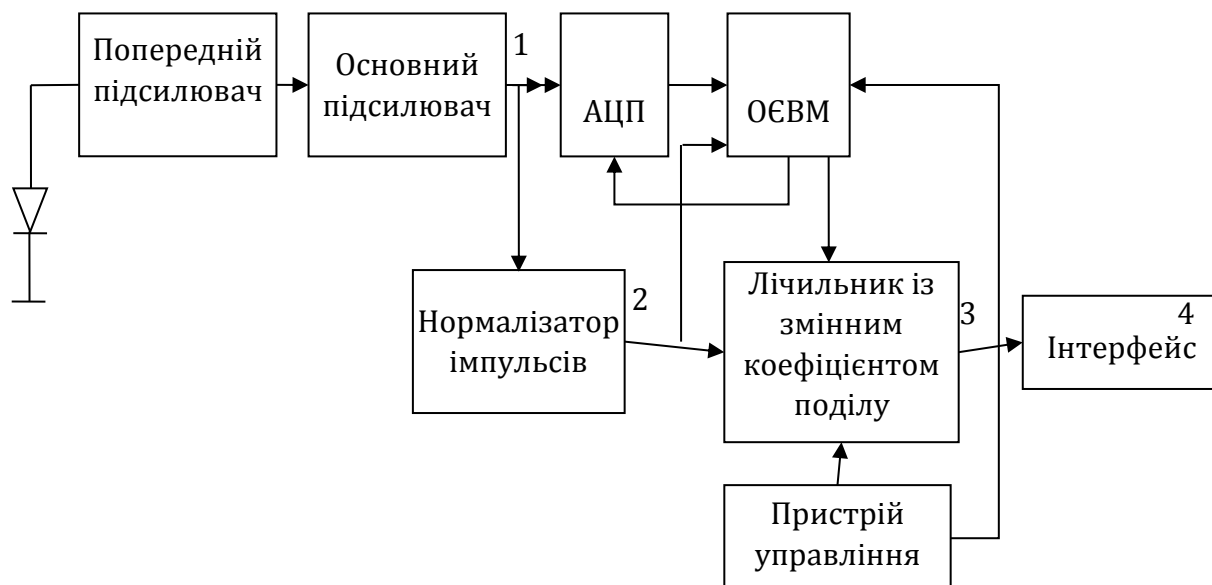

Рис. 1. Структурна схема блоку детектування з урахуванням CdZnTe-датчика

Таким чином, з таблиці 2 випливає, що максимальна похибка, спричинена залежністю чутливості CdZnTe-датчика від енергії гамма-випромінювання (хід з жорсткістю) становить 7 % для енергії 835 кеВ.

На рисунку 1 наведено структурну схему першого варіанту дозиметричного блоку детектування з цифровим коригуванням "ходу з жорсткістю". Розроблений детектор за габаритами та вихідними сигналами сумісний з застосовуваним сьогодні блоком детектування типу БДМГ-41 [1]. Розглянемо принцип дії однієї з варіантів такого детектора.

При взаємодії іонізуючих випромінювань з матеріалом датчика з його виході з'являються імпульси негативної полярності з амплітудою, пропорційної поглиненій в кристалі енергії. Сигнал, що знімається з кристала датчика, надходить на попередній зарядний підсилювач. Далі сигнал посилюється в основному підсилювачі (ОП) до напруги, достатніх для роботи АЦП і нормалізатора імпульсів. Однокристална мікро-ЕОМ (ОЕОМ) та АЦП утворюють аналізатор спектру (в ядерній спектрометрії частіше застосовується термін "багатоканальний аналізатор імпульсів") з подальшою обробкою для визначення коефіцієнта зміни частоти імпульсів на виході блоку детектування за алгоритмом, описаним вище. Також на ОЕОМ надходять імпульси з нормалізатора визначення швидкості рахунки. ОЕОМ, своєю чергою, керуючи лічильником зі змінним коефіцієнтом поділу (СПКП), коригує енергетичну залежність чутливості CdZnTe-датчика. З виходу лічильника скориговані імпульси стандартної амплітуди, що відповідає рівням логічного "0" і "1" елементної бази, що використовується надходять на вузол інтерфейсу. Вузол інтерфейсу перетворює зазначені імпульси за тривалістю та амплітудою, необхідною для роботи каналу АКРБ, який не відповідає сучасним стандартам передачі інформації.

Висновок. На основі розробленої моделі створено детектор іонізуючого випромінювання для дозиметрії. Принциповою відмінністю його від відомих приладів є застосування як первинного перетворювача гамма-випромінювання (датчика) кристалів CdZnTe. Переваги такого рішення, доведені попередніми дослідженнями, дозволили створити детектор, який має

- велику роздільну здатність, не більше 40 кеВ;
- ширший динамічний діапазон значень реєстрованої потужності дози випромінювання – від фонових до аварійних режимів роботи реактора;
- менше значення енергетичного еквівалента шуму.

Список використаних джерел:

1. Банзак О.В. Полупроводниковые детекторы нового поколения для радиационного контроля и дозиметрии ионизирующих излучений / О.В. Банзак, О.В. Маслов, В.А. Мокрицкий: Под ред. В.А. Мокрицкого, О.В. Маслова. – Монография. – Одесса, 2013. – Изд-во «ВМВ». – 220 с.
2. Банзак О.В. Методика проектирования цифрового гамма-спектрометра / О.В. Банзак, А.В. Карпенко, О.В. Маслов, В.А. Мокрицкий // Система обробки інформації. – №1(108). – Харків, 2013. – С. 35–38.

СЕКЦІЯ XI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

IVAN FRANKO'S ACTIVITY IN THE FORMATION OF THE SCIENTIFIC STYLE OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE

Trush Olena

PhD in Philology,

associate professor in department of ukrainian language named after I. Kovalyk

Lviv National university named after Ivan Franko, Ukraine

There is a widespread opinion in linguistics that the scientific style of the Ukrainian language began to take shape only at the beginning of the 20th century. At the same time, the scientific works of P. Kulish, I. Nechuy-Levytskyi, M. Drahomanov in the Dnipro region, as well as the active activity of the Shevchenko Scientific Society in Lviv, the publications “Notes of the Shevchenko Scientific Society” and “Literary-Scientific Herald”, which played a considerable role in the development of the Ukrainian scientific language, are neglected. N. Zelinska claims that the process of academic style stabilization was not “impersonal” – vice versa, ...because of the fact that Ukrainian science of that time...was created by strong, literary gifted language personalities, – and in academic-humanitarian sphere practically all of them were writers, – Ukrainian academic style on the early stage was formed as an esthetic notion, and, contrary to unified style of later years, was clearly individualized” [6 : 127].

Prominent in the stylistic system of literary language are the scientific texts of Ivan Franko, by which the writer significantly expanded its functional boundaries in the second half of the nineteenth century and laid the foundations for developing Ukrainian scientific speech. The artist, as linguists rightly say, “quickly outgrew tight frames of local “Galician” writer and turned into all-Ukrainian writer. This is the reason why I. Franko became one of the creators of Ukrainian academic language, one of the founders of its journalistic, and partly academic – in the sphere of philology – styles” [18 : 107]. According to I. Bilodid, the writer with the help of practice, his academic and journalistic activity “validated those styles, worked on their language” [1 : 46]. Y. Regushevskyi calls I. Franko “not only the creator of science, but also the founder of academic style of modern Ukrainian literary language” [20 : 4].

I. Franko himself wrote in a letter to A. Krymskyi dated August 26, 1898: “In science and journalism, I was and probably always will be only a dilettante. I am drawn here and there, I try to learn this and that issue, and when I'm going to write about him, mainly because no one more competent is writing about him. I am more of a popularizer than an original scientist. In the end, you already evaluate this as you know, you can see better from the side. I only hear that I bring my temperament to my scientific and journalistic works and in this way arouse interest in the issues raised by me, which until now did not even suspect these issues. This is quite a lot for Galicia” [26 : 115].

In the second half of the 20th century multifaceted studies of the language and style of I. Franko's works, his views on the essence of language as a phenomenon of the human spirit, its history and ways of development were revived. In the field of vision of linguists are such problems as the role of the artist in the creation of a single literary language for the whole

of Ukraine, his participation in the language discussions of the second half of the 19th century, the interpretation of the dialect base of the literary language, the principles of Ukrainian orthography, Franko's interest in the ancient monuments of the Ukrainian language and onomastics, his translation practice, etc.

These questions were the subject of numerous investigations about I. Franko: F. Zhylyko, N. Korniienko, Z. Franko, Yu. Shevelyov, V. Statteieva, O. Serbenska, H. Matsyuk, I. Kernytskyi, E. Dmytrovskyi, P. Kovaliv, I. Petlychnyi, Ya. Zakrevska, V. Greschuk, A. Moskalenko, Z. Bychko, V. Simovich, V. Lev, I. Bilodid, F. Medvedev, M. Nakonechnyi, B. Sokil, T. Panko, V. Peredrienko, D. Grynchyshyn, L. Polyuga, O. Kupchynskyi, R. Zorivchak and others. A. Buryachok provides an overview of various aspects of I. Franko's language analysis during 1891–1967. I. Kovalyk defines the range of scientific problems in general linguistics that I. Franko was interested in.

The object of scientific studies is the speech of the characters of Franko's works and communicative situations in the artistic text, the linguistic personality of Franko through the prism of the communicative paradigm, the emotional space of his artistic works, the poetics of the artistic text, the essence and linguistic mechanisms of Franko's text creation, statistical analysis of the works, etc. (I. Tsihotskyi, T. Kosmeda, L. Protsak, L. Svarychevska, O. Serbenska, N. Zelinska, S. Buk). These explorations mostly reveal the participation of I. Franko in solving actual linguistic problems and reveal the linguistic features of his artistic works, while the scientific texts of the writer have not been enough researched yet.

I. Franko's activity in the formation of the scientific style of the Ukrainian language is proved: 1) in the development of scientific terminology and 2) in the development of syntactic structure of the text, because "accuracy and uniqueness ... are ensured by the correct choice of the necessary terms, clarity and coherence – by appropriate syntactic constructions, lines of compound and complex sentences that give unlimited space for thinking and the development of thought" [3 : 29].

Terminology is a typical sign of academic style, it transfers certain system of scientific notions of this or that language and, accordingly, constitutes the base of its language style. I. Franko played crucial role in creation of terminological systems of Ukrainian language. His "merit... lies, first of all, in the usage of big amount of special lexis, terminology and nomenclature from actual Ukrainian sources and international fund, and by doing this in codification of this lexis in academic discourse" [24 : 70]. The writer in many works in this or that way touched problem of a term in the system of Ukrainian academic language, its functioning, creation and semantics. I. Franko gave a modern definition to the concept "scientific term" and encouraged formation of new linguistic terminology [21 : 776]. A question about I. Franko's role in development, standard setting and working on terminological lexis was repeatedly discussed in their works by T. Panko, M. Leonova, Y. Rehushevskyi, I. Kochan, Z. Franko, I. Tsihots'kyi, O. Serbenska and others. In particular, T. Panko analyzes thoughts of the writer concerning main traits of terms: clarity and monosemy, nationality and internationality, "correspondence of a term to sense of a concept it defines, practicability or the absence of its emotional coloring" [15 : 18], emphasizes I. Franko's contribution in development of Ukrainian economic terminology.

M. Leonova views those thematical groups of terminology lexis which I. Franko validated in Ukrainian language: social-political, philosophical, historical, literary, editorial-publishing, abstract and others; clears up an issue of usage of foreign origin terms in national lexicology, etc. [12].

S. Pinchuk and Y. Rehushevskyi analyzed literary terms in academic and journalistic works by I. Franko (the final stage was "Словник літературознавчих термінів Івана Франка" by S. Pinchuk and Y. Rehushevskyi). Apart from that, Y. Rehushevskyi compiled

“Словник мовознавчих термінів Івана Франка”, and for 150th anniversary from the birth of the Kameniar published a monography “Нариси про мову наукових праць І. Я. Франка”, in which he succinctly characterizes the period of development of Ukrainian literary language at the end of the 19th – beginning of the 20th century, defines ways of academic style creation (in particular, professional terminology), groups linguistic terms, found in scientific and journalistic works of I. Franko, according to thematical principle (13 groups altogether), finds origin and usage of these or those terms in Ukrainian grammars and linguistic works from various times [20].

I. Kochan outlines such aspects of activity of Franko-terminologist as his thoughts about a term and terminology, about translation of terms from different scientific spheres and creation of his own, national terms; about functioning of terminological lexis in artistic works, etc. [11 : 701].

At the same time Franko enriched poetical text with scientific lexis, giving to it, in this way, other sounding. “Merit of Franko, as a master of word, is ...introduction of this lexis in a system of tropes and figures. And here the writer was a pioneer...” [25 : 509]. Such notion is typical for the second part of the 20th century in general and creativity of the Sixtiers in particular. Intellectualization of the language in artistic discourse, to be precise in the aspect of language characteristic of characters-intellectuals in the prose of Kameniar is researched by I. Tsikhots’kyi [22; 28].

Thus, lexis of Ukrainian language in general and scientific terminology in particular, contribution of I. Franko in its creation and validation, was and still is the subject for multiple linguistic research and basis for terminology dictionaries. But we cannot say the same about research of syntax of Franko’s academic discourse, because syntax peculiarities of academic style shown first of all in complex sentences with their clarity of construction and logical sequence, semantic relations among predicative parts.

Syntax of the writer – is a fragment of syntactic structure of academic discourse of the second part of the 20th century. F. Zhylyko points out: “The language of writings of Galician publicists and scholars with its syntactic structures, as a rule, was far from vernacular, from the syntax of general nationwide Ukrainian literary language, that was formed on the basis of dialects from central Ukraine. They have many Latin and Polish syntactic structures in their language” [4 : 23-24]. P. Pliushch claims that language of academic literature, press and journalism “...was very artificial. It was often saturated with improper terms, Polonisms (lexical and grammatical) and surprised with its difficult syntactic structure, often in a German manner” [19 : 263]. M. Zhovtobriukh voices similar opinion about presence of dialect forms, creation of syntactic structure under influence of other languages [5 : 6]. I. Nechui-Levytskyi, thoughts about synthetic-artificial character of then literary language that was developed under different influences, thought that “for literature the sample of literary language has to be the very language of a woman from a village with her syntax” [29 : 29]. Already in the grammar by I. Mohylnytskyi “for norm were considered also some dialect syntactic structures” [14 : 70].

Concerning the syntax of Franko, F. Zhylyko points out: “He transfers colloquial, narrative syntactic structures to the language of his journalistic and academic works, making their construction more difficult, similar to syntactic structures of highly-developed literary languages” [4 : 24]. Z. Franko writes the following about syntax of the first tale “Перпії й Довбущуки”: “Syntax of the author’s language in the tale was also in accordance with esthetic demands of tht time – phrase hypertrophy, abundance of paratactic and hypotactic constructions...The author’s language in the practically whole tale has more difficult, but not perfect if to talk about harmony and clarity, syntax [25 : 479]. I. Tsikhots’kyi mentions syntactic sentence construction as a sign of literary discourse of the characters: “We often

can meet long sentences, complicated by abundance of coordinate and subordinate clauses, homogeneous parts of a sentence, clarifications... Despite the complexity of syntactic construction, such statements are perceived surprisingly easy, and make proper impression on a reader (listener) [22 : 124].

In the linguistic literature, I. Franko's doctoral dissertation and a number of articles by I. Petlychnyi [16; 17] are devoted to the issue of the syntactic organization of the literary text, in which the author provided a thorough analysis of the structural and stylistic characteristics of a simple sentence, in particular the syntax of cases, inserted and inserted constructions, of various types monosyllabic structures, as well as quantitative calculations of the use of complex, complex, and complex sentences with order and subordination. I. Cherednychenko considered the syntactic features of I. Franko's artistic prose; Lolyn stories and poetic works – O. Demyanenko; journalistic style – V. Shyprikevich.

The study of the specifics of the structure of the sentence in general and complex in particular in the scientific articles of the writer would be incomplete, insufficient without any remarks about the changes and corrections in the structure of the sentences and conjunctions made by I. Franko during the reprinting of his works. Exploring the language of Kameniar, such linguists as Z. Franko, F. Zhylko, I. Petlychnyi, V. Simovych, N. Korniienko, I. Oshchypko, M. Bilous, I. Grytsiutenko, Ye. Dmytrovskii, N. Dniprovskia, L. Tereshko, repeatedly turned their attention to author's corrections mostly in lexic, morphology, partly – in syntax. In their works researchers mostly wrote about improving the language of works of fiction, while the author's corrections to the scientific text were not the subject of separate consideration. Many of the scholarly articles reprinted during the life of I. Franko remained unchanged within the syntax structure of a sentence (“Жіноча неволя в руських піснях народних”, 1883; “Етимологія і фонетика в южноруській літературі”, 1894; “Причинки до української ономастики”, 1906; “Поезії Віктора Забіли”, 1906; “До біографії та характеристики В. Забіли”, 1906; “Що таке поступ”, 1903; “З останніх десятиліть ХІХ віку”, 1901, 1910). This can be explained by the fact that for the most part, except for the last one, the articles were published and reprinted in the same year.

Three scientific works of I. Franko have been modified in the following editions: “Темне царство” 1881–1882, 1914; “Іван Вишенський, його час і письменська діяльність” 1892, 1911; “Панщина та її скасування в 1848 році в Галичині” 1898, 1913.

“In the study of the development of I. Franko's language, – as N. Korniienko notes, – on the basis of a comparison of works edited by the author himself, important precepts are given by the writer's preface to certain corrected editions ...” [10 : 88].

In the preface to the second edition of the “Темне царство”, I. Franko stated: “Reprinting this study after 33 years, I made some, not very significant linguistic, stylistic, and speech corrections and added notes” [27 : 4].

These corrections are related to the transformation of the complex sentence construction: segmentation of one complex sentence into two or more; combining two or three sentences into one; transformation of a complex sentence into a simple one or a compound one; replacing the participle with an active participle by a subordinate clause. Much more often the writer makes changes to the system of connecting means between the parts, as a rule, of complex sentences, rarely – of compound ones, in which the identity of I. Franko's linguistic manner is revealed. I. Petlychnyi wrote: “I. Franko pays big attention to construction of complex sentences, focuses on a structure of each syntactic unit...with the aim of drawing nearer syntactic structures of complex sentences to constructions common for all-Ukrainian literary language” [16 : 345].

V. Simovych also stated: “Such an eternally lively and sensitive man as Franko was, never left what he wrote in the same form as it was once printed; moreover, he was very

glad to listen to the advice and suggestions of strangers and he corrected in a better and more clear way that parts that he considered to be fairly suggested" [41 : 29].

The writer "introduced changes according to his own language evolution and objective laws in the development of the Ukrainian language" [23 : 10], "with the growth of his literary technique, with the improvement of his skills" [10 : 87]. P. Kovaliv notes: "Ivan Franko gradually frees his language from the dialects inherent to him, and his language becomes pure and clear ..." [8 : 9]. In our opinion, such corrections to a syntax structure of a sentence are also associated with the editorial work of I. Franko in various periodicals.

As an editor of *Literary-Scientific Herald* during 1898–1906, I. Franko performed all the so-called rough work: he edited manuscripts, read those works that were corrected, cooperated with authors (because "careful attitude to the individual creative manner of each author" is important for good editing) [13 : 24] etc. In the memoirs of K. Hrynevych, she recalls: "From the touch of Franko's pen a transparent construction suddenly appears, incomparable syntax, crystal melody of the word. These were the instructions of the great artist" [2 : 151]. In study of the Lviv period in the history of the *Literary-Scientific Herald*, H. Korbych describes I. Franko's collaboration in this journal as follows: "The one who for 30 years has been taking active part in literature, as doctor Franko, who has been an editor of so many magazines and editions, who knows all Slavic languages except a few non-Slavic languages, and our language as he..." [9 : 57–58]. V. Simovych rightly remarked: "Open any book of the *Literary-Scientific Herald* from that time ... – you will feel Franko's hand everywhere, his broad knowledge is everywhere, the power of his spirit is breaking through everything" [23 : 179].

The scientific texts of I. Franko are also of interest from the point of view of their syntactic organization, because they provide an opportunity to trace the linguistic evolution of the writer in the approximation of the Western Ukrainian variant of literary language to its East-Ukrainian model, to trace the work of the writer on improving the syntactic structure of complex sentences that appear in scientific speech as an expression of various meanings relations between their predicative parts and reflect the ordered logic of the presentation of the material. Observing the syntax of the writer's scientific prose makes it possible to draw conclusions about his contribution to the formation of the scientific style of the Ukrainian literary language.

References:

1. Білодід І. К. Каменяр українського слова (До 110-річчя з дня народження і 50-річчя з дня смерті І. Я. Франка). Київ: Наук. думка. 1966. 67 с.
2. Гриневичева К. Зустрічі з поетом. *Спогади про Івана Франка*. Упоряд., вступ. стаття і примітки М. І. Гнатюка. Львів: Каменяр. 1997. С. 150-155.
3. Єрмоленко С. Я., Колесник Г. Н., Ленець К. В. Мова і час: Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови. Київ: Наук. думка. 1977. 237 с.
4. Жилко Ф. Т. Роль Івана Франка в історії української літературної мови. *Українська мова в школі*. 1956. № 3. С. 18-26.
5. Жовтобрюх М. А. Науковий стиль української мови. *Мовознавство*. 1968. № 1. С. 3-13.
6. Зелінська Н. Поетика приголошеного слова (Українська наукова література XIX – початку XX ст.): Монографія. Львів: Світ. 2003. 352 с.
7. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2002. 520 с.
8. Ковалів П. Значення І. Франка в розвитку літературної мови Галичини. *ЗНТШ*. Нью-Йорк; Париж; Торонто. 1968. Т. CLXXXIV. Т. 33. С. 5-13.
9. Корбич Г. Журнал «Літературно-науковий вісник» львівського періоду (1898-1906). Київ: ТОВ "Вид-во "Обереги". 1999. 144 с.

10. Корнієнко Н. П. Боротьба І. Франка за чистоту української літературної мови (Спостереження над авторськими редакціями творів І. Франка). *Мовознавство*. Наукові записки. Т. 13. 1955. С. 86-103.
11. Кочан І. Термінологічні проблеми у працях Івана Франка. *Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин*: Матеріали міжнар. наук. конф. Львів: Світ. 1998. С. 701-703.
12. Леонова М. Роль І. Франка в розвитку термінологічної лексики української мови. *Наукові записки Чернівецького держ. ун-ту*. Т. XX. Серія філол. наук. Вип. 3. 1956. С. 128-143.
13. Маляренко Л. Л. Іван Франко – редактор. Львів: Вид-во Львів. ун-ту. 1970. 116 с.
14. Москаленко А. А. Нормалізація української літературної мови: Бібліографічний покажчик. – Одеса, 1974. – 87 с.
15. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: Підручник. Львів: Світ. 1994. 216 с.
16. Петличний І. З. І. Франко в боротьбі за загальноукраїнський синтаксис літературної мови в Галичині. Іван Франко. Статті і матеріали. Львів: Вид-во Львів. ун-ту. 1956. Зб. 5. С. 326-369.
17. Петличний І. З. Синтаксис язика произведений И. Франко на материале художественной прозы. Автореф. дисс. ... докт. філол. наук / Львовский гос. ун-т им. И. Франко. Львов. 1965. 32 с.
18. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ: Наук. думка. 1976. 287 с.
19. Плющ П. П. Історія української літературної мови: Підручник. Київ. 1971. 424 с.
20. Регушевський Є. С. Нариси про мову наукових праць І. Я. Франка. Сімферополь: Таврія. 2006. 194 с.
21. Регушевський Є. С. Франко Іван. *Українська мова*: Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана. 2004. С. 775-776.
22. Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексикографічні виміри роману “Перехресні стежки”). Ф. С. Бацевич (наук. ред.), С. Н. Бук, Л. М. Процак, А. А. Ровенчак, Л. Ю. Сваричевська, І. Л. Ціхоцький. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. 2007. 376 с.
23. Франкіана Василя Сімовича. Упоряд., передмова та приміт. М. Білоус і З. Терлака. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 2004. – 234 с.
24. Франко З. Т. Мова І. Франка-вченого. *Матеріали міжвуз. конф., присв. 110-річчю з дня народж. та 50-річчю з дня смерті І. Я. Франка*. Львів. 1968. С. 70-72.
25. Франко З. Т. Мова творів І. Франка. *Курс історії української літературної мови*: В 2-х т. За ред. І. К. Білодіда. Київ: Вид-во АН УРСР. 1958. Т. 1. С. 476-518.
26. Франко І. До А. Ю. Кримського. [Довгополе, 26 серпня]. *Франко І. Збір. творів: У 50 т.* Київ: Наук. думка. 1986. Т. 50. С. 113-115.
27. Франко І. Темне царство. Студія з приводу Шевченкових поем “Сон” і “Кавказ”. Видана для вшанування сотих рокових уродин Тараса Шевченка. Львів. 1914. 47 с.
28. Ціхоцький І. Л. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. 2006. 280 с.
29. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ: Вид-дім “КМ Академія”. 2003. 160 с.

ЕМОТИВНІ НЕПРЕДИКАТНІ РЕПЛІКИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДІАЛОЗІ: КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНЕ НАПОВНЕННЯ

Морозова Ірина Борисівна

ORCID ID: 0000-0002-1905-7563

д-р. філол. наук, професор, професор кафедри граматики англійської мови
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Україна

Пожарицька Олена Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-4820-8129

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри граматики англійської мови
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Україна

Як відомо, мовленнєва комунікація являє собою складний процес людської взаємодії, що включає в себе не тільки обмін інформацією, але й емотивний вплив партнерів один на одного. Пізнаючи світ, людина не безпристрасна: її емоції є невід'ємною частиною об'єктивної реальності. Отже, відображення емоцій у мові є віддзеркаленням природної сутності людини на прагматичному рівні пізнання нею об'єктивної дійсності. Звідси, вивчення засобів вербалізації емоцій є логічним наслідком певної переорієнтації антропоцентричних лінгвістичних досліджень на внутрішній світ людини.

З погляду психолінгвістичного сприйняття, емоції традиційно розуміють як комплексне явище, що означає групу психічних процесів: емоційних реакцій, станів, ситуацій, що виникли в результаті будь-яких соціальних або психологічних подій, а також як інтеграція когнітивних та фізіологічних процесів [3, с. 67]. Виходячи з концепції універсальної генетичної спільності та рефлексивності вербалізації емоцій, представлена робота концентрується на дослідженні відображення емоцій на рівні непередикатних висловлювань в англомовних художніх діалогах будь-якого модусу об'єктивації (друковані та дигітальні художні твори кінця ХХ – початку ХХІ ст., комп'ютерні ігри, тощо). Беручи за аксіому відому тезу Ларрі Х'єлла та Деніела Зіглера ««Я» людини – це «ядро» особистості, що криється в глибинах психіки» [4, с.63], ми вважаємо, що вивчення системи вербалізації емоцій дає ключ до розуміння засобів самовираження особистості.

Актуальність дослідження вбачаємо в лінгво-гносеологічній важливості емотології як лінгвістичної галузі, а також в необхідності викриття інформації, що міститься в тексті на рівні чуттєвого «Я» мовця.

Попри великий науковий інтерес до проблеми вираження емоцій в мові з боку вітчизняних та зарубіжних дослідників (А. Buss, W. Humboldt, O. Jespersen, M. Fraser, С. Воркачов, І. Морозова [1; 2], Н. Одарчук, О. Пожарицька [6], Л. Семенюк, О. Ботвінко-Ботюк та ін.), багато аспектів цієї проблеми залишилося недостатньо висвітленими у сучасному мовознавстві.

Метою цієї роботи є визначення граматичної сутності емоційних непередикатних реплік в англійській мові та виявлення особливостей їх функціонування в оригінальному персональному діалозі.

Стрижневою тезою даної роботи є положення про наявність взаємозв'язку раціонального та чуттєвого у свідомості людини [7, с.89]. Корпус фактичного матеріалу дослідження становлять 3000 мовленнєвих зразків емотивних

непредикатних реплік, дібраних методом суцільної вибірки з англомовного художнього діалогу романів кінця XX – початку XXI ст., представлених у друкованому вигляді або у вигляді фанфіків, інтернет-додатків типу Romance Club та відеоігор жанру «квест». Розуміючи емотивні непредикатні репліки ширше за вузьке поняття «вигук», ми включаємо в цю категорію речень всі емоційно забарвлені репліки, які не мають первинної структури предикації [2; 5].

У процесі роботи встановлено, що, з погляду формального складу, структурно-непредикатні емотивні репліки типу вигуків використовуються значно рідше, ніж структурно-предикатні побудови, що позначають емоції (14% і 86%, відповідно). Таке спостереження спростовує усталену думку про вираження емотивності шляхом вживання у мовленні вигуків. Крім того, у роботі зроблено спостереження про використання мовцями непредикатних побудов, похідних від самостійних частин мови, які у процесі її розвитку втратили свій первісний зміст. Зіставимо, наприклад, наступні фрагменти:

1. *She looked at the kind face in the book. "Christ!" She recognized him by some inner feeling.* [9, с.98].

2. *Oh, Christ! Holy Christ! How could he? How could she!* [8]

Вочевидь, та ж сама лексема «*Christ!*», що фігурує в обох репліках, комунікативно абсолютно різна. Можна зробити припущення, що зміст, що лежить в основі багатьох емотивних реплік, згодом був витіснений сильною емоцією. Цей факт також пояснює наявність в англійській мові великої кількості непредикатних конструкцій, що корінням сягають релігії (за нашими даними, близько 55%).

Таким чином, можна зробити висновок, що вербалізація емоцій у мові віддзеркалює на рівні мовлення нейро-психологічні і когнітивні процеси, що відбуваються на глибинних рівнях свідомості людини.

Список використаних джерел:

1. Морозова И.Б. Сказать так, чтобы Вас услышали: Синтаксические принципы эффективности речевого общения. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки*. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2016. № 6 (331). С. 46-52.
2. Морозова И. Б. Элементарная структура предикации как основа определения грамматического статуса предложения. *Modern researches in philological sciences : Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. P. 200-217.
3. Bretton W. Human Psychology on the Level of Emotivity. N.Y., L.: Norton, 2019. 458p.
4. Hjelle Larry L., Ziegler Daniel J. Personality theories: basic assumptions, research and applications. 4th ed. Ldn: McGraw-Hill, 2011. 643 p.
5. Morozova I.B., Pozharytska O.O. Literary Characters and their Verbal Mimicry through the Prism of Gestalt Analysis. *Arab World English Journal (AWEJ)*. Volume 12. Number 2. June 2021. Pp. 457-468. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol12no2.31>
6. Pozharytska O. Computer Literature as a New Modus of the Readers' Existence. *Science and Education a New Dimension. Philology*. IV (23). Issue: 100. 2016. P. 27-32. Access: <http://scaspee.com/all-materials/computer-literature-as-a-new-modus-of-the-readers-existence-pozharytska-o>
7. Rogers K. A Way of Being. Boston: Handhton Mifflin Co, 2003. 396p.
8. Alisa. Heaven's Secret. Romance Club Application. 2020. Season 2. Episode 8.
9. Brett L. A Cottage in Spain. N.Y.: ABC, 2007. 245p.

ІНТЕРНЕТ-ЛІНГВІСТИКА ЯК НОВИЙ РІЗНОВИД ЛІНГВІСТИКИ

Ящишина Анастасія Костянтинівна

студентка факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Добрушина Марія Юріївна

ORCID ID: 0000-0001-8799-990X

викладач кафедри англійської філології
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

В останні десятиліття інтернет впливає майже на всі сфери життя суспільства. Повсякчас з'являються все нові й нові технології, які забезпечують різні рівні комунікації: науковий, побутовий, виробничий, політичний, діловий, духовний, формальний, ігровий. Це призвело до підвищеного інтересу сучасних лінгвістів до використання мови в інтернеті. Так у лінгвістиці виник новий напрям – інтернет-лінгвістика.

Цей напрям був започаткований англійським лінгвістом Д. Крісталом. Він вивчає нові мовні стилі і форми, що виникли під впливом інтернету та інших нових медіа [5]. Основним завданням інтернет-лінгвістики, на думку К. Маркса і Г. Вайдахера, є вивчення використання мови залежно від особливостей онлайн-середовища [7].

Девід Крістал визначив чотири основні перспективи для вивчення цього напрямку: соціолінгвістична перспектива, освітня перспектива, стилістична перспектива і прикладна перспектива [5].

Соціолінгвістична перспектива вивчає вплив розвитку інтернету на мови. Поява інтернету змінила спосіб спілкування людей і створила нові платформи з далекосяжним соціальним впливом. До важливих засобів комунікації належать SMS-повідомлення, електронна пошта, чат-групи, віртуальні світи та мережа інтернет [5]. Розвиток цих нових засобів комунікації викликав значне занепокоєння щодо способу використання мови, оскільки зросла неформальність, і, як наслідок, написання текстів в інтернеті стало часто порушувати правила пунктуації та орфографії мов.

На думку К. Терлоу, соціолінгвістику інтернету можна розглядати через п'ять взаємопов'язаних тем [4]:

- багатомовність;
- мовні зміни;
- розмовний дискурс;
- стилістична дифузія;
- метамова та народна лінгвістика.

Багатомовність вивчає поширення та стан різних мов в інтернеті. Хоча частка англійської мови, що використовується в інтернеті, залишається досить високою, цифри, надані такими організаціями, як Cyberatlas, підтверджують зменшення впливу англійської мови. (Англомовні користувачі інтернету: 1996 – 80 відсотків, 2000 – 50 відсотків, 2005 – 30 відсотків). Домінування англійської мови як мови мережі неминуче зменшуватиметься через зростання інших мов (особливо китайської) [4].

Тема *мовних змін* вивчає зміну мови з плином часу, приділяючи особливу увагу мережевому жаргону [4]. Під впливом фізичних обмежень самої технології (наприклад, друкований текст) та зміни соціально-економічних пріоритетів (наприклад, глобалізація) мова інтернету виникає з жаргону та комунікативних практик таких груп спеціалістів як комп'ютерні гіки та хакери, які стимулюють розвиток комунікаційних технологій. Акцент у цій мові робиться на поєднанні швидкості, ефективності та неформальності, через що багато традиційних правил граматики та стилю підриваються [4].

Розмовний дискурс досліджує зміни в структурі соціальної взаємодії в інтернеті [4]. На думку, К. Терлоу, розмовний стиль інтернет-мови найкраще спостерігається в каналах синхронного СМС (або нетспік) з його творчими спробами подолати технологічні обмеження (наприклад, затримки в часі передачі) і відновити соціальні сигнали, часто відсутні в письмовому тексті. Такими каналами є відкриті текстові обміни в онлайн-чатах, складні текстові рольові ігри в багатокористувацьких доменах (MUD) або чати у віртуальних світах (Virtual Worlds) [4].

Стилістична дифузія передбачає вивчення поширення інтернет-жаргонів та пов'язаних з ними мовних форм у загальному вжитку. Внаслідок поширення технічної, комп'ютерної термінології та понять (наприклад, багатозадачність, вікно, хакерство), поширеними прикладами лексичної дифузії мови інтернету є кіберпростір, кіберкультура, гіпертекст, поштова розсилка, флейм та інші [4].

Метамова та народна лінгвістика вивчає як мовні форми та зміни в інтернеті маркуються та обговорюються (наприклад, вплив інтернет-жаргону призвів до "смерті" апострофа та втрати великої літери) [4].

Освітня перспектива інтернет-лінгвістики вивчає вплив інтернету на офіційне використання мови [5]. Зростання та швидке поширення використання інтернету призвело до появи нових лінгвістичних особливостей, характерних лише для інтернет-платформи. До цих особливостей входить збільшення використання неформальної письмової мови, невідповідність письмових стилів і стилістики, використання нових аббревіатур [9]. Такі аббревіатури створюються насамперед для скорочення часу і зусиль, необхідних для спілкування. Найпоширенішими серед таких є lol (від "laughing out loud" – "голосно сміятися"), omg ("oh my god" – "Боже мій") та gtg ("got to go" – "пора йти") [8].

Існує занепокоєння з приводу зростаючого проникнення неформальної мови і неправильного вживання слів в академічні або офіційні ситуації. Викладачі також відзначають, що в академічних роботах студентів частіше трапляються орфографічні та граматичні помилки, наприклад, використання скорочення "u" замість "you" [6].

Стилістична перспектива досліджує, як інтернет і пов'язані з ним технології сприяли появі нових і різних форм творчості в мові, особливо в літературі [5]. Вона розглядає інтернет як середовище, завдяки якому виникли нові мовні явища. Одним із прикладів є концепція фреймінгу, що зустрічається в електронних листах та дискусійних форумах. Відповідаючи на електронні листи, люди зазвичай використовують електронне повідомлення відправника як фрейм для написання власних повідомлень. Вони можуть відповідати на певні частини електронного листа, залишаючи інші частини поза увагою [3].

Мобільні телефони мають виразний потенціал, що виходить за межі їхніх основних комунікативних функцій. Це можна побачити на прикладі поетичних конкурсів текстових повідомлень, таких як той, що проводить The Guardian [5]. 160-символьний ліміт, накладений мобільним телефоном, мотивує користувачів проявляти свою лінгвістичну креативність, щоб подолати його.

Віртуальні світи дають уявлення про те, як користувачі адаптують використання природної мови для спілкування у нових середовищах. Інтернет-мова, що виникла завдяки взаємодії користувачів у текстових чатах та комп'ютерних моделях світів, призвела до розвитку сленгів у цифрових спільнотах. Прикладами таких сленгів є "rwn" та "noob". Смайлики є ще одним прикладом того, як користувачі адаптували різні вирази до обмежень спілкування в кіберпросторі, одним з яких є "втрата емоційності" [2].

Однією з найпопулярніших технологій, пов'язаних з інтернетом, яку слід вивчати з точки зору стилістичної перспективи, є електронна пошта, яка багато в чому розширила стилістику мов. Дослідження лінгвістичного профілю електронної пошти показало, що за форматом, граматикую та стилем вона є гібридом розмовного та письмового стилів [1]. Електронна пошта швидко витісняє традиційне листування завдяки своїй зручності та швидкості. З розвитком, цей засіб комунікації все частіше використовується для ділового листування. Наприклад, шукачі роботи використовують електронну пошту для надсилання своїх резюме потенційним роботодавцям.

Прикладна перспектива, за Д. Крісталом, досліджує негативний та позитивний вплив інтернету, зокрема, на його комунікативні можливості. Лінгвіст наводить приклади цих впливів: позитивним є те, що інтернет – це багатомовний простір, який дозволяє мовам, що перебувають під загрозою зникнення, нову можливість для прогресу, а негативним – використання інтернету як середовища, що може сприяти таким видам діяльності, як тероризм та шахрайство [5].

Висновок. Інтернет-лінгвістика – це лінгвістична дисципліна, яка інтенсивно розвивається і постійно викликає інтерес до себе. Вона вивчає мовні стилі та форми, які виникли внаслідок появи інтернету та повністю змінили базові характеристики комунікації, тим самим завдавши великого впливу на мови.

Список використаних джерел:

1. Baron, Naomi S. (1998). "Letters by phone or speech by other means: the linguistics of email". *Language and Communication*. London. 18 (2), 133–70.
2. Cicognani, Anna (1998). "On The Linguistic Nature of Cyberspace and Virtual Communities". *Virtual Reality*. 3 (1), 16–24.
3. Cook, Franklin (2001). "Linguists See Internet Lingo as Cultural Catalyst"
4. C. Thurlow. (2001) *The Internet and Language*. Concise Encyclopedia of Sociolinguistics. London: Pergamon, 287–289.
5. D. Crystal. (2005) *The scope of Internet linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 4. Вилучено з: <https://www.davidcrystal.com/Files/BooksAndArticles/-4113.pdf>
6. Hayslett, Chandra M. (2006-11-26). "No LOL Matter: Cyber lingo shows up in academia". *The Seattle Times*.
7. Marx K., Weidacher G. (2020) *Internetlinguistik*. Ein Lehrund Arbeitsbuch. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 236.
8. Nazaryan, Ani; Gridchin, Aleksandr (2006). "The Influence of Internet on Language and "Email Stress"". *Law and Politics*. 4 (1), 23–27.
9. University Of Wales - Bangor. (2005) *Language Development Via The Internet*. ScienceDaily. Вилучено з: <https://www.sciencedaily.com/releases/2005/02/050223145155.htm>

ЛІНГВІСТИЧНІ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Матузкова Олена Прокопівна

д-р. філол. наук, професор кафедри теорії та практики перекладу
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Безпалова Катерина Вікторівна

канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Проблематика досліджень ідентичності в *лінгвістичних студіях* (насамперед зарубіжних) різнопланова і багатовекторна. Вчені звертаються до проблем співвідношення мови й ідентичності, ідентичності й дискурсу, до методології вивчення ідентичності (Л. Єніна, М. Макаров, К. Мендоза-Дентон та ін.), а також до особливостей мовного відбиття, формування і конструювання ідентичності *індивідуальної* (Т. Бородіна, С. Гарагуля, Н. Герман, О. Катанова, М. Макаров, М. Школова, Р. Харре та ін.), *колективної* (Е. Бурда-Лассен, С. Попов, П. Водак, Дж. Джозеф, К. Лібхарт, М. Райзіг, Д. Уошбрук та ін.), *регіональної* (Н. Купіна, О. Михайлова, П. Корфілд та ін.), *гендерної* (О. Грищенко, О. Ощепкова, А. Єрмолаєв, П. Еккерт, Д. Кемерон та ін.), *культурної* (Ю. Бовкунова, П. Биков, Л. Гришаєва, Л. Цурикова, П. МакІлвенни та ін.) й *етнічної* (І. Валуйцева, А. Донцов, О. Селіванова, Ж. Уталієва, Дж. Джексон, Р. Лепейдж, А. Табуре-Келлер, Дж. Фішман та ін.). Значне місце також посідають дослідження, пов'язані з особливостями репрезентації англійськості, англійської етнічності / етнічної ідентичності (М. Цветкова, Г. Вежбицька, Т. Тервіл-Пітр та ін.).

Ідентичність як комплексне поняття і багатогранний феномен сьогодні все частіше стає об'єктом дослідження різноманітних лінгвістичних дисциплін і напрямів (соціолінгвістики, психолінгвістики, етнопсихолінгвістики, лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики, гендерної лінгвістики / лінгвістичної гендерології, лінгвоконцептології, антропологічної лінгвістики, міжкультурної комунікації, дискурсології, лінгвокультурології). При цьому, як свідчить наш огляд відповідних студій, у деяких із них простежується тенденція міждисциплінарного розгляду феномену ідентичності не лише в межах двох парадигм: комунікативно-функціональної (прагматичної) та когнітивної, а й у межах їхнього тісного взаємозв'язку. Такий синтез зумовлює зародження й становлення міжпарадигмального *когнітивно-дискурсивного підходу* до вивчення ідентичності в руслі нової когнітивно-дискурсивної парадигми.

Однобічність та обмеженість досліджень ідентичності рамками виключно однієї лінгвістичної царини або дисципліни гальмує розвиток лінгвістичного наукового дискурсу ідентичності. Аналіз конкретного матеріалу, безперечно, продуктивний і виправданий, особливо на початку становлення лінгвістичної теорії ідентичності. Але все ж закони еволюції сучасного наукового знання, міждисциплінарність самого об'єкта вивчення вимагають переходу до наступного етапу – вивчення ідентичності як міждисциплінарної лінгвістичної категорії. Лінгвістичні науково-методологічні підходи перебувають у стадії зародження і становлення, в них різною мірою апробується методика загальногуманітарних підходів до вивчення ідентичності.

Комунікативно-функціональний (або в іншій термінології – комунікативно-дискурсивний) підхід методологічно базується на соціологічному та конструкціоністському загальногуманітарних міждисциплінарних підходах до вивчення ідентичності. Дослідження в межах цього лінгвістичного підходу проводяться на перетині таких лінгвістичних дисциплін та напрямів, як комунікативна лінгвістика, лінгвопрагматика, соціолінгвістика, гендерна лінгвістика, дискурсологія, лінгвістика тексту, лінгвокультурологія та міжкультурна комунікація (О. Горошко, М. Макаров, М. Школова, Г. Яворська та ін.).

Ідентичність як комунікативно-функціональна (комунікативно-дискурсивна) категорія розглядається як комунікативно конструйована сутність, що виникає й формується як результат різних комунікативних процесів та в різних типах дискурсу, ними ж конструюється і в них репрезентується. Відповідно, увиразнюється її "мовна", інтерсуб'єктна, інтеракційна, дієва природа.

Іншим виявом загальногуманітарних міждисциплінарних підходів до розгляду ідентичності слугують дослідження в межах *когнітивного лінгвістичного підходу*, здійснювані на стику таких лінгвістичних дисциплін, як когнітивна лінгвістика, лінгвоконцептологія, когнітивна семантика, психо- та етнолінгвістика, психосемантика (С. Гарагуля, В. Наумов, В. Карасик, О. Селіванова, І. Шаліна та ін.). Слід зазначити, що в таких дослідженнях ідентичність доволі рідко є об'єктом безпосереднього вивчення. Часто проблематики ідентичності лише опосередковано торкаються у фокусі векторних напрямів сучасної когнітивістики (вивчення мовної особистості, мовної картини світу, співвіднесення мови та національної/етнічної свідомості, дослідження концептів, що належать колективному когнітивному простору тощо), вона стає своєрідним "кутом зору", під яким розглядається те чи інше явище.

Значимість вивчення феномену ідентичності в когнітивному ключі безперечна, оскільки уможливорює виокремлення його сутнісних характеристик та встановлення закономірностей його взаємозв'язку з ментальними процесами концептуалізації, категоризації, ідентифікації тощо. Такі дослідження роблять свій внесок у перспективу створення комплексної лінгвістичної теорії ідентичності та задають вектори становлення міждисциплінарного когнітивного підходу до вивчення ідентичності.

Дослідження ідентичності міждисциплінарні не лише в кожній із двох домінуючих сьогодні в лінгвістиці наукових парадигм – комунікативно-функціональній та когнітивно-лінгвістичній, а й у межах їхнього тісного взаємозв'язку. Синтез цих двох парадигм у дослідженнях ідентичності останніх десятиліть (О. Катанова, Т. Сазонова, Т. Баранова) свідчить про те, що в сучасній лінгвістиці в руслі становлення нової когнітивно-дискурсивної парадигми зароджується міжпарадигмальний *когнітивно-дискурсивний лінгвістичний підхід* до вивчення феномену ідентичності.

Незважаючи на багатоплановість та різновекторність лінгвістичних досліджень ідентичності, їх усіх об'єднує декілька основних положень. По-перше, ці дослідження пояснюють, яким чином мова конструює різні вияви ідентичності і як, у свою чергу, вона їх відображає. По-друге, в них фокусується увага на тому, як мовою створюються і в мові відображаються великі й малі соціальні категорії та групи (вік, гендер, нація, етнос, клас і т.ін.). По-третє, вивчення взаємозв'язку мови та ідентичності також допомагає зрозуміти, яким чином концептуалізується соціальний світ, що оточує людину. І, нарешті, всі ці дослідження прагнуть пояснити, як за допомогою ідентичності людина визначає свою індивідуальну та колективну "відмінність", і як,

визначивши її, використовує мову для того, щоб посісти своє місце в соціокультурному просторі.

В той же час аналіз лінгвістичних праць із проблем ідентичності дає змогу виявити низку суттєвих "наскрізних" лакун, наявність яких окреслює перспективи подальшого комплексного вивчення цього багатогранного феномену. По-перше, в роботах з ідентичності часто-густо немає чітко виробленої та науково обґрунтованої методології лінгвістичних досліджень цього феномену, навіть якщо така й декларується. Причому мова йде про відсутність методології як у межах лінгвістики в цілому, так і в межах окремих лінгвістичних царин і напрямів. По-друге, в лінгвістичних працях нерідко ігноруються філософські і соціогуманітарні основи ідентичності як феномену індивідуальної та колективної свідомості і як відповідної наукової категорії. Це виявляється й у використанні хибних принципів розмежування видів та різновидів даного явища, в некоректному трактуванні його структурної та системної організації, в нерозмежуванні понять "ідентичність" та "ідентифікація" тощо. Все це призводить до використання різних за своєю суттю понять як взаємозамінних, до термінологічної незрозумілості та непослідовності, а в результаті – до необґрунтованості та непереконливості певних висновків і узагальнень.

Список використаних джерел:

1. Матузкова Е.П. Идентичность и лингвокультура: методология изучения: монография / Е.П.Матузкова. Одесса: Издательство КП ОГТ, 2014. 333 с.
2. Идентичність та мова / Інтегральна теорія англомовної комунікації: Колективна монографія / Під загальною редакцією д.ф.н. Т.І.Домброван. – Одеса: КП ОМД, 2015. С.106-145.
3. Матузкова О. П., Безпалова К.В. Когнітивний міждисциплінарний підхід до вивчення ідентичності у соціогуманітарній парадигмі // Записки з романо-германської філології. 2020. Вип. 2(45). С.43-50.

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКИХ ФЕЙКОВИХ ТЕКСТІВ

Голопич Інна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства факультету № 2
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Однією з визначальних функцій мови є інформативна. Інформативність відповідає за мету повідомлення та підтримку соціальної думки. Оскільки продукування й керування інформацією в умовах сучасного суспільства є «культурним, ідеологічним та маркетинговим проектом», то виклад подій має бути простим, доступним і зрозумілим, що досягається саме завдяки вдалому застосуванню мовних засобів.

Проте, в умовах інформаційної та повномасштабної війни з росією, ми постійно стикаємося з новинами в яких свідомо подається недостовірна й перекручена інформація з метою дезінформації аудиторії, нав'язування їй певного бачення, прагнення змінити думку суспільства, спонукати до активних дій, за допомогою вигаданих фактів переконати, залякати аудиторію або посіяти паніку в суспільстві.

Автори фейкових новин цілеспрямовано створюють тексти, які мають впливати на свідомість читача або слухача. Для цього вони використовують різні психологічні прийоми, оціночні судження, які місять не тільки схвалення або думку, а й елементи раціонального знання як засіб аргументації, що задовольняє соціальні потреби інтересів громадськості. Також функція впливу фейкових новин реалізується через мовні засоби, які мають не менший вплив на свідомість людини.

Щоб зосередити увагу читачів на «актуальній» темі, у текстах подаються цитати відомих або невідомих людей без посилання на конкретні джерела, наприклад, передбачення Ванги щодо війни росії з Україною; розповсюджуються різні міфи, наприклад, «про вивезення українського чорнозему до Польщі, Швеції і Німеччини, як плату за танки Леопарди», «про біолабораторії НАТО в Україні, що заражають птахів та комах невідомими хворобами й відправляють їх на територію Росії»; теорії змов, наприклад, «росія воює з НАТО на території України і це загрожує кордонам росії, тому всі росіяни мають ставати на захист батьківщини» – все це досить ефективно виконує оцінно-впливову функцію, яка зачіпає емоційну сферу людини, викликає страх, сумніви й відчуття незахищеності.

Також автори використовують розмиті формулювання бездоказових, помилкових суджень, які об'єднуються навколо емоційно маркованих фраз доповнених асоціативними словами. Досить часто в них розкриті певні соціальні аспекти якихось ситуацій, подій, доповнені групою слів-асоціатів, які встановлюють зв'язок між існуючим досвідом індивіда з новим його досвідом й призводять до активації стереотипів, змін оцінок, структурації чи переструктурації певних сегментів концептуальної й мовної картин світу, формують нові стереотипи, сприяють появі нових системоутворювальних зв'язків. Наприклад, російські засоби масової інформації часто на позначення українців вживають асоціат «*нацисти*», який активує у свідомості росіян стереотип німецької фашистської ідеології. Як наслідок в їх уяві виникає спотворений образ «українця-нациста-фашиста», за яким вони ідентифікують всю українську націю, що тягне за собою неадекватну реакцію пересічних росіян, які закликають вбивати всіх українців, навіть немовлят.

Також задля надання виразності й образності неправдивій інформації в інформаційних повідомленнях медіатекстів використовують ідіоми «священна війна» і «захист батьківщини» замість поняття «загарбницька війна», значення якого відповідає реальним подіям сьогодення.

Терміни «демілітаризація» і «денацифікація» виконують роль розмитих формулювань задля маскування справжньої загарбницької мети повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Емоційну складову в фейкових медіатекстах становлять метафори, наприклад, «ми потрапимо в рай, а вони здохнуть», «перетворимо Америку в радіаційний попіл», «підняти росію з колін».

Для психологічного тиску, залякування українців, деморалізації, створення панічних настроїв, а також відмови від боротьби, досить часто використовують іменники на позначення військових підрозділів: «кадирівці», «морські піхотинці», «спецназівці», «росгвардійці», «вагнерівці», «друга армія світу» – зазвичай перебільшуючи їх можливості й наділяючи загрозливими ознаками.

З метою дискредитації України як держави вживають епітети на які робиться особливий акцент: «ВСУ, СБУ та ГРУ є *терористичними* організаціями», «утиски російськомовних людей», «небезпечний і непростий Зеленський».

Щоб посіяти сумнів щодо агресивної поведінки росії і «відбілити» брудні дії, застосовуються заперечні частки: «росія ніколи не нападе на Україну», «росія не воює з мирним населенням», «не все так однозначно», «ми не знаємо всієї правди», «високоточна російська зброя, якій немає аналогів у світі».

Отже, специфіка подачі фейкових новин впливає із певного добору мовних і позамовних елементів, реалізація яких у медіатекстах водночас виконує функцію впливу на свідомість людей та їх психологічну складову й стає серйозною перепорою для об'єктивного аналізу інформації, поданій у перекрученому вигляді.

СЕКЦІЯ XII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ФЕНОМЕН БІОТЕХНОЛОГІЙ В ОБ'ЄКТИВІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНСЕРВАТИВНОЇ КРИТИКИ

Кудрик Роман Владиславович

аспірант кафедри філософії

науково-дослідного Інституту філософії та освітньої політики

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Проблеми, які формуються навколо феномену біотехнологій, насамперед, ґрунтуються на дилемності самих процесів, які запускають наукові розробки та досягнення. Зокрема, питання клонування, мейнстрімні вдосконалення тіла через технологічне протезування, репродуктивні технології чи трансплантація органів – це все та багато чого іншого, породжують свого роду парадокс в душі шекспірівського «to be or not to be», що має, як своїх прихильників, так і критиків. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що наразі біотехнології виступають сферою інноваційної людської діяльності, яка спрямована на модифікацію людини та вирішення одвічних проблем (до прикладу, вирішення проблеми іморталізму через клонування чи заміну органів на штучні). Але водночас, за цим логічно слідує питання людської природи та претензійної спроби подолання законів еволюції, розвитку etc. Тому, коли біотехнологічні досягнення зачіпають новий пласт «матеріалу» для своїх розробок – це отримує, як схвальну підтримку, так і осуджуючу критику. Щодо останньої, то у своїй розвідці ми зробимо спробу поглянути на позицію європейської консервативної критики на окремі питання біотехнологічних досягнень.

Існують непоодинокі твердження, що консерватизм, особливо в його європейській формі є явищем, яке себе вичерпало. Це пов'язане з тим, що європейському консерватизму доводиться балансувати на грані традиції та прогресу, а також витримувати межі усталених аксіологічних принципів та враховувати ціннісні вимоги сучасності. Саме тому, окремі дослідники (до прикладу, М.Нуссбаум) вважають консерватизм нежиттєздатним, оскільки він поступово виливається в ліберальну ідеологію. Однак, якщо подивитися на всі ті зміни, які за останні десятиліття сталися у світі в будь-якій зі сфер буття людини, всі ті катаклізми та виклики, які сталися з людством, то саме консерватизм набуває певної реактуалізованої смислопокладаючої функції.

З моменту зародження консерватизму, як певної політичної ідеології, він виразив себе через функціонали традиційності та охоронності, пройшов чимало стадій свого розвитку, але завжди притримувався головних принципів: стабільний розвиток держави на основі традицій, порядку, законності, релігійності, а також сімейних та моральних цінностей. На сучасному етапі консерватизм набув трансформаційних змін пов'язаних з глобалізацією. При цьому консерватизм отримав ознаки лібералізму: оскільки, глобальні проблеми можуть бути вирішеними лише за умови комбінування ліберального сприйняття прав та свобод з традиційними цінностями. Всі ті зміни, які відбуваються у світі (наукові, політичні, економічні etc.) потребують певної доли ліберально ставлення, і водночас, частки притомності та здорового глузду відповідного традиційним цінностям, які не дозволять повністю зруйнувати тяглість в історичному становленні (вплив на розуміння патріотизму, зміни поколінь тощо).

Відтак, не вдаючись в надмірну деталізацію та пояснення явища сучасного європейського консерватизму, все ж завважимо, що він є надто гнучким та адаптивним щодо реалій; він враховує тенденції часу та виклики постіндустріального суспільства. До прикладу, ще в період неоконсерватизму, не можна було собі уявити щоб консерватори допустили ідею перетворення громадянського шлюбу в домінуючу форму шлюбу, а наразі, не лише це підтримують, але й визнають одностатеві шлюби тощо.

Свого часу, Елвін Тоффлер, звернув увагу на той факт, що розвиток будь-яких технологій, як спосіб виробництва матеріальних благ, корелюється з суспільним ладом та суспільними мораллю й етикою [5]. На думку Френсіса Фукуями саме розвиток науки й технологій є основою рушійних сил розвитку історичного процесу, що визначає горизонт виробничих можливостей та структурних характеристик суспільства [3]. Але, так чи інакше, технологічний прогрес впливає на формування норм та цінностей, що дозволяють здійснювати культурне кодування дійсності у відповідності до мейнстрімних змін, поряд з якими старі, втрачають своє значення.

Якщо поглянути на біотехнології, то вони не лише розширюють відомі можливості діяльності: вони дозволяють здійснити новий тип втручання в людське життя. Те що раніше визнавалося за органічну природу, наразі набуває форми цілеспрямованого втручання та перебирання функцій (до прикладу, з природнього на штучне). Ще Аристотель говорив про те, що людина за своєю природою є біологічною сутністю, а технології їй потрібні для того аби освоювати світ. За такої умови людина та технології один одну доповнюють. Але з моменту, коли людина почала втручатися в природне, зокрема, спробувала штучно відтворювати людину, почала ухилятися від встановленого «порядку», вона вийшла на шлях трансформації чи повної її (природи) заміни.

Таким чином, коли йдеться про консервативну критику феномену біотехнологій, то вона надто зосереджена довкола питання «природи людини» та її збереження на підставі традиційних уявлень. Якою б прогресивною та гнучкою не була консервативна ідеологія все ж принципи релігійності, моральних цінностей – не дозволяють повністю переступити межу.

Висновки. Відтак, європейська консервативна критика – це, перш за все, стримуючий механізм, який наголошуючи на незмінності сутності та природи людини, може віднаходити інструменти щоб не дозволити застосовувати технології в напрямку удосконалення людини. Покладаючись на традиційні цінності та релігійні підвалини сучасна європейська консервативна критика заперечує можливість біотехнологічного контролю над душею, контролю технологій над самовдосконаленням, а також просякнута ідеєю збереження людини як такої. Власне тому вона й має існувати, хоча б для того, аби корелювати між собою певні традиційні форми з технологічними новаціями, а також не допустити можливих катастрофічних наслідків (цифровий аналог людини, мисляче зомбі тощо), які можуть бути спричинені трансгуманістами.

Список використаних джерел:

1. Bauman, Zygmunt. (1998). *Globalization : the human consequences*. New York : Columbia University Press, 136 p.
2. Drucker, Peter. (1993). *Post-capitalist Society*. Harvard Business Review, 196 p.
3. Fukuyama, Francis. (2002). *Our posthuman future : consequences of the biotechnology revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 256 p.
4. Nussbaum, Marta. (2013). *Political Emotions. Why Love Matters for Justice*. Cambridge, MA; L.: Harvard University Press, 480 p.
5. Toffler, Alvin. (2003). *Visionary Wisdom on the Age of Post-Fact Knowledge and the Super-Symbolic Economy*. Copyright Conventions, P. 17-21.

СЕКЦІЯ XIII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИКОРИСТАННЯ VR – ТЕХНОЛОГІЙ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЦЕНТРУ ТРЕНАЖЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МОРЯКІВ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Безбах Олег Михайлович

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння
Херсонська державна морська академія, Україна

Кравцова Людмила Володимирівна

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння
Херсонська державна морська академія, Україна

Міжнародні морські перевезення сьогодні – це більш ніж 80% всього обсягу світової товарної торгівлі. Причому, за останніми даними, близько 30% світової морської торгівлі припадає на перевезення танкерами, 26% на суховантажні та 24% на контейнерні перевезення. За прогнозами, запит на вантажні перевезення до 2050 року зросте втричі. Це свідчить як про вагомую роль морської галузі на світовому ринку, так і про відповідальність у підготовці плавскладу для морських суден. Саме підготовка офіцерів – фахівців повного спектру плавальних спеціальностей є сферою професійної діяльності Херсонської державної морської академії (ХДМА).

Згідно положення про підготовку фахівців морського транспорту, визначеного міжнародною морською організацією (ІМО) [1], в програму входить такий важливіший розділ як Глобальна морська система зв'язку при лихих та для забезпечення безпеки (ГМЗЛБ). Під час виконання рейсу будь-яке судно може стикнутися з непередбаченими проблемами, які можуть загрожувати цілісності судна, збереження вантажу та навіть життя членів екіпажу. ГМЗЛБ (або GMDSS) – міжнародна система, що використовує сучасні наземні, супутникові та суднові системи радіозв'язку, розроблена членами Міжнародної морської організації та є істотним удосконаленням способів аварійного зв'язку [2]. Усі судна, що підпадають під дію Міжнародної Конвенції про безпеку життя на морі, повинні повністю відповідати вимогам ГМЗЛБ. Основна мета конвенції – підготовка глобального плану пошуку та рятування на морі. Підставою є укладання багатосторонніх угод, що забезпечують проведення рятувальних робіт у прибережних та прилеглих до них морських районах, для співробітництва та взаємної підтримки під час виконання пошуково-рятувальних операцій. Впровадження на морі сучасних засобів зв'язку, заснованих на широкому використанні супутникових та вдосконалених засобів та методів зв'язку, дозволяє забезпечувати автоматичну передачу та прийом аварійних сигналів на будь-якій відстані, незалежно від метеорологічних умов та умов поширення радіохвиль.

Але використання такого сучасного обладнання потребує відповідної підготовки плавскладу судна. У разі небезпеки потрібно діяти швидко, тобто мати навички та досвід використання системи ГМЗЛБ. На судні, обладнаному апаратурою ГМЗЛБ, усі судноводії повинні мати дипломи операторів ГМЗЛБ. Один із помічників капітана призначається відповідальним за забезпечення радіозв'язку та ведення відповідної документації, як правило дана функція покладається на другого помічника капітана. Кожен судноводій обов'язково повинен мати робочий диплом оператора ГМЗЛБ. Також робочий диплом ГМЗЛБ входить до переліку обов'язкових документів для отримання робочого диплома штурмана, старшого помічника, капітана. Тому дисципліна «Глобальний морський зв'язок для пошуку та рятування», яка викладається майбутнім судноводіям на 3 курсі, тобто безпосередньо орієнтовано на підготовку молодого офіцера до самостійної праці на судах міжнародних морських компаній, спрямована на формування у здобувачів вищої освіти знань, розуміння та професійних навичок, які стосуються загальних принципів та основних факторів, які є необхідними для безпечної та ефективної експлуатації всіх підсистем та сучасного обладнання, що використовуються ГМЗЛБ. Інформація про безпеку на морі може передаватися також службою SafetyNET через супутники системи INMARSAT, використовуючи розширений груповий виклик (PGB або англійською EGC – Enhanced Group Call) [3-4]. У ГМЗЛБ передбачається повний автоматичний прийом усіх видів інформації даного типу. ГМЗЛБ також важлива для прийому та надсилання повідомлень загального призначення через берегові системи або мережі зв'язку, тобто даний вид зв'язку ГМЗЛБ використовується для обміну різноманітною інформацією.

Приведений вище опис свідчить про те, наскільки високий рівень підготовки повинен мати судноводій. Причому, очевидно, знання та навички мають бути як теоретичні, так і практичні. Херсонська державна морська академія завжди пишалася своєю тренажерною базою, найкращою серед всіх морських навчальних закладів. Це дозволяло проводити практичну підготовку максимально наближено до реальних ситуацій що можуть відбуватися під час плавання.

Велика війна зруйнувала плани на подальший розвиток нашої країни, академії, кожної людини. Ворог нещадно руйнує все що бачить на своєму шляху, не маючи нічого людського у своїй сутності. Так, окупанти пограбували все що тільки можна було зняти, відірвати, вкрати під час окупації нашого міста. Зрозуміло, що тренажерний центр академії також був знищений ворогом. Але, не зважаючи на такі тяжкі обставини, академія змогла забезпечити необхідний рівень підготовки судноводіїв, використовуючи сучасні технології навчання. А саме, мова йде про технології віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності. Симуляційні технології успішно інтегруються в морську освіту. Необхідність використання таких технологій у процесі засвоєння навичок роботи з ГМЗЛБ є очевидною, тому що у випадку виникнення аварійної ситуації на судні треба діяти швидко, автоматично виконуючи необхідні кроки для спасіння судна. Саме під час навчання судноводій набуває досвід з прийому та надсилання повідомлень для координації пошуку та рятування. Передача навігаційних і метеорологічних попереджень, та іншої термінової інформації, що пов'язана з рейсом, також має особливо важливе значення для забезпечення безпеки мореплавання.

Вивчення дисципліни «Глобальний морський зв'язок для пошуку та рятування» насправді є доволі тяжким процесом, який потребує у здобувача вищої освіти багато уваги, запам'ятовування великої кількості документів що стосуються районів плавання, діапазонів повідомлень та багато іншого. Але завдяки використанню VR –

технологій, які впроваджені у навчальний процес академії, можна стверджувати, що наші випускники добре підготовлені до прийняття управлінських рішень, працюючи на судах міжнародних судноплавних компаній.

Список використаних джерел:

1. Model course 1.25: General operator's certificate for the Global Maritime Distress and Safety System (GMDSS). London : International Maritime Organisation publishing service, 2015. 304 p.
2. Resolution A.703(17) adopted on 6 November 1991. Training of radio personnel in the Global Maritime Distress and Safety System (GMDSS). URL: [https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.703\(17\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.703(17).pdf).
3. STCW including 2010 Manila amendments. London : International Maritime Organisation publishing service, 2017. 378 p.
4. SOLAS Consolidated Edition. London : International Maritime Organisation publishing service, 2020. 574 p.

ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТАБЛИЦЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ПЕРЕКАЗУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Шостак Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-9858-7940

канд. філол. наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Панасюк Алла Володимирівна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

На сучасному етапі набуває актуальності проблема формування комунікативної компетентності особистості, основи якої закладають у дошкільному віці. Це засвідчують дослідження українських лінгводидактів – А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Маліновської, М. Наумчук, Т. Піроженко та ін. Рівень мовленнєвої компетентності дитини визначає її можливості в пізнанні навколишнього середовища, у спілкуванні з однолітками, а також у психічному розвитку. Важливу роль у процесі комунікації відіграє монологічне мовлення. Зв'язне монологічне мовлення дошкільників реалізується в таких формах – переказ і розповідь. Тому один зі шляхів формування монологічної компетентності – складання переказу.

Для навчання дітей дошкільного віку переказу варто використовувати кращі зразки творів художньої літератури, що репрезентують особливості літературної мови, сприяють збагаченню словникового запасу та на загал розширюють кругозір дошкільників. Роботу з розвитку в дітей дошкільного віку навички переказу значно активізують прийоми мнемотехніки. Як відзначає Г. Чепурний, мнемотехніка – «це спосіб покращення засвоєння нової інформації шляхом свідомого утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів» [1, с. 10]. До основних переваг упровадження технологій мнемотехніки в дошкільну освіту Ю. Шило зараховує такі: «належать до здоров'язберезувальних технологій; сприяють більшій ефективності засвоєння інформації; розвивають комунікативні та пізнавальні здібності дітей» [2]. На нашу думку, для формування в дошкільників умінь переказувати художні твори доцільно використовували мнемотаблиці.

Мнемотаблиця – це система відповідних позначок, малюнків, що прискорює процес запам'ятовування тексту, надає специфічний зоровий план для його послідовного переказу. Методика роботи з мнемотаблицями ґрунтується на тому, що будь-який текст можна відтворити, користуючись символами для запам'ятовування. Кожне слово або словосполучення відображає картинка. У такий спосіб художній твір представлений схематично. Розглядаючи схеми-малюнки, дошкільник легко запам'ятовує інформацію.

На заняттях із навчання переказу за мнемотаблицями працюють на трьох етапах:

- розглядають таблицю й аналізують те, що на ній зображене;
- перекодовують інформацію, тобто перетворюють абстрактні символи слів у конкретні образи;
- після перекодування інформації переказують твір.

Науковці відзначають ефективність технології мнемотехніки, яка:

- виховує в дошкільників упевненість;
- розширює знання дітей про навколишній світ;
- активізує лексику, формує монологічне мовлення;
- розвиває мислення, уяву, покращує пам'ять.

Можна узагальнити такі вимоги і правила роботи з мнемотаблицями:

- дошкільники легше запам'ятовуюватимуть інформацію, коли таблиці будуть кольоровими;
- на одній таблиці кількість квадратів, тобто картинок, не має перевищувати дев'яти, тому що це допустимий обсяг для дитини дошкільного віку;
- для старших дошкільників доцільно не тільки пропонувати готові мнемотаблиці, а й активно залучати їх до процесу створення таких схем.

Таким чином, переказ художніх творів за мнемотаблицями дає хороший результат, позаяк саме в дошкільному віці для покращення мовленнєвої активності дітей на заняттях необхідно підібрати відповідні засоби стимулювання мовлення. Тому наочність (мнемотаблиці, картинки, ілюстрації) розглядають як дієвий засіб навчання і виховання дошкільників, що позитивно впливає на розвиток їхнього зв'язного мовлення.

Список використаних джерел:

1. Чепурний Г. А. (2015) Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець. 152 с.
2. Шило Ю. Використання мнемотехніки в роботі з дошкільниками. Вилучено з: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ksdpounush/paper/viewFile/379/375>.

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З СІМ'ЄЮ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ТА РУХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Кошель Анна Павлівна

ORCID ID: 0000-0001-9343-7807

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Кошель Віталій Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-7547-2879

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Каплун Вікторія Валеріївна

здобувач вищої освіти факультету дошкільної початкової освіти і мистецтв
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Анотація: У статті висвітлено значення взаємодії закладів дошкільної освіти та сім'ї для формування рухової та здоров'язбережувальної компетентностей дітей дошкільного віку у процесі фізичного виховання з урахуванням потреб сучасного суспільства.

Інтенсивний розвиток суспільства вносить корективи і змінює зміст освіти, яку отримують діти в дошкільному віці. Відповідно збільшується розумове емоційне і психологічне навантаження що в свою чергу призводить до перевтоми і виснаження яке негативно впливає на стан здоров'я дітей дошкільного віку. Ефективна взаємодія ЗДО та соціокультурних інституцій (сім'ї) дає можливість створити оптимальні умови для розвитку дитини [3].

Період дошкільного дитинства є базовим для майбутнього формування особистості людини, оскільки в його основі лежить синергійний, взаємозалежний у відповідності з законами діалектики розвиток кількісних і якісних показників та процесів, досягнення відповідно до індивідуальної, анатоми-фізіологічної, морфологічної, психологічної зрілості, емоційного, інтелектуального та вольового розвитку дошкільників для формування і розвитку основних компетентностей дошкільників, зокрема рухової та здоров'язбережувальної [1; 3; 4].

Результатом сформованої рухової компетентності, згідно оновленого Базового компонента дошкільної освіти в Україні (далі БКДО) – є «задоволення природної потреби у руховій активності, що забезпечує оптимальний рівень фізичної працездатності, засвоєння та використання елементарних знань у галузі фізичної культури, сформованість умінь і навичок для вирішення рухових завдань у різних життєвих ситуаціях» [1].

Результатом сформованої здоров'язбережувальної компетентності, згідно БКДО – «є потреба в опануванні способами збереження та зміцнення власного здоров'я, сукупність елементарних знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя; стійка мотивація еколого-валеологічної спрямованості щодо пізнання себе та

довкілля, яка спонукає до використання навичок здоров'язбережувальної поведінки» [1].

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що вирішення різноманітних проблем фізичного виховання дошкільників широко представлена у сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Зокрема, Т. Андрющенко, О. Байер, Г. Беленька, О. Богініч, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, М. Єфіменко, Л. Загородня, О. Іванашко, М. Комісарик, О. Козак, А. Кошель, В. Кошель, О. Курок, М. Комісарик, Н. Лісневська, Н. Левінець, О. Максимова, В. Оржеховська, Т. Пономаренко, С. Тітаренко, М. Рунова, Т. Овчиннікова, Г. Чуйко, О. Худолій, Ю. Шевченко та інші [2 – 9].

Достатній рівень рухової активності дитини, задоволення її потреби в русі можна забезпечити правильною організацією рухового режиму в ЗДО і сім'ї.

В умовах сім'ї такий руховий режим забезпечується правильним розпорядком дня, в якому повинен передбачатися час для різних видів активностей для розвитку рухової сфери дітей. Надаючи особливого значення ролі рухової активності в зміцненні здоров'я дітей дошкільного віку, можна визначити пріоритети в режимі дня.

З метою оптимізації рухової активності та загартовування дітей в сім'ї необхідно впроваджувати додаткові види рухової діяльності, пов'язані з комплексом заходів загартовування:

- прогулянки на повітрі;
- прогулянки по масажних доріжках, при наявності їх вдома;
- гімнастика після денного сну;
- рухові розминки;
- прогулянки ввечері;
- загартовування під час літнього часу;
- обтирання вологим рушником;
- заняття з фізичної культури.

Навчальні заняття як основна форма розвитку моторики та рухової активності дітей. Заняття можуть проводитися вдома і на вулиці, використовуючи різне підручне приладдя.

Самостійна діяльність є важливим джерелом активності та саморозвитку дитини. Важливе значення приділяється активному відпочинку:

- рухливі ігри з однолітками різної інтенсивності;
- фізкультурне дозвілля;
- фізкультурно-спортивні свята, які проводяться в місті;
- ігри-змагання.

Таким чином, запропоновані види рухової діяльності доповнюють і збагачують один одного. Для реалізації рухової активності дітей у сім'ї використовується обладнання та інвентар, який є вдома, спортивних майданчиків відповідно до віку [2].

Перед батьками стоїть завдання створити умови для максимального ефекту у формуванні навичок здорового способу життя, розвитку фізичних якостей але дуже важливе спілкування та комунікація з педагогами.

Педагоги, мають будувати свою роботу на принципі єдності з родиною з урахуванням індивідуальних особливих потреб [8].

Найефективнішими формами та методами взаємодії з родинами вихованців є: колективна, індивідуальна, наочно-інформаційна тощо.

До традиційних форм взаємодії з родинами вихованців належать:

- бесіди (індивідуальні та групові) – обговорюються характерні особливості фізичного розвитку дитини, можливі форми організації спільної рухової діяльності вдома, на вулиці, а також рекомендована література з розвитку рухів у дітей;
- відкриті фізкультурні заняття для батьків дають можливість наочно продемонструвати стан фізичного розвитку дітей та їхню фізичну підготовленість;
- фізкультурні свята та розваги, дозвілля – сприяють залученню дітей і батьків до занять фізичною культурою і спортом, вдосконалюють рухи, виховують у дітей дисциплінованість, відповідальність, дружбу;
- спільна рухова діяльність сприяє створенню позитивних емоцій, бадьорого настрою, що є важливою умовою активного відпочинку;
- консультації - сприяють засвоєнню батьками певних знань і навичок, допомагають їм у вирішенні проблемних питань;
- оформлення стендової інформації – дозволяє ознайомити батьків із завданнями фізичного виховання, з питаннями, пов'язаними зі здоровим способом життя, правильним харчуванням, організацією режиму, загартовуванням, підбором фізкультурного обладнання тощо;
- батьківські збори – дозволяють налагодити більш тісний контакт із родиною вихованців, обговорити питання, що цікавлять, обмінятися думками щодо того чи іншого напрямку роботи дошкільного закладу, намітити плани на майбутнє;
- анкетування – необхідне для виявлення значущості окремих факторів, що передбачає отримання різноманітних даних, інформації та характеристик. Вони дозволяють вивчити культуру здоров'я сім'ї, виявити індивідуальні особливості дітей з метою побудови подальшої роботи з ними та впровадження ефективних програм фізичного виховання та оздоровлення в сім'ї [2; 4; 9].

До нетрадиційних форм взаємодії з родинами вихованців належать:

- видання газет є однією з форм пропаганди здорового способу життя. Дуже важливо, щоб це був продукт колективної творчості дорослих і дітей з використанням елементів казкотерапії, арт-терапії та інших здоров'язбережувальних технологій. Це дозволяє розширити уявлення батьків і дітей про форми сімейного дозвілля; підвищувати інтерес дітей до занять фізичною культурою та суперечками [7];
- збірка альбомів про спортивні досягнення родини. Складання альбомів є формою колективної роботи всіх учасників педагогічного процесу. Підвищувати інтерес дітей до занять фізичною культурою і спортом, виховувати бажання вести здоровий спосіб життя;
- «Майстерня» з виготовлення нетрадиційного інвентарю для спортивно-оздоровчої діяльності – залучення батьків та дітей до виготовлення атрибутів своїми руками. Це зближує дорослих і дітей, виховує у дітей повагу до виготовленого обладнання;
- «проектна діяльність» – розробка та реалізація спільних з батьками проектів дасть змогу зацікавити батьків перспективами нового напрямку у фізичному розвитку дітей та залучити їх до життя закладу дошкільної освіти [2].

Для батьків, можна надати інформацію у вигляді експрес-флаєрів. Листівки різноманітні за змістом, наприклад: «ігри з м'ячем», «граємо всією сім'єю», де батьки можуть дізнатися, які рухи можна вивчати з дитиною, про правила тієї чи іншої гри; Дні здоров'я – сприяють оздоровленню дітей і дорослих, запобігають перевтомі.

З метою реалізації рухової та здоров'язбережувальної компетентності дошкільників в умовах співпраці ЗДО та сім'ї з використанням ефективних форм фізкультурно-оздоровчої роботи вважаємо за необхідне продовжити роботу над:

- створення умов для накопичення у дітей позитивного рухового досвіду в умовах сімейного виховання;
- вивчення та впровадження в практику нових педагогічних та здоров'язберігаючих технологій, що сприяють формуванню раціональної рухової активності дітей;
- підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків у питаннях реабілітації та розвитку фізичних якостей особистості дитини;
- продовжувати роботу щодо зниження захворюваності дітей;
- поповнити куточок усамітнення нестандартним обладнанням: подушками з різними наповнювачами, подушками для збивання, скринькою «Сховай все погане» тощо.
- спільно з батьками створити альбом «Спортивні традиції»;
- оформлення вдома фізкультурно-спортивного куточка;
- проведення спільного фізкультурно-оздоровчого дозвілля;
- щоденне проведення ранкової гімнастики та інших видів рухової активності (спортивні та рухливі ігри, спортивні вправи, гімнастичні вправи на свіжому повітрі, використання різних оздоровчих технологій) [2; 3; 4; 7; 9].

Долучення батьків до формування здоров'язберезувальної та рухової компетентності, згідно БКДО передбачає у дитини сформованість знань, а саме:

- рухова компетентність: «знає назви основних рухів, предметів та спортивних знарядь, усвідомлює роль фізичних вправ у розвитку та зміцненні організму. Здатна до пізнання основ фізичного розвитку [1].

Знає та свідомо дотримується правил у рухливих, спортивних іграх та вправах (зокрема з елементами змагання). Знає про індивідуальний принцип користування гігієнічними засобами» [1].

Здоров'язберезувальна компетентність: «усвідомлює цінність здоров'я, його значення для повноцінної життєдіяльності. Володіє уявленнями про основні чинники збереження здоров'я – рухова діяльність, правильне харчування, дотримання питного режиму, безпечна поведінка, догляд за тілом. Орієнтується в основних показниках власного здоров'я (гарне самопочуття, відсутність больових відчуттів) та здоров'я людей, які її оточують. Знає про існування різних захворювань, орієнтується в елементарних видах допомоги людині, яка хворіє. Здатна встановлювати елементарну залежність між здоровим розвитком людського тіла та повноцінним харчуванням. Називає основні групи продуктів харчування, відрізняє корисну їжу від шкідливої. Оперує назвами основних корисних напоїв, знає про їхню роль для розвитку організму. Розуміє виняткове значення питної води для здоров'я, орієнтується в ознаках спраги й голоду» [1].

«Має цілісне уявлення про будову людського тіла. Визначає і правильно називає елементарні функціональні можливості людського організму. Орієнтується у призначенні та дотримується правил дбайливого ставлення до органів чуттів.

Усвідомлює, що людина народжується, проходить різні етапи життєвого шляху – дитинство, юність, зрілість, старість. Має елементарне уявлення про статеву належність, орієнтується в ознаках своєї статевої належності.

Диференціює поняття «безпечне» і «небезпечне», усвідомлює важливість безпеки життєдіяльності (власної та інших людей). Знає правила поведінки з незнайомими людьми, орієнтується у правилах поводження з незнайомими предметами та речовинами; пожежної та електробезпеки; користуванні транспортом; в основних знаках дорожнього руху тощо. Знає правила безпечного

перебування вдома, у закладі дошкільної освіти, на вулиці, на воді, льоду, ігровому, спортивному майданчиках. Усвідомлює, до кого можна звернутись за допомогою в різних ситуаціях» [1].

Створення вдома здоров'язбережувального середовища та відповідних умов для самостійної рухової діяльності в умовах сім'ї;

- формування навичок у дітей до особистої та громадської гігієни;
- формування інтересу до родинних традицій здорового способу життя;
- закріплення навичок безпечної поведінки вдома та вулиці [7].

Висновки. Для повноцінного формування здоров'язбережувальної та рухової компетентностей дітей дошкільного віку важливе значення відіграє тісна взаємодія різних соціальних інституцій, зокрема сім'ї та працівників ЗДО. Оскільки від якості даної взаємодії залежатиме всебічний і гармонійний розвиток дитини дошкільного віку. Важливі значення в цьому процесі належить руховій та здоров'язбережувальній компетентності дошкільників які реалізуються в діяльності яка є основною генетично обумовленою потребою в даному віковому періоді, так як не тільки формує природні рухові навички, забезпечує повноцінний фізичний розвиток, розвиток фізичних якостей і здібностей, а й формує соціальний, комунікативний, мотиваційний, потребнісний, пізнавальний, діяльнісний, інтелектуальний і мовної потенціал майбутньої особистості.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). Вилучено з: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-d-osvti>.
2. Загородня, Л., Тітаренко, С., & Барсуковська Г. (2015). ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. Вилучено з: <file:///E:/%D0%97%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%A3%D0%97%D0%9A%D0%98/%D0%97%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%A3%D0%97%D0%9A%D0%98%20Mozilla/6805600-1.pdf>.
3. Кошель, А., Олексієнко, В., & Дьякова, Н. (2020). ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗДО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. InterConf, (34). вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5525>.
4. Кошель, А., Кошель, В., Калімбет, О., Рябченко, А., & Хаблова, М. (2021). ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА. ГРААЛЬ НАУКИ, (5), 277-284. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.06.2021.050>.
5. Кошель, А., Кошель, В., & Сілка, К. (2021). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ЗГІДНО ОНОВЛЕНОГО БАЗОВОГО КОМПОНЕНТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v3.20>.
6. Кошель, А., Кошель, В., & Мікрюкова, В. (2021). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ «PUBLIC RELATIONS» У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. InterConf, (46), 122-131. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.03.2021.013>.
7. Кошель, А., Кошель, В., Хоблова, М., & Наливайко, Н. (2021). КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. InterConf. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13459>.
8. Кошель, А., & Кошель, В. (2020). НАСТУПНІСТЬ В РОБОТІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ІНКЛЮЗІЇ. InterConf, (14). вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/2025>.
9. Кошель, В., Козлова, В., Пась, К., Скивка, А., & Ушкалов, Л. (2021). ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'І. Збірник наукових праць SCIENTIA. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/13606>.

ДО ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Кошель Анна Павлівна

ORCID ID: 0000-0001-9343-7807

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Кошель Віталій Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-7547-2879

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Журавель Таміла Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету дошкільної початкової освіти і мистецтв
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Анотація: У статті висвітлено значення педагогічного керівництва процесом індивідуального оздоровлення дошкільників засобами фізичного виховання з урахуванням потреб сучасного суспільства.

Однією з найважливіших проблем сучасного суспільства є суттєве погіршення стану здоров'я дітей дошкільного віку і постійне зниження рівня їх фізичного стану.

Аналіз багатьох досліджень науковців різних галузей які займаються проблемами здоров'я свідчить, що близько 80% народжуються в Україні з певними функціональними відхиленнями в стані здоров'я, і тільки близько 30% дітей можна вважати цілком здоровими [4; 5; 7; 9].

Сьогодні у переліку найбільш важливих факторів, що визначають ситуацію, що склалася, називають зниження загального рівня життя і соціальної захищеності населення, порушення сталості зовнішнього середовища проживання (екологічний синдром), пандемія COVID-19, погіршення стану здоров'я і дефіцит рухової активності дітей, недостатня кваліфікація педагогів і масова некомпетентність батьків у питаннях збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей [9].

До вирішення означеної проблеми прикута увага як вітчизняних так і зарубіжних провідних дослідників, а саме: вирішення різноманітних проблем фізичного виховання дошкільників широко представлена у сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Зокрема, Т. Андрющенко, В. Бальсевич, Г. Беленька, О. Богініч, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, М. Єфіменко, Л. Загородня, О. Іванашко, М. Комісарик, О. Козак, А. Кошель, В. Кошель, О. Курок, М. Комісарик, Н. Лісневська, Н. Левінець, О. Максимова, В. Оржеховська, Т. Пономаренко, С. Тітаренко, М. Рунова, Т. Овчиннікова, Г. Чуйко, О. Худолій, Ю. Шевченко, С. Юрочкіна та інші [3 – 9].

Особливого значення у вирішенні як існуючих проблем здоров'я дітей, у зв'язку зі змінами в соціально-економічному житті суспільства належить науковим дослідженням, які розкривають ефективні механізми оздоровлення людей і дітей зокрема.

Протягом останніх десятиліть в результаті відповіді на суспільний запит, система дошкільної освіти знаходиться в досить складному етапі реформування. З

одного боку, перехідний період, який переживає країна, військова агресія росії, пов'язаний з негативними об'єктивним впливом на їх діяльність. Це виражається, перш за все, в скороченні кількості закладів дошкільної освіти (далі ЗДО), що пов'язано як з негативною демографічною ситуацією, особливо в сільській місцевості, так і зі значним зниженням обсягу фінансування місцевим самоврядування територіальних громадах в умовах децентралізації в Україні що призводить до виникнення базових ЗДО.

Так за даними Державної служби статистики України Упродовж 2014/2015–2019/2020 н. рр. зберігається тенденція до зменшення кількості здобувачів дошкільної освіти. У 2019/2020 н. р. функціонувало 14 763 ЗДО тоді як у 2014/2015 кількість закладів становила 15002 ЗДО [2].

З іншого боку, соціально-економічні та політичні перетворення в Україні позитивно впливають на розвиток системи дошкільної освіти. Подолання минулих ідеологічних заборон і обмежень, інтеграція в європейську систему освіти, відкривають простір для втілення інноваційних ідей і підходів в систему дошкільної освіти.

Саме в таких умовах, сьогодні сформувались три організаційні системи фізкультурної освіти дітей дошкільного віку. Перша система – в закладах дошкільної освіти, яка складалася протягом десятиліть і є найбільш розробленою. Друга – в спеціалізованих центрах і школах, де на перший план висуваються специфічні цілі і завдання. Третя – в сім'ях, де фізичне виховання дітей, які не відвідують ЗДО, є або має бути частиною загального сімейного виховання.

Слід зазначити, що за останнє десятиліття число дітей, які залишаються в родинах, збільшилася. Це зумовлює підвищення значимості ефективного виховання дитини в сім'ї. Однак система фізкультурної освіти дітей дошкільного віку вимагає спеціальних знань і умінь і в нашій країні розвинена не достатньо [2].

На наш погляд, це пов'язано з тим, що сім'ї, в яких проживають і виховуються діти, не охоплені дошкільною освітою, досить неоднорідні, що проявляється в соціально-економічних умовах їх життя, в освітньому рівні батьків, в їх інформованості з проблем виховання взагалі і фізичного зокрема.

Відзначимо також відомий факт появи за останній час в Україні так званих приватних «центрів розвитку» та «приватних закладів дошкільної освіти» станом на 2019р. Із загальної кількості 1 230 398 дітей, які здобувають дошкільну освіту в закладах освіти: 1 220 806 дітей (99,2 %) – перебувають у ЗДО комунальної та державної форм власності а 9 592 дитини (0,8 %) – у закладах приватної форми власності. Як показує аналіз, діяльність закладів приватної форми власності переважно орієнтована на фінансовий дохід і вирішення досить вузького кола освітніх завдань що не забезпечують фізичну готовність дитини до навчання в школі [2].

Внаслідок цього весь процес фізичного виховання дитини в умовах сім'ї залежність від знань і умінь батьків, які, як показує практика, мають володіти педагогічними технологіями контролю за фізичним станом дитини на наступних після народження етапах життя [9].

Однак не всі батьки володіють необхідним обсягом знань, недооцінюють значення фізичного виховання як основного фактора зміцнення здоров'я своєї дитини і недостатньо усвідомлено підходять до процесу фізичного розвитку, при цьому занижуючи і своє значення в цьому процесі.

Усвідомлення державою важливості даного аспекту відобразилось у новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти України яким передбачається

активне залучення батьків до процесу розвитку рухової компетентності дитини, оскільки рухова діяльність є генетично обумовленою природньою потребою дитини, в процесі якої відбувається передача накопиченого досвіду суспільства новим поколінням [1].

При цьому важливим є створення і використання соціокультурного середовища, в якій буде організована різноманітна рухова діяльність. Взаємодія соціокультурних інституцій дає можливість створити умови для розвитку особистості дитини дошкільного віку, в тому числі і дошкільники з особливими освітніми потребами. Накопичений в історії суспільства досвід в оволодінні руховою діяльністю, облік її універсальності у вирішенні завдань виховання і навчання дітей дозволяє розглядати цей вид діяльності в контексті загальної культури як соціального процесу, в якому особливими засобами створюється можливість розвитку індивідуальних особливостей кожної дитини [8].

З огляду на ситуацію пов'язану з пандемією COVID-19 спричинену коронавірусною хворобою SARS-COV-2, та запроваджені карантинні обмеження, перед системою дошкільної освіти внесла корективи, пов'язані з забезпеченням неперервності освітнього процесу, спроможністю ЗДО забезпечити якість і сталість здобуття освіти дітей дошкільного віку, необхідністю розвитку дистанційної форми здобуття освіти, порушення гарантії прав громадян на забезпечення доступності освітніх послуг посилюють значення сім'ї [6].

Проте, незважаючи на значний інтерес держави до проблеми особистісного розвитку дитини в руховій діяльності, багато її напрямів в педагогічній теорії та практиці залишаються недостатньо розробленими, зокрема розвиток рухової активності дітей дошкільного віку в умовах сім'ї.

Достатній рівень рухової активності дитини, задоволення її потреби в русі можна забезпечити правильною організацією рухового режиму в ЗДО і сім'ї.

В умовах сім'ї такий руховий режим забезпечується правильним розпорядком дня, в якому повинен передбачатися час для різних видів активностей для розвитку рухової сфери дітей. Надаючи особливого значення ролі рухової активності в зміцненні здоров'я дітей дошкільного віку, можна визначити пріоритети в режимі дня.

З метою оптимізації рухової активності та загартовування дітей в сім'ї необхідно впроваджувати додаткові види рухової діяльності, пов'язані з комплексом заходів загартовування:

- прогулянки на повітрі;
- прогулянки по масажних доріжках, при наявності їх вдома;
- гімнастика після денного сну;
- рухові розминки;
- прогулянки ввечері;
- загартовування під час літнього часу;
- обтирання вологим рушником;
- заняття з фізичної культури [5].

Перед батьками стоїть завдання створити умови для максимального ефекту у формуванні навичок здорового способу життя, розвитку фізичних якостей але дуже важливе спілкування та комунікація з педагогами ЗДО.

Сучасна сім'я здатна і зобов'язана разом з закладом дошкільної освіти створити умови, сприятливі для здорового розвитку кожної дитини. Батьки мають прагнути до того, щоб створені ЗДО передумови всебічного розвитку підростаючого покоління реалізовувалися найбільш ефективно. Необхідно постійно піклуватися про дитину і

організувати життя в сім'ї так, щоб вона мала можливість займатися руховою активністю.

Фізична культура має стати важливою складовою виховної та соціальної функції сім'ї.

Основними умовами повноцінного фізичного розвитку дитини є:

- раціональне, калорійне харчування;
- дотримання режиму дня;
- повноцінний сон;
- достатня тривалість перебування на свіжому повітрі;
- здорове та гігієнічне середовище;
- сприятлива психологічна атмосфера;
- матеріальне забезпечення тощо.

Працівники ЗДО, мають будувати свою професійну діяльність на принципі єдності з родиною з урахуванням індивідуальних особливих потреб [3].

Детальний аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що розвиток і здоров'я дітей дошкільного віку залежить від оптимального рівня рухової активності.

Гігієнічна норма – це показники рухової активності, що повністю задовольняють біологічну потребу в русі, відповідають функціональним можливостям організму, сприяють зміцненню здоров'я дітей та їх гармонійному розвитку [9].

При складанні режиму дня дитини в сім'ї дорослі можуть спиратися на науково обґрунтовану організацію життєдіяльності дошкільника в дитячому садку. Жодна діяльність, якою дитина займається в дитячому садку, не повинна бути відсутня в її житті вдома. Деяким заняттям вдома можна приділяти більше часу (наприклад, іграм, прогулянкам на свіжому повітрі). Заняття дорослого з однією-двома дітьми мають бути жвавими, різноманітними, цікавими, радісними.

Дорослі мають приділяти особливу увагу щоденному перебуванню дитини на повітрі, дбати про сприятливе природне середовище, наявність спортивних та ігрових майданчиків. Ці фактори зміцнюють здоров'я, стимулюють ріст, загартовують організм і забезпечують необхідне відновлення сил [9].

Під час перебування на свіжому повітрі дитині надається можливість проявити спонтанну рухову активність, яка в цьому віці є природною і домінує. Це може тривати щонайменше до шести годин. Рух дитині не зашкодить – він сам несвідомо регулює м'язове навантаження. Перевантаження виникає лише тоді, коли ми змушуємо малюка довго зберігати статичне положення, або коли ми не збалансовуємо рухову активність з руховою. Відсутність руху може призвести до небажаного ожиріння. Дозволяти дитині вільно пересуватися, – не означає дозволяти їй робити все, що вона хоче, і не турбуватися про її безпеку. Навпаки, це вимагає розвивального середовища та більше уваги, ніж організована діяльність.

Крім надання можливості самовільно пересуватися під час перебування в повітрі, слід спеціально вдосконалювати навички прямоходіння, вправляти в бігу, стрибках, вчити кидати і ловити м'яч, грати в різні рухливі ігри, організовувати невеликі спортивні змагання (хто краще буде ходити по лавці, хто довше її не скине) [4].

У дошкільному віці також є не дуже спритні, невмілі, незграбні діти, у яких порушена дрібна або велика моторика. Це діти з легкими порушеннями мозкової діяльності, або так звані моторно-необдаровані діти. Вони вимагають особливої уваги та своєчасного індивідуального обстеження у невролога або психолога. Починати лікування необхідно в дошкільному віці, а не тоді, коли дитина стикається з труднощами в школі. Для ліквідації відставання в руховій сфері вирішальне

значення мають ігри та спорт. Неправильно поступають ті батьки, які забороняють такій дитині самостійно і активно рухатися, побоюючись, щоб з нею нічого не трапилося, або намагаючись «дресируванням» зламати її незграбність [4].

Щоденні фізичні вправи попереджають порушення постави і деформації скелета (викривлення хребта, сплюснення грудної клітки, зміни форми ніг), добре зміцнюють весь організм і підвищують його стійкість до різних захворювань. Адже фізично міцні діти порівняно рідше хворіють і набагато легше проходить перебіг хвороби. Маленькі діти дуже рухливі. У незліченній кількості різноманітних рухів проявляється їх природне бажання розвиватися і вдосконалювати своє тіло. Медичні спостереження свідчать про те, що рухливість властива здоровим дітям, а малорухливість, як правило, млявим, які страждають якимись захворюваннями. На жаль, багато батьків так і роблять, не знаючи цього, часто змушують своїх дітей поводитися спокійно, довго сидіти на одному місці, що затримує їх фізичний і психічний розвиток [4].

Різнманітні фізичні вправи і особливо ігри, які так люблять діти, в першу чергу позитивно впливають на їх розумовий розвиток, на діяльність мозку і нервової системи, у дітей створюється бадьорий, бадьорий настрій, всі життєві процеси в організмі активніші, сприяє розвитку таких важливих якостей, як уважність, акуратність, дисциплінованість, посидючість. Під впливом різноманітних ігор у дітей формуються позитивні риси характеру, виховується сила волі [7].

При систематичному виконанні рухів правильно розвивається скелет дітей і їх м'язова система, посилюється обмін речовин в організмі, поліпшується апетит і травлення. Все це визначає нормальний ріст і розвиток дитини: кістки добре ростуть в довжину, ширину і стають більш точними; м'язи збільшуються в об'ємі і стають сильнішими [4].

Висновки. Умовою гармонійного розвитку організму дитини, що впливає на формування психічного, фізичного розвитку та психофізіологічного стану, є правильно організоване педагогічного керівництво процесом індивідуального оздоровлення дошкільників засобами фізичного виховання з урахуванням потреб сучасного суспільства в тісній взаємодії ЗДО і сім'ї. Система фізичного виховання у ЗДО має ґрунтуватися на знанні анатомо-фізіологічних та психологічних особливостей дітей дошкільного віку різних вікових груп. Тільки при їх урахуванні можна створити необхідні педагогічні умови для гармонійного розвитку дітей та організації освітньої діяльності, спрямованої на засвоєння знань, формування рухових умінь і навичок та фізичний розвиток дошкільників в цілому.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). Вилучено з: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-d-osvti>.
2. Державна служба статистики України. Вилучено з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Кошель, А., Олексієнко, В., & Дьякова, Н. (2020). ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗДО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. InterConf, (34). вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5525>.
4. Кошель, А., Кошель, В., Калімбет, О., Рябченко, А., & Хаблова, М. (2021). ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА. ГРААЛЬ НАУКИ, (5), 277-284. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.06.2021.050>.
5. Кошель, А., Кошель, В., & Сілка, К. (2021). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ЗГІДНО ОНОВЛЕННОГО БАЗОВОГО КОМПОНЕНТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v3.20>.

6. Кошель, А., Кошель, В., & Мікрюкова, В. (2021). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ «PUBLIC RELATIONS» У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. InterConf, (46), 122-131. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.03.2021.013>.
7. Кошель, А., Кошель, В., Хоблова, М., & Наливайко, Н. (2021). КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. InterConf. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13459>.
8. Кошель, А., & Кошель, В. (2020). НАСТУПНІСТЬ В РОБОТІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ІНКЛЮЗІЇ. InterConf, (14). вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/2025>.
9. Кошель, В., Козлова, В., Пась, К., Скивка, А., & Ушкалов, Л. (2021). ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї. Збірник наукових праць SCIENTIA. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/13606>.

ДУАЛЬНА ФОРМА НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

Бурак Валентина Геннадіївна

ORCID ID: 0000-0001-5097-6536

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Херсонський державний університет, Україна

Мета підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи полягає в забезпеченні сфери послуг висококваліфікованими кадрами, конкурентоспроможними, затребуваними на вітчизняних і закордонних ринках праці, на підставі реального суспільного попиту на послуги, у формуванні здібностей провадити якісну сервісну діяльність та обслуговування споживачів індустрії гостинності [1].

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи у процесі їхньої практичної підготовки актуалізується завдяки впровадженню *дуальної форми навчання* як паралельного формування умінь та навичок у закладі вищої освіти (ЗВО) та на виробництві. Це забезпечує не тільки закріплення теорії на практиці, а й передбачає процес навчання в умовах виробництва. Означений формат дозволяє студентові пройти підготовку і в ЗВО, і на підприємстві, зокрема готельно-ресторанної справи, де він повинен працювати за трудовим договором, з паралельним закріпленням отриманих знань та набуттям практичних навичок.

У межах такої інтегрованої співпраці ЗВО зобов'язаний сформувати гнучкий спеціальний графік навчання через проведення індивідуальних занять із його офіційним працевлаштуванням за фахом на підприємстві або організації та обов'язковим навчанням (стажуванням) на робочому місці. При цьому враховуються потреби здобувача освіти виконувати посадові обов'язки на підприємстві готельно-ресторанного бізнесу відповідно до його розпорядку роботи. Освітній процес у ЗВО здійснюється з використання технології викладання та навчання: проблемної лекції (розгляду проблемних питань), лекції-візуалізації (демонстрації відео тощо), бінарної лекції (два лектори – викладач і практик), лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції – прес-конференції, пошукової лабораторної роботи, дослідницької роботи, евристичної бесіди, рольових та ділових ігор, навчальних ігор, тренінгів в активному режимі, аналізу конкретних ситуацій Case study, розв'язання винахідницьких завдань, розбору ділової пошти тощо.

Необхідним також визнано забезпечення закладу освіти відповідним технічним обладнанням, кадровим забезпеченням для створення, підтримки роботи сайту та безпеки роботи в мережі, уможливлення організації вільного доступу до робочих місць, систематичне оновлення навчальних і методичних матеріалів, формування й розвиток інформаційної культури всіх учасників освітнього процесу [2].

Підприємства можуть надавати для підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи певні онлайн-платформи, навчальні фільми, інструкції підприємств, лабораторії, робочі приміщення, цехи, зали тощо.

Науковцями було визначено провідні особливості дуального навчання у вищій школі, пов'язані із:

- установленням партнерства між основними зацікавленими сторонами (роботодавцями, студентами і ЗВО);
- формальним академічним визнанням попереднього навчання й досвіду через систему акредитації (Accreditation of Prior Learning, APL, Accreditation of Prior Experiential Learning, APEL);
- інноваційною та привабливою складовою системи навчання на основі методології «змішане навчання» (blended learning), зокрема за допомогою різних форм навчання та викладання, що ґрунтується на критичній рефлексії і рефлексивних діях для пов'язування нових теорій з досвідом; практико-орієнтованих проєктах для задоволення потреб зацікавлених сторін, обумовлених у навчальному договорі; методології і методиці дистанційного та електронного навчання; індивідуальному підтримуванні студентів як освітньою установою, так і робочою організацією;
- оцінюванням і формальною сертифікацією результатів програм дуального навчання;
- проєктуванням програм дуального навчання на основі врахування попереднього й поточного досвіду роботи дорослого студента. Особливістю навчальних програм є їхня інтегрованість договірних модулів дуального навчання з існуючими модулями курсів в університеті; акредитованих короткострокових курсів з акредитованими програмами навчання, наданими роботодавцями; акредитованих модулів або курсів інших освітніх установ з акредитацією попереднього навчання тощо [4].

Під час працевлаштування випускники ЗВО часто демонструють різний рівень знань і вмінь. Не завжди репрезентована кваліфікація відповідає сучасним вимогам підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Постає необхідність перенавчання фахівців безпосередньо на підприємствах, що «тягне» за собою додаткові витрати ресурсів. Актуалізується потреба забезпечення набуття необхідної кваліфікації під час освітнього процесу, аби фахівець, отримавши диплом, міг розпочинати трудову діяльність у найкоротші строки. Згідно з чинним законодавством підприємства готельно-ресторанного бізнесу передусім розпочинають з укладання двосторонніх договорів із ЗВО щодо співробітництва в рамках дуальної освіти, а далі тристоронніх зі здобувачами освіти (бакалаврами чи магістрами).

ЗВО розроблено алгоритм переходу на дуальну форму. Насамперед замовники освітніх послуг мають віднайти підприємство чи організацію з метою проведення навчання за дуальною формою та із завідувачем випускової кафедри узгодити обране підприємство, визначитися із можливою посадою. Майбутній фахівець зобов'язаний скоординувати з керівниками вибраного ним підприємства готельно-ресторанного бізнесу перспективу його навчання за дуальною формою та паралельну професійну діяльність у підпорядкованому йому підприємстві.

За умови ствердого рішення замовники освітніх послуг продовжують укладанням тристоронніх договорів із ЗВО та підприємством (компанією) щодо подальшого навчання за дуальною формою.

Особливістю організацій дуальної форми провадження освітнього процесу є обов'язкове розроблення індивідуального плану навчання здобувача освіти (укладають викладачі випускової кафедри та представники підприємств (установ) готельно-ресторанного бізнесу), а також графіка індивідуальних занять. Означений індивідуальний план повинен включати опанування матеріалу дисциплін навчального плану (як у ЗВО, так і на підприємствах). Інтеграція передбачає виконання певної частини лабораторних і практичних занять на виробництві – у

лабораторіях, відділах підприємства, цехах, залах тощо за присутності куратора та/або представника стейкхолдера.

Здійснення освітнього процесу за використання дуальної форми навчання можливе за умови використання так званої «форми поділеного тижня», що включає такий розподіл навчального часу: декілька днів замовники освітніх послуг навчаються в ЗВО, решта відводиться стажуванню та професійній діяльності на підприємстві готельно-ресторанного бізнесу.

Імовірною є і блочна (модульна) форма, коли протягом навчального семестру здобувач освіти навчається у ЗВО декілька тижнів та/або місяців, а далі – навчання та професійна діяльність на виробництві.

Значущість дуальної форми навчання – у залученні до проектування освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми та змісту освітніх компонент у ролі стейкхолдерів професіоналів-практиків підприємств готельно-ресторанної справи.

Діяльність підприємств також ототожнена з проведенням експертизи знань знань здобувачів вищої освіти під час відбирання після 2 курсу на навчання за дуальною формою.

Цінності набуває можливість доступу до навчальних ресурсів та реальних кейсів компанії під час організації та проведення навчально-практичної діяльності.

Мотивуючою є перспектива працевлаштування та/або стажування на виробництві. Важливими стають реальні процеси у сфері послуг, проблеми, що виникають, та пошуки їхнього вирішення, перспектива виконання кваліфікаційної бакалаврської/магістерської роботи на базі підприємства готельно-ресторанного бізнесу з консультуванням фахівцями-практиками.

Здійснений попередньо аналіз уможливорює висновок про роль дуальної форми навчання в підготовці майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. Набуття професійних практичних навичок та вмій у результаті застосування дуальної форми навчання уможливорює забезпечення максимальної ефективності підготовки здобувачів вищої освіти згідно з вимогами світової сфери обслуговування, підвищення рівня конкурентоспроможності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в умовах глобалізації та скорочення періоду їхньої адаптації у реальній професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бурак, В. Г. (2020). Досвід професійної підготовки фахівців готельно-ресторанного господарства в закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*, 29 (1), 88–92.
2. Бурак, В. Г. (2021). Специфіка формування компетентності фахівців готельно-ресторанної справи в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти. *Нова педагогічна думка*, 2 (106), 32–38.
3. Кільдеров, Д. Е. (2021). Інтеграція змісту професійних науково-предметних дисциплін у формуванні інтегральної компетентності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. *Педагогічний альманах*, 50, 55–62.
4. Плачинда, Т. С. (2022). Практичний складник професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. *Педагогічні науки*, 100, 34–40.
5. Чумак, О. О., & Плачинда, Т. С. (2018). Дуальна освіта як перспектива розвитку вищої школи України. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, 2, 143–149.
6. Tolochko, S. (2016). Economical competitiveness and modern pedagogics definitions correlation. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2 (1), 101–107.
7. Ponomarenko, N., Polyansky, P., Shkurat, I., Romanenko, M., & Tolochko, S. (2022). Quality management of higher education for increasing the competitiveness of labour resources. *International Journal for Quality Research*, 16 (3), 817–830.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ В СФЕРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ЗАСОБАМИ VR-ТЕХНОЛОГІЙ

Кравцова Людмила Володимирівна

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння
Херсонська державна морська академія, Україна

Безбах Олег Михайлович

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння
Херсонська державна морська академія, Україна

Підготовка фахівців морської галузі зобов'язана враховувати той факт, що морський торговельний флот постійно оновлюється, або за рахунок осучаснення суднового обладнання, або заміною морально та технічно застарілих суден новими сучасними кораблями. В першу чергу це свідчить про те що не тільки навчальні програми, а й самі технології навчання повинні відповідати вимогам Міжнародної морської організації (ІМО) [1] до підготовки навігаторів.

У пропонованому матеріалі надані особливості використання VR-технології у системі підготовки майбутніх морських фахівців. Останні дослідження з використання навігаційних інформаційних систем, які встановлені на сучасних суднах, вже доказали необхідність їх інтегрування в освітній процес. Складність оцінки навігаційних обставин, які постійно змінюються, не дає можливості судноводіям вчасно реагувати на ці зміни. Отже, під час навчання їх необхідно тренувати на моделях максимально наближених до реальних.

До початку воєнних дій Херсонська державна морська академія (ХДМА) мала мабуть найкращу тренажерну базу для повноцінної практичної підготовки курсантів, куди входили такі комплекси як навчальна лабораторія «Навігаційні інформаційні системи», тренажер «Глобальний морський зв'язок у разі лиха та для забезпечення безпеки», засоби електронної навігації «Повнофункціональний тренажер судна з динамічною системою позиціонування» та багато інших. Але ворог безсоромно вкрав все обладнання, зруйнував все що створювалося академією та міжнародними морськими компаніями для підготовки морських фахівців міжнародного рівню. Враховуючи ці обставини, в умовах дистанційного навчання активно використовуються віртуальні тренажери, які дозволяють моделювати реальні умови мореплавства, виконання практичних завдань що виникають на судні під час рейсу. При цьому розуміння основних принципів роботи обладнання та набуття навичок роботи на віртуальних моделях надають реальні переваги при несенні вахти на судні порівняно із тільки теоретичними знаннями.

Тенденцією останніх років є переведення навігаційного обладнання на цифрову основу та ускладнення технічних засобів судноводіння та систем, що використовуються під час руху судна. У зв'язку з цим актуальним є підвищення стандартів якості підготовки майбутніх морських фахівців, які повинні бути підготовлені до роботи з використанням різноманітної інформації у цифровому вигляді, бути здатними до вибору ефективних форм управління судном для

забезпечення безпеки мореплавства, нести відповідальність за прийняті управлінські рішення.

Вимоги до змісту морської освіти визначені нормативними документами Міжнародної морської організації (International Maritime Organization, IMO [1]). Манільські поправки 2010 р. конкретизували мінімальні вимоги до компетентностей плавскладу на трьох рівнях: управління, експлуатації, допоміжному рівні, обумовили виконання положень поправок шляхом підсилення практичної спрямованості освітнього процесу через відпрацювання практичних навичок на тренажерах, врегулювали використання сучасних електронних засобів та методів навчання згідно STCW [2].

Метою використання новітніх цифрових технологій є збільшення ефективності навчання. Тому «ідеальні» навчальні ініціативи можуть включати: впровадження симуляційних технологій доповненої, віртуальної та змішаної реальності; програмного забезпечення з оцінювання практичного використання тренажерів; впровадження програм електронного навчання. З урахуванням обставин, всі методології враховують перенесення традиційного навчального вмісту на електронне навчання, використання гейміфікації та інших цифрових технологій. Тобто сьогодення вимагає найактивніше використання технології віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності. Це дозволяє посилити наочність навчання за рахунок візуалізації процесів та об'єктів та можливості спроектувати будь-яку взаємодію об'єктів. При тому, VR – технологія володіє увагою користувача завдяки повному зануренню у віртуальний світ.

Актуальність використання таких технологій у навчанні не викликає сумнівів. Перехід від класичної форми навчання до дистанційної, яка є основною останнім часом, має свої переваги та недоліки, але іншого виходу немає, тому треба підвищувати її ефективність. Оскільки судноводіння значно відрізняється від інших технічних спеціальностей завдяки використанню одразу всієї кількості отриманих знань для аналізу технічних засобів судноводіння, навігаційних та метеорологічних даних, AIS, контролю VHF та даних радару, то відповідно до цього Херсонська державна морська академія взяла напрямок на розвиток цих технологій, і разом з електронним навчанням створено цифрове освітнє середовище.

Аналіз наукових публікацій щодо технологій VR свідчить про високу швидкість розвитку технологій та подальший потенціал їх запровадження. Симуляційні технології вже успішно інтегруються в морську освіту, про що свідчать наукові роботи, дисертаційні дослідження. Але найбільш вагомим доказом правильності стратегії підготовки фахівців морської галузі Херсонською державною морською академією є ті позитивні характеристики, які отримують наші випускники, що працюють в міжнародних морських компаніях і є конкурентоспроможними на світовому ринку праці.

Таким чином, метою дослідження є вибір моделі підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу у практичному розрізі за допомогою віртуальної технології (VR) для здатності забезпечування безпечного плавання. Результатом дослідження є обґрунтування моделі професійної підготовки судноводіїв, що має за мету формування професійних компетентностей засобами цифрових, симуляційних, хмарних і дистанційних технологій.

Сьогодні, у той сумний час, коли наш навчальний заклад, як сотні інших, працює виключно дистанційно, є насуцна необхідність використання саме цих найсучасніших технологій навчання, оскільки, незважаючи на обставини, потрібно забезпечити максимально сприятливі умови здобувачам вищої освіти для отримання

якісного теоретичного та практичного фундаменту, який дозволить їм достойно представляти нашу державу на міжнародному рівні у морської галузі. Під час проведення дослідження використовувався аналіз вимог стейкхолдерів, звітів практик курсантів, нормативних документів щодо професійної морської освіти, оцінювання компетентностей, аналіз наукової і методичної літератури, технічної документації, дисертаційних досліджень, навчальних програм, підручників і навчальних посібників, нормативних документів з проблеми організації освітнього процесу в закладах вищої морської освіти.

Список використаних джерел:

1. Резолюція MSC.428(98) «Управління морськими кіберризиками в системах управління безпекою» http://rise.odessa.ua/texts/MS428_98.php3
2. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты. (2011). Лондон.: ИМО. «Эшфорд Пресс».
3. Application of VR Virtual Reality in Navigation Teaching To cite this article: Yanliang Bi and Zhiqiang Zhao 2020 J. Phys.: Conf. Ser. 1648 032156 <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1648/3/0321>

ЛІНГВОПРОФЕСІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТА УНІВЕРСИТЕТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Рідель Тетяна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-6980-7975

канд.пед.наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Сумський національний аграрний університет, Україна

Середовище – це оточення людини, той простір, який робить індивіда активним у пошуку та пізнанні. Воно є тією реальною дійсністю та рушійною силою, в умовах якої відбувається розвиток та саморозвиток особистості. Під лінгвопрофесійним середовищем ми розуміємо сукупність факторів, що впливають на розвиток професійної компетенції майбутнього фахівця під час вивчення іноземної мови. Лінгвопрофесійне середовище відноситься до категорії динамічних середовищ і складається з таких компонентів:

- лінгвопрофесійний зміст;
- лінгвопрофесійна навчальна технологія;
- лінгвоорганізаційна взаємодія.

Володіння базовим рівнем англійської мови (General Language) та фоновими знаннями дозволяє студенту перейти до мови для спеціальних цілей або професійно орієнтованої. Професійно орієнтована англійська мова (Language for Specific Purposes) має міждисциплінарний характер, що визначає готовність до пізнавальної самостійності в процесі професійної діяльності.

У роботах лінгводидактів розкрито теоретичні підстави досягнення інтегративного знання під час вивчення іноземних мов. Базова мова (General Language), мова для спеціальних цілей (LSP), країнознавство, з'єднавшись, утворюють елемент сполученості трьох областей знань, що синтезують «образ професійного світу» – професійне коло знань у його різноманітних проявах. Зазначається, що посилення LSP відбувається на тлі формування соціокультурної компетентності. Наявність соціокультурної компетентності є однією із головних умов розуміння людини людиною, однією із складових «діалогу культур». Соціокультурна компетентність досягається фоновими лінгвокраїнознавчими та соціокультурними знаннями, які, у свою чергу, посилюють професійно орієнтовану мову.

Лінгвокраїнознавство – це країнознавство, що викладається іноземною мовою, спеціальний курс навчання іноземної мови, під час якого студенти отримують країнознавчу інформацію не стільки для вирішення загальноосвітніх завдань, скільки для розширення обсягу фонових знань, що забезпечують успішну комунікацію іноземною мовою.

LSP – Language for Specific Purposes – область навчання, що швидко розвивається. Її вирізняє: тісний зв'язок теорії із потребами практики навчання, зростаюча спеціалізація курсів, застосування англійської мови специфічними галузями: наукою, технікою, економікою, юриспруденцією та міжнародними програмами. Першою стадією конкретної програми LSP є аналіз потреб студентів на основі докладної інформації щодо цілей, завдань, ролей, функцій, для виконання яких потрібна англійська мова. Наступна стадія – визначення обсягу науково-технічного змісту програми, оскільки для студентів важливим є оволодіння мовними та

комунікативними аспектами іноземної мови. Залежно від того, чи є вивчення мови частиною іншої навчальної діяльності, передує їй або слідує за нею, коливається рівень мотивації студентів. Тому завдання викладача LSP – підготувати відповідний матеріал та навчити учасників спілкуватися мовою. Викладач, який працює за програмою LSP, повинен мати більш високу кваліфікацію, ніж викладач, який працює за програмою General Language. Функціональне використання LSP наближає процес навчання до професійної діяльності. Для оволодіння LSP прийнято такі положення:

- задоволення професійних потреб майбутніх спеціалістів, що потребує оволодіння базовим рівнем англійської мови;

- виділення специфічних функцій, характерних для майбутньої професії.

Інтеграція базової мови, професійно орієнтованої мови та лінгвокраїнознавства виводить на новий якісний рівень пізнавальну діяльність студентів.

Звертаючись до другого компоненту лінгвопрофесійного середовища – лінгвопрофесійної навчальної технології, слід зазначити, що проектування основних напрямів змісту мовної професійно орієнтованої освіти, що сприяють розвитку професійної компетенції майбутніх фахівців, – необхідна, але недостатня умова для вирішення цієї проблеми. Багато залежить від технологій навчання (методів, засобів та організаційних форм). Технологія виявляє закономірності з метою визначення та використання на практиці найбільш ефективних та економічних процесів. Вона являє собою сукупність методів, спрямованих на зміну стану об'єкта. Педагогічний аспект технології полягає у технологізації навчального процесу, розробці прийомів, що підвищують освітню ефективність, шляхом застосування алгоритму дій та оцінки наявних результатів.

Технологія забезпечує процес сходження особистості до цінностей як до процесу підвищення потреб за допомогою механізмів ціннісних орієнтацій: пошуку, оцінки, вибору та проєкції, що забезпечують весь цикл орієнтації від потреби, що спонукає пошук, через вибір, оцінку проєкції, що визначає де й навіщо необхідна привласнена цінність. До найбільш суттєвих ознак педагогічної технології належать економічність, алгоритмічність, проєктованість, цілісність, керованість, здатність до коригування, візуалізація, діагностичність та результативність. Результати самооцінки студентів свідчать про те, що використання технології обіцяє зростання:

- мотивації до навчання та самооцінки;

- мовних навичок;

- ступеня взаємодії з провідним викладачем;

- обсягу інтелектуальної діяльності та знань;

- обсягу отриманої інформації.

З погляду викладача використання технології:

- посилює взаємодію викладач-студент;

- збільшує продуктивність праці та ефективність навчання;

- виключає упереджене ставлення студента.

З погляду навчальних планів характер та контекст технології, яку потрібно використовувати, визначаються залежно від мети навчання:

- конкретне знання та сукупність умінь;

- компетентність у галузі інструментальних методів та засобів;

- розвиток інтенційного навчання;

- формування навичок творчого мислення, рефлексії, відкритої пізнавальної установки.

Вибір тієї чи іншої лінгвонавчальної технології визначається цілою низкою причин: віковими особливостями студентів, конкретними цілями навчання, різницею мов. Під лінгвопрофесійною навчальною технологією ми розуміємо сукупність професійних методів і прийомів, які мають алгоритм дій, і дозволяють простежити процес від мети до результату за професійно орієнтованого навчання іноземної мови.

Третім компонентом лінгвопрофесійного середовища є лінгвоорганізаційна взаємодія. Розуміючи під лінгвоорганізаційною взаємодією сукупність елементів, що перебувають у взаємодії та взаємозв'язку один з одним для створення цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності особистості під час вивчення іноземної мови, ми відводимо значне місце розкриттю аксіологічного потенціалу особистості та творчої ініціативи щодо пізнавальної діяльності, активності і пошуку. Сукупність задач і завдань не повинна бути випадковою, вона повинна бути системою залежно від цілей і кола проблем, що вивчаються. Ці системи складаються з послідовних навчальних процедур (вправ, побудованих із використанням певних психолого-педагогічних знань про процес засвоєння знань студентами).

Вибір лінгвоорганізаційних форм обумовлений змістом процесу навчання. Основним практичним завданням лінгвопрофесійного середовища є розвиток професійної компетенції студентів під час вивчення іноземної мови. Створення лінгвопрофесійного середовища дозволяє перенести акцент на розвиток аксіологічного потенціалу особистості майбутнього фахівця, який проектує саморозвиток та самоактуалізацію особистості та надає руху механізму пізнавальної діяльності, активності та пошуку. Лінгвопрофесійне середовище формує ціннісне ставлення до професії, що становить аксіологічну компоненту мовної особистості. Студенти відкривають для себе професійно значущі цінності, що активізує пізнавальний пошук професійно значущих знань та сприяє розвитку професійної компетенції майбутнього фахівця.

Список використаних джерел:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання // Наук. редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Чередніченко, Г. А., Вікторова Л. В., Шапран Л. Ю., Куниця Л. І. Навчання професійного іншомовного спілкування студентів: Монографія / Г. А. Чередніченко, Л. В. Вікторова, Л. Ю. Шапран, Л. І. Куниця. – Київ: Інкос-Видавництво, 2013. – 464 с.

РОЛЬ ПАЛЬЧИКОЇ ГІМНАСТИКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ДИСЛАЛІЄЮ

Шостак Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-9858-7940

канд. філол. наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Філімонюк Олена Олександрівна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Дрібні рухи рук активізують розвиток мовлення. У багатьох дітей із мовленнєвими порушеннями наявні різні рухові розлади, у тому числі пальців. Тому одним із центральних напрямків у системі спеціального навчання дітей із порушеннями мовлення вважають корекцію і розвиток загальної та дрібної моторики [1].

В учнів початкових класів моторні навички ускладнюються і стають різноманітнішими, тому що помітно збільшується кількість узгоджених дій руками. Формуванню дрібної моторики в молодших школярів психологи надають вагомого значення. Робота руки, кисті, пальців належить до основних показників фізичного, нервово-психічного та інтелектуального розвитку дітей. Упродовж молодшого шкільного віку чітко простежується залежність – вдосконалення дрібної моторики позитивно впливає на мовленнєву функцію. Чим більше дитина працює пальцями, тим швидше вона розвивається, краще говорить і думає, а також навчається в школі загалом. Стимуляція моторних навичок пальців позитивно відображається на діяльності мовного центру, що впливає на почерк, спритність рук, швидкість реакції.

Мозок дитини опрацьовує великий обсяг інформації. Якщо якась із його функцій своєчасно не буде розвинена, то в майбутньому надолужити втрачене буде неможливо. Розвиток мозку взаємопов'язаний із руховою активністю дитини, передусім – із дрібною моторикою. Молодші школярі, які систематично займаються пальчиковою гімнастикою, розвивають координацію рухів, силу і спритність рук, а тому швидше вчаться писати, краще говорять, мають хорошу пам'ять [1].

Зазвичай, діти з порушеннями мовлення мають невпевнену координацію рухів пальців рук, тому їм притаманні неточність рухів, моторні труднощі, проблеми із засвоєнням рухової програми та ін. Пальчикові ігри сприяють активізації моторики рук, виховують спритність, здатність керувати руками, концентруватися на одному виді діяльності. Також прості рухи знижують м'язову напругу і втому, покращують вимову звуків, отже, слугують розвитку мовлення. Коли пальцеві рухи дитини досягають достатньої точності, розпочинається активний розвиток її мовлення.

Рухи рук базуються на пізнавально-ігровій основі. Насамперед удосконаленню дрібної моторики сприяють пальчикові ігри. Пальчикова гімнастика розвиває мовні центри кори головного мозку. Ця методика полягає в тому, що нервові закінчення рук впливають на мозок дитини, що активізує його роботу. Відтак формування дитячого мовлення відбувається під впливом імпульсів, що надходять від рук [1].

Варто наголосити на тому, що рухи рук і пальців відзначаються особливим розвивальним ефектом. В іграх із використанням дрібної моторики реалізується

взаємозалежність тіла і розуму. Прості рухи руки зменшують напругу не лише кисті, а й м'язів губ та обличчя, запобігають виникненню психічних дефектів. Зокрема, пальчикові ігри – цікаве заняття для дітей молодшого шкільного віку. У випадку дислалії пальчикову гімнастику розглядають як дієвий засіб для розвитку дрібної моторики. Якщо в дітей добре розвинена пальчикова моторика, то їхнє мовлення також перебуває на необхідному рівні. Тому корекційну роботу з учнями початкових класів із дислалією потрібно організовувати, враховуючи тренування дрібної моторики рук. Дрібна моторика забезпечує плавне формування мовлення дитини. У результаті належного розвитку пальців рук удосконалюється внутрішнє та зовнішнє мовлення. У процесі логопедичної роботи кожну дитину слід запитувати, що вона робить, чому і для чого їй це потрібно. Детальна інформація про роботу відображається в мозку та впливає на внутрішнє і зовнішнє мовлення дитини [2]. Отже, пальчикову гімнастику варто застосовувати з метою корекції дислалії в молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Бегас Л. Д. (2016) Логопедичні практикуми: Навчально-методичний посібник. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. 123 с.
2. Aidarov E. B. (2019) Formation of ecological culture by providing spiritual and moral education to students. *Scientific-practical popular journal of modern education*. Vol. 8(81). P. 60-66.

СКРИНКАСТИ АБО АПГРЕЙД НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Левківська Ауріка Леонідівна

викладач

*Відокремлений структурний підрозділ «Морський фаховий коледж
Херсонської державної морської академії», Україна*

У XXI столітті технології все більше інтегруються в освітній процес. Це включає в себе використання освітнього програмного забезпечення, онлайн-платформ для навчання, відеоконференцій і мобільних пристроїв для покращення якості освіти та спонукання здобувачів освіти до активного навчання. Традиційний універсальний підхід до освіти поступається місцем більш персоналізованому навчанню, що включає в себе адаптивні навчальні платформи, де навчання адаптовано до індивідуальних потреб та інтересів здобувачів освіти, а також проєктне навчання, яке дозволяє переслідувати власні інтереси.

Сьогодні, скринкасти можуть бути потужним інструментом та ефективним способом оновлення навчального контенту в умовах дистанційного навчання та воєнного стану. Вони пропонують гнучкий, привабливий і економічно ефективний спосіб надання навчального матеріалу для застосування в онлайн навчанні, дозволяють викладачам подавати інформацію та демонстрацію у візуальний та інтерактивний спосіб, що може допомогти залучити здобувачів освіти до навчання і забезпечити більш повне розуміння матеріалу.

Скринкасти також можна записувати та робити доступними для перегляду у власному темпі, додаючи гнучкості процесу навчання. Крім того, скринкасти можуть містити такі мультимедійні елементи, як слайди, аудіо та відео, щоб зробити матеріал більш динамічним і привабливим. Загалом, скринкасти можуть допомогти підвищити якість дистанційної освіти, надаючи здобувачам освіти більш інтерактивний спосіб навчання.

Скринкасти (англ. Screencast) – цифровий відеозапис відомостей, що виводяться на екран комп'ютера, також відома назва video screen capture (досл. «Відеозахоплення екрану»). Часто супроводжується голосовими коментарями [2]. В освіті скринкасти можуть відігравати важливу роль, надаючи здобувачам освіти візуальні та звукові пояснення складних ідей, дозволяючи їм навчатися у власному темпі та повертатися до матеріалу за потреби. Вони також можуть допомогти залучити здобувачів, які краще навчаються за допомогою мультимедійного вмісту, і можуть використовуватися для надання зворотного зв'язку та оцінювання. Скринкасти можна використовувати в різних формах навчання, включаючи онлайн навчання та індивідуальне навчання, і можуть бути ефективним способом доповнення або покращення традиційних методів навчання, реалізуючи компетентнісний підхід.

Вчені відмічають, що використання навчально-методичних мультимедійних матеріалів сприяє формуванню та розвитку комунікативної компетентності, підвищенню мотивації вивчення дисципліни, забезпечує ефект присутності, інтерактивність, пробуджує до діалогу та є невичерпним джерелом навчального матеріалу [1].

Основною метою використання скринкастів в умовах дистанційного навчання – забезпечення доступного та інформаційного режиму навчання для здобувачів освіти. Деякі з конкретних цілей використання скринкастів у цьому контексті включають:

- забезпечити, щоб здобувачі освіти в навіть в районах, уражених воєнним конфліктом, мали доступ до освіти, незважаючи на такі проблеми, як переміщення, відсутність безпеки або обмежена інфраструктура;
- забезпечити більш персоналізований та інтерактивний досвід навчання, який може допомогти підтримувати зацікавленість і мотивацію;
- покращити розуміння поданого матеріалу, особливо для здобувачів, яким важко працювати з текстовими матеріалами;
- формувати навички критичного мислення, подаючи інформацію динамічно та захоплююче, що стимулює обговорення та роздуми;
- стимулювати почуття єдності та зв'язку серед учасників освіти, забезпечуючи спільне навчання, незважаючи на фізичну відстань чи інші перешкоди.

Використання скринкастів має свої особливості, на які варто звернути увагу:

1. Доступність: озвучені презентації можна отримати з будь-якого місця, що спрощує участь здобувачам освіти в дистанційному навчанні.

2. Залучення: аудіокомпонент озвучених презентацій може зацікавити учасників освітнього процесу і допомогти зберегти їхню зосередженість, порівняно з лише читанням текстових матеріалів.

3. Персоналізація: використання голосу/відео додає навчанню особистий відтінок, роблячи його менш ізольованим і безособовим.

4. Покращене розуміння: доданий аудіокомпонент презентацій може допомогти краще зрозуміти поданий матеріал, особливо під час вивчення складних тем.

5. Гнучкість: озвучені презентації можна прослуховувати в будь-який час, що дозволяє здобувачам освіти адаптувати своє навчання до інших своїх зобов'язань, включаючи їхні обов'язки навіть в умовах воєнного стану.

6. Зручно: озвучені презентації можна легко зберігати та відновлювати, що дозволяє переглядати матеріал стільки разів, скільки потрібно.

Загалом, використання скринкастів як складової дистанційного навчання під час воєнного стану, може забезпечити більш доступний, цікавий та ефективний спосіб навчання для здобувачів, які можуть зіткнутися з труднощами доступу до традиційних освітніх ресурсів.

Скринкасти, як і будь-яка форма навчання, не є універсальними. Варто звернути увагу та врахувати недоліки у застосуванні:

- обмежена інтерактивність - одностороннє спілкування, що може обмежити залучення здобувачів освіти і можливість поставити запитання чи надати відгук;

- доступ до технологій і надійного Інтернету може бути проблемою в районах, уражених військовим конфліктом, що може вплинути на можливість отримати доступ або прослухати озвучені презентації;

- здобувачі освіти можуть не мати доступу до належного обладнання, наприклад навушників, для прослуховування презентацій чи відео, що може вплинути на якість їхнього навчання;

- у зонах воєнного конфлікту можуть бути обмежені ресурси та досвід для створення високоякісного контенту викладачем, що може вплинути на ефективність цього способу навчання.

Отже, використання скринкастів може надавати як цінні переваги в контексті дистанційного навчання під час воєнного стану, так і створити низку проблем, які необхідно взяти до уваги, щоб забезпечити ефективне та справедливе навчання для всіх здобувачів освіти.

Загалом, використання скринкастів у дистанційному навчанні може зіграти важливу роль у забезпеченні доступу здобувачів до освіти та можливості продовжувати навчання, незважаючи на складні обставини.

Список використаних джерел:

1. Вембер В.П., Бучинська Д.Л. Сучасні типи навчального відео та особливості їх використання у навчальному процесі. [Електронний ресурс] / Вембер В.П., Бучинська Д.Л. – Вилучено з: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14069/1/V_Vember_D_%20Buchynska_OD_1\(13\)_IS_I_TMD_NDLIO.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14069/1/V_Vember_D_%20Buchynska_OD_1(13)_IS_I_TMD_NDLIO.pdf).
2. Мозолевская А. Н. (и др.). Скринкастинг как элемент образовательной технологии // Проблемы и перспективы развития регионального отраслевого университетского комплекса ИрГУПС. — Иркутск: ИрГУПС, 2011. — 156 с.

СПЕЦИФІКА СЕНСОРНОЇ АФАЗІЇ ЯК ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ

Шостак Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-9858-7940

канд. філол. наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Миронець Богдана Вадимівна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Сенсорна акустико-гностична афазія виникає внаслідок ураження зони Верніке в скроневій долі лівої півкулі головного мозку. Після цього фіксують розлади акустичного аналізу і синтезу звуків мовлення, що відображається в порушеннях фонематичного слуху. Отже, у випадку вказаного різновиду афазії простежуються розлади фонетичної організації мовлення, що ускладнює процес звукорозрізнення і стає причиною втрати розуміння мовлення.

Спочатку хворі на сенсорну афазію повністю не розуміють мовлення, сприймаючи його як суміш звуків. У пацієнтів відсутні рухові порушення, тому вони зазвичай не усвідомлюють, що мають мовленнєвий розлад. Надалі простежується часткове нерозуміння мовлення, для якого властива заміна точного сприймання слова подібними, позаяк різні слова звучать для хворих однаково (рік – вік). При сенсорній афазії також порушується диференціація фонем, які розрізняють: а) за дзвінкістю – глухістю (з – с, ж – ш), б) за твердістю – м'якістю (с – с'), в) за назальністю (н – т). Пацієнти з афазією чують і вимовляють їх однаково чи замінюють на близькі фонемі, що спричиняє порушення розуміння мовлення [2, с. 305].

Т. Махукова стверджує, що для сенсорної афазії притаманний феномен «відчуження змісту слова» – порушення розуміння слів, вербальних інструкцій, зверненого мовлення. Розлади фонематичного сприймання зверненого мовлення зумовлюють порушення слухового контролю за власним мовленням. Внаслідок цього в усних висловлюваннях спостерігають багато літеральних і вербальних парафазій [1]. У хворих із сенсорною афазією також не збережено реакцію на інструкції до дій. Їм важко зрозуміти прості чіткі команди: «підняти руку», «кивнути», «назвати предмет». Якщо не проводити відповідне лікування, порушення ускладнюється, людина зовсім не розуміє мову.

Оскільки в пацієнтів відсутній слуховий контроль за вимовними звуками, їхнє розмовне мовлення також порушене. Вони вимовляють окремі, не пов'язані між собою слова, звуки, переставляють звуки в слові або вимовляють лише окремі з них. Відсутнє належне інтонаційне оформлення мовлення. З часом вимова слів відновлюється, пацієнт пояснює власні думки, підбирає синоніми до слів, які не може згадати. Однак хворі з афазією вважають своє мовлення правильним і дратуються, коли їх не розуміють.

Окрім усного мовлення, також порушується читання і письмо. Під час читання хворого із сенсорною афазією помітно багато літеральних парафазій. Пацієнти з труднощами знаходять місце наголосу в словах, що ускладнює розуміння прочитаного. Водночас читання зараховують до найкраще збережених функцій при

сенсорній афазії, тому що воно здійснюється із залученням оптичного та кінестетичного контролю [2, с. 307].

Письмо залежить від стану фонематичного слуху, тому зазнає більших розладів. На початкових етапах порушується списування слів, не тільки письмо під диктовку. У слухових диктантах тривалий час наявні літеральні параграфії [2, с. 307].

Хворі на сенсорну афазію активно користуються паралінгвістичними засобами: мімікою, жестами, інтонацією. Період «жаргон афазії» (мовлення як випадковий набір звуків, складів, словосполучень) триває 1,5–2 місяці, згодом трансформуючись у логорею (надмірну мовленнєву діяльність) із виразним аграматизмом.

На загал синдром сенсорної акустико-гностичної афазії характеризується порушенням: усіх видів усного експресивного мовлення; читання і письма; усного рахунку; відтворення ритмічного малюнку; емоційно-вольової сфери [2, с. 307].

Отже, сенсорна афазія – неоднорідне за змістом і структурою порушення, що негативно впливає на всю психічну діяльність пацієнта. Хворі з афазією потребують комплексної та системної допомоги фахівців для відновлення мовлення.

Список використаних джерел:

1. Махукова Т. В. (2015) Неврологічні основи логопедії : навчально-методичний посібник. Старобільськ : ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 135 с.
2. Шеремет М. К. (2014) Логопедія : підручник. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ : Видавничий Дім «Слово». 672 с.

ФАСИЛІТАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Олексін Юрій Петрович

д-р.пед.наук, професор, завідувач
кафедри суспільних дисциплін

*Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне,
Україна*

Кочубей Алла Володимирівна

канд.пед.наук, доцент кафедри суспільних дисциплін

*Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне,
Україна*

Сокаль Валентина Анатоліївна

канд.пед.наук, доцент кафедри суспільних дисциплін

*Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне,
Україна*

Шевчук Тамара Євгенівна

канд.пед.наук, доцент кафедри суспільних дисциплін

*Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне,
Україна*

Якубовська Світлана Святославівна

канд.пед.наук, доцент кафедри суспільних дисциплін

*Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне,
Україна*

Будемо тлумачити педагогічну *фасилітацію* як процес взаємодії, спілкування між суб'єктами освітнього процесу на засадах людиноцентризму, міжсуб'єктності, толерантності й емпатії, що сприяє особистісному саморозвитку та їх конструктивній взаємодії.

Феномен фасилітації ми досліджуємо в межах реалізації компетентнісного підходу, який є спрямованістю освіти на розвиток особистості в результаті формування в неї таких особистісних якостей як компетентність засобами розв'язання професійних і соціальних завдань в освіті (І. Зимня) [2] на формування й розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості (О. Пометун) [5].

Ґрунтовними поняттями компетентнісного підходу є категорії «компетенція» та «компетентність», які ми трактуємо так:

компетенція – це задана вимога, норма освітньої підготовки; це об'єктивна сукупність певних знань у будь-якій галузі; це змістовна потенційна характеристика; коло повноважень певної організації, установи або особистості;

компетентність є суб'єктивною, актуальною, особистісною характеристикою; це реально сформовані особистісні якості та досвід діяльності особистості.

Поняття «фасилітативна компетентність» у працях Т.Сорочан використано у форматі складника управлінської компетентності керівників закладів освіти, який авторка визначає як здатність керівника бути провідником змін в освіті, мотивувати учасників освітнього процесу до особистісного розвитку, забезпечувати для цього необхідні умови [6].

О.Фокша обґрунтовує конструкт «фасилітативна компетентність майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей», який трактує як «інтегративний динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей педагога, який характеризується здатністю вибудовувати фасилітаційну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу з урахуванням розвивального потенціалу гуманітарних дисциплін» [7, с. 8].

На нашу думку, *фасилітативна компетентність* – це інтегрована характеристика майбутнього педагога, яка синтезує його провідні професійно-особистісні якості, що забезпечують готовність до фасилітації суб'єктів освітнього процесу.

Представимо структуру фасилітативної компетентності. Відомий підхід О. Фокши, яка виокремлює гносеологічний, праксеологічний, аксіологічний компоненти фасилітаційної компетентності [7]. Наше трактування структури фасилітативної компетентності базується на двох позиціях. Перша пов'язана зі структурно-діяльнісною ознакою, яка ґрунтується на психологічній структурі діяльності, визначеній О. Леонтьєвим як єдність і взаємодія категорій потреби, мети, мотивів, дій (операцій) [3], а також на підході О. Бодальова [1], відповідно до якого у структурі фасилітативної компетентності доцільно виокремити дві групи особистісних утворень: ті, що постають як спонукачі діяльності та поведінки, ті, що складають їх виконавчий компонент. У цьому контексті структура фасилітаційної компетентності майбутнього педагога представлена мотиваційно-аксіологічним, когнітивним, праксіологічним компонентами. Тобто спонукальним складником фасилітаційної компетентності є її мотиваційно-аксіологічний компонент; виконавчим – когнітивний і праксіологічний компоненти [1, 35].

Основою другої позиції є тлумачення фасилітації як сукупності фасилітаційної позиції, фасилітаційної взаємодії, фасилітаційного спілкування. Відповідно до цього підходу структура фасилітаційної компетентності містить аспекти перцепції, інтеракції, комунікації.

Мотиваційно-аксіологічний компонент досліджуваного нами феномену пов'язаний із фасилітаційною позицією майбутнього педагога, яка відбиває професійні мотиви й потреби, установки педагога на взаємодію, співпрацю й спілкування на засадах партнерства й міжсуб'єктності зі здобувачами освіти, ціннісне ставлення до них на засадах відкритості, доброзичливості, толерантності, тактовності, емпатійності.

Когнітивний компонент – система знань, які є теоретичною базою для фасилітаційної компетентності. Ми їх визначаємо як систему понять і уявлень просутність і механізми фасилітації, віковій індивідуальні особливості здобувачів освіти, про принципи й методи організації фасилітаційного спілкування і взаємодії.

Праксіологічний компонент. Цей складник фасилітаційної компетентності представлений системою умінь, серед яких виокремлюються перцептивні вміння (вміння адекватно сприймати й розуміти партнерів по спілкуванню); проектувально-конструктивні (вміння організувати командну роботу, надавати педагогічну підтримку й допомогу); комунікативні вміння (вміння організувати партнерські стосунки із суб'єктами освіти, встановлювати з ними зворотній зв'язок); рефлексивно-аналітичні вміння (вміння, пов'язані із самопізнанням і розумінням іншого, самоінтерпретацією та інтерпретацією іншого, вміння бачити себе «очима партнера»).

Фасилітація як процес взаємодії, спілкування між суб'єктами освітнього процесу на засадах людиноцентризму, міжсуб'єктності, толерантності й емпатії є суттєвим складником професійної діяльності, а фасилітаційна компетентність як інтегрована характеристика майбутнього педагога, що синтезує його провідні професійно-особистісні якості, які забезпечують готовність до фасилітації суб'єктів освітнього процесу, є важливою професійно-особистісною характеристикою сучасного педагога.

Структура фасилітаційної компетентності майбутнього педагога містить мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, практиологічний компоненти, які мають аспект перцепції, інтеракції, комунікації. При цьому мотиваційно-аксіологічний компонент пов'язаний із фасилітаційною позицією, яка передбачає людиноцентровану установку, ставлення до здобувачів освіти як до найвищої цінності, відкритість, доброзичливість, толерантність, тактовність, емпатійність; когнітивний компонент містить знання про сутність фасилітативної взаємодії та спілкування, вікові й індивідуальні особливості суб'єктів освіти; практиологічний компонент представлений перцептивними, проектувально-конструктивними, комунікативними, рефлексивно-аналітичними вміннями.

Проблема забезпечення фасилітації в педагогічному просторі сьогодні набула значного розвитку, про що свідчить різноманітність дослідницьких векторів, які обіймають проблемно-тематичний спектр феноменології педагогічної фасилітації.

Авторські підходи до визначення змісту понять «фасилітація» та «фасилітаційні вміння» представлені в наукових працях А. Абдурашидова, О. Гнатишиної, Т. Гури, М. Казанжи, О. Козлової, С. Коломійченко, О. Майер, С. Ромашини О. Шахматової.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що слово «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate» (саме в такому вигляді воно почало вживатися в англійській мові з 1610 року), яке, у свою чергу, є похідним словом від латинського терміну – «facilis» (у перекладі «легкий зручний»). На підставі цього, під фасилітатором розуміємо людину, яка допомагає зробити процес комунікації з іншими людьми простим та легким, тим самим сприяє визначенню особистістю умов для свого активного саморозвитку (Volkova & Stepanova, 2018).

У психології термін «фасилітація» використовується для позначення процесу і феномену, при якому полегшується, оптимізується і підвищується продуктивність діяльності групи або окремого індивіда внаслідок присутності іншої людини чи декількох людей (Kazanzhy, 2015; Shahmatova, 2006).

Термін «фасилітація» також широко використовується у педагогічній літературі. У дослідженні з'ясовано, що поняття «педагогічна фасилітація» ввів до наукового обігу фундатор гуманістичної психології К. Роджерс. На думку К. Роджерса, педагог-фасилітатор допомагає дитині в процесі розвитку, підтримує та супроводжує її, створює сприятливе середовище прийняття, розуміння, одночасно мотивує дитину до навчання, самопізнання, саморозкриття. У сучасній педагогіці «фасилітація» визначається як вплив педагога на саморозвиток та самовиховання того, хто навчається, за допомогою заохочення, стимуляції та використовується в дослідженнях міжособистісної взаємодії педагога з учнем під час освітнього процесу (Adamska, 2017).

Однак, аналіз сучасної літератури з проблеми дослідження засвідчує, що на сьогодні, немає єдиного тлумачення поняття «педагогічна фасилітація», натомість існує ряд відмінних позначень цього феномену, які взаємодоповнюють та розширюють його суть.

Зокрема, у дослідженні визначено, що науковці Г. Волошко, О. Галіцян, А. Москвіна, О. Фісун, трактують педагогічну фасилітацію як взаємодію між педагогом та учнем, яка забезпечує створення сприятливих умов до саморозвитку учасників

навчального процесу та ґрунтується на засадах гуманізму, толерантності та полісуб'єктності (Voloshko, 2016; Halitsan, 2012; Martynova, 2011; Fisun, 2010). Саме така взаємодія, з точки зору О. Галіцян, передбачає «пошук способів та засобів гуманізації навчально-виховного процесу» (Halitsan, 2012).

О. Шахматова та І. Шуніна наголошують, що педагогічна фасилітація є процесом, який завдяки врахування педагогом індивідуальних особливостей кожного учня та обраним оптимальним стилем спілкування, забезпечує поліпшення результативності освітнього процесу та розвиток педагогічної взаємодії. Автори зазначають, що «це двобічний процес взаємовпливу суб'єктів взаємодії (педагога і учнів)» (Shahmatova, 2006).

На думку Е. Скібіцького та І. Скібіцької, педагогічна фасилітація являє собою технологію управління процесом цілеспрямованого навчання, в основі якої лежить фасилітативне спілкування з урахуванням психологічних особливостей «трьох складових міжособистісного спілкування – комунікативної, перцептивної та інтерактивної». Саме така технологія, вважають науковці, завдяки активним міжособистісним взаєминам учасників педагогічного процесу, забезпечує якісне й осмислене засвоєння освітньої програми і формування необхідних компетенцій (Skibickij & Skibickaia, 2017).

Дослідники С. Ромашина і А. Майєр розглядають педагогічну фасилітацію як засіб управління розвитком суб'єкта освіти за допомогою джерел фасилітації, місії освіти в становленні суб'єкта, а також функціонально-ролевого репертуару педагога і, безпосередньо, самої траєкторії розвитку учня. У свою чергу, джерелами формування фасилітації, вчені називають взаємодію та спілкування в процесі спільної діяльності, соціально-психологічні механізми сприйняття людини і «віддзеркалення її активності, механізмів самопізнання і саморозвитку особистості» (Romashina & Majer, 2012). Т. Гура дотримується поглядів на педагогічну фасилітацію, як на якісно прогресивний метод, який сприяє підвищенню рівня навчання учасників освітнього процесу та відповідає сучасним запитам педагогічної практики. Дослідниця стверджує, що саме педагогічна фасилітація допомагає подолати традиційне закріплення за студентами виконавської функції у спільній діяльності внаслідок здійснення переходу від «формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень професіонала-лідера» (Hura, 2014).

Ми розглядаємо педагогічну фасилітацію як специфічний вид педагогічної діяльності, яка відповідає запитам сучасного освітнього процесу, тобто сприяє усвідомленню особистістю власної самоцінності, прагненню до саморозвитку та самовдосконаленню. Ця діяльність проявляється у стимулюванні, ініціюванні, заохоченні суб'єктів освітнього процесу до самостійного пошуку відповідей на питання, креативних рішень при підтримці та дозованій допомозі з боку педагога. Результативність такої фасилітації зумовлена, по-перше, – рівнем активності, зацікавленості та включеності у взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу, по-друге, – наявністю у викладача фасилітативних умінь.

На основі вивчення праць сучасних педагогів-науковців, які досліджували тему фасилітації, визначено, що фасилітативні вміння є комплексними і включають в себе кілька груп умінь [4].

Дослідниця С. Коломійченко об'єднала фасилітативні вміння педагога у три групи та запропонувала наступну класифікацію: комунікативні (вербальні і невербальні засоби комунікації), емпатійні (здатність чути, розуміти і відчувати іншого, співчувати) та оцінно-рефлексивні (об'єктивно оцінювати результати та аналізувати ситуацію спілкування) вміння (Kolomiichenko, 2010) [4].

Ціла група вчених (Н. Волкова, Т. Гура, Н. Нестеренко, О. Фісун.) висловлює схожу точку зору щодо визначення фасилітативних умінь педагога та зазначає серед них такі вміння:

- встановлювати та налагоджувати просту і плідну комунікацію між усіма членами навчальної групи, включаючи себе;
- слухати уважно, спостерігати, запам'ятовувати водночас хід подій і стиль поведінки учнів (студентів);
- аналізувати та корегувати дії учнів (студентів), у тому числі за рахунок мовних умінь, які забезпечують адекватне логіко-сміслову взаєморозуміння учасників спілкування;
- діагностувати і заохочувати ефективну (корегувати неефективну) поведінку;
- сприяти та допомагати створенню ефективної поведінки;
- не використовувати «наступальних» і «оборонних» форм спілкування, забезпечувати зворотній зв'язок між учасниками освітнього процесу;
- викликати довіру учнів, бути терплячим;
- обирати нейтральну позицію при оцінюванні роботи, бути справедливим (Volkova & Stepanova, 2018; Hura, 2014; Nesterenko, 2014; Fisun, 2010) [4].

Саме завдяки вищезазначеним умінням викладач-фасилітатор має здійснювати таку педагогічну взаємодію, при якій кожен учень буде почуватися спокійно, прийнятим та почутим, водночас, яка спонукатиме його до свідомої самооцінки, актуалізуючи процес спрямованого і продуктивного саморозвитку. Внаслідок сформованих фасилітативних умінь управляти динамікою роботи мікрогруп та її змістом, точно і повно передавати інформацію, слухати та чути, правильно ставити запитання, бути готовим приймати чужу думку, перемагати разом з групою (Volkova & Stepanova, 2018) [4].

Фасилітативні вміння сучасного педагога – це набута на основі знань і навичок здатність організувати процес усвідомленого навчання та особистого зростання, який відбувається з використанням інноваційних технологій, в умовах повного прийняття суб'єктів навчального процесу, що спонукає їх до спрямованого та продуктивного саморозвитку. Саме таким чином створюються сприятливі умови для формування ключової компетенції здобувача освіти – вміння вчитися. Отже, успішність реалізації процесу педагогічної фасилітації безпосередньо залежить від рівня оволодіння педагогом фасилітативними вміннями [4].

Доцільно звернути увагу на те, що ці вміння мають характерну особливість, яка полягає у педагогічній спрямованості і передбачає необхідність оцінювання учнів та вимагає від учителя гнучкого підходу до реалізації своєї діяльності.

Перспективи подальшого дослідження у даному напрямі полягають у вивченні та теоретичному аналізі наукових результатів із проблеми визначення дидактичних умов формування фасилітативних умінь сучасного педагога.

Список використаних джерел:

1. Бодалев А.А. Психология личности. М. : МГУ, 1988. 188 с.
2. Зимняя Н.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М. : ИЦ ПКПС, 2004. 220 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1977. 304 с.
4. Методика професійної освіти». Одеса, 2019. 240 с.
5. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. URL: <http://visnyk.iatp.org.ua>.
6. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти [Текст] : дис. д-ра пед. наук:
7. Фокша О. М. Експериментальна модель формування фасилітаційної компетентності майбутніх вчителів.

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Коробка Олена Володимирівна

учитель вищої категорії

старший учитель

Ніжинська ЗОШ I-III ступенів № 7, Україна

Як відомо, 2013 року компанією Microsoft було проведено дослідження щодо сформованості необхідних компетенцій для представників ТОП-60 найоплачуваніших професій як фахівців нового покоління та визначено актуальні навички. Топ-10 рейтингових компетенцій засвідчили актуальність ораторських та комунікаційних здібностей, комп'ютерної компетентності, саморозвитку та самоорганізації.

Зупинимося на аналізі ораторських та комунікаційних здібностей, які репрезентують риторичну компетентність, надзвичайно актуальну для педагогів, особливо за нинішнього реформування освіти в Україні. М. Барахтян, аналізуючи роль риторичної освіти у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя, зазначає її вплив на розвиток значущих професійних і особистісних якостей: культури мислення, мовлення, спілкування й поведінки, розширення горизонтів пізнання і спілкування, активізацію мисленнєвої, розумової і мовленнєвої діяльності, розкриття широким можливостей самовираження творчого потенціалу особистості [1, с. 22].

Дослідницею С. Горобець *риторичну компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури* ототожнено з динамічним особистісним утворенням, поєднанням риторичних знань, способів критичного та творчого мислення, особистісних цінностей, навичок красномовства, риторичних умінь, комунікативного досвіду, інших особистих якостей для успішного провадження професійної діяльності з формування знань, умінь і навичок замовників освітніх послуг, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та морально-етичних якостей здобувачів освіти [2, с. 2].

Науковець С. Толочко під поняттям *«риторична компетентність викладачів у післядипломній педагогічній освіті»* розуміє інтегровану якість, що виражається через риторичні знання, уміння, навички, компетенції для управління комунікативним процесом та здійснення бажаного впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей; здатність унормовано, усвідомлено, риторично правильно використовувати мовні ресурси, механізми, закономірності, прийоми та засоби риторики як науки; оволодівати практичними вміннями з метою розкриття й розвитку вроджених риторичних здібностей людини, продукування авторсько-адресного тексту; набір необхідних соціально-емпатійних якостей для створення переконуючого й дійового мовлення можливостями мистецтва живого слова, емоційної та інтелектуальної взаємодії зі слухачем для здійснення педагогічного впливу на нього як на особистість, уміння викликати потрібні емоції й почуття та управляти ними, захопити та спонукати до дій засобами лінгвістичного, паралінгвістичного та кінетичного мотиваційного впливів [7, с. 53].

Сучасне реформування вітчизняної освіти визначає роль педагога у формуванні особистості замовника освітніх послуг. Формування риторичної компетентності педагогів відбувається в освіті впродовж життя через поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти в єдності таких складників: професійно-мотиваційної спрямованості на розвиток культури та мистецтва слова; теоретичні знання основ риторичної культури; уміння, навички, компетенції щодо застосування красномовства; рефлексивно-оцінні здібності та самоусвідомлення.

Задля систематичного формування риторичної компетентності педагогів у методичній роботі закладу освіти доречним є використання тренінгових, проектних технологій, майстер-класів з основ красномовства, елементів аутотренінгу для засвоєння навичок концентрації та релаксації, вправ із самонавіювання, самомотивування, дискусій, рольових ігор, риторичних ігримпровізацій, риторичних вправ, риторичних відеопрактикумів, вправ для опанування мовними техніками (постановки голосу, вироблення дикції, інтонації, правильного дихання) [2].

У сучасних умовах провадження дистанційного та змішаного навчання значущості набуває *риторика інтерактивного спілкування* як майстерності спілкування та обміну інформацією в режимі онлайн та офлайн, тобто в реальному часі за використання голосу, зображення відео- чи тексту засобами Інтернет технологій. До них відносимо online-комунікації та цифрові взаємодії: сайти, блоги, форуми, чати, online-діалоги чи листування, конференції з використанням різноманітних платформ і хмарних сервісів, зокрема Microsoft Teams, Zoom.us, Moodle, Cisco Webex Meetings, Discord тощо. Здобувачі освіти в ролі радіослухачів через прослуховування подкастів або як телеглядачі за використанням аутентичних лекцій у документальному або відеоформаті, шляхом опрацювання відповідних розділів підручників, записів з YouTube та індивідуальних презентацій повинні мати навички брати участь як активні співбесідники за суб'єкт-суб'єктної взаємодії. *Риторика інтерактивного спілкування* як наука реалізовується завдяки використанню методів агітації, пропаганди, психологічного тиску, а також маніпуляції, альтруїзму тощо. Тож для проведення інтерактивної взаємодії необхідним є дотримання мовно-риторичних вимог до ведення педагогом онлайн-спілкування: виявлення ввічливості і толерантності; складання чітких, коротких повідомлення під час письмової комунікації; створення ситуації «присутності» і «видимості» у віртуальному середовищі; культури ведення усного онлайн-спілкування, відповідне реагування на повідомлення, коректна «видимість», утримування уваги й управління очікуваннями здобувачів освіти; узаємодія через правильне формулювання змісту повідомлень, припинення контактів між користувачами, вирішення причин, проблем, конструктивне вирішення конфліктів тощо. Здійснений аналіз пропонованих послуг із формування комунікативної компетентності педагогів уможливив складання таблиці 1.

Таблиця 1

**Діяльність провайдерів неформальних освітніх послуг
щодо формування риторичної компетентності**

Назва провайдерів неформальних освітніх послуг	Суть діяльності провайдера неформальних освітніх послуг щодо формування риторичної компетентності
1	2
Школа Ораторського Мистецтва (ШОМ) http://shomoratory.tilda.ws/	Формування риторичної компетентності через набуття: <ul style="list-style-type: none"> • Навичок побудови переконливої промови; • Методів боротьби зі страхом публічних виступів; • Вироблення чіткої дикції; • Алгоритму підготовки публічного виступу; • Прийоми впливу на аудиторію: пози, жести, інтонація, міміка; • Правила ефективного реагування на мовну агресію.
Дебатний клуб та Школа ораторської майстерності Харківського національного університету внутрішніх справ https://www.instagram.com/debateclubkhnuvs/	Формування риторичної компетентності через пропоновані пропозиції: <ul style="list-style-type: none"> • Прокачай свої skills в ораторстві на повну; • Стань воїном кіберфронту; • Мир у цифровий час: блогінг і лідерство.

Продовження табл. 1

1	2
Школа ораторської майстерності «Перуниця» Дніпровського гуманітарного університету https://dgu.edu.ua/science/circle/perunysa/	Розвиток ораторської майстерності в активній частині творчої молоді та якісну підготовку молодих фахівців з метою: <ul style="list-style-type: none"> • Підвищення суспільної активності молоді; • Підвищення рівня ораторської майстерності у майбутніх фахівців; • Формування навичок самореалізації, роботи в команді; • Створення умов для повної самореалізації у професійній сфері; • Реалізація комунікативних навичок та підвищення рівня самооцінки; • Розвиток критичного мислення; • Здібність генерувати ідеї; • Спонтанність реакцій та набуття навичок стресостійкості.
Клуб ораторської майстерності «КОМА» https://koma.club/	Забезпечення доступу до якісних україномовних ресурсів щодо лідерства та ораторської майстерності через навчання: <ul style="list-style-type: none"> • Виступати публічно; • Говорити красиво українською мовою; • Проводити презентації; • Вірити в себе; • Уміти висловлюватися; • Отримувати інтелектуальне задоволення від спілкування.
Школа ораторського мистецтва та комунікації, а також мережа ораторських клубів «Красномовець» https://krasnomovec.club/	Курси ораторського мистецтва <ul style="list-style-type: none"> • Навички комунікації, виступи перед публікою та камерою своєю для досягнення успіху в бізнесі та житті. • Допомога щодо публічних виступів та складання сильних текстів промов та презентацій.

Отже, здійснений аналіз уможливорює висновок про важливість формування й розвитку риторичної компетентності педагогів як в умовах реформування освіти в Україні, так і під час провадження дистанційного та змішаного навчання.

Список використаних джерел:

1. Барахтян, М. М. (2018). Роль риторичної освіти у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя. *Педагогічні науки*, 139, 20–26.
2. Горобець, С. І. (2021). Методика формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: дис. канд. пед. наук. Київ, 290 с.
3. Конівіцька, Т. Я. (2022). Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : монографія. Львів : СПОЛОМ, 252 с.
4. Кремень, В. Г., Сисоєва, С. О., Бех, І. Д. & та ін. (2022). Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4 (2), 1–30. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
5. Толочко, С. В. (2020). Практикум з основ красномовства. Методичні вказівки до виконання вправ та завдань із дисципліни для студентів денної та заочної форм навчання. Київ: НУБіП України, 118 с.
6. Толочко, С. В., & Хомич, В. І. (2022). Академічне красномовство : навч. посіб. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 300 с.
7. Толочко, С. В. (2020). Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, 8 (164), 51–59.

СЕКЦІЯ XIV. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

МІЖСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ У СИСТЕМІ «КЕРІВНИК – ПІДЛЕГЛИЙ» ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Матіяш Вадим Русланович

аспірант кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет, Україна

Міжособистісні стосунки – це взаємозв'язки між окремими людьми (групами людей), які об'єктивно виявляються в характері і способах їхніх взаємних впливів між собою у процесі різних видів спільної діяльності, зокрема спілкування, та суб'єктивно переживаються й оцінюються ними як учасниками комунікації.

Міжособистісні стосунки головним чином виникають у діловій сфері. Ставлення керівника до підлеглих безпосередньо впливає на характер ділового спілкування в колективі, значною мірою визначає його етично-психологічний клімат. Успіх керівництва багато в чому залежить від того, які етичні норми і принципи використовує керівник стосовно підлеглих, на підґрунті чого їм віддаються розпорядження у процесі управління, в чому виражається службова дисципліна, що саме визначає зміст ділового спілкування. І навпаки, без дотримання етики ділового спілкування між керівником і підлеглим більшість людей відчувають себе в колективі дискомфортно, етично незахищено [1].

Науковці-психологи вказують на існування чотирьох основних *видів міжособистісних відносин у системі «керівник – підлеглий»* (див. [3; 4]):

1) *наказ* – найкраще у разі низького рівня професіоналізму співробітника, коли він не готовий до виконання завдання і не бере на себе відповідальність;

2) *навіювання* – використовується на рівні професійної зрілості співробітника від низького до середнього, коли він ще не здатний, але готовий взяти на себе відповідальність, тут потрібні керівництво та підтримка;

3) *участь* – оптимально на рівні зрілості від середнього до високого, коли співробітник спроможний виконувати завдання, але психологічно ще не готовий до відповідальності; тут більш значуща підтримка, а не керівництво, і потрібно спільне обговорення проблем;

4) *делегування* – використовується у випадку високого рівня професійної зрілості співробітника; передача його повноважень означає мінімум управління і малу ступінь підтримки, розрахунок на його власні сили та особисту відповідальність.

Отже, ступінь керівництва визначається рівнем професіоналізму співробітників: мірою зростання професіоналізму виконавця керівник менше його скерує, більше підтримує, вселяє в нього впевненість у власних силах.

Міжособистісні стосунки налагоджується за умов сильної асоціації між людьми, які працюють разом в одній організації. Співробітники, працюючи спільно, разом, повинні мати особливий зв'язок, щоб забезпечити найкращий результат. Людям важливо бути чесними між собою для здорової міжособистісної динаміки та,

зрештою, позитивної атмосфери на робочому місці. В організації, з одного боку, існує негативний вплив неіснуючої професійної дружби, тому що почасти створює ситуацію однодумців, спричиняти одноманітність, знижує продуктивність праці, з іншого – якщо існує дружня атмосфера, то це створює прямий вплив на організаційну культуру. На роботі потрібні друзі, тоді поруч важливі люди та підтримка. Це завжди позитивне докільля для організації, де особи піклуються одна про одну, кожен шукає підтримки від колег для досягнення виробничих цілей.

Організації часто стикаються з міжособистісними конфліктами через різні психотипи особистостей, коли одна людина просто не любить іншу. Бувають ситуації, коли особа через низьку самооцінку, невпевненість або інші чинники у своєму особистому житті іноді відчуває нападки з боку уявної критики чи іншого міжособистісного тиску, що також створює конфлікти [2].

Часто психологічний конфлікт є результатом відмінних поглядів різних людей на світ. Ці невідповідні погляди простежуються через відмінності у вихованні, культурі, расі, досвіді, освіті, професії, соціально-економічному класі та інших факторах соціуму. Розбіжності щодо фактів також є реальним джерелом міжособистісних конфліктів. Життєвий факт – це ковітальна, подія, яку можна задокументувати. Суперечки навколо фактів зазвичай не тривають довго, оскільки їх можна перевірити – або підтвердити, або спростувати. На жаль, часто організаціях окремі особи, відділи чи угруповання вступають у конфлікт із суперечливими цілями та пріоритетами. Крім того, існують розбіжності щодо методів. Дві сторони можуть мати схожі цілі, але не погоджуються відносно того, у який спосіб їх досягти. Конфлікти, крім того, виникають через конкуренцію за обмежені ресурси. Два менеджери можуть посперечатися, кому більше потрібен спільний ресурс, до прикладу технічний чи часовий.

Воднораз конкуренція за першість також може породжувати конфлікти. Це відбувається, тоді, коли одна особа прагне перевершити чи затьмарити іншу. Так, скажімо, двоє співробітників змагаються за просування службовою драбиною. Тоді є конфліктна ситуація, що має вигляд міжособистісного непорозуміння, хоча насправді наявний розрив ділового спілкування.

Загалом, невіправдані очікування є основною причиною конфліктів, розбіжностей, непрофесійних суперечок, звільнень та інших форм розриву міжособистісних стосунків на робочому місці. Головна причина того, що очікування не виправдовуються, полягає в тому, що вони є необґрунтованими, недоречними, занадто численними, неартикульованими тощо.

Керівнику важливо не тільки розуміти, що мотивація поведінки підлеглих визначається широким спектром потреб та інтересів, які треба задовольняти, а й знати основні методи задоволення особистих намірів та інтенцій. Окрім того, йому потрібно створювати благодатний екоклімат міцних зв'язків і міжособистісних стосунків у колективі.

У будь-якому разі потрібно зробити чимало свідомих кроків, щоб переконатися, що організація переживає хороші та позитивні міжособистісні стосунки між зацікавленими діями. Вплив зв'язків між працівниками на робочому місці може іноді призвести до неочікуваного результату. Треба підтримувати тих працівників, які цінують міжособистісні стосунки на тлі загальної вимоги, що кожен в організації дотримується певних базових речей. Керівник першим буде надихати та мотивувати інших, виявляючи високу цілісність і не йдучи на компроміс із власною совістю. Тут потужне та плідне спілкування також дуже важливо. Багато команд, керівників

організацій пропагують і відзначають командну роботу різними способами. (до прикладу, завершення робочого дня – вони зосереджені на побудові стосунків).

Отже, будь-яка безпосередня зустріч керівника з підлеглим і бесіда мають набагато більше мотиваційне значення, ніж це здається на перший погляд. Так, терпляче вислуховування підлеглого може мати велике значення, навіть якщо зміст слів останнього не дає підстав для прийняття будь-якого рішення. Це спілкування, відоме як *непряма консультація*, не тільки допомагає усунути стан фрустрації, в якому нерідко виявляються члени колективу, повернути їм нормальну здатність вирішувати проблеми, але і допомагає керівнику багато чого довідатися про причини, що викликають у колективі стан фрустрації чи хворобливе емоційне напруження (див. [3; 4]).

Список використаних джерел:

1. Васянович Г. П. (2005). Педагогічна етика: навч. посібник. Львів: «Норма».
2. Попович І. С. (2008) *Соціально-психологічні очікування в міжособистісній взаємодії у групах курсантів вищих навчальних закладів МВС України* (автореф. дис... канд. психол. наук). Київ, Україна.
3. Савчин М. В. (2000). Соціальна психологія: навч. посібник. Дрогобич: Відродження.
4. Сайтарлі І. А. (2007). Культура міжособистісних стосунків: навч. посібник Київ: Академвидав.

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ «Я» У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Заруба Н. С.

магістрантка кафедри психології
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна

Компанович М. С.

канд. психол. наук,
завідувачка кафедри психології
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна

У сучасній психології Я-образ вказує на те, як людина сприймає себе і якими якостями вона володіє в процесі спілкування і самоусвідомлення, а самооцінка дає людині відчуття тотожності і самоідентичності. Я-образ значною мірою формується під впливом зовнішніх впливів, але сформувавшись, людина починає впізнавати себе і навколишній світ.

В. Джеймс першим визначив образ «Я» як самостійне, особистісне утворення, що має власний зміст і компоненти. Наступним був К. Ясперс, який вивчав порівняльну структуру образу «Я». З. Фройд вивчав Я образ, як взаємозв'язок тілесних переживань, наголошуючи на соціальних зв'язках і взаємодії з іншими в психологічному розвитку індивіда. Р. Бернс аналізував образ Я, як складну структуру ментальних моделей [2].

Підлітковий вік є вирішальним етапом у розвитку дитини, особливо у формуванні соціальної поведінки, ставлення до навколишнього середовища, до себе та своєї ідентичності по відношенню до суспільства. Це дозволяє дитині успішно адаптуватися до нового соціального середовища.

У підлітковому віці під впливом уявлень про ідеали та принципи формуються життєві орієнтири, плани та особисті прагнення.

Підлітковий вік як етап психологічного розвитку характеризується вступом дитини в абсолютно нову соціальну позицію, що супроводжується дослідженням власного соціального статусу. Перебільшені та неправильно зрозумілі здібності створюють незліченні конфлікти між підлітками, батьками та вчителями.

Основні потреби в цей період – знайти своє місце в суспільстві та відігравати важливу роль у спільноті однолітків. Підлітки починають відчувати себе дорослими і хочуть, щоб інші визнавали їхню незалежність і важливість [1].

Провідними психологічними умовами становлення позитивного «Я» підлітків є збалансування Я-реального і самооцінки, рефлексія соціальних відносин, ідентифікація власного соціального статусу, а педагогічними – оптимізація ціннісних орієнтацій та ідеалів в умовах шкільного навчання, стимулювання досягнень навчальної діяльності, виховання культури користування засобами медіа-середовища.

На позитивну самооцінку головним чином впливає відсутність внутрішнього конфлікту між самооцінкою і взаємним зворотним зв'язком. Це означає, що підлітки з високою самооцінкою та низьким рівнем конфліктності знають себе найкраще, тоді як підлітки з низькою самооцінкою та високим рівнем негативізму і внутрішньої конфліктності знають себе найгірше [3].

Інтерес до самопізнання безпосередньо не пов'язаний з обґрунтованістю саморозуміння, але опосередковано впливає на самоставлення. За інших рівних умов (рівень самооцінки та рівень внутрішнього конфлікту) інтерес підвищує валідність саморозуміння, а відсутність інтересу знижує валідність образу «Я».

Стійкість і сталість образу «Я» визначається наявністю або відсутністю змін в Я-образі протягом відносно тривалого періоду часу. Образ «Я» оцінюється як стійкий і стабільний, якщо його зміст не змінюється з часом.

Список використаних джерел:

1. Бушай І.М. Психодіагностика «Я-образу» учнів підліткового віку: Навчально-методичний посібник. – Чернігів: ЧДПУ ім.Т.Г.Шевченка, 2003. 72 с.
2. Crockett, L., Losoff, M., and Petersen, A. C. (1984). Perceptions of peer group and friendship in early adolescence. *J. Early Adoles.* 4: 155–181p.
3. Erikson E. *Life cycle completed* / New York – London : W. W. Norton and Co.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТРЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Костюк Марина Іванівна

старший викладач

кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Мазур Наталія Валентинівна

викладач кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Будь-яка діяльність людини відбувається в постійно змінних умовах і саме знання про психофізіологічні механізми стресу може передбачати використання резервів людини відносно забезпечення ефективної поведінки в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища.

В працях А. А. Віру було систематизовано сучасні погляди на проблему, беручи за основу складові загальноадаптаційного механізму шляхом реалізації наступних факторів:

- активація усіх життєвонеобхідних енергетичних ресурсів для забезпечення енергетичної функціональності;
- забезпечення пластичного резерву людини та підсилення синтезу ензимних і структурних білків для тривалого адаптивного періоду;
- підвищення здібностей організму з метою захисту та збереження життя.

Експериментальні дослідження дали можливість виявити три основні зміни, що розвиваються в організмі при адаптації до стресу:

- адаптивне підвищення потенційних можливостей стрес-реалізуючих систем;
- зменшення відсотку включення таких систем, а отже мінімізація стрес-відповіді через циклічність стресових ситуацій;
- мінімізація збудження нервових центрів та пов'язаних структур до збудників стресу;
- їх специфічна даун-регуляція.

Саме походження стресора, як правило, обумовлює розвиток стресової реакції. Нелише кількісні та якісні особливості стресс-фактора беруться до уваги при розгляді та тлумаченні механізмів стресу, а й як правило, важливу роль відіграють такі показники як психосоціальна характеристика стресора та градієнт дії стресора на організм. Виникнення фактичного стрес - стимула, зазвичай, і визначає понятійно-термінологічні особливості стресу (такі як фізичні, емоційні, мотиваційні, інтелектуальні, операційного, та ін.). Виникнення стресової реакції не завжди обумовлюється наявністю тригера. Переважна кількість осіб є прихильно- стійкою до широкого діапазону стресорів, можемо назвати це терміном «стійкий психосоматичний імунітет», зумовлений як соціальними, так і фізіологічними чинниками.

Ще в 1908 році Р. Йерксом і Дж. Додсоном було визначено закономірність в професійному підході до психофізіологічного вивчення факторів стресу, та експериментально встановлено, що при досягненні певного критичного рівня активності нервової системи, ефективність діяльності зростає. Натомість, при подальшому стимулюванні нервової системи високими дозами стресових тригерів, показники діяльності йдуть на спад.

На сьогодні маємо змогу адекватно оцінити вплив факторів оточуючого середовища на емоціональну складову особистості, як такої, яка знаходить своє відображення у всіх галузях діяльності. Наукове вивчення психофізіологічних механізмів стресу особистості та застосування отриманих вмінь та навичок вважаються одним із провідних шляхів належного зпсихофізіологічного виконання різних видів активності, в тому числі у навчанній активності. [1], [2].

Список використаних джерел:

1. Лазуренко С. І. Психофізіологія установок в регуляції моторики людини: [монографія] / С. І. Лазуренко. – К. : Університет «Україна», 2011. – 406 с.
2. Лазуренко С. І. Психофізіологічні механізми стресу / С. І. Лазуренко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. - 2014. - № 11. - С. 152-165. - Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2014_11_14

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Лиса Тамара Валеріївна

кандидатка економічних наук, докторантка

Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, Україна

Внаслідок надзвичайних подій, які відбуваються в Україні впродовж останніх 9 років, а саме: військова агресія росії, загроза життю, насильницькі смерті, непередбачуване переселення людей, бойові поранення, гостро постала потреба у соціально-психологічній підтримці і супроводі цілих соціальних груп, а також у психологічній та правовій допомозі дорослим та цілим родинам.

Екстремальна ситуація для тих, хто її переживає, може стати кризовою, стресовою, травматичною і викликати відповідно кризу, стрес, психотравму. У якості стресора у таких випадках виступає травматична стресова подія, яка характеризується раптовістю, руйнівною силою.

Маємо нажалі констатувати, що однією із таких руйнівних сил та найнебезпечніших криз є війна, яка завдає масам цивільного населення і військовим найбільше фізичних і психологічних травм на все життя. Тому важливо вчасно надавати допомогу постраждалим людям, щоб повернути їх до звичних норм життя і діяльності. За таких обставин цінним є правовий і соціальний захист населення в кризових ситуаціях, а також – медико-психологічна допомога. Такі види допомоги у кризових умовах, на нашу думку, потребують насамперед жінки і діти.

Загальні підходи до організації процесу психологічної допомоги жінкам представлені у працях Л. Вакуленка, Т. Добровольської, І. Мисули, М. Фролова, С. Харченка, Л. Яковлевої та ін. Психологічні чинники впливу бойових дій на стан особистості проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Блінова, О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та ін.

Правові аспекти у сфері реабілітації жінок з інвалідністю були предметом дослідження В. Андреева, Я. Безуглої, Н. Болотіної, А. Єгорова, П. Пилипенка, Л. Шумної та ін.

Під поняттям «складні життєві обставини» розуміються життєві обставини: (обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем (сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, військова агресія), життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [1].

Як наголошено Г. Джудіт, є низка чинників, що спричиняють виникнення складних життєвих обставин: часткова або повна втрата рухової активності, розуміння дій; невиліковні хвороби або хвороби, що потребують тривалого лікування, психічні розлади; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків; розлучення; втрата соціальних зв'язків; насильство, жорстоке поводження; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; заподіяння шкоди внаслідок пожежі, стихійного лиха, катастрофи, бойових дій, терористичного акту [1].

Теоретичний огляд наукової літератури з цієї теми дав нам змогу з'ясувати, що водночас одним із ключових аспектів запобігання негативним наслідкам відносно осіб, які потрапили у складні життєві обставини, є своєчасне реагування відповідних

органів державної влади, до компетенції яких віднесено здійснення державної політики у соціальній сфері. Тож нами визначено, що реагування є можливим тільки щодо осіб, які перебувають на відповідному обліку у соціальних службах чи про яких відомі такі обставини, які становлять загрозу для особи чи членів її сім'ї.

Зокрема, на основі проведеного теоретико-методологічного аналізу підходів до вивчення концепту «психологічна допомога в кризових подіях як соціальної категорії» доведено, що:

1). у кризовій ситуації порушується вся система самоорганізації, яка за інших умов забезпечує синхронну роботу раціонального та ірраціонального у психіці (індивід потрапляє в ситуацію, де панують емоції), владування негативних емоцій створює труднощі для головного моменту в реакції подолання – гальмує пошук основної суперечності в період кризи;

2) у процесі переживання кризи свідомий вибір людиною однієї з протилежностей системи життєвих смислів особистості, як правило, неможливий унаслідок порушення механізмів саморегуляції, реакція подолання починається з автоматичної перебудови свідомості та всієї психічної діяльності й триває доти, доки не стане можливою аналітична діяльність, але природжений процес перебудови свідомості необхідно доповнити, оптимізувати соціально надбаним досвідом роботи над собою, над своїм внутрішнім світом [2].

Спираючись на теоретичний аналіз наукової літератури, нами розкрито сутність надання такої допомоги для жінок: ненав'язливе надання практичної допомоги та підтримки; оцінку потреб і проблем; надання допомоги у задоволенні нагальних потреб (наприклад, таких як їжа, вода, інформація); вміння вислуховувати людей, але не примушуючи їх говорити; вміння втішити і допомогти людині заспокоїтися; надання допомоги в отриманні інформації, встановленні зв'язку з відповідними службами і структурами соціальної підтримки; захист від подальшої шкоди.

Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічних джерел нами з'ясовано, що емоційні стани, які переживають жінки, які потрапили в складні життєві обставини, свідчать про наявність психотравмуючого переживання. До них відносяться стани нервово-психічної (емоційної) напруги: заклопотаність, втома, напруга; субдепресивні стани - пригніченість, незадоволення, туга; стани фобічного кола - побоювання, страх, занепокоєння, невпевненість, тривожність.

У якості домінуючих страхів, що входять до складу даної мішені виступають: страх, що доведеться підпорядкувати свою поведінку зовнішній необхідності; страх перед обмеженнями; страх перед внутрішньою самотністю.

Тож постає необхідність організації та здійснення комплексної програми психологічної допомоги жінкам, як опинились у складних життєвих обставинах, що передбачає, на нашу думку, залучення мультидисциплінарної команди психологів, психотерапевтів різних напрямків, соціальних працівників на основі цілеспрямованого використання інноваційних технологій, методів та форм такої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства — від знущань у сім'ї до політичного терору / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. — С. 132.
2. Мак-Вільямс, Нэнси. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. — М.: Класс, 2001. — С. 102–103.
3. Фуркало В. І. Філософський аналіз проблеми насильства і ненасильства в суспільному розвитку. Дис. на здобуття наук. ст. кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії.-Львівський державний університет імені Івана Франка. Львів, 1998. - 242 с.

СЕКЦІЯ XV. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ УЧНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гладкіх Анастасія Михайлівна

Здобувачка вищої освіти факультету природничої, спеціальної
і здоров'язбережувальної освіти

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Вчені постійно проводять моніторинг фізичного здоров'я учнів, бо це є фундаментом розвитку психологічного, соціального та духовного здоров'я, а отже є запорукою гармонійного розвитку дитини. Питання дослідження функціонального стану серцево-судинної системи учнів різного віку в умовах воєнного стану набуває великого значення.

Постійний стрес, новини, травмуючі події ведуть до погіршення загального стану учнів, а отже і зниження роботи та регуляції усіх процесів дитини у будь-якій сфері її діяльності [5].

Метою роботи стало порівняння показників адаптаційного потенціалу здоров'я учнів, які постійно знаходились в Україні після початку повномасштабної війни та тих, які виїхали закордон після 24 лютого 2022 року.

Для виконання дослідження – встановлення адаптаційного потенціалу функціональних систем використано методика Р. М. Баєвського [1,2]. В дослідженні прийняли участь 122 учасника освітнього процесу 5-х класів віком 10-12 років Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №53 Харківської міської ради, із них – 96 учнів знаходяться в Україні, 26 учнів – перебувають закордоном.

При визначенні адаптаційного потенціалу (АП) учнів з'ясовано, що суттєвих відмінностей у показниках АП дітей, які знаходяться в Україні та дітей, які перебувають за кордоном майже не виявлено. Так, показники АП у респондентів, які проживають в Україні наступні: незадовільний рівень мають 13 (14%) учнів; напруга механізмів регуляції спостерігається у 81 (84%) респондентів; задовільний рівень АП – 2 (2%) учнів (рис.1).

Показники рівня АП респондентів, які перебувають закордоном є такими: незадовільний рівень відмічено у – 2 (9%), напруга механізмів регуляції – у 18 (82%), задовільний рівень АП спостерігається лише у 2 учнів (9%) (рис.1) .

У цілому в учнів показники АП відповідали стану, що характеризується, як напруга механізмів регуляції, супроводжується виснаженням механізмів адаптації і потребує застосування методів корекції. Такі результати можуть бути наслідками того, що діти бачать хвилювання своїх батьків, розуміють, що навколо них багато різних небезпек, вони отримують інформацію, серед якої переважає негативна та можливо, не відчувають належної підтримки з боку рідних та вчителів [3].

Незважаючи на різне місцезнаходження учнів, їх результати майже не відрізняються. Напружена ситуація в Україні пов'язана з воєнними подіями накладає свій відбиток на кожну дитину без виключення.

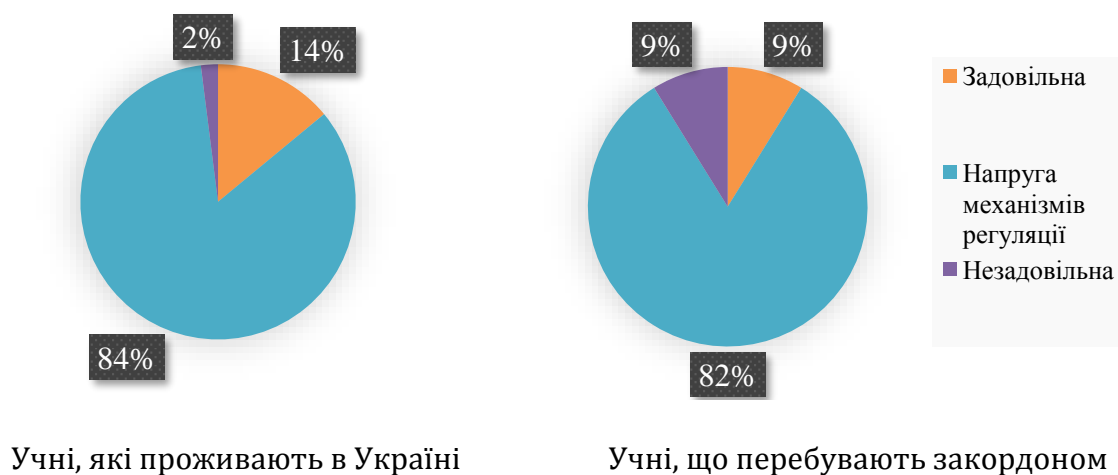

Рис. 1. Розподіл учнів за показниками адаптаційного потенціалу

Для покращення функціонального стану учнів можна застосувати комплекс методів психофізіологічної регуляції, які можна використовувати під час реалізації освітнього процесу. Різні вправи та прийоми при комплексному застосуванні можуть підвищити стресостійкість учнів та стабілізувати роботу систем її організму, що призведе й до нормалізації стану дитини.

Висновки. Таким чином, результати дослідження показали, що у більшості респондентів спостерігається напруга механізмів адаптації в умовах війни (~87%), фактор перебування - закордоном чи в Україні суттєво не впливає на результати. Тому, застосування комплексу методів психофізіологічної регуляції для дітей під час навчального процесу можна використати як механізм боротьби з негативними результатами дослідження з подальшим моніторингом стану серцево-судинної системи учнів.

Список використаних джерел:

1. Апанасенко Г. Л. Експрес-скринінг рівня соматичного здоров'я дітей та підлітків: *методичні рекомендації*. К., 2000. С.12–15.
2. Баєвський Р.М. Аналіз варіабельності серцевого ритму при використанні різних електрокардіографічних систем: методичні рекомендації. *Вісник аритмології*. 2001, №24. С.65–87.
3. Іонов І. А., Комісова Т. Є. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД): *навчальний посібник*. Х.: ФОП Петров В.В., 2017. 143 с.
4. Іонов І. А. Комісова Т. Є. та ін. Фізіологія кардіореспіраторної системи: *метод. рек. для студ. вищ. навч. закл. до лаб. занять з курсу «Фізіологія людини»*. Ч. 4. Фізіологія кардіореспіраторної системи. Харків: ЧП Петров В.В., 2017. 66 с.
5. Кодлубовська Т. Б. Експрес регуляція функціональних станів після стресу. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2019. С. 44–52.

КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ТЯЖКОСТІ ТОРАКАЛЬНОЇ ТРАВМИ

Курсов Сергій Володимирович

д-р мед. наук,

професор кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Травма є основною причиною смерті та інвалідності у людей віком до 45 років у всьому світі. У пацієнтів із тяжкими травмами травми грудної клітки вважаються серйозними травмами, і до 50% пацієнтів із політравмою отримують ті чи інші травми грудної клітки. Пошкодження грудної клітки може бути спричинене тупою та/або проникаючою травмою. Кількість тупих травм значно переважає. У міжнародному масштабі тупа травма грудної клітки є третьою основною причиною смерті після травм голови та живота у зв'язку з дорожньо-транспортними пригодами. При торакальній травмі можуть вражатися грудна стінка (перелами ребер, грудини, лопатки), а також органи грудної клітки (великі судини, серце і легені). Перелами ребер є одними з найпоширеніших ушкоджень грудної клітки. Чим більше переломів ребер у пацієнта, тим вищим є рівень смертності. В інтенсивній терапії при торакальній травмі найбільша частка проблем обумовлена розвитком у хворих синдрому гострої дихальної недостатності (ГДН) парієтального та бронхо-легеневого типу через гемопневмоторакс та легеневу контузію, а також шоком в результаті травми серця, крупних судин та великого обсягу крововтрати [1]. В значній більшості випадків хірургічна корекція при торакальній травмі обмежується дренажуванням плевральної порожнини, і виживання хворих залежить від ефективності заходів інтенсивної терапії. Для правильного вибору тактики лікування дуже важливим стає адекватна оцінка тяжкості торакального ушкодження. Проте ще й досі відсутня шкала тяжкості торакальної травми, яка б враховувала та інтегрувала всі аспекти тяжкості анатомічних уражень й функціональних розладів, які мають місце при ГДН та всіх різновидах шоку, які здатні розвинутися у постраждалих з торакальною травмою. Метою нашої роботи є огляд найбільш відомих шкал, які застосовуються для кількісної оцінки тяжкості торакальної травми та пов'язаного з нею синдрому ГДН.

Матеріали і методи. Власний досвід роботи у відділенні анестезіології та інтенсивної терапії (ВАІТ) для хворих з сполученою травмою в багатопрофільній міській лікарні екстреної медичної допомоги та аналіз інформації, що представлена на сайтах для медичних професіоналів в Інтернеті.

Результати та їх обговорення. Діагностика політравми обов'язково включає визначення тяжкості травми за шкалами AIS (Abbreviated Injury Scale (скороченою шкалою травматизму) та ISS (Injury Severity Score, шкалою тяжкості травматизму). Для об'єктивізації визначення політравми були визнані релевантними та рекомендованими до застосування в клінічній практиці: 1) оцінка за шкалою ISS більше 15 балів; 2) оцінка за шкалою AIS, що становить не менше 3 або більше балів, при наявності пошкодження мінімум двох анатомічних ділянок організму. Шкала AIS описує три аспекти ушкодження (тип, локалізацію, тяжкість). Ступінь тяжкості ушкодження оцінюється від 1 до 6 балів і визначається як: 1) мале; 2) середньої тяжкості; 3) серйозне; 4) тяжке; 5) критичне; 6) максимальне. Розрив легені з утворенням гемопневмотораксу та міокардіальну контузію відносять до тяжких (4

бали) ушкоджень. ISS являє також систему підрахунку балів, яка враховує анатомію ушкодження та надає загальну оцінку пацієнтам із кількома травмами. Кожній травмі присвоюється скорочений бал за шкалою травми та розподіляється на одну з наступних областей тіла: голова (включаючи обличчя і шию), грудна клітка, живіт, кінцівки (включаючи таз) і шкіру та м'які тканини. Сума трьох квадратів 3-х найвищих оцінок становить кінцеву оцінку за ISS. Для хворих з політравмою мінімальна оцінка за ISS становить 17 балів. При ушкодженні грудної клітки з наявністю множинних переломів ребер, гемо- або пневмотораксу, контузії легень, розриву діафрагми без ознак тяжкої ГДН оцінка сягає 3 балів. Оцінку в 4 бали виставляють при множинних переломах ребер з флотацією реберних фрагментів, при проникаючих пораненнях грудей, пневмомедіастинумі, контузії міокарда без виражених розладів функції серця, пораненнях перикарда. Оцінку в 5 балів застосовують при травмі грудей з важкими порушеннями функції зовнішнього дихання (ФЗД), розриві трахеї, розриві аорти, контузії міокарда з вираженими розладами функції серця та при розриві міокарда. Оцінка ISS приймає значення від 0 до 75. Якщо травмі присвоєно оцінка за AIS 6 (не сумісна з життям травма), оцінці ISS автоматично присвоюється 75. Проте оцінка тяжкості пошкодження в 5 балів також вже може бути не сумісна з життям (розрив аорти, міокарда), хоча й квадрат оцінки становитиме тільки 25 балів. При оцінюванні за ISS багато характеристик основної травми залишаються поза увагою, а менш серйозні травми, що виникають в інших областях тіла, включаються в розрахунок порівняно з більш серйозними травмами в тій самій області тіла. Наприклад, легенева контузія може сполучатися з контузією міокарда, проте ISS цього не враховує, а ступінь тяжкості порушення життєво важливих функцій організму (тяжкість ГДН, шоку та ін.) не враховується [2].

Шкалою, що враховує як тяжкість ушкодження грудної стінки, наявність здавлювання легень газом або/та рідиною, присутність та розповсюдження легеневої контузії, так і величину інтегрального показника тяжкості артеріальної гіпоксемії, є шкала TTSS (Thoracic Trauma Severity Score, шкала тяжкості торакальної травми). TTSS передбачає визначає 4 ступеня тяжкості травми та включає бальну оцінку величини індексу оксигенації PaO_2/FiO_2 ; наявність переламів ребер, кількість ушкоджених ребер, констатацію однобічного або двобічного розташування переламів; кількість долів легень, що вражені в результаті контузії та однобічну або двобічну локалізацію контузій; наявність однобічного або двобічного пневмотораксу або гемопневмотораксу, тотального пневмотораксу; вік постраждалих. Шкала не враховує розладнань функції серцево-судинної системи, що притаманні для міокардіальної контузії, артеріальної гіпоксемії, шоку [3]. Проте, на наш погляд, є одним з найкращих інструментів кількісної оцінки тяжкості торакальної травми з врахуванням спроможності ФЗД та компенсаторних можливостей організму, які безумовно, дуже розрізняються в пацієнтів різного віку.

Шкала гострого ушкодження легень Мюррея (Acute Lung Injury Murray Score) більш підходить до оцінки тяжкості легневих уражень, ступеня тяжкості ГДН для ВАІТ. Адже шкалу Мюррея найчастіше застосовують для тих хворих, хто потребує серйозної респіраторної підтримки за допомогою інвазійної контрольованої легеневої вентиляції. Шкала включає кількісну оцінку певних параметрів вентиляції та величини статичного легеневого комплаєнсу. Murray Score враховує: 1) тяжкість гіпоксемії, яка визначається за величиною PaO_2/FiO_2 ; 2) величину позитивного тиску наприкінці видиху (PEEP), яка потрібна для ефективної респіраторної підтримки; 3) величину статичного легеневого комплаєнсу; 4) кількість інфільтрованих легневих квадрантів за результатами рентгенографічного дослідження. Інтерпретування

шкали в оригіналі наступне: 0 – немає легеневого ушкодження; 1-2,5 бали – легеневе ушкодження помірного або середньої тяжкості; 3-4 бали – легеневе ушкодження середньо тяжкого ступеня; 5 балів і більше – тяжке легеневе ушкодження, гострий респіраторний дистрес синдром (ГРДС). Після перегляду критеріїв діагностики ГРДС в Берліні (2012), виключення терміну «гострого легеневого ушкодження» та заміни його на ГРДС 1-го ступеня тяжкості, оцінка в 2,5 бали й більше вже відповідає наявності ГРДС, а модифікація шкали Мюррея отримала назву Lung Injury (Severity) Score (LIS, або LISS) [4].

Chest Trauma Score (СТС, шкала травми грудної клітки), яка ще мало відома, враховує вік постраждалих: до 45 років, в межах 45-65 років та старіше 65 років; кількість зламаных ребер: < 3, 3-5, >5. Якщо перелами однобічні додаткових балів не надається. Проте, якщо двобічні додаються 2 бали. Останній компонент – наявність легеневої контузії, її розміри та однобічна чи двобічна локалізація. Найвища оцінка дається при двобічній великій контузії - 4 бали. А при однобічній малій контузії 1 бал. Найвища тяжкість травми з врахуванням віку, локалізації та кількості переламів ребер асоційована з оцінкою 12 балів. Тяжкість ураження ФЗД не розглядається, так як і тяжкість гемодинамічних ускладнень [5].

Висновок. Ще й досі відсутня універсальна шкала для оцінки тяжкості травматичних уражень грудної клітки, яка б містила інформацію про анатомічні особливості ураження, і разом з тим враховувала тяжкість порушень функції зовнішнього дихання, наявність ознак гострого респіраторно синдрому і його тяжкості, а також присутність гемодинамічних розладів, як серцевого походження, так й тих, які виникають внаслідок крововтрати і шоку.

Список використаних джерел:

1. Lundin A., Akram S.K., Berg L., Göransson K.E. & Enocson A. (2022) Thoracic injuries in trauma patients: epidemiology and its influence on mortality. *Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine*. 30, Article 69. <https://sjtrem.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13049-022-01058-6>
2. Ahmad M.A., Delli Sante E. & Giannoudis P.V. (2010) Assessment of severity of chest trauma: Is there an ideal scoring system? *Injury*. 41(10), 981–983. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0020138310006030>
3. Coulalet C., Carvelli J., Gainnier M., Bouzana F., Lesaux A., Boucekine M., David T., Cauchoix E., Bichon A., Michelet P. & Bourenne J. (2022) Interest of Thoracic Trauma Severity (TTS) score for predict acute respiratory failure after mild blunt chest trauma: result of an observational study. *Research Square*. Posted Date: April 27th, 2022, 20 pages, from DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1587658/v1>
4. Bhavsar K. & Choudhury S.K. (2023) Murray Score for Acute Lung Injury - An Overview. *iCliniq. The Virtual Hospital*. Published on Feb 07, 2023 and last reviewed on Feb 20, 2023, from <https://www.icliniq.com/articles/respiratory-health/murray-score>
5. Harde M., Aditya G. & Dave S. (2019) Prediction of outcomes in chest trauma patients using chest trauma scoring system: A prospective observational study. *Indian Journal of Anaesthesia*. 63(3), 194. DOI:10.4103/ija.IJA_750_18

КЛІНІКО-ЛАБОРАТОРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВРОДЖЕНОЇ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ У ДІТЕЙ

Красовська Анастасія Олександрівна

здобувачка вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Польща Едуард Олександрович

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Козько Володимир Миколайович

д-р.мед.наук, професор,
професор кафедри дитячих інфекційних хвороб
Харківський національний медичний університет, Україна

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) ВІЛ залишається однією з найбільш важливих проблем громадського здоров'я в світі. Згідно з оцінками, в 2021 році лікування від ВІЛ отримували 28,7 млн людей [1]. Вчені продовжують працювати над створенням ліків від вірусу та над засобами, що попереджають розповсюдження інфекції. Результатами цієї роботи є винайдення антиретровірусної терапії (АРТ) та суттєве зниження кількості випадків інфікування ВІЛ вертикальним шляхом. Тим не менш, не усі випадки зараження ВІЛ ідентифікуються, та не завжди вдається попередити передачу вірусу від матері до дитини, тому питання ВІЛ-інфікованих дітей досі залишається актуальним.

Новонароджений, хворий на вроджену ВІЛ-інфекцію, може мати як початкову, так і більш тяжкі стадії ВІЛ-інфекції. При цьому розвиваються досить характерні зовнішні ознаки хвороби: гіпотрофія, затримка росту, особлива форма голови з виступаючою лобною частиною та дещо сплосченим носом, підвищена опуклість очей з блакитними склерами, можливо, косоокість і дефекти розвитку внутрішніх органів. Зазначені ознаки дозволяють запідозрити захворювання за відсутності ВІЛ-анамнезу у матері.

Чим старша дитина, хвора на ВІЛ-інфекцію, тим більше симптоматика наближається до дорослої, проте вікові особливості зберігаються. Доросліші діти відстають у масі тіла і зрості та, що особливо помітно, в інтелектуальному розвитку. Діти, хворі на ВІЛ-інфекцію, характеризуються погіршеною успішністю в школі, зниженим інтересом до довкілля, невисокими розумовими здібностями. Згодом з'являється генералізована лімфаденопатія, немотивована лихоманка (субфебрильна або фебрильна, персистуюча або рецидивна), гепатоспленомегалія, рецидивна діарея, часті ГРІ з повільним одужанням, шкірні гнійні та гнійничкові інфекції, зниження маси тіла в межах 10% і більше [2]. Характерний розвиток хронічного пневмоніту (інтерстиціальної лімфоїдної пневмонії) та хронічного паротиту з лімфоїдною інфільтрацією. Бактеріальні інфекції, особливо менінгіт, розвиваються рано, набувають рецидивуючого характеру з наростанням симптомів від рецидиву до рецидиву.

У цілому, у дітей спостерігається стрімкіший розвиток хвороби, ніж у дорослих. Пневмоцистоз у дітей виникає значно рідше. Гіпергаммаглобулінемія характерна, як і у дорослих, але ступінь її виразності вищий. У дітей рідше спостерігаються

туберкульоз та герпес, як СНІД асоційовані захворювання. У зв'язку зі швидшим прогресуванням хвороби у дітей, вірус стрімкіше проникає у ЦНС, і тому раніше формується специфічна енцефалопатія з деменцією. Тромбоцитопенія з геморагічним синдромом аж до небезпечних для життя кровотеч характерні для дитячої СНІД-інфекції. Саркома Капоші та лімфома ЦНС спостерігаються дуже рідко [3].

Основну загрозу при ВІЛ-інфекції викликає приєднання опортуністичних та інших інфекцій, які на початку виявляються переважно як місцеві та локальні з наростанням числа рецидивів, а надалі багато з них генералізуються та перебігають за септичним типом. Завдяки комбінованій АРТ, такі інфекції є рідкісними, і наразі вони трапляються переважно у необстежених дітей, які ще не отримували АРТ, або у дітей, які не дотримуються АРТ [2].

Найпоширенішою опортуністичною інфекцією є пневмонія, спричинена *Pneumocystis jirovecii*. Пневмоцистна пневмонія може виникнути вже у віці від 4 до 6 тижнів, але в основному зустрічається у немовлят віком від 3 до 6 місяців, які заразилися до або під час народження. У немовлят і дітей старшого віку з пневмоцистною пневмонією характерним є розвиток підгострого дифузного пневмоніту з задишкою у спокої, тахіпное, десатурацією кисню, непродуктивним кашлем і лихоманкою (на відміну від неінфікованих ВІЛ дітей і дорослих з ослабленим імунітетом, у яких початок захворювання часто гостріший і має блискавичний характер).

Інші опортуністичні інфекції у дітей з імуносупресією включають кандидоз, езофагіт, дисеміновану цитомегаловірусну інфекцію, хронічну або дисеміновану інфекцію вірусу простого герпесу та інфекцію, викликану вітряною віспою. Рідше - інфекції *Mycobacterium tuberculosis* та *M. avium complex*, хронічний ентерит, спричинений *Cryptosporidium* або іншими мікроорганізмами та дисемінована криптококова інфекція ЦНС або *Toxoplasma gondii* [2].

Діагностується ВІЛ-інфекція багатьма способами. У дітей старше 18 місяців наявність інфекції встановлюється за допомогою сироваткового комбінованого імунологічного аналізу антиген/антитіло 4-го покоління до ВІЛ-1/2 з подальшим аналізом диференціації антитіл 2-го покоління до ВІЛ-1/2 і ВІЛ-1, якісний аналіз РНК. Цей алгоритм діагностичного тестування витіснив попереднє послідовне тестування за допомогою імунологічного аналізу сироватки крові та підтвердження Вестерн-блоттингу. Рідше у ВІЛ-інфікованої дитини відсутні антитіла до ВІЛ через значну гіпогаммаглобулінемію.

Діти віком до 18 місяців зберігають материнські антитіла, що призводять до хибнопозитивних результатів навіть при комбінованому імунологічному аналізі антиген/антитіло 4-го покоління ВІЛ-1/2, тому діагноз повинен бути встановлений за допомогою вірусологічних досліджень ВІЛ, таких як кількісні аналізи РНК (аналіз вірусного навантаження ВІЛ у плазмі крові) або аналізи ДНК-полімеразної ланцюгової реакції, які можуть діагностувати приблизно 30–50% випадків у новонароджених та майже 100% випадків у дітей віком від 4 до 6 місяців.

Швидкі імунологічні тести на антитіла до ВІЛ можуть проводитися як тести на виділеннях із ротової порожнини, цільній крові або сироватці, які дають результати протягом декількох хвилин або годин. Вони є найбільш корисними під час пологів для тестування жінок із невідомим ВІЛ-серостатусом. Однак швидкі аналізи зазвичай вимагають підтверджуючих тестів, таких як другий аналіз на антиген/антитіло, аналіз на диференціацію антитіл до ВІЛ-1/2.

Позитивний тест слід негайно підтвердити за допомогою того самого або іншого вірусологічного тесту; два позитивних тести підтверджують ВІЛ-інфекцію.

Після діагностики інфекції потрібно вимірювання кількості CD4+ і CD8+ Т-клітин і концентрації вірусної РНК у плазмі (вірусне навантаження), щоб допомогти визначити ступінь захворювання, прогноз і ефект терапії. Кількість CD4+ може бути нормальною на початку, але знижується зрештою. Кількість CD8+ зазвичай підвищується на початку і є сталою. Ці зміни в клітинних популяціях призводять до зниження співвідношення клітин CD4+:CD8+, характерного для ВІЛ-інфекції. Концентрації вірусної РНК у плазмі крові у дітей віком до 12 місяців, які не отримували лікування, зазвичай дуже високі (близько 200 000 копій РНК/мл). До 24 місяців концентрація вірусу у нелікованих дітей знижується (до 40 000 копій РНК/мл).

Дітей, у яких нещодавно діагностували ВІЛ, слід перевіряти на наявність анемії, лейкопенії, тромбоцитопенії, гіпоальбумінемії, гіперглікемії, на підвищення печінкових трансаміназ і на наявність ниркової недостатності.

Комбінована АРТ істотно змінила клінічні прояви ВІЛ-інфекції у дітей. Хоча бактеріальна пневмонія та інші бактеріальні інфекції (наприклад, бактеріємія, рецидивуючий середній отит) все ще часто трапляються у ВІЛ-інфікованих дітей, опортуністичні інфекції та затримка росту зустрічаються значно рідше, ніж в епоху до АРТ. Але з розвитком терапії стали відомі нові проблеми, такі як зміни ліпідів у сироватці крові, гіперглікемія, ліподистрофія та ліпоатрофія, нефропатія та остеонекроз [3].

Незважаючи на те, що комбінована АРТ дійсно покращує розвиток та функціонування нервової системи, у ВІЛ-інфікованих дітей, які отримували лікування, спостерігається підвищений рівень поведінкових, розвиткових і когнітивних проблем.

Отже, світова наукова спільнота активно працює над удосконаленням лікування ВІЛ та СНІД, але проблемне питання цієї хвороби залишається актуальним і сьогодні, особливо у дітей.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization (2016) Consolidated guidelines on the use of antiretroviral drugs for treating and preventing HIV infection, Recommendations for a public health approach, (2), 28-41. Вилучено з: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241549684>
2. Chiappini E. & Galli L. & Giaquinto C. & Ene L. & Goetghebuer T. & Judd A. & Lisi C. & Malyuta R. & Noguera-Julian A. & Ramos J.T. & Rojo-Conejo P. & Rudin C. & Tookey P. & de Martino M. & Thorne C. (2013) Use of combination neonatal prophylaxis for the prevention of mother-to-child transmission of HIV infection in European high-risk infants. European Pregnancy and Paediatric HIV Cohort Collaboration (EPPICC) study group in EuroCoord, (Vol. 27, N 6), 991–1000. Вилучено з: <https://europepmc.org/article/med/23211776>.
3. Cleghorn F. & Reitz M. & Popovic M. & Gallo R. (2005) Human Immunodeficiency Viruses. Principles and Practice of Infectious Diseases, 2119–2133. Вилучено з: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7128814/>

МЕХАНІЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ І АСТМОЮ

Заярна Аліна Олексіївна

Студентка

Харківський національний медичний університет, Україна

Садовенко Ольга Леонідівна

канд.мед.наук, доцент кафедри внутрішніх та професійних хвороб

Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Астма та гіпертонія є одними з найпоширеніших хронічних захворювань з високим ризиком супутніх захворювань, смертністю та економічними наслідками. 300 мільйонів людей у всьому світі мають астму, і очікується збільшення поширеності до 400 мільйонів до 2025 року.

Поєднання генетичних факторів, дисфункції нервової системи та віку пацієнта може спричинити схильність деяких хворих на астму до гіпертонії.

Харчування та спосіб життя впливають на ймовірність розвитку ожиріння та метаболічного синдрому та, як наслідок, посилення системного запалення.

Мета. Дослідити фактори ризику та патофізіологічну основу розвитку артеріальної гіпертензії у пацієнтів з бронхіальною астмою.

Матеріали та методи. Було створено та проаналізовано вибірку з досліджень та наукових праць з бази даних доказової медицини Pubmed з використанням аналітичних та статистичних методів.

Результати та обговорення. Вироблення інтерлейкіну-6 з жирової тканини сприяє захворюванню дихальних шляхів і судин. Стрес - це інший загальний кофактор, що збільшує тяжкість захворювання. У пацієнтів, які дотримуються дієти з високим вмістом солі, як активація ренін-ангіотензин-альдостеронової системи (РААС), так і зміни в мікробіомі пов'язані з розвитком гіпертензії та більш тяжким перебігом захворювання.

Фактори навколишнього середовища, включаючи забруднюючі речовини, мікроби та віруси, можуть слугувати стимулом для вроджених імунних реакцій, активуючи прозапальні відповіді. Вплив алергенів може відігравати належну роль у включенні адаптивних реакцій із сильним запальним процесом, що активують каскади цитокінів за допомогою рецепторів, що активують протеазу. Вроджені і адаптивні імунні профілі в осіб з астмою, які мають гіпертензію, виглядають переважно як ендотип 2 типу з низьким рівнем запалення. При астмі цей ендотип сприяє гіперреактивності дихальних шляхів, гіпертрофії та гіперплазії гладких м'язів, структурному ремоделюванню. У хворих на бронхіальну астму, які мають гіпертонічну хворобу, запальне середовище призводить до розширення судин, збільшення тонуусу і артеріального тиску.

Підвищений рівень інтерлейкіну-6 і системне запалення призводять до метаболічної дисфункції, що підвищує ризик захворюваності, пов'язаний як з гіпертонією, так і з астмою. Секреція прозапальних цитокінів, особливо інтерлейкіну-6, адипоцитами і запальними макрофагами в жировій клітковині має патогенне значення при астмі. Було виявлено асоціацію підвищення рівня інтерлейкіну-6 з гіпертензією в дослідженнях на людях і тваринах, у яких вона була виявлена.

Ремоделювання гладкої мускулатури, що значною мірою обумовлюється запальними цитокінами, є критично важливим компонентом як астми, так і гіпертонії. Гіперплазія і аномальна контрактура гладком'язових клітин, що оточують дихальні шляхи грає важливу роль в обструкції дихальних шляхів при астмі. Подібним чином, аномальне скорочення та проліферація гладком'язових клітин добре відомі як ознаки судинного ремоделювання та аномалії ендотелію, пов'язані з гіпертензією.

Висновки. Люди, які страждають як на гіпертонічну хворобу, так і на астму, становлять важливу частину глобально зростаючої кількості людей із серцево-судинними захворюваннями і захворювання дихальних шляхів. Експериментальні дані, отримані під час досліджень на тваринах і спостережень пацієнтів з цими захворюваннями, висвітлюють активацію гладкої мускулатури, судинну дисфункцію та системне запалення, як об'єднуючі характеристики всередині цієї когорти. Комбінація заходів, включаючи дієту, обмеження солі, зменшення стресу, і втрата ваги — цільові спільні патофізіологічні механізми, що можуть мати значення для цих пацієнтів.

Список використаних джерел:

1. Bousquet J, Khaltaev N. Глобальний нагляд, профілактика та контроль хронічних захворювання органів дихання: комплексний підхід. Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я, 2007.
2. Whelton PK, Carey RM, Aronow WS, та ін. 2017 ACC/AHA/AAPA/ABC/ACPM/Рекомендації AGS/APhA/ASH/ASPC/NMA/PCNA щодо профілактики, виявлення, оцінки та лікування високого кров'яного тиску у дорослих: доповідь американського коледжу кардіології/American Heart Цільова група Асоціації з питань клінічної практики. J Am Coll Cardiol 2018; 71(19):e127-e248.
3. Whelton PK, Carey RM, Aronow WS, та ін. 2017 ACC/AHA/AAPA/ABC/ACPM/Рекомендації AGS/APhA/ASH/ASPC/NMA/PCNA щодо запобігання, виявлення, оцінки та лікування високого кров'яного тиску у дорослих: короткий зміст: звіт Американського коледжу кардіології/Завдання Американської кардіологічної асоціації Force on Clinical Practice Guidelines. J Am Coll Cardiol 2018; 71: 2199-269.
4. Forouzanfar MH, Liu P, Roth GA та ін. Глобальний тягар гіпертензії та систолічного артеріального тиску не менше 110-115 мм рт.ст., 1990-2015 роки. JAMA 2017; 317: 165-82.
5. Співробітники GBD 2015 із факторами ризику. Глобальна, регіональна та національна порівняльна оцінка ризиків 79 поведінкових, екологічних, професійних і метаболічних ризиків або кластерів ризиків, 1990-2015 рр.: систематичний аналіз для дослідження глобального тягара захворювань 2015 р. Lancet 2016 p.; 388:1659-724
6. Mozaffarian D, Benjamin EJ, Go AS, та ін. Статистика захворювань серця та інсульту — Оновлення за 2015 рік: звіт Американської кардіологічної асоціації. Тираж 2015; 131(4):e29-e322.

ПЕРСПЕКТИВНІ МІКРООРГАНІЗМИ ДЛЯ ОДЕРЖАННЯ АНТИБІОТИКІВ ТА ІНШИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ ПРЕПАРАТІВ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Войцеховський Валерій Григорович

доктор медичних наук, професор кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Національний медичний університет імені О.О.Богомольця МОЗ України, Україна

Авдєєва Лілія Василівна

доктор медичних наук, професор, завідувачка відділу антибіотиків
Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України, Україна

Балко Олександр Богданович

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України, Україна

Балко Ольга Іванівна

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України, Україна

Одним із найважливіших досягнень медицини ХХ сторіччя стало наукове обґрунтування положень хіміотерапії інфекційних хвороб, визначених та доведених Нобелівським лауреатом (1908), німецьким вченим Паулем Ерліхом, який і запропонував термін «хіміотерапія» [1]. Саме йому належить ідея «чарівних куль» і саме він вважається засновником та творцем в мікробіології хіміотерапевтичного напрямку. Досліджуючи разом із Кіюші Шига, яким чином впливають на трипаносоми анілінові (фуксин) та бензидинові (трипеневий синій і червоний) барвники він довів, що в організмі інфікованих лабораторних тварин ці патогенні найпростіші в результаті дії вказаних барвників досить швидко гинуть. Ерліх встановив також, що сполуки миш'яку та аніліну досить ефективно впливали на збудник сифілісу і запропонував у 1908 році для лікування цієї хвороби сальварсан (препарат № 606) та неосальварсан. Сальварсан, таким чином, став першим в історії фармацевтичним препаратом із антибактеріальними властивостями. Ерліх також показав, що антимікробні препарати повинні мати вибіркову дію («селективну токсичність»), тобто, діяти на збудників і не бути токсичними до клітин організму людини. Але через певний час вченим було встановлено нову закономірність – явище стійкості збудників до протимікробних препаратів, а саме те, що спірохети сифілісу поступово ставали нечутливими до дії на них сальварсану. Після надзвичайно важливих досягнень Ерліха вчені почали інтенсивно шукати та створювати інші речовини для лікування інфекційних хвороб.

Пауль Гельмо (австрійський хімік) у 1908 р. створив із кам'яновугільної смоли речовину р-амінобензолсульфамід (сульфаніламід) [2], а інший хімік Х. Герляйн, який працював на фірмі «Байер», вивчаючи властивості цієї речовини, а саме взаємодію р-амінобензолсульфаміду із кислотними барвниками, одержав новий цегляно-червоний барвник - хризоїдін. Фахівці фірми «Байер» продовжували вивчати властивості хризоїдину і встановили, що він спричинював загибель багатьох відомих на той час

збудників бактеріальних інфекцій. Але патент на нову речовину оранжево-червоного кольору під назвою «Стрептозон» (він був названий також червоний стрептоцид або пронтозил) отримала у 1932 році фірма «ІГ Фарбеніндустрі». Після цього група вчених паризького Пастерівського інституту, яку очолював Е. Фурно, встановили, що діючою частиною пронтозила є його безбарвна фракція. Тому з'явилася назва «білий стрептоцид» і саме під цією назвою препарат почали виготовляти та продавати в різних країнах.

Відомий німецький мікробіолог Герхард Домагк також зацікавився стрептозоном [3]. Використовуючи червоний стрептоцид або пронтозил, він у 1935 році вилікував стрептококовий гніно-запальний процес на руці у своєї доньки і, таким чином, врятував дитину від ампутації. Г.Домагк опублікував результати своїх досліджень нових хіміотерапевтичних речовин у роботі «Ein Beitrag zur Chemiotherapie der bakteriellen Infectionem («Вклад в хіміотерапію бактеріальних інфекцій»). За дослідження протибактеріальних властивостей сульфаніаміду пронтозила Герхард Домагк у 1939 році був нагороджений Нобелівською премією з фізіології та медицини з визначенням «за відкриття антибактеріального ефекту пронтозила».

І ще одна, дуже важлива сторінка історії, що стосується створення антибіотиків була «відкрита» 17 грудня 1941 року, коли Ваневвер Буш, керівник Управління наукових досліджень і атомного проекту (США), звернувся до очільників 9 найбільш відомих фармацевтичних фірм із пропозицією використовувати нещодавно розроблену технологію для виробництва першого в світі антибіотика – пеніциліну. З цього часу була започаткована індустрія виробництва антибіотиків, а автори створення пеніциліну мікробіолог Олександр Флемінг (A.Fleming) [4,5], біохімік Ернест Чейн (E.Chain) та патолог Говард Уолтер Флорі (H.W.Florey), були у 1945 році нагороджені Нобелівською премією з фізіології та медицини.

Частіше продуцентами антибіотиків є мікроорганізми, а саме актиноміцети, аеробні спороутворюючі бактерії родини *Bacillaceae* роду *Bacillus*, плісняві гриби (*Penicillium notatum*, *Penicillium chrysogenum* та ін.). Аеробні спороутворюючі бактерії роду *Bacillus* продукують більше 200 антибіотиків, і поступаються за цією ознакою лише актиноміцетам. Серед різних видів бацил найбільш продуктивними є *Bacillus subtilis*, *B.brevis*, *B.licheniformis*, *B.polymyxa*, *B.cereus* та багато інших.

Одним із перших пептидних антибіотиків був тиротрицин, який одержав французько-американський вчений Рене Жюль Дюбо із *Bacillus brevis*. Тиротрицин являє собою переважно суміш таких пептидів, як тироцидин та грамїцидин. Цей препарат має властивості катіонних детергентів і затримує ріст багатьох грампозитивних та деяких грамнегативних бактерій. Бацили (*B.brevis* var.G.B.) є продуцентами також грамїцидину С (специфічно змінює проникність мембран для іонів лужних металів), едеїну (*B.brevis*), до якого чутливі збудники туберкульозу, гриби, пухлинні та інші клітини, бутирозинів (*B.circulans*), бацитрацину (*B.licheniformis*), ліхеніформіну (*B.licheniformis*), поліміксинів (*B.polymyxa*), мікобацилліну (*B.subtillis*), субтіліну (*B.subtillis*) та інших препаратів.

Важливе місце у дослідженні антагонізму між мікроорганізмами та пошуку перспективних продуцентів антибіотичних речовин належить також і українським вченим. Видатний науковець Ілля Ілліч Мечников [6,7], лауреат Нобелівської премії у галузі фізіології та медицини за праці про імунітет (одержав у 1908 році спільно з німецьким лікарем, бактеріологом і біохіміком Паулем Ерліхом), один із основоположників порівняльної патології, еволюційної ембріології, імунології, мікробіології та епідеміології, автор фагоцитарної теорії, творець наукової школи

продовжив, разом із геніальним французьким вченим Луї Пастером, досліджував антагонізм у світі мікроорганізмів і встановив його існування між молочно-кислими та гнилісними бактеріями кишківника. Мечніков І.І. узагальнив окремі факти мікробного антагонізму та дійшов до висновку про те, що ідеї Дарвіна про боротьбу за існування у світі рослин повністю стосується і мікроорганізмів, а застосування цієї ідеї допоможе розробити заходи для лікування інфекційної патології.

Пошук перспективних продуцентів антибіотиків серед мікроорганізмів ґрунту провів ще один лауреат Нобелівської премії, вчений українського походження (с.Нова Прилука Липовецького р-ну Вінницької обл.) професор Руджерського університету (США) Зельман Ваксман, який у 1943 році одержав із актиноміцетів другий (після пеніциліну) антибіотик – стрептоміцин [8,9,10,11].

Одним із новаторів створення антибіотиків (піоціаніну, саназину, неоциду та ін.) був вчений із Харкова професор В.С.Деркач.

Значний внесок у пошук продуцентів антибіотиків зробив колектив вчених Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України, який був організований у 1928 році першим президентом Академії наук УРСР академіком Д.К.Заболотним. В цьому закладі під керівництвом академіка В.Г.Дроботько (директор у період з 1931 по 1962 роки), були одержані такі антимікробні препарати як мікроцид, а надалі і антибіотики рослинного походження (іманін, новоіманін, сальвін).

Також важливий внесок у добір продуцентів біологічно активних речовин та створення антибіотиків зробив академік НАН України В.В.Смірнов, який очолював з 1978 по 2002 рік Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України та відділ антибіотиків. Під керівництвом В.В.Смірнова проводили дослідження біологічно активних метаболітів, що продукують псевдомонади і одержали антибіотик батумін, вивчили антимікробну активність значної кількості видів вищих рослин, відкрили феномен протимікробної фотосенсибілізації метаболітів рослин, обґрунтували перспективність використання морських мікроорганізмів для одержання антибіотиків, виділили зі штаму *Bacillus polymyxa* антибіотик поліміксин В.

Батумін - протистафілококовий антибіотик, виділений із нового штаму *Pseudomonas batumici*. За своєю хімічною будовою він не має аналогів серед антибіотиків, які використовують у медицині. Батумін має унікальну вибіркочувальну активність стосовно всіх досліджуваних видів стафілококів і проявляє помірну активність відносно мікроорганізмів інших таксономічних груп. Селективність бутаміну щодо стафілококів – це його принципова відмінність від антибіотиків, які діють лише на грампозитивні бактерії і від антибіотиків широкого спектру дії. При використанні батуміну мінімізується ризик формування до нього резистентності у мікроорганізмів – представників коменсальної мікрофлори. Батумін також знижує біоплівкоутворення у стафілококів і мікроорганізмів інших таксономічних груп, що дозволяє розглядати його не лише як антимікробний препарат, але й як антибіотик, що має антиперсистентну дію у відношенні патогенів. Мазь із батуміном виявилась високоефективним засобом при лікуванні назального стафілококового носійства у медичного персоналу і хворих, а також при лікуванні гнійно-запальних процесів шкіри стафілококової етіології.

Поліміксин В – циклопептидний антибіотик, який успішно застосовується для лікування інфекцій, спричинених грамнегативними мікроорганізмами *Pseudomonas aeruginosa*, *Klebsiella pneumoniae*, *Salmonella* та іншими бактеріями, стійким до різних антибіотиків. Поліміксин В також вживається для лікування хворих у стані токсичного шоку, викликаного переліченими вище бактеріями, і для препаративного

виділення токсинів, з якими він утворює комплекси. Методами генетичної селекції одержані високоактивні, безслизові та фагорезистентні штами *Bacillus polymyxa*, які використовуються у промисловому виробництві поліміксину В.

Крім антибіотиків співробітниками Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного розроблені інші препарати медичного та ветеринарного призначення, до яких відносяться перш за все пробіотики, такі як біоспорин, субалін, ендоспорин та інші.

Біоспорин – це високоефективний препарат на основі аеробних спороутворюючих бактерій для профілактики і лікування дисбактеріозів, гострих захворювань шлунково-кишкового тракту людини, гнійних інфекцій, хронічного стоматиту. Препарат біоспорин – це асоціація мікроорганізмів, які мають високу антагоністичну активність до патогенних та умовно патогенних і не впливають на представників нормальної мікрофлори.

Субалін також високоефективний біопрепарат, створений на основі рекомбінантного штаму аеробних спороутворюючих бактерій, здатного синтезувати інтерферони людини. Препарат ефективний щодо збудників вірусних інфекцій, таких як грип, герпес, гепатити, менінгоенцефаліт, а також високоефективний при інфекціях, спричинених патогенними та умовно патогенними бактеріями. Поєднання в одному препараті антибактеріальних та антивірусних властивостей-принципово новий підхід до лікування багатьох захворювань зі змішаною етіологією.

Ендоспорин – пробіотик на основі 2-х штамів *Bacillus amyloliquefaciens*. Препарат застосовується у ветеринарній медицині в якості кормової добавки. Препарат характеризується широким спектром дії: пригнічує патогенну та умовно патогенну мікрофлору, проявляє імуномодельючу дію, покращує засвоєння кормів тощо.

Таким чином, бактерії роду *Bacillus* залишаються одними із найбільш перспективних мікроорганізмів для одержання антибіотиків та біологічно активних препаратів різного призначення. Спектр екзометаболітів бацил досить різноманітний. Однак, 4–5 % їх функціонально активного геному містить інформацію про синтез десятків сполук антибіотичної природи, зокрема, ліпопептидних і циклопептидних антибіотиків з високою активністю щодо патогенних мікроорганізмів для людини, тварин та рослин. Слід також зазначити, що бактерії роду *Bacillus* мають ряд біотехнологічних переваг, а саме, вони легко культивуються і тривалий час зберігаються в лабораторних умовах.

Отже на сьогодні співробітники Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного, який очолював у 2002-2012 рр. академік НАН України Підгорський В.С., а в теперешній час академік НАН України Співак М.Я., приділяють значну увагу вивченню біосинтетичної активності бактерій роду *Bacillus*, зокрема проведенню інтенсивного пошуку нових штамів – перспективних продуцентів антибіотиків.

Список використаних джерел:

1. Ерліх // Універсальний словник-енциклопедія. — 4-те вид. — К. : Тека, 2006. Біографія Герхарда Домагга на сайті Нобелівського комітету [Архівовано 11 листопада 2010 у Wayback Machine.] (англ.)
2. Paul Gelmo (14 травня 1908) "Über Sulfamide der p-Amidobenzolsulfonsäure," [Архівовано 14 листопада 2016 у Wayback Machine.] *Journal für praktische Chemie*, **77** : 369–382. (нім.)
3. Біографія Герхарда Домагга на сайті Нобелівського комітету [Архівовано 11 листопада 2010 у Wayback Machine.] (англ.).
4. Флемінг // Універсальний словник-енциклопедія. — 4-те вид. — К. : Тека, 2006.

5. Біографія Олександра Флемінга на сайті нобелівського комітету [Архівовано 21 червня 2011 у WebCite] (англ.) L. Colebrook. *Alexander Fleming(1881—1955)*, Biogr. Mem. Fell. R. Soc. 1956 2, 117—127.
6. Н. І. Паламарчук. Ілля Мечников — лауреат Нобелівської премії, уродженець України // Сторінки історії.- 2015.- Вип. 39.- С. 33-41
7. Мельник М. И. И. Мечников: жизнь — труд — мировоззрение: введение в изучение Мечникова / М. Мельник. — Харьков: Гос. изд-во Украины, 1924. — IV, 171 с. [Архівовано 13 серпня 2020 у Wayback Machine.]
8. Кушнерова М. О. Зельман Ваксман — видатний вчений, якому світ завдячує за відкриття стрептоміцину / М. О. Кушнерова // Український пульмонологічний журнал. — 2013. — № 2. — С. 67-71.
9. Пухлик Б. М. Украинские корни великой истории: Зельман Абрахам Ваксман, первооткрыватель стрептомицина / Б. М. Пухлик // Мистецтво лікування. — 2013. — № 6. — С. 65-66.
10. Пухлик Б. М. Наш великий земляк Зельман Абрахам Ваксман / Б. М. Пухлик // Мистецтво лікування. — 2007. — № 6. — С. 92-95.
11. Пустіва В. Автор стрептоміцину — подолянин / В. Пустіва // Аптека Галицька. — 2003. — № 20. — С. 27.

ПРОГНОЗИ ВИЖИВАННЯ ПІСЛЯ ЗУПИНКИ СЕРЦЯ ЧИ ДИХАННЯ У ВІДДІЛЕННЯХ РЕАНІМАЦІЇ В ВІЙСЬКОВИХ ГОСПІТАЛЯХ УКРАЇНИ

Яценко Валерія Олександрівна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Явтушенко Аліна Євгенівна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Бітчук Микола Денисович

канд. мед. наук, доцент кафедри екстреної
та невідкладної медичної допомоги, ортопедії та травматології
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ: Зупинка серцевої діяльності є серйозною клінічною проблемою громадського здоров'я. Дослідження зупинки серцевої діяльності за участю госпіталізованих пацієнтів до відділень інтенсивної терапії, показало що виживання не покращилося.

Пацієнти виживають в тих випадках якщо серце вдається запустити протягом 6-7 хвилин після зупинки. Серцева діяльність та дихання можуть бути порушені, часто хворі потребують тривалої кардіореанімації.

Матеріали та методи: Оцінити виживання пацієнтів реанімаційного відділення протягом 1 року, які пережили зупинку серцевої діяльності або дихання. Аналізувати фактори ризику, які були пов'язані зі зниженням виживання через 24 години.

Ми провели дослідження на базі трьох військових госпіталів Київського, Харківського та Полтавського. Ці лікарні протягом багатьох років надають третинну медичну допомогу майже 1 мільйону дорослих. Кожна з лікарень має приблизно 100 ліжок у відділеннях інтенсивної терапії. На сьогодні у них перебуває незліченна кількість військових, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Ми переглянули медичну документацію стосовно зупинки серця та дихання з 1 січня 2022 року по 1 січня 2023 року. Усі записи стосувалися лише відділень інтенсивної терапії. Було виключено випадки пов'язані з ампутаціями кінцівок, опіками. Було включено випадки з контузією, осколковими пораненнями, вогнепальними ранами. Також виключали пацієнтів які не потребували СЛР, дефібриляції, кардіоверсії та екстреної або механічної вентиляції легень.

Переглянувши отримані дані із медичних записів пацієнтів, розраховували пропорцію виживання, поділивши загальну кількість пацієнтів які вижили на пацієнтів які мали летальні випадки. Також оцінювали тривалість серцево-легеневої реанімації, за допомогою критерію Стюдента.

Рівень значущості який пов'язаний з виживання дорівнював $p \leq 0,25$. Для оцінки рівня виживання після 24 годин використовували моделі пропорційних небезпек Кокса.

Результати: Загалом було включено 500 військових, які отримали контузію, осколкові рани, вогнепальні поранення. Із загальної кількості пацієнтів вдалося реанімувати 70%, 30% вижили протягом 24 годин, 20% вижили до 3 місяців, 20 до 1

року. Фактором ризику смертності були: електрична активність без пульсу, асистолія, також враховувалася перша домедична допомога на полі бою, час за який вдалося доставити військових до госпіталю.

Середня тривалість СЛР складала 19 хвилин. Частка пацієнтів в яких не було відновлено кровообігу та дихання, зростала зі збільшенням тривалості СЛР.

У однофакторному аналізі ми не виявили суттєвого зв'язку між кваліфікацією лікарів госпіталю і виживанням після початкової СЛР ($p = 0,68$), виживанням до виписки з відділення інтенсивної терапії ($p = 0,43$) або виживанням до виписки з лікарні ($p = 0,18$). Більша тривалість серцево-легеневої реанімації була пов'язана з підвищеним ризиком смерті протягом 24 годин після зупинки, та отриманими ранами в процесі бою.

У ході дослідження не виявили суттєвого зв'язку між тривалістю серцево-легеневої реанімації та виживанням до моменту виписки з лікарні серед пацієнтів із відсутністю електричної активності або асистолією або серед тих, у кого були інші зупинені ритми. Зареєстровано більший відсоток смертності, серед військових які отримали вогнепальні поранення в ділянках великих судин.

Висновок: Отже, проведене нами дослідження не показало значного покращення виживаності після зупинки серцевої діяльності з відсутністю електричної активності пульсу або асистолією. Незалежними факторами смерті протягом 24 годин після зупинки серцевої діяльності та дихання в відділенні інтенсивної терапії були: вид поранення (контузія, осколкові поранення, вогнепальні поранення), серцевих ритмів, тривалість СЛР.

Факторами пізньої смерті, приблизно через 5-6 місяців, були вид поранення та тривалість СЛР. Основними рекомендаціями щодо запобігання випадків зупинки серцево-легеневої діяльності є раннє виявлення та адекватне надання госпітальної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Коувенховен В.Б., Джуд Дж.Р., Нікербокер Г.Г. Закритий масаж серця . JAMA 1960
2. Єванчук М.Є., Бріндлі П.Г. Періопераційні накази «не реанімувати» — «нічого не робити», коли «щось» можна зробити . Crit Care 2006
3. Brindley PG, Markland DM, Mayers I, et al. Прогностичні показники виживання після серцево-легеневої реанімації дорослих у лікарні . CMAJ 2002;
4. Рознер Б. Основи біостатистики . Белмонт (Каліфорнія): Duxbury Press;
5. Надкарні В. М., Ларкін Г. Л., Пеберди М. А. та ін.; Національний реєстр дослідників серцево-легеневої реанімації Перший задокументований ритм і клінічний результат зупинки серця в лікарні серед дітей і дорослих . JAMA 2006;

ПСИХОГІГІЄНИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ РОЗЛАДІВ УКРАЇНЦІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Сарапулова Сніжана Михайлівна

студентка

Харківський Національний Медичний Університет, Україна

Науковий керівник: Олійник Юлія Олександрівна

доцент кафедри гігієни та екології №1

Харківський Національний Медичний Університет, Україна

Актуальність: від початку воєнних дій в Україні, кожен українець, незалежно від свого місця знаходження, піддається сильному впливу стресогенних факторів. Їх перелік, на жаль, надзвичайно великий: безпосередня загроза життю через обстріли, втрата знайомих чи близьких, домашніх улюбленців, руйнування житла, соціальні труднощі, пов'язані з втратою роботи, інфляцією і т.д.. Вимушене переміщення в інші регіони країни чи за кордон також стало дуже серйозним випробовуванням для людей. Багато українців зазнають певного стресу через хвилювання за життя родичів в Україні. Тривалий вплив вищезгаданих факторів та невизначеність ситуації призводять до появи ознак психоемоційного перенапруження. Важливо максимально оберігати своє ментальне здоров'я. Бо лише за умови стабільного емоційного стану людина зможе приймати вірні рішення про власну безпеку та допомагати країні у цей непростий час. [1]

Тому дуже актуальним на сьогоднішній день є розроблення рекомендацій щодо збереження психо-емоційної рівноваги та подолання стресу.

Мета: на підставі результатів донозологічної психодіагностики сформувані рекомендації щодо заходів первинної профілактики психо-емоційних порушень у людей у воєнний час.

Методи дослідження: було проведено анонімне опитування 30 осіб у віці від 20 до 25 років, щодо наявності у них таких ознак стресу, як м'язова напруга, тривожність, дратівливість, зниження працездатності, апатія, хронічна втома, розлади сну, бажання віддалитися від соціуму, погіршення стану пам'яті та порушення концентрації уваги.

Обговорення результатів. За результатами опитування більше половини респондентів відмічають у себе появу тих або інших проявів стресу: 27 опитаних (90%) помітили підвищення дратівливості, 24 (80%) – тривожність, 21 (70%) – зниження концентрації уваги, 18 (60%) – хронічну втому та зниження працездатності, 17 (56,7%) – апатію, 15 (50%) – порушення сну. Також 14 респондентів (46,7%) відмічають м'язову напругу та бажання віддалитися від соціуму, 12 (40%) – покаржилися на погіршення пам'яті.

Як саме можна допомогти організму позбутися цих ознак стресу?

Дуже важливим є відновлення нормального режиму та якості сну. Під час сну відновлюється кількість нейромедіаторів та мелатоніну – антистресового гормону шишкоподібної залози і відновлюється нормальний рівень активності нервових центрів і баланс їх діяльності. [2] [3]

Найкращим часом для засинання вважається період з 22:00 до 23:00.[4] Якщо регулярно засинати в один і той самий час якість сну покращиться, тому потрібно

виробити режим сну. За 30–60 хв до сну варто відмовитись від гаджетів, що сприятиме звільненню мозку від інформаційного навантаження. Зайняти горизонтальне положення і заспокоїтись. Для того щоб організм відпочив під час сну, важливо не переїдати на ніч. Звідси випливає наступна рекомендація: збалансоване харчування.

Стале і багате на мікроелементи та вітаміни харчування здатне налагодити не лише стан фізичного, а й психічного здоров'я. Важливо вживати харчові продукти, які містять у помірній кількості особливі антистресові речовини, які захищають організм від руйнівної дії вільних радикалів та швидко відновлюють пошкодженні клітини і допомагають утворенню нових. До них відносять: вітамін Е (токоферол), аскорбінову кислоту, антистресові речовини: пантотенову кислоту, холін і рибофлавін, які належать до вітамінів групи В. [5]

Позитивний вплив на організм має оптимальна фізична активність. Під час виконання вправ виділяється дофамін – гормон радості, який пригнічує відчуття болю як фізичного так і ментального, та знижується рівень гормону стресу – кортизолу [2]. Окреме місце серед вправ для покращення самопочуття займають дихальні вправи, стрейчинг та медитація.

Слід зауважити, що людині яка знаходиться у стресовому стані важко орієнтуватись у часі. Це може проявлятися у прокрастинації чи навпаки, порушені балансу між роботою та відпочинком, що може надалі призвести до емоційного вигорання чи перевтоми. Для запобігання цьому існує планування та тайм менеджмент. Це допоможе розвантажити мозок, раціонально організувати свій час і заспокоїтись. Також слід зазначити, що постановка якоїсь конкретної мети та її досягнення, за умови її безпечності для особи та оточуючих, також покращує емоційний рівень людини.

Наступна рекомендація стосується спілкування. Іноді дійсно важко знайти людину, якій можна було б розповісти про свої думки чи почуття, або навіть просто поспілкуватися на цікаву тему. Але можна спробувати прийняти участь, наприклад, у книжковому чи будь-якому іншому клубі, відвідати картинну галерею чи будь-який інший захід який може зацікавити саме Вас. Знайти однодумців дуже важливий етап у відновленні та профілактиці ментального здоров'я особистості. Варто звернути увагу на тих хто поряд з Вами: близьку людину або домашнього улюбленця. Піклування про інших допоможе зрозуміти свою значимість у житті інших і не заціклюватися на власних переживаннях.

За можливості, бажано, продовжувати професійну діяльність, саморозвиток, рутинні справи та звички. Вагомим є формування когнітивних навичок: пам'яті, сприйняття, мислення та уваги, бо це є вищі функції діяльності головного мозку. Наприклад, можна вивчати нову інформацію на цікаву для себе тему, читати книжки, вивчати Рідну мову, іноземні мови, в'язати теплу одягу, малювати, дивитися нові фільми тощо. [6]

Важливо прислухатися до свого тіла, піклуватися про себе. Приділяти увагу особистій гігієні. Робити те що відновлює приємні та ресурсні емоції. Наприклад, прогулянка на свіжому повітрі, прослуховування музики, аудіокниги чи підкасту, малювання тощо.

Висновок:

Війна безперечно є одним з найсильніших стресогенних факторів, але багато людей швидко пристосовуються та підсвідомо вживають певні заходи для подолання цього стресу. Психопрофілактичні заходи мають бути системними та

індивідуальними залежно від ситуації, в якій опинилася людина та особистісних характеристик.

Список використаних джерел:

1. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 324 с.
2. Фізіологія За ред. В.Г.Шевчука. Навчальний посібник. Вінниця. 2012
3. <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5559-gormon-melatonin-sekreti-snu/>
4. https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ooUHEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA226&dq=%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%89%D0%B8%D0%BC+%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BC+%D0%B4%D0%BB%D1%8F+%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%B2%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B0%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F+%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4+%D0%B7+22:00+%D0%B4%D0%BE+23:00.&ots=SofFCMdujS&sig=XveG_qbNOP2txALA29MjKzbNBTM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
5. <https://medfond.com/porady/harchuvannya-pri-stresi-perelik-produktiv.html>
6. <https://forbes.ua/inside/pid-chas-viyni-bagato-ukrainsiv-stikayutsya-z-perepadami-emotsiy-psikhologinya-poyasnyue-yak-navchitis-keruvati-emotsiyami-ta-pereyti-do-etapu-adaptatsii-06032022-4273>

УДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВІДПОВІДНО ДО ВИКЛИКІВ ТА УМОВ СЬОГОДЕННЯ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО ПОТРЕБ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Патинко Єлизавета Анатоліївна

здобувач вищої освіти другого медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Мирошниченко Михайло Сергійович

кандидат медичних наук,
професор кафедри загальної та клінічної патологічної фізіології ім. Д.О. Альперна
Харківський національний медичний університет, Україна

Кузнецова Мілена Олександрівна

асистент кафедри загальної та клінічної патологічної фізіології ім. Д.О. Альперна
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Ковальцова Марина Вікторівна

кандидат медичних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної патологічної фізіології ім. Д.О. Альперна
Харківський національний медичний університет, Україна

Шлях інноваційного розвитку економіки України призвів до модернізації освітньої сфери. Головним пріоритетом освітнього процесу на даний час є формування конкурентоспроможного спеціаліста [1]. Тому підготовка фахівців потребує нових умов, спрямованих на розвиток як загальних, так і професійних навичок.

Час плине невпинно, тому освітній процес слід адаптувати до потреб здобувачів освіти. Актуальності набувають інновації з початком війни, коли стало необхідним приймати швидкі, нестандартні рішення. Система освіти характеризується пошуком інноваційних методів підходу до навчання, нових форм організації освітнього процесу, особливо в умовах сьогодення. Необхідно зазначити, що в процесі викладання дисциплін у закладі вищої освіти доцільним є поєднувати традиційні та інноваційні методики навчання, оскільки взаємодія цих двох методик викладання підвищує якість освіти та забезпечує їх конкурентну перевагу на ринку праці [2].

Для удосконалення якості освітнього процесу в умовах воєнного стану необхідно:

- забезпечити доступність освітніх послуг в умовах війни;
- посилити функцію контролю освітніх процесів;
- забезпечити прозорість освітнього процесу та чіткості вимог;
- підвищити якість та вдосконалити методику викладання предметів;

Досягнути поставленої мети можна удосконаливши систему дистанційної освіти.

Забезпечити доступність освітніх послуг можна через дистанційне навчання. Заняття можуть проводитися, незважаючи на складнощі в умовах воєнного стану. Посилення функції контролю та забезпечення прозорості освітніх процесів -

унеможлює корупцію, невідповідальне ставлення до навчання студентів. Підвищення якості та вдосконалення методики викладання відбувається через доступність до освітніх даних (лекції, навчальні програми тощо) [3].

Особливої уваги заслуговує питання якості освіти в умовах сьогодення. Отже, якість освіти відбиває ступінь освітнього процесу, ресурсного забезпечення, соціальним і особистісним очікуванням.

Основним завданням освітньої сфери, під час та після війни, буде забезпечення якості освіти на всіх її рівнях. Тому є певна необхідність в проведенні наукових досліджень та втілення їх результатів у практичну діяльність, впровадження технологій, забезпечення закладів освіти новою науково-методичною та навчальною літературою.

Список використаних джерел:

1. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко, 2019. 408 с.
2. Уфимцева О. Ю. Розробка методики оцінки ефективності впровадження електронної освіти. Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. праць. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2018. Вип. 24. С. 81–82.
3. Власенко І. Г. Впровадження дистанційного навчання – вимога сучасності. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія: матеріали міжвузівського вебінару (31 березня 2017 р., м. Вінниця) / Відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 12–14.

СЕКЦІЯ XVI. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

АРХІЕРЕЙСЬКИЙ БУДИНОК КОЛИШНЬОГО ТРОЇЦЬКОГО МОНАСТІРЯ У ЧЕРНІГОВІ

Миколайко Тетяна Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0003-3860-0864

молодший науковий співробітник

науково-просвітницького відділу

Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Україна

***Анотація.** У статті йдеться про історію зведення Будинку архієрея колишнього Троїцького монастиря у м. Чернігові, характеризується його архітектура, висвітлюються події, що гальмували початок цього будівництва. Подано інформацію про ремонт та перебудови споруди, зазначено установи, що працювали в ній у ХХ ст.*

У Чернігові на Болдиній горі зберігся комплекс колишнього Троїцько-Іллінського монастиря, що є однією із найдавніших архітектурних та історичних пам'яток міста. За історичними джерелами, монастир утворився у 90-ті роки XVII ст. шляхом об'єднання двох комплексів: Іллінського – започаткований ще у давньоруську добу (XI ст.) та Троїцького, який починає формуватися з 70-х років XVII ст. Тоді збудовано кам'яну Введенську церкву з трапезною, Троїцький собор, келії та господарчі споруди. Територія садиби була обнесена кам'яною стіною з вежами. Дзвіниця та інші монастирські будівлі первинно мали дерев'яний вигляд, а у XVIII ст. зведено величну кам'яну дзвіницю та архієрейський будинок, про який йтиме мова у статті.

Історія архієрейської будівлі знайшла своє відображення у наукових та краєзнавчих виданнях, присвячених загальній історії Троїцького православного монастиря. Однак, чимало питань, присвячених історії будівництва та перебудов пам'ятки архітектури XVIII ст. – Будинку архієрея, залишаються недостатньо розкритими. Найкраще описав інтер'єр архієрейських апартаментів протоієрей О. Єфімов [1], про час зведення будинку побіжно згадує чернігівський архієпископ Ф. Гумілевський [2], а долю пам'ятки у ХХ ст. описує у науковій статті історик І. Непотенко [3].

Формуючи парадний двір Троїцького монастиря, архієрейський будинок збудували навпроти головного західного фасаду Троїцького собору. Це – цегляна двоповерхова споруда без підвалу, у плані П-подібна (первісно Н-подібна), з прямокутними віконними отворами, розташованими у неглибоких нішах з профільованим облямуванням. Будинок зведено у стилі класицизму, основними характеристиками якого є простота, строгість, лаконізм, відсутність зайвих деталей, що не впадають в очі. Тому будівля оформлена відповідно до цього архітектурного стилю, стіни розчленовані плоскими лопатками, оперізує споруду міжповерховий карниз, а профільований – завершує її фасади, виконані у жовтому та білому кольорах. Первозданно перекриття першого та другого поверхів було цегляним склепінчастим, нині – плоске залізобетонне. На південному і північному фасадах містилися ризаліти, які у XIX ст. з'єднали з торцевою стіною [4]

Точних даних про час зведення архієрейського будинку немає, але чернігівський архієпископ XIX ст. Ф. Гумілевський зазначив, що будували його при архімандриті І. Комаровському у 1750 р. [2]. У келійних нотатках колишнього економа чернігівського архієрейського будинку архімандрита Іларіона (помер у 1872 р.), опублікованих у «Черниговских епархиальных известиях», згадується, що спочатку архієреї жили у дерев'яних келіях, розташованих у південно-східному кутку монастирського двору, а в 1752 р. архімандрита Іраклія посвячено в єпископи, тож від цієї дати варто визначати основи будівництва архієрейських кімнат. Початок спорудження архієрейського будинку І. Комаровським викликало невдоволення у монахів-старожилів, які вважали, що це безкорисна справа для монастиря, краще б збудували млин, винокурню чи інше господарче підприємство. Дізнавшись імена бунтівників, архімандрит наказав їх ув'язнити порізно: чотирьох монахів розсадили у темні монастирські вежі та комори. Сиділи вони під арештом понад місяць, на допити їх возили у місто по одному у супроводі групи козаків. Можливо, їм висунули б звинувачення, але серед цих чотирьох монахів був скарбник Єнько, оскільки, родина Єньків у Чернігові була поважною, то всіляко намагалася відстояти свого родича і, зрештою, звільнила скарбника та його однодумців з-під варті [5]. Такі неприємні події не вплинули на процес зведення, і після його завершення, у будинку розмістились архієрейські апартаменти та келії старшої монастирської братії. Далі про Будинок архієрея Ф. Гумілевський пише, що, за описом монастиря 1776 р. споруда «значится совершенно отдельным жилым домом» [2] та відрізняється зовні від первісного виду, через перебудови різних часів.

У 1786 р. Троїцько-Іллінський монастир припиняє свою діяльність. Чотири роки церковне майно охороняв військовий караул, а восени 1790 р. монастир перейменували у «Архієрейський дім», територія якого стала офіційною резиденцією чернігівських архієпископів. Після ремонту занедбаних монастирських споруд у 1796 р. до монастиря переселився чернігівський архієпископ І. Малицький (архієпископ з 1778 р.) [6], мабуть, з того часу будинок найменували архієрейським. Наскільки була занедбана споруда архієрейського дому у період закриття монастиря, які ремонтні роботи велися у ньому, коли готувався будинок для архієпископа, не відомо. В архівних документах зафіксовано, що будівлю ремонтували у 1809 р. при архієпископі М. Десницькому, який обурився вчинку найманих робітників, оскільки ті взяли завдаток за роботу, але її не виконали, бо пиячили або йшли підробляли до інших міст. Тому архієпископ звернувся до губернатора м. Чернігова І. Френсдорфа з проханням вислати таких працівників по домівках та запропонував оштрафувати їх на 25 рублів, щоб не було матеріальних збитків. На жаль, іншої інформації щодо ремонту Будинку архієрея на початку XIX ст. у цьому документі немає.

Науковці XIX ст. згадують про архієрейське житло лише декількома реченнями, зокрема, що це була двоповерхова кам'яна споруда, у якій 18 кімнат [7]. Найбільше відомостей про облаштування будинку нам подає протоієрей О. Єфімов. На початку XX ст. архієрейський будинок двоповерховий завдовжки 20 сажень (42,68 м), у плані – П-подібний. На другому поверсі облаштовано кімнати для архієпископа та домову церкву на честь Стрітення Господнього. Кімнат дев'ять – чотири маленькі та п'ять середньої площі. У приймальні та вітальні, облаштованих антикварними меблями, привертають увагу царські та архієрейські портрети, написані олійними фарбами. У залі біля дверей, що ведуть до вітальні, було зображено двох ангелів, у людський зріст, один з них зі свічкою та кадильницею. На стінах висіли портрети чернігівських архієпископів – І. Малицького, М. Десницького, І. Максимовича, Варлаама, В. Садковського, І. Комаровського, І. Рогалевського, І. Жураковського, П. Підлипського,

В. Ужинського. У вітальні розміщені зображення святого Ф. Улицького і портрети Л. Барановича, Ф. Ігнатовича, Ф. Гумілевського та російських імператорів – Олександра I, Миколи I, Миколи II, Олександра II, Олександра III. У решті кімнат – портрети архіпастирів, які були після архієпископа Нафанаїла (помер у 1875 р.), крім того, оздоблені світлинами із життя чернігівської єпархії.

З південного боку другого поверху архієрейського дому було облаштовано місток на дерев'яних стовпах, який вів з робочого кабінету Преосвященного до альтанки, розміщеної за монастирською огорожею, також на дерев'яних стовпах, над мальовничою прірвою, густо порослою горішником. З альтанки відкривався чудовий краєвид на поля, на річку Десну та Святе озеро. Північна частина будинку другого поверху відведена під домову церкву Стрітєння Господнього. Облаштував її архієпископ І. Комаровський у другій половині XVIII ст. Храм не великий, але світлий і красиво прибраний іконами. Завдовжки 30 аршинів (2, 10 м), завширшки 12 аршинів (8.5 м), заввишки 12 аршинів. Стеля півсферична, по центру прикрашена великим хрестом із зірками навколо нього. На склепінні вівтаря зображена Пресвята Трійця, решта стін і стеля гладкі, пофарбовані у блакитний колір. Іконостас різьблений білий з позолотою[1]. На нижньому поверсі містилися 13 чернечих келій.

На початку XX ст. Будинок архієрея використовувався монахами, які жили на першому поверсі і займали 11 кімнат, а другий поверх передбачався для потреб архієпископа – 10 кімнат та церква Стрітєння Господнього, у якій до 1921 р. здійснювалися богослужіння. Після закриття Троїцького монастиря восени 1921 р. в архієрейському будинку облаштовують дев'ятий дитячий будинок – «Будинок Поволжя», а наприкінці року у колишній церкві Стрітєння Господнього – четвертий дитбудинок[3]. Вони працювали у цій споруді з 1921 по 1923 рік, де було 85 безпритульних дітей (на 1923 р.), біженців поволзьких та українських губерній. Будинок у цей період був мав жахливий стан, санітарні, протипожежні умови відсутні, брудні коридори з розбитими вікнами, діти ходять босі по немитій підлозі, спали на солом'яних матрацах. Найбільшими проблемами дитячого будинку були холод і голод, до лазні дітей не водять, одяг не перуть, їжа настільки жахлива, що діти оголошували голодування. З поверненням дітей до своїх губерній на початку 1924 р. обидва дитбудинки припинили своє існування. Наступні два роки Будинок архієрея пустував, потім у ньому розмістили інвалідне містечко [3] (1926-1929 р.), а в 30-ті роки XX ст. монастирські будівлі зайняті навчальними корпусами, гуртожитком та підсобними приміщеннями зоотехнікуму.

У часи німецько-радянської війни споруда архієрейського дому згоріла, залишилися лише цегляні стіни [4, с. 278]. Питання про реставрацію споруди постало у квітні 1957 р., коли архієпископ Чернігівський і Ніжинський Андрій Сухенко повідомив виконком міської ради м. Чернігова про бажання відновити будівлю для того, щоб у майбутньому розмістити в ній архієрейську канцелярію та келії. Для здійснення реставрації монастирських споруд патріархія пообіцяла забезпечити єпархіальне управління вантажівкою та будівельними матеріалами і виділила близько 1 мільйона рублів. Виконком міської ради виступив проти відновлення будинку для визначених цілей, оскільки, згідно з типовим договором від 8 березня 1947 р. між ігуменею жіночого монастиря і міськвиконкомом, коробку архієрейського дому не було передано у користування монастирю. Тому міськвиконком передав споруду для відновлення Чернігівським спеціалізованими науково-реставраційними майстернями для того, щоб потім вони використовували її для власних потреб. Поновлення колишнього Будинку архієрея припало на кінець 50-х – початок 60-років XX ст.. Під час реставраційних робіт розібрали прибудови пізніших часів у південно-

східній та північно-східній частині споруди, дах укріпили сталевими підпорами, для опори яких поставили залізобетонні та цегляні колони, дах перекрили залізом. Звели тимчасові перегородки, оскільки споруду перепланували для установи. Відповідно до проекту встановили опалення та вентиляцію приміщення, внутрішній водопровід та каналізацію з перспективою підключення до міських сіток [8]. Управління № 3 спеціалізованих науково-реставраційних виробничих майстерень колишній Будинок архієрея облаштували під гуртожиток та майстерні, де на першому поверсі розмістили кабінет начальника, контору, матеріальний склад, скульптурний цех, відділ головного інженера, архів, котельню зі складськими приміщеннями, кімнату коменданта, санвузли; на другому – гуртожиток, де 10 кімнат, кожна розрахована на 5-6 осіб, кухню, приміщення для білизни, кімнату для відпочинку, ізолятор, вбиральні, умивальники [9].

У серпні 1983 р. проводилось інженерне обстеження архієрейського будинку колишнього Троїцького монастиря. Під час перевірки встановлено, що після капітального ремонту споруди у середині 70-х років ХХ ст. стіни споруди без тріщин, залізобетонні сходи та перекриття між поверхами у хорошому стані, дерев'яні конструкції та перекриття даху задовільні. Підлогу не розкривали, бо у будівлі працювала установа [10]. 12 вересня 1988 р. Чернігівський облвиконком прийняв рішення про передачу об'єктів пам'ятки архітектури – колишнього Троїцького монастиря для потреб Руської православної церкви [11]. Цього ж року було проведено реставрацію фасадів та даху будинку, а 1 вересня 1989 р. у споруді колишнього архієрейського дому відкрито духовне училище регентів-псаломщиків. У цьому навчальному закладі два відділення: пастирсько-богословське і регентське. Після трьох років навчання видаються дипломи зі спеціальностями: регент, псаломщик, псаломщик-регент.

Підсумовуючи вище сказане, слід підкреслити, що Будинок архієрея – архітектурна пам'ятка ХVІІІ ст., що понад сто років був офіційною резиденцією чернігівських архієпископів, хоча багато разів перебудовувався та ремонтувався, все-таки збережений, однак не повністю в автентичному вигляді. Сьогодні ця скромна споруда, зведена у стилі класицизму, із фасадами жовтого і білого кольору пасує вишуканій архітектурі Троїцького собору та залишається невіддільною частиною архітектурного комплексу колишнього Троїцького монастиря.

Список використаних джерел:

1. Ефимов А. (2009). Черниговский Св. Троицко-Ильинский монастырь, ныне Троицкий архиерейский дом. Его прошлое и современнон – 1069–1911. Чернигов.
2. Гумілевський Ф. (1873). Историко-статистическое описание Черниговской епархии: Кн. 3. Чернигов. Губернская тип.
3. Непотенко І. (2018). Троїцький монастир у Чернігові у перше десятиліття радянського режиму: фокус перетину просторів. *Сіверянський літопис*, (3), 60–68.
4. Памятники градостроительства и архитектуры УССР. (1983–1986). (Т. 1-4). Київ, Будівельник.
5. Страдомский Т. (1874). О Черниговском Троицко-Ильинском монастыре. *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям*. (21), 530–534.
6. Стефановський Т. (1893). О черниговском Троицком монастыре – нынешнем Архиерейском доме. *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям*. (3), 85–95.
7. Шафонський А. (1851). Черниговского намесничества топографическое описание. Киев.
8. Памятник архитектуры ХVІІІ века. Архиерейский дом Троицко-Ильинского монастыря в Чернигове. Предварительные работы. (1981). Документальный фонд Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній». КН 506/18. (Т. 1.). Киев.

9. Проект ремонтно-восстановительных работ по памятнику архитектуры XVIII века Консистории Троицко-Ильинского монастыря в г. Чернигове. (1955). Документальный фонд Национального архитектурно-исторического заповідника «Чернігів стародавній». КН-1844/5. Дф-1212. Киев.
10. Памятник архитектуры XVIII века. Архиерейский дом Троицко-Ильинского монастыря в Чернигове. Приложение к Т. 1. (1981). Документальный фонд Национального архитектурно-исторического заповідника «Чернігів стародавній». КН 1844.Дф-1210-1212. Киев.
11. Чернигову 1300 лет: Сборник документов и материалов. (1990). Киев, Наукова думка.

СЕРЕДНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ МІСТА ЧЕРНІГОВА, ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ ГІМНАЗІЙНОЇ ОСВІТИ У 1920-Х РОКАХ

Гучок Юлія Анатоліївна

молодший науковий співробітник

Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Україна

***Анотація.** У статті мова йде про функціонування головних середніх навчальних закладів міста Чернігова у 20-х роках ХХ століття, після ліквідації гімназій у місті.*

Повністю та всебічно аналізується це важливе питання. Серед дослідників які так чи інакше розглядали це питання, слід згадати розвідки Леп'явка С., Риги Д., та інших науковців та краєзнавців Чернігівщини. Щоправда до цього часу не було такого цілеспрямованого, ґрунтовного дослідження. З-поміж методів, що були використані для проведеного дослідження, можна виділити аналітичний та критичний, на яких власне базувалось опрацювання здобутої інформації.

Питання функціонування середніх навчальних закладів міста Чернігова в перші десятиріччя ХХ ст., доволі цікаве в контексті вивчення загальної історії міста Чернігова. Серед дослідників історії Чернігова слід згадати розвідки Леп'явка С., Риги Д., Руденка В., та інших дослідників історії міста. Окрему групу документів, в цій науковій розвідці – становлять дослідженні та проаналізовані матеріали з архівних установ міста Чернігова.

В перші десятиріччя ХХ ст., доволі суттєво змінюється навчально виховна система середньої освіти на теренах колишньої Російської імперії. Це було обумовлено як соціально-політичними обставинами так і Першою Світовою війною. У 1914 році внаслідок евакуації у Чернігові опинились Люблінська жіноча та Варшавська п'ята чоловіча гімназії [1, С.144.].

З дозволу попечителя Варшавського навчального округу у вересні 1915 р. відновили в Чернігові навчальний процес Люблінська жіноча та Варшавська п'ята чоловіча гімназії. На клопотання Чернігівської міської думи щодо залишення у Чернігові Варшавської чоловічої гімназії 24 серпня 1916 р. міська дума отримала позитивну відповідь попечителя Київського навчального округу [2, С.3.].

Після революції 1917 р., всі гімназії реорганізуються у єдині трудові школи. Цілком, зрозуміло, що середня освіта «старого зразка» не відповідала новим умовам суспільно-політичного життя. Саме тому, в цей час відбувались кардинальні зміни, які стосувались системи освіти в цілому. Зважаючи на «реформування» освітнього процесу, не було нічого дивного в тому, що гімназична освіта Російської імперії, була скасована. Основним типом соціального виховання стала школа, що складалась з двох ступенів: першого – з чотирирічним курсом навчання та другого – з трирічним.

Радянська семирічна школа №1 ім. Т. Г. Шевченка, була заснована на базі чоловічої гімназії №2. (колишньої Варшавської чоловічої гімназії) у листопаді 1919 році.

Дана школа, заснована як Чернігівська єдина радянська зразкова школа II ступеня при Чернігівському педінституті. У червні 1922 року отримує назву – Чернігівська радянська трудова школа №1 ім. Драгоманова [3, Арк.3].

У серпні 1924 року перейменована на Чернігівську радянську трудову семирічну школу №1 ім. Т. Г. Шевченка. Розміщувалась за адресою: м. Чернігів. Вул. Горького 3.

Предмети викладалися українською мовою. У 1925 році в школі навчалось 246 учнів, з них 191 на платній основі [4, Арк.21-21 зв.]. З 8 грудня 1926 року при школі був організований учнівський кооператив, який займався продажем приладів для письма та хлібо-булочних виробів [5, Арк.98-99.].

У 1920-х рр. замість більшості діючих до революції у Чернігові освітніх закладів було відкрито навчально-виховні установи радянського зразка – трудові та професійні школи [6, С.38.]. Найбільш відомі чернігівські школи розміщувались в центрі міста. Три з них – на Валу: школа №1 ім. Т. Г. Шевченка (нині історичний музей ім. В. Тарновського), поряд школа №2 ім. Коцюбинського (будинок колишньої чоловічої гімназії – не зберігся) та школа №3 ім. Леніна (нині художній музей – авт.).

На території Дитинця, до революції 1917 року, у будівлях сучасних музеїв знаходились гімназії – чоловіча та жіноча. Зі встановленням радянської влади обидва приміщення продовжили реалізовувати освітні функції, однак вже у межах нової системи. Відтак відбувалось переформатування внутрішньої організації життя і впровадження нової моделі поведінки.

Як вже було зазначено вище, дореволюційні освітні заклади було ліквідовано, натомість створено низку інших типів навчальних закладів. Зокрема, семирічні трудові школи, кілька з яких облаштували у приміщеннях колишніх гімназій [7, С.110.].

Крім того, одне навчальне приміщення могли ділити між собою кілька освітніх закладів: у приміщенні колишньої жіночої гімназії знаходилась третя школа, а у її флігелі – дев'ята, або діти однієї школи навчались в кількох приміщеннях (зокрема, учні шкіл №7 та №17) [2].

У 1920-х рр., за рахунок створення нових типів освітніх закладів (професійних, вечірніх) майже вдвічі розширилась мережа шкіл міста Чернігова [6, С.38.]. Для забезпечення освітою дорослого населення при клубах та школах міста відкривалися пункти з ліквідації неписьменності, професійно-технічні школи, школа робітничої молоді, школи при технікумах та вечірні школи [8]. Новостворені школи розміщували або у приміщеннях дореволюційних освітніх закладів (зокрема, Володимирівському училищі, Вознесенській приходській школі, жіночій та чоловічій гімназіях) або, за умов житлової кризи, у вільних будинках, часто-густо непристосованих для потреб навчання [9].

Фінансових ресурсів місцевого бюджету для укомплектування шкіл необхідними предметами було замало. Для отримання додаткових коштів у 1921 р. у Чернігові була введена оплата за навчання у школах, яка визначалась відповідно до зарплати батьків. Все ж, за найбільш бідними городянами, діти яких відвідували школи міста, зберігалось право на безкоштовне навчання. Популяризації освіти та залучення городян до навчання, навіть попри введення оплати та матеріально-технічні труднощі, сприяли зростанню кількості охоплених освітою чернігівців. Відтак, діти у більшості шкіл навчались у дві зміни [10].

У 1925/1926 році в Чернігові працювало 14 шкіл, де навчалось 3948 учнів та викладало 263 вчителі; у 1926/1927 – 13 шкіл з 4472 учнями та 261 вчителем; у 1927/1928 – 12 шкіл, де навчалось та викладало відповідно 4402 та 256 осіб [11, Арк.27].

Кращими школами міста Чернігова на 1925 рік, за свідченням Аркадія Верзілова, були: «Семилетка імени Леніна с русским языком, Семилетка імени Коцюбинского с украинским языком, семилетка с еврейским языком на ул. Коцюбинского №40». [12, С.83.]. Семирічна школа була головним середнім навчальним закладом. В ній навчались діти віком від 8 до 15 років [13, С.308-311.].

У травні 1927 року в місті об'єднали школи №5 та №4 в одну під №4, надали їй ім'я Войкова та розмістили у відремонтованому будинку колишнього духовного чоловічого училища (нині – Будинок культури будівельників).

У 1927 році з 12 шкіл, 8 шкіл було повних (семирічки), 4 – неповні. Культурно-соціальна секція міської ради обстежила господарський стан шкіл і дійшла невтішного висновку: «Школи перебувають у занедбаному стані: будинки шкіл вимагають ремонту, парти старої конструкції, страшенно зіпсовані (за час революції новими не поповнювались), фізкабінети не облаштовані, книгозбірні не відповідають вимогам, або зовсім відсутні» [14, С.184-186.].

На початок навчального 1927 року всі чернігівські професійні школи проводили навчання українською мовою. Серед шкіл соцвиховання російською мовою викладали у великій (1080 учнів) школі №4 та у школі №6, де навчалось приблизно 350 учнів. У школі-семирічці №12 та неповній школі №11 викладали єврейською мовою.

Малописьменними залишались діти чернігівських дитбудинків.

У 1925 - 1926 році у місті нараховувалось 9 дитячих будинків та 2 дитячих містечка із загальною кількістю 1228 дітей, у наступному році відповідно 6 та 1. Розміщувались вони, як вже зазначалось вище, у націоналізованих будинках колишніх домовласників.

Так, дитячий будинок сліпих знаходився по вул. Троцького, 4 (колишній будинок Милорадовича), дитбудинок правопорушників – на тій самій вулиці під №11 (колишній будинок Саца), дитбудинок для розумово відсталих дітей – на вул. Справедливості, 31, дитячий приймальник – у колишньому будинку Митаревського, що по вул. Коцюбинського, 84. Був ще в місті дитбудинок-ізолятор, адреса якого не позначена в документах та дитбудинок-ізолятор по вул. Шевченка, 103, поряд – під №107 розміщувався будинок для неповнолітніх правопорушників [14, С.184-186.].

Після скасування чоловічої гімназії у 1919 році, дві її будівлі залишались деякий час вільними. В одній споруді, де зараз міститься Чернігівський обласний історичний музей ім. В. Тарновського, деякий час розміщувалась губернська партійна школа.

Станом на 1923 рік, в колишніх спорудах чоловічої гімназії були розташовані – українська школи ім. Шевченка (головна споруда колишнього навчального закладу – авт.) та школа ім. Коцюбинського (колишній пансіон гімназії – авт.). Як свідчила газета «Червоний стяг» за 1924 рік: «Школа за 6 років свого існування вже пережила три переселення: до будинку дворянського пансіону, до колишнього пансіону гімназії і до будинку гімназії». На початку свого існування, в 1917 році школа налічувала 18 чоловік, а навесні 1923 року вже налічувалося 230 осіб, а того ж року восени, кількість учнів збільшується до 400. Школа врешті отримала будинок колишньої чоловічої гімназії (будівля сучасного Чернігівського історичного музею – авт.), коли його звільнила Губпартшкола. Довгий час вона була єдиною середньою українською школою в Чернігові, а тепер ставала найбільшою на Чернігівщині» [15, С.4.].

Отже, з багатьох навчальних закладів, що існували у Чернігові в цей час, можна виокремити дві головні школи міста – семирічка ім. Леніна з російською мовою навчання (розташовувалась в будівлі колишньої жіночої гімназії, зараз сучасний обласний художній музей – авт.) та семирічка ім. Коцюбинського з українською мовою навчання. На щастя місцева періодика того часу, а саме газета «Червоний стяг» дозволяє прослідкувати основні чинники функціонування даних закладів у 1920-х роках. Таким чином, можна побачити, що гімназійна освіта, яка припинила своє існування у 1919 році, змінилася новою навчально-виховною системою, яка складалась з мережі середніх навчальних закладів міста і була пристосована для нових суспільних умов.

Список використаних джерел:

1. Чернігівщина в роки Першої світової війни / О.Коваленко, О.Рахно // Сіверянський літопис. 2018. № 6. С.144.
2. Черниговская городская дума // Черниговская земская неделя. 1916. №35. 26 августа. С.3.
3. Держархів. Ф.Р. 635. Оп.1. Спр.6. Арк.3.
4. Держархів. Ф.Р. 635. Оп.1. Спр.6. Арк.21-21 зв.
5. Держархів. Ф.Р. 635. Оп.1. Спр.27. Арк.98-99.
6. Острянка А. Чернігів у 1920-х рр.: реалії повсякденного життя // Краєзнавство. 2014. №2. С.38.
7. Непотенко І. Корекція просторової традиційності Чернігова у 1920-х рр. // Сіверянський літопис. 2017. №4. С.110.
8. . Держархів Чернігівської обл. Ф.р.942. Оп.1. Спр.4832. Арк.2; Ф.р.305. Оп.1. Спр.1193, Арк.4; Ф.р.944. Оп.1. Спр.802. 97. Арк.121.
9. Держархів Чернігівської обл. (далі - Держархів) Ф.р.305. Оп.1. Спр.1193. Арк.4; Ф.р. 944. Оп.1. Спр.802, 97. Арк.122.
10. Держархів Чернігівської обл. Ф.р.305. Оп. 1. Спр. 486. 67 Арк.123. Держархів Чернігівської обл. Ф.р.305. Оп.1. Спр. 486, 67 арк.; Ф.р.15. Оп.1. Спр.256. Арк.38, 124.
11. . Держархів Чернігівської обл. Ф.р. 90. Оп.1. Спр.68. Арк. 27-28.; Держархів Чернігівської обл. Ф.р. 90. Оп.1. Спр. 60. Арк.72.
12. Чернігів та його округа очима Аркадія Верзилова // Історико-географічні дослідження в Україні: Зб. наук. пр. 2012. №12. С.83.
13. . Скасування гімназійної освіти та процес становлення середніх навчальних закладів м. Чернігові у 20-30-х роках ХХ століття. // «Сіверщина в історії України». Збірник наукових праць. К. 2018. №11. С.308-311.
14. Сергєєва С. Чернігів у роки НЕПу // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. Вип.14. Чернігівський історичний музей імені В. Тарновського. Чернігів. 2012. С.184-186.
15. Чи не помилка? // Червоний стяг. 1924. 3 червня. С.4.

СЕКЦІЯ XVII. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Савка Ірина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-3213-0921

доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Заяць Остап Ярославович

ORCID ID: 0000-0003-0026-2812

магістр архітектури та містобудування

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Сакральна архітектура - це галузь архітектури, яка зосереджена на створенні будівель та споруд для релігійних церемоній та культових практик. Сучасна сакральна архітектура може бути застосована в багатьох різних контекстах та служити різним цілям [1]. Нижче ми розглянемо деякі з можливих застосувань сучасної сакральної архітектури.

Релігійні будівлі

Найбільш очевидним використанням сучасної сакральної архітектури є створення нових будівель для релігійних обрядів та служб. Ці будівлі можуть бути створені для будь-якої релігії та містити різноманітні елементи дизайну, які відображають віру та культуру спільноти, яка буде використовувати цю будівлю.

Сакральні сади та меморіали

Сакральна архітектура також може бути застосована в створенні садів та меморіалів для вшанування тих, хто померли або стали жертвами насильства, трагедій та катастроф. Ці будівлі можуть бути створені з метою надання місця для спокійного відпочинку та роздумів для відвідувачів [2].

Культурні центри

Сучасна сакральна архітектура може бути використана для створення культурних центрів, які служать місцем для проведення культурних заходів, конференцій та семінарів. Ці будівлі можуть містити релігійні символи та елементи, які відображають історію та культуру спільноти, яка їх використовує.

Екологічні будівлі

Одним з застосувань сучасної сакральної архітектури є створення екологічних будівель, які зменшують вплив людської діяльності на довкілля та сприяють сталому розвитку. Такі будівлі можуть бути використані як релігійні центри, медитаційні зони та інші сакральні споруди.

Сучасна сакральна архітектура може бути спрямована на створення будівель, які мають низький коефіцієнт викидів вуглецю та зменшують використання ресурсів. Такі будівлі можуть включати в себе енергоефективне освітлення та системи опалення, використання відновлюваних джерел енергії, відновлювані матеріали для будівництва та інші екологічні технології.

Такі будівлі можуть стати прикладом для інших галузей будівництва та спонукати людей до зменшення впливу на довкілля. Вони також можуть відображати релігійні переконання, які підтримують екологічний розвиток та охорону природи.

Узагалі, сучасна сакральна архітектура може використовуватися для створення будівель та споруд, які відображають різні аспекти людської духовності та релігійної практики. Вони можуть служити місцем для медитації, молитви, спілкування та рефлексії, а також для проведення різноманітних релігійних заходів. Такі будівлі можуть стати центром спільноти та внести вагомий внесок у формування культури та ідентичності людей, які їх використовують.

Сучасна сакральна архітектура може бути дуже різноманітною та відображати різні релігійні традиції та культури. Наприклад, храми та собори можуть мати великі куполи та мінімальний декор, що відображає православну традицію, тоді як синагоги можуть бути прикрашені яскравими мозаїками та ілюстраціями з Тори. Мечеті можуть мати великі мінбари та куполи з мозаїкою, що відображає мусульманську традицію [4]. Храми та пагоди буддійської традиції можуть мати високі ступені та декоровані стіни, що відображає естетику східної культури.

Окрім того, сакральні будівлі можуть бути використані для сприяння міжрелігійному діалогу та взаєморозумінню. Такі споруди можуть включати у себе мультикультурні елементи та символіку різних релігій, що відображає багатшарову природу духовності. Сакральні будівлі можуть також використовуватися як місця для проведення різноманітних міжрелігійних заходів, таких як спільні молитви та медитації [3].

Висновки. Усі ці різноманітні використання сучасної сакральної архітектури допомагають створювати місця, які можуть стати важливими факторами для збереження культурної спадщини та підтримки релігійної та духовної практики. Вони можуть також допомагати людям знаходити зосередження та релігійну гармонію у сучасному світі, де все швидко змінюється та рухається вперед.

Список використаних джерел:

1. Криворучко Ю. (2001). Джерела і тенденції розвитку сакральної архітектури України. Записи наукового товариства ім. Шевченка. Т. ССХІІ. Львів, С. 65–83.
2. Куцевич В. В. (2002). Культурні будинки та споруди різних конфесій. К.: ЗНДІЕП, С. 19–106
3. Проскураков В. І. & Кучер А. М. (2007). Архітектурна типологія просторів для громадської діяльності в церквах м.-д. Німціва. Національний університет "Львівська політехніка".
4. Стоцько Р. З. (2022). Архітектура римо-католицьких навчальних закладів сучасної України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура».

СЕКЦІЯ XVIII. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ВІЗУАЛЬНИЙ ДИЗАЙН У СУЧАСНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

Чубова Альона Михайлівна

здобувач вищої освіти факультету дизайну
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Науковий керівник: Колісник Олександра Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-4374-6043

доктор філософських наук, професор
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Кіно стало не просто специфічним мистецтвом ХХ століття, але й у певному сенсі творцем самого його образу. Пройшовши складний шлях становлення, воно стало важливим засобом масової комунікації, джерелом інформації, розвагою і демократичним співрозмовником, засобом пропаганди, посередником між владою і народом тощо [1].

Візуальний дизайн у сучасному кінематографі є невід'ємною складовою процесу створення фільму, який має на меті створити незабутні візуальні образи та ефекти, які підкреслюють сюжет та емоції, що викликає фільм. Він є одним з ключових елементів, який допомагає режисерам та продюсерам досягти поставленої мети та передати свої ідеї глядачам.

Мета візуального дизайну у сучасному кінематографі полягає в тому, щоб створювати ефективні візуальні образи та елементи, які відображають настрій та емоції, які викликає фільм. Він має допомагати в розкритті характерів героїв, створенні атмосфери та емоційного настрою в глядачів.

Однією з мет є також привернення уваги та створення запам'ятовувального враження про фільм. Якщо він буде ефективним, то зможе допомогти залучити більше глядачів та створити популярність фільму. Візуальний дизайн може бути використаний для створення унікальної атмосфери, яка відрізняється від інших фільмів, що викликає більший інтерес у глядачів.

У світі кінематографу візуальний дизайн охоплює багато аспектів, включаючи візуальну стилістику, декорації та костюми, світло, звук та спеціальні ефекти. Всі ці елементи спільно створюють незабутню візуальну картину фільму та допомагають передати настрій та емоції, які відображаються на екрані.

У сучасному кінематографі візуальний дизайн постійно розвивається та змінюється, оскільки технології та техніки відтворення фільмів постійно вдосконалюються. Він відіграє важливу роль у створенні різноманітних жанрів кіно, від науково-фантастичних блокбастерів до мистецьких фільмів, та допомагає залучити глядачів до кінематографічної магії. Також є надзвичайно важливим елементом сучасного кінематографу, оскільки він допомагає розповісти історію та передати емоції глядачам за допомогою візуальних зображень.

У кіно, візуальний дизайн включає в себе такі елементи як локації, костюми, макіяж, художній декор та ефекти, що допомагає створювати атмосферу та передавати настрій сцен. Дизайнер також відповідає за створення образів персонажів та допомагає акторам виразно передавати свої ролі.

Одним з прикладів сильного впливу візуального дизайну на кіно є фільм "Аватар" Джеймса Кемерона, де візуальні ефекти та світла допомогли створити світ Пандори та втілити у життя персонажів. Також, фільм "Шалений Макс: Дорога гніву" від режисера Джорджа Міллера був визнаний найкращим візуальним ефектом на премії Оскар у 2015 році, завдяки своєму вражаючому світу та місцю дії.

Отже, візуальний дизайн в сучасному кінематографі є незамінною складовою створення фільмів. Він допомагає розкривати сюжет, передавати емоції та створювати неповторну атмосферу, а також робить можливим створення неймовірних світів та персонажів. Він є важливим елементом кінематографу, який допомагає створювати світ історії та залучати глядачів до переживання її.

Список використаних джерел:

1. Станіславська К., Мистецтво видовищні форми сучасної культури. (с. 225). 2016.

ІЛЮСТРАЦІЇ ЯК ФОРМА ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ: ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІЛЮСТРАЦІЙ НА ЕМОЦІЙНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

Коваленко Марія Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Науковий керівник: Мазніченко Оксана Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-8517-4955

доцент кафедри графічного дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Ілюстрації є важливою складовою дизайну будь-якого книжкового видання. Ілюстрації виконують кілька важливих ролей, таких як покращення візуальної привабливості книги, пояснення тексту, створення настрою, підвищення розуміння та розвиток уяви читача. Всі ці функції роблять ілюстрації важливою складовою книжкових видань.

Книжкова ілюстрація — зображення (малюнок, гравюра), що наочно пояснює чи доповнює текст у виданні, візуально підсилює його сприйняття. Може бути точним поясненням словесної інформації, а може становити своєрідну інтерпретацію тексту ілюстратором [1]. Практика ілюстрування була популярна ще з давніх часів. Як і дотепер, основна її функція полягає в передачі інформації. Найдавніші мініатюри, відомі людству, були знайдені в єгипетському збірнику «Книга мертвих». Рукописи клали до гробниць, щоб ті допомогли душам померлих у потойбічному світі [2]. Ілюстрації на папірусі датуються 1550-1295 роками до нашої ери (рис.1).

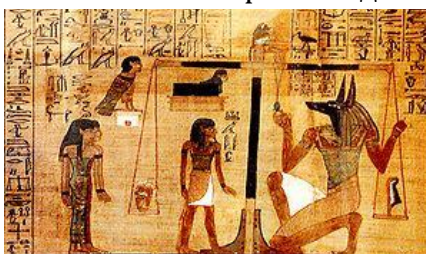

Рис. 1. Фрагмент папірусу писаря Ані: розділ «Суд Осіріса»

У 18 столітті з'явилися нові технології друку, за допомогою яких стали можливі кольорові ілюстрації. Важливим кроком у розвитку ілюстрацій стало використання гравюри на міді, що допомогло отримувати відбитки високої якості. Мідьорит — графічна техніка глибокого друку; майбутній малюнок продряпують на мідній пластині, заповнюють фарбою і відбивають на папері [3]. Зразок гравюри (рис. 2).

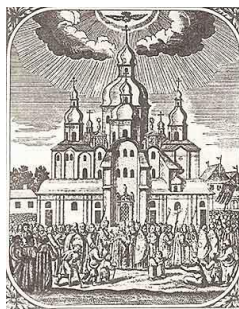

Рис. 2. Гравюра Леонтія Тарасовича до збірки релігійних оповідань «Києво-Печерський патерик» (1702 р.)

У наш час ілюстрації стали ще більш поширеними, особливо в дитячій літературі. Винайдення та використання масового друку, таких як літографія та типографія, дало змогу масово виробляти кольорові ілюстрації, що дозволило дитячим книгам стати більш доступними для масового читача. У сучасних книгах ілюстрації все ще є важливою частиною книжок. Найчастіше вони створюються за допомогою комп'ютерних програм та інших сучасних технологій, які надають художникам більше можливостей для створення різноманітних ілюстрацій. Однак традиційні методи, такі як живопис, гравюра та літографія, залишаються популярними серед художників, які хочуть створювати неповторні ілюстрації.

Ілюстрації є важливим елементом книжок для читачів різного віку, але їхній стиль, атмосфера та доцільність змінюється залежно від цільової аудиторії, оскільки може викликати різні емоції. Наприклад, деякі ілюстрації можуть спонукати до уяви та творчості, тоді як інші можуть викликати почуття тривоги, суму або страху.

Ілюстрації є дуже важливими для читачів молодшого віку. Оскільки діти більш зацікавлені у книгах з малюнками і їхня уява ще не гарно розвинута, зображення допомагають їм краще зрозуміти зміст прочитаного та легше запам'ятати інформацію. Вони використовуються як спосіб привернення уваги до книги, забезпечення більш наочного розуміння змісту та підсилюють емоційний ефект від читання. Ілюстрації можуть сприяти зрозумінню складних ідей та концепцій, які можуть викликати труднощі при читанні звичайного тексту. Приклад дитячих ілюстрацій (рис. 3).

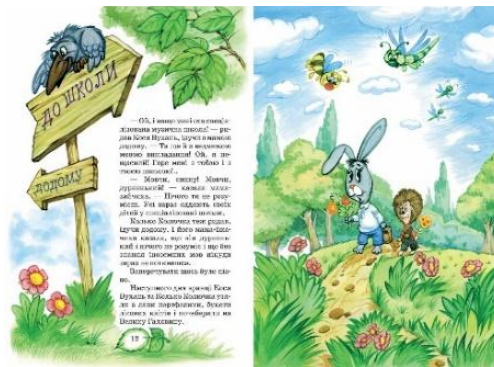

Рис. 3. Ілюстрація до повісті-казки Всеволода Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі» (2010 р.)

На підлітків ілюстрації мають менший вплив, адже у них уже досить добре сформована уява та абстрактне мислення. Однак, якщо вони є дуже якісними та змістовними, то можуть мати значний вплив на читача. Ілюстрації, особливо кольорові, допомагають створити атмосферу місць та подій описаних у творі. З їхньою допомогою художник-ілюстратор може добре передати емоції та візуальний образ персонажів, що допоможе читачеві зануритися у світ, створений письменником. Приклад можна побачити на (рис. 4). Ілюстрації допомагають зробити читання більш насиченим та цікавішим.

Рис. 4. Ілюстрація Джима Кейа до роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і таємна кімната» (2016 р.)

Для дорослих людей ілюстрації є менш важливими, оскільки вони вже мають добре сформовану уяву. Проте, якщо дизайн книги добре передає зміст та історію, то це може бути гарним маркетинговим ходом, що залучить більше покупців та збільшить продажі (рис. 5).

Рис. 5. Ілюстрація до роману Ернеста Гемінгвея «Сніги Кіліманджаро» (2021 р.)

Однак, важливо зазначити, що ілюстрації можуть також впливати на сприйняття тексту, якщо вони не відповідають змісту книги або є неправильно виконані. Тому важливо звертати увагу на якість ілюстрацій та їх відповідність змісту книги.

Список використаних джерел:

1. Українська бібліотечна енциклопедія. Ілюстрація. (2014). Вилучено з: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%86%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
2. Вікіпедія. Книга мертвих. Вилучено з: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0_%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B2%D0%B8%D1%85
3. Словопедія. Що таке МІДЬОРИТ, УСЕ (Універсальний словник-енциклопедія). Словники. Вилучено з: <http://slovoedia.org.ua/29/53404/15696.html>

КНИЖКОВА ІЛЮСТРАЦІЯ ХХ І СТОЛІТТЯ: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО СУЧАСНОСТІ

Матвійчук Леся Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету дизайну

Київський Національний Університет Технологій та Дизайну, Україна

Науковий керівник: Кротевиц Олександр Володимирович

кандидат мистецтвознавства, доцент

Київський Національний Університет Технологій та Дизайну, Україна

В статті розглядається поєднання та трансформація традицій у світі книжкової ілюстрації, яка є постійним об'єктом дослідження, адже її коріння ідуть з давніх-давен. Поняття ілюстрація є невіддільною частиною книжкового мистецтва, що поєднується з текстом для створення цікавого та привабливого продукту. У ХХ І столітті книжкова ілюстрація продовжує змінюватися, розвиватися та еволюціонувати разом із суспільством та технологіями.

Ілюстрації мають багату історію – починаючи зі спілкування за допомогою малюнків на стінах печер. Історія книжкової ілюстрації сягає давніх часів, коли книги були розписані вручну та оздоблені мініатюрами. Раніше було багато методів та різновидів створення книги. Тексти писали на довгих смугах папірусу та згортали у рулони. У Месопотамії текст записували на глиняних табличках. У Стародавньому Римі скріплювали дерев'яні дощечки ремнем та вкривали воском, щоб потім поверх можна було писати літери, а в Середньовічній Європі малюнки та написи часто були виконані у формі розписів на пергаменті [1, с. 220-224].

У ХV столітті з появою книгодрукування книжкова ілюстрація стала більш доступною та масовою, проте залишилася досить традиційною та консервативною. У ХХ столітті з'явилися нові тенденції у книжковій ілюстрації. Спершу відмовилися від традиційного стилю та використання нових технік, що призвело до експериментів з різними стилістичними напрямками. Також у цей період з'явилися нові матеріали для створення ілюстрацій, наприклад, аерографія та техніки фотомонтажу [1, с. 220-224].

На межі ХІХ-ХХ століть виник офсетний друк. Книжкова ілюстрація стає дуже важливою у видавничій справі. Кращі художники почали цікавитися ілюструванням книги. Так і зародилася нова професія ілюстратор. Книжкова ілюстрація у ХХ І столітті проходить через багато змін та трансформацій, зокрема від традиційних підходів до сучасної цифрової технології. Традиційні методи ілюстрування книг залишаються популярними й досі використовуються в окремих жанрах, таких як дитячі книжки та класична література. Проте, з появою нових технологій та засобів створення графіки, ілюстрації для книг стали більш експериментальними. Зберігаються традиційні техніки, такі як акварель, гуаш та олійні фарби, що надають ілюстрації особливої естетичної виразності та вишуканості. Написання традиційної картини може зайняти багато часу, але з розвитком цифрові технології зробили все простішим. Цифрове мистецтво не вимагає підготовки інструментів і час висихання фарби. У процесі створення цифрового зображення знаходження правильного кольору і композиційного рішення є набагато швидшим. Помилки та неточності в цифрових ілюстраціях можуть легко та швидко скасовуватися без шкоди для зображення. Крім того спеціальні графічні редактори здатні імітувати традиційні інструменти художників, якими вони володіють. Спеціальні функції, які роблять зображення більш яскравими та виразними включають різні фільтри, локальні

текстури, генерація шуму тощо. Крім того, цифрові технології дозволяють ілюстраторам створювати ілюстрації у різних форматах та роздільній здатності, що сприяє підвищенню якості друку книг та їх зручності для читання на електронних пристроях. Нарікання на те, що ці технології зменшують важливість майстерності і навичок ілюстратора, є невиправданими. Технічні знання залишаються ключовими факторами у створенні високоякісних ілюстрацій, незалежно від того використовує ілюстратор традиційні методи, чи цифрові технології [2].

Окремою тенденцією стала візуалізація книг для дітей та молоді, де ілюстрації виконують важливу роль у сприйнятті та розумінні тексту. У процесі активного розвитку інформаційних технологій у дітей залишається все менше часу і бажання читати. Традиційні книги програють гаджетам в боротьбі за увагу сучасних дітей. Тому новітні технологічні розробки допомагають у розробці нових способів ілюстрування дитячих книжок. Для створення дитячої літератури видавці та ілюстратори використовують сучасні технології та процедури. Тому дитяча книжка вже не схожа на попередню, що зумовлює актуальність даного дослідження [3].

Зараз книжкова ілюстрація може відображати широкий спектр стилів та технік, що відкриває нові можливості для ілюстраторів та авторів книг. Вона може бути яскравою та динамічною, або навпаки – мінімалістичною та стриманою, в залежності від жанру та концепції книги. Крім технологічних змін, важливим аспектом розвитку книжкової ілюстрації є зміна підходів до її ролі в книзі. Якщо раніше ілюстрації були скоріше прикрасою тексту, то зараз вони можуть виконувати більш активну роль у створенні атмосфери книги та допомагати читачам краще зрозуміти текст. Сфера застосування ілюстрації постійно розширюється. Вона перетворилася на еластичну форму, яка може «розтягуватися» у той бік, де нею хочуть користуватися. Також потрібно відзначити збільшення популярності ілюстрації в цілому, окрім книжкової ілюстрації. Зокрема, ілюстратори створюють роботи для медіа, рекламних кампаній, ігор, коміксів та інших проектів [4].

Однак, попри на всі зміни, книжкова ілюстрація залишається важливим елементом книжкового світу. Вона може допомогти залучити до книги читачів різних вікових груп та зробити її цікавішою та доступною.

Книжкова ілюстрація продовжує розвиватися та змінюватися разом із суспільством та технологіями. У ХХІ столітті ілюстрації стають все більш динамічними та інтерактивними, а також зберігають свою естетичну виразність та вишуканість. Крім традиційних технік, з'являються нові техніки та інструменти, що розширюють можливості для творчого вираження та сприяють розвитку книжкового мистецтва в цілому.

Список використаних джерел:

1. Алтухова А. В., Сорока К. В. (2022). Історичні аспекти розвитку художнього оформлення книги та книжкової ілюстрації. 220-224. Прага: InterCof. Вилучено з: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/1712>
2. Дубрівна А.П., Крижанівська К.О. (2020). Художньо-образні засади digital-мистецтва в сучасній ілюстрації. Технології та дизайн. - 2020. Київ. Вилучено з: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16393/1/td_2020_N3_03.pdf Надія Сенчило-Татліліоглу, Тетяна Дячук, Світлана Литвинська. Від малюнка до інтерактивності: дитяча книга на початку 21 століття. Київ. Вилучено з: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/50_2022/32.pdf
3. Надія Сенчило-Татліліоглу, Тетяна Дячук, Світлана Литвинська. Від малюнка до інтерактивності: дитяча книга на початку 21 століття. Київ. Вилучено з: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/50_2022/32.pdf
4. Дерек Браззелл, Джо Девіс. (2018). Як стати успішним ілюстратором. 6. Київ: ArtHuss

КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО 3D-МОДЕЛЮВАННЯ: ВПЛИВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Волобуєва Аліна Олексіївна

здобувач вищої освіти факультету дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Бурний розвиток змін в комп'ютерній техніці та комунікаціях, а також розширення можливостей програмування призвели до неймовірних концепцій та конфігурацій створення тривимірних об'єктів.

Саме 3D-моделювання, процес у якому кожний елемент у просторі може бути переглянутий та розташований в кількох проекціях, дало змогу створити масовий продукт, який зараз має глобальний спектр використання. Багатофункціональний процес, на основі алгоритмів розрахування точок на поверхні, застосовується людством для аналізу та оптимізації роботи об'єктів, включаючи в себе дивовижно реалістичну та детальну конструкцію просторових тіл.

Оскільки, технологія має безліч застосувань, від створення відеоігор до вжитку у медицині, архітектурі, та навіть конструюванні вашого сніданку, це сприяло значному прогресу в розробці та виробництві різних новітніх продуктів. Таким чином, на ринку послуг, з'явилися споживчі товари індивідуалізації. Клієнти можуть, наприклад, на таких веб-сайтах, як My Muesli зібрати свою власну суміш мюслів, або створити індивідуальне взуття NIKEiD, а також спроектувати або відремонтувати меблі IKEA на Мукеа, тощо[1]. Звісно, користуючись здебільшого лише палітрою модулів сайту, ми не створюємо над-нове, через обмеження, але це не відмінняє того факту, що еволюція виробництва: від масового виробництва до масової кастомізації та персоналізації продукту, уже має можливість дозволити користувачам вибирати та налаштовувати продукти за своїми унікальними потребами.[2].

Представлена концепція таких сайтів[1] дозволяє забезпечити користувачам більш індивідуальний та унікальний підхід до продуктів, що забезпечує зростання рівня задоволення, навіть без знань 3D-моделювання, а також надає гарантію того що індивідуалізація не призведе до дефектності і що придатність для друку буде дотримана, приклад, розробка меблів власного дизайну.

За допомогою розвитку доступності роботи з 3D-моделями, функціонувати з цією технологією тепер може кожен, незалежно від рівня знань. Тепер ви з легкістю здатні створювати свої власні індивідуальні проекти або доповнювати вже створені, на свій лад. Вам не потрібно докладати великих зусиль, адже уже минули 1960-ті, а разом з ними клопіткі намагання започаткувати першу тривимірну графіку на комп'ютерах, які були ще в розробці.

Прогрес не стоїть на місці. Величезні комп'ютери замінені на компактну новітню техніку. Робота з 3D-інструментами більше не вимагає таких «надприродних» зусиль. Більше не потрібно бути інженером або програмістом, щоб створити тривимірний об'єкт на площині. Тепер існують програми призначені для неспеціалістів, без серйозної підготовки, з зосередженням на простоті. Rhinoceros 3D, Autodesk Inventor, Blender, Autodesk Maya, 3D Studio Max, ZBrush а також існуючі онлайн-платформи 3D-друку, такі як Shapeways, Ponoko, i.materialis, та інші, дозволяють користувачам створювати власні 3D-проекти, базуючись на мінімальних знаннях, але зосереджених годинах практики.

У загальному, перспектива роботи в цій індустрії дуже величезна, оскільки 3D-моделювання, як процес створення тривимірних об'єктів, може використовуватись будь-де, цим самим забезпечуючи комфорт діяльності людей.

На основі тривимірної графіки, розпочата розробка і 4D. У геометричному контексті 4D зазвичай відноситься до четвертого виміру, часу. Це означає, що 3D-моделі можуть бути розширені до 4D-моделей, які включають в себе вимір, що дозволяє відображати рух та зміну стану об'єкта. Це говорить про те, що завдяки 3D-моделюванню, стає можливим створення складних об'єктів, які не опиратимуться на час.

Для гарного розуміння виокремлю ряд певних концепцій та підходів. (табл.1).

Таблиця 1

Концепції 3D-моделювання

№ з/п.	Назва	Стисле пояснення
1.	Концепція просторової координатної системи	Система визначення точного положення кожної точки у просторі, що дозволяє створювати точні та реалістичні моделі.
2.	Концепція топології	Визначення того, як точки та поверхні пов'язані між собою, що дозволяє створювати складні об'єкти та забезпечує високу якість моделей.
3.	Концепція текстурування	Додавання текстур та зображень на поверхні моделі, що дозволяє створювати більш детальні та реалістичні об'єкти.
4.	Концепція освітлення	Визначення джерел світла та їх взаємодії з об'єктами, що дозволяє створювати реалістичні та живі зображення.
5.	Концепція анімації	Створення рухливих об'єктів та інтерактивних сцен, що дозволяє створювати живі та динамічні візуальні ефекти.

[авторська розробка]

Концепція 3D, або тривимірної графіки, полягає в тому, щоб створити об'єкти, які виглядають реалістичними в трьох вимірах - довжина, ширина та висота.[3] Це досягається за допомогою спеціального програмного забезпечення, яке дозволяє створювати цифрові моделі, які можна переглядати з будь-якого кута, де, коротше кажучи, основою є: моделювання, рендерінг, текстурування та освітлення.

1. Моделювання - процес створення цифрових об'єктів за допомогою спеціального програмного забезпечення. Це може бути вручну, де художник створює об'єкт з нуля, або за допомогою сканера, який сканує реальний об'єкт і перетворює його в цифрову модель.

2. Рендерінг - процес створення зображення з цифрової моделі за допомогою різних алгоритмів та програмного забезпечення. Рендер може бути простим, як наприклад створення фотографії об'єкта з одного кута, або складним, як наприклад створення анімації з рухомих об'єктів. В суті, він впливає на якість кінцевого результату зображення вашої роботи.

3. Текстурування - процес нанесення текстури на поверхні цифрової моделі, щоб дати їй реалістичний вигляд. Текстурування може бути виконано за допомогою різних методів, таких як накладання текстури на поверхню, зміна колірної гами, створення текстури за допомогою фотографій тощо.

4. Освітлення - процес створення реалістичного освітлення для цифрової моделі. Це може бути виконано за допомогою різних методів, таких як створення точкових джерел світла, додавання тіней та відблисків, або використання різних власно створених або завантажених вами ефектів.

Таким чином, концептуальний план 3D-моделювання описує собою створення реалістичних цифрових об'єктів, за допомогою спеціального програмного забезпечення, візуальних ефектів[4].

У перспективі, концепція 3D-моделювання уже «перескочила» будь-яку планку стандарту. Надалі, усе це призведе до ще більшого розвитку. Технології уже дозволяють конструювати реалістичні тривимірні площини та об'єкти з високою деталізацією та навіть дотиком до створеного.

За допомогою існуючих методик можна створювати віртуальні прототипи та симуляції, що дозволяють економити час при розробці нових продуктів. І це лише початок, адже концепція 3D-моделювання має широкі перспективи розвитку, відкриваючи нові можливості в інноваційний світ.

Список використаних джерел:

1. http://www.nike.com/de/de_de/c/nikeid,<http://www.mymuesli.com>,
<http://thisismykea.com>
2. Hu, S. J.(2013). Evolving Paradigms of Manufacturing: From Mass Production to Mass Customization and Personalization. Вилучено з:<https://typeset.io/papers/data-driven-smart-manufacturing-ekyxugggfz>
3. Лотошинська Н. Ізонін І. Технології 3D-моделювання в програмному середовищі. Видавництво Львівська політехніка. М.Львів. 2020. С.5.
4. Фільм Flückiger, Barbara: Visual Effects. 2008.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КОЛЬОРУ В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Гордієнко Марина Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Науковий керівник: Осадча Алла Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-5153-8028

викладач кафедри графічного дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Колір відіграє потужну роль в дизайні будь-якої комп'ютерної гри, оскільки він впливає на сприйняття гравцем ігрових об'єктів та середовища. Колір використовується для створення певного настрою та емоційного тону, аналогічно до того, як аудіо ефекти та музика впливають на сприйняття гри гравцем. Кольорова палітра може відображати як загальну атмосферу, так і передавати емоції окремих персонажів або подій, що відбуваються в грі.

Прикладом зв'язку між кольором та емоціями є поширена думка, що помаранчевий, червоний та жовтий є "теплыми" відтінками, які можуть викликати такі емоції, як: збудження, радість, напругу, гнів чи злість. Синій й зелений — "холодні" кольори, що асоціюються з безпекою, холодом, спокоєм. Коричневий, сірий та чорний сприймаються як кольори сумнівів, депресії та меланхолії. Використання схеми з теплими кольорами може допомогти створити враження комфортного, затишного середовища, тоді як використання схеми з панівними холодними відтінками може передати відчуття безжиттєвого похмурого середовища [1].

Проаналізувавши ряд комп'ютерних ігор можна виділити декілька з них. Одним з найбільш відомих прикладів, які використовують колір для досягнення певної атмосфери, є гра "Limbo". У цій грі використовуються темні кольори, такі як чорний та сірий, щоб створити атмосферу та настрій загадковості, таємниці та смертельної небезпеки. Моменти з гри Лімбо та їхню тьмяну колірну палітру зображено на (рис. 1). Такі кольори допомагають створити враження безодні та невизначеності, де навіть прості речі можуть виявитися смертельними пастками. Таке використання кольорів відображає душевний стан головного героя та підсилює драматизм його пригод. Темні кольори допомагають акцентувати увагу гравця на основному дійсному об'єкті гри, яким є головний герой та його дії [2].

Рис. 1. Зображення колірної гамми в грі "Limbo"

Іншим прикладом є гра "Journey", де використовуються теплі пастельні кольори, що створюють спокійну та релаксову атмосферу, що відтворюють відчуття покою та

гармонії. В грі "Life is Strange" часто зустрічаються яскраві кольори, такі як синій, жовтий та червоний, що підсилюють інтенсивність та емоційний заряд дійових осіб. Також важливим елементом є тема часу, тому кольори використовуються для передачі різних періодів дня та погодних умов. Наприклад, сутінки зображуються в помаранчевих та фіолетових тонах, а дощові дні відтворюються за допомогою сірих та блакитних кольорів. Використовуються синій та фіолетовий кольори, щоб передати холодний, меланхолійний настрій, який виникає під час деяких епізодів.

Залежно від цільової аудиторії використання у дитячих та дорослих комп'ютерних іграх може відрізнятися. Зазвичай колірна гамма в дитячих іграх яскрава та насичена, такі кольори привертають увагу дітей, вони сприяють зосередженості та підвищують рівень зацікавленості. Психологія впливу яскравих кольорів на дітей пов'язана з тим, що вони ще не мають повного розуміння реального світу і для них візуальний досвід є ключовим чинником у сприйнятті навколишнього середовища. Яскраві кольори можуть викликати у дитини радість, стимулювати розвиток фантазії та креативності. Водночас важливо бути обережними з колірною гамою, оскільки надмірна яскравість може викликати втому та неприємні відчуття. Також важливо дотримуватися принципу вікового адаптування гри до користувачів, оскільки дитина різних вікових груп має різний рівень сприйняття та розуміння світу [3].

В іграх для дорослої аудиторії використання кольорів може мати інший вплив на психологічну складову, оскільки вони часто містять складніші сюжетні лінії та елементи. Кольори можуть викликати глибокі емоції, такі як страх, тривогу та напруження. Однак, якщо кольорова гама гри підібрана з врахуванням психологічного впливу на користувача, вона може сприяти позитивному досвіду від гри та забезпечувати краще сприйняття історії та персонажів.

Список використаних джерел:

1. Білусяк А., Балан У. Сприйняття кольору в комп'ютерній грі. *Наукові розробки молоді на сучасному етапі* (с. 486-487). 2019.
2. Limbo: A game of darkness. The Art of the Game. Sites at Penn State , powered by CampusPress. September 24, 2015. Retrieved from: <https://sites.psu.edu/donaherpassionblog/2015/09/24/limbo-a-game-of-darkness/#:~:text=As%20all%20of%20the%20characters%20in%20the%20game,to%20demonstrate%20a%20sense%20of%20loss%20and%20loneliness>.
3. How Colors Impact Children's Behavior and Learning. Color Meanings. Retrieved from: <https://www.color-meanings.com/color-psychology-child-behavior-and-learning-through-colors/>.

ТЕХНІКА ЛИТВА З КОЛЬОРОВИХ МЕТАЛІВ У ДАВНЬОМУ КИЄВІ

Клименко Герман Олександрович
студент другого курсу магістратури
кафедри техніки та реставрації творів мистецтва
НАОМА, Київ, Україна

Науковий керівник: Ревенок Н.М
кандидат мистецтвознавства
керівник навчально-творчої майстерні реставрації скульптури та творів ДУМ

Техніка литва з кольорових металів - одна з найдавніших технік обробки металу, відомих людству. За всю довгу історію свого існування вона постійно вдосконалювалася і ускладнювалася, залишаючись обов'язковою та незамінною компонентою металообробки в усі часи. Найбільшого розвитку та ужитку технологія ливарництва досягла у царині ювелірного мистецтва, де у різні часи входила до переліку технік без яких неможливо собі уявити розвиток даного виду мистецтва.

На території нашої держави ливарництво також розвивалося дуже жваво. У різні епохи митці-ювеліри створювали вироби найвищого художнього гатунку. Особливого розквіту мистецтво обробки кольорових металів досягло у часи античності та у давньоруський період.

В силу свого положення, території нинішньої України завжди були місцем перетину різних культур і народів, що сприяло розвитку ремесел. Саме тому в мистецтві народів, що населяли ці терени в усі часи прослідковувалося неабияке різноманіття форм, мотивів і технічних засобів.

На особливу увагу заслуговує давньоруське ювелірне мистецтво, а насамперед мистецтво Києва, що через своє надзвичайно вдале положення на важливому торговому шляху став місцем перетину і синтезу різних культур. В різні часи населення Києва контактувало з представниками найрізноманітніших народів, якими, у різні часи це були: скандинави, хозари, ромеї, араби тощо. Багато хто з цих іноземців осідав в тодішній столиці давньоруської держави збагачуючи місцеве мистецтво і культуру своїми впливами. Саме тому ювелірне мистецтво давнього Києва не можна назвати повністю самобутнім, як за технологічною, так і за художньою складовою.

Технічні засоби, що ними послуговувалися київські майстри не можна назвати унікальними, набір технік достатньо типовий для тогочасної металообробки на більшості територій від Скандинавії до Близького Сходу. До базового набору технік можна віднести литво, паяння, кування, риткування, штампування, скань, зернь, чернь, позолота, різноманітні емалі тощо, серед яких литво посідало значне місце. Набір матеріалів ливарного виробництва також досить типовий - це сплави на основі срібла, золота, міді, із додаванням цинку, олова, свинцю.

Під час розкопок давнього Києва археологами було знайдено чимало артефактів, що свідчать про високий рівень розвитку ливарництва, а також про те, що Київ був значним виробничим центром, продукція якого ефективно забезпечувала потреби населення різних соціальних верств.

Про розвиток техніки лиття свідчать неодноразові знахідки різноманітного виробничого знаряддя, залишків сировини, ливарних форм, напівфабрикатів, відходів виробництва та іншого.

Тогочасні майстри послуговувалися декількома базовими техніками литва в залежності від задачі, а також рівня майстерності. Дослідники виділяють такі: литво в пластичну форму, литво в тверду форму, литво за восковою моделлю із втратою ливарної форми та з її збереженням. Побутування усіх цих технік підтверджується як археологічними розкопками на місцях виробництва так і знахідками готових виробів у похованнях та культурному шарі.

Отже, давньоруські ювеліри мали весь необхідний набір технічних навичок та засобів, щоб забезпечувати населення давнього Києва предметами розкоші та статусу, відповідно до його потреб та запитів, користуючись технічними засобами різноманітними за складністю виконання та функцією.

СЕКЦІЯ ХІХ. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

СТРУКТУРА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ НА ВОДНІ ОБ'ЄКТИ МАЛИНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Кисіль Еліана Романівна

здобувач професійної (професійно-технічної) освіти ІІ курсу
ДНЗ "Малинський професійний ліцей", Україна

Костюченко Лариса Миколаївна

викладач природничих дисциплін
ДНЗ "Малинський професійний ліцей", Україна

Вовк Вадим Миколайович

Голова
ГО "Sustainable development fund of Ukraine", Україна

Циганенко-Дзюбенко Ілля Юрійович

асистент кафедри екології та природоохоронних технологій
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Актуальність проблеми. У зв'язку з бурхливим розвитком промисловості, транспорту, посиленням процесів урбанізації та глобалізації особливої актуальності нашого часу набуває проблема використання запасів прісної води [7], головним джерелом якої є річки. З одного боку, річки відіграють важливу роль у загальному кругообігу води в природі, з іншого – мають величезне економічне та соціальне значення [2].

Мета: визначити структуру антропогенного впливу на водні об'єкти Малинської міської територіальної громади за інтегральними показниками.

У Житомирській області площі водних об'єктів становлять 128,8 тис. га (4,3 % території області). В області налічується 43 водосховища, які використовуються: комплексно – 26, для риборозведення – 5, господарсько-побутових та питних потреб – 4, технічного водопостачання – 4, енергетики – 2, зволоження земель – 2. На даний час ряд водосховищ об'ємом понад 1, 0 млн. м³ залишаються у списках ставків через відсутність будь-якої технічної документації на них. Значна частина водоймищ через аварійний стан гідровузлів несуть серйозну небезпеку виникнення надзвичайних ситуацій, у разі яких можуть бути затоплені населені пункти та угіддя.

Основу гідромережі Малинщини становлять 2 річки – Ірша та Здривля. Річка Ірша є лівою притокою річки Тетерів. Протікає в Житомирському, Коростенському районах та частково в Київській області. Загальна довжина річки 136 км, глибина – від 30 см до 4,5 м, площа басейну 3370 км². В 70-х роках ХХ ст. на річці побудовано Малинське водосховище площею 740 га, об'ємом 12,5 млн. м³. Вода з Малинського водосховища надходить у водогін міста, використовується для технологічних потреб

промислових підприємств [4]. Річка Здривля є правою притокою річки Ірші. Протікає у Малинській ТГ Житомирської області. Бере початок у болотистих місцевостях с. Тарасівка на висоті 172 м. Протікає через інші населені пункти. Річка має важливе значення в розвитку та веденні господарства Малинської ТГ.

Економічний базис Малинської міської громади в промисловій галузі визначають видобувна промисловість, обробка деревини та виготовлення виробів з неї, виробництво неметалевих виробів, на які використовують місцеві сировинні ресурси. Промислові види діяльності здійснюють 10 підприємств ТГ, на яких працює 1,9 тис. осіб (40% від зайнятих у всіх сферах економіки. [8, с. 148]. Серед цих підприємств є сім, які скидають стічні води до річок Малинської ТГ.

1. Для синфітоіндикаційної оцінки стану гідротопів були створені гідроботанічні описи, які дали змогу оцінити наявну рослинність та проєктивно покриття нею забруднених ділянок річок Ірші та Здривлі, визначити життєвість представлених видів, з'ясувати наявність стійких видів на ділянках забруднення, які можуть бути перспективними для фітореємедіації цих річок.

Висновки:

Оскільки домінантними видами на досліджуваних ділянках виступають стійкі до антропогенного впливу види, такі як *C. demersum*, *P. australis*, *T. angustifolia*, *T. latifolia*, які характеризують насамперед хімічне забруднення та евтрофування водойм, можна стверджувати, що річки Ірша та Здривля потребують природоохоронних заходів, які б сприяли очищенню води, особливо у разі неможливості припинення скидання стічних вод з наведених вище підприємств Малинської ТГ.

2. За допомогою аутфітоіндикаційного аналізу, було підтверджено, що водні фітоценози на досліджуваних ділянках річок Ірші та Здривлі зазнали високого рівня антропогенної трансформації і потребують негайного захисту.

Список використаних джерел:

1. Архипова Л. М. Науково-методологічні основи природно-техногенної безпеки поверхневих вод гідроекосистем Карпатського регіону: автореф. дис... д-ра техн. наук. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2012. 38 с.
2. Водні ресурси на рубежі XXI ст.: проблеми раціонального використання, охорони та відтворення / за ред. М. А. Хвесика. Київ: РВПС України, 2005. 564 с.
3. Водний кодекс України: Закон України № 213/95-ВР від 06.06.1995 року. ВВР, 1995, № 24, ст. 189.
4. Костриця М.Ю. Географія Житомирської області. – К.: ВКО «Газета» Житомирський вісник», 1993. – с. 198
5. Ольхович О.П., Мусієнко М.М. Фітоіндикація та фітомоніторинг. – Київ: Фітосоціоцентр, 2005. – 64с.
6. Ольхович О.П., Драга М.В., Грудіна Н.С., Мусієнко М.М. Оцінка якості води та стану фітоценозів водойм Голосіївського лісу фітоіндикаційними методами // Екологія Голосіївського лісу. – К.: Фенікс, 2007, С. 286-301.
7. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко [та ін.]. Київ: РВПС України, 1999. 716 с.
8. Студінський В.А., Історія Малинщини з найдавніших часів до початку XXI століття: навчальний посібник/ В.А. Студінський. – Малин ПП. «НДНЦ «ПринцепС», 2010. – 176 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ В СФЕРІ
ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТОЧНИХ НАУК»**

17 березня 2023 року ♦ Дніпро, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 17.03.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,81. Замовлення № 375. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.